

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Republika e Maqedonisë
AVOKATI I POPULLIT
O M B U D S M A N
Republic of Macedonia

**НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
ОДДЕЛЕНИЕ ЗА ЗАШТИТА НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА**

ИЗВЕШТАЈ

**ОД СПРОВЕДЕНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА ПОЈАВИТЕ НА СЕКСУАЛНА
ЗЛОУПОТРЕБА И СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЈА НА ДЕЦАТА**

Скопје , септември 2012

Народен правобранител

СОДРЖИНА

ВОВЕД	3
ЦЕЛИ И ОПФАТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	5
МЕТОДОЛОГИЈА ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	5
Доставени прашалници	7
Одржани фокус групни интервјуа со стручни лица	7
КАЗНЕНО-ПРАВНА РЕГУЛАТИВА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА КРИВИЧНИ ДЕЛА КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА СЕКСУАЛНАТА ЕКСПЛОАТАЦИЈА И СЕКСУАЛНАТА ЗЛОУПОТРЕБА НА ДЕЦАТА	8
КАЗНИВИ ДЕЛА ПРЕДВИДЕНИ СО КОНВЕНЦИЈА НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦА ОД СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЈА И СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА	10
АНАЛИЗА НА ПОСЕБНИТЕ МЕРКИ ПРЕДВИДЕНИ СО КОНВЕНЦИЈАТА, ЗАКОНСКАТА И ПОДЗАКОНСКАТА РЕГУЛАТИВА И НИВНАТА ПРАКТИЧНА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА	11
Анализа на законската регулатива	11
Кривичен Законик и Закон за семејството	14
Улогата на образовниот систем во процесот на превенција и откривање сексуална злоупотреба и експлоатација на деца	16
Улогата на здравствениот систем во процесот на превенција и откривање сексуална злоупотреба и експлоатација на деца	16
ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ЖРТВИ ОД ИНФОРМАЦИИ ШТЕТНИ ЗА НИВНИОТ РАЗВОЈ	17
ЗАБРАНА ЗА ВРШЕЊЕ ПРОФЕСИЈА ПОВРЗАНА СО ДЕЦА ЗА СТОРИТЕЛИ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА И СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЈА НА ДЕЦА	17
ФИНАНСИРАЊЕ И СОЗДАВАЊЕ ФОНДОВИ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА	18
МЕРКИ ЗА СОУЧЕСНИШТВО И ОБИД ВО ВРШЕЊЕ НА ДЕЛАТА ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА СЕКСУАЛНАТА ЗЛОУПОТРЕБА И СЕКСУАЛНАТА ЕКСПЛОАТАЦИЈА	19
ОТЕЖНИТЕЛНИ ОКОЛНОСТИ	19

ИТНОСТ НА ПОСТАПКИТЕ	21
ЗАСТАРЕНОСТ	24
ЗАСТАРЕНОСТ ЗА КРИВИЧНО ГОНЕЊЕ СПОРЕД РЕГУЛАТИВАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	24
ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ И ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ	25
ПРЕПОРАКИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ЗАКОНСКАТА РЕГУЛАТИВА	26
АНАЛИЗА НА ДОБИЕНИТЕ ПОДАТОЦИ, ОДГОВОРИ И ИНФОРМАЦИИ ПО ПРАШАЛНИЦИТЕ	27
Опис на поимот сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на деца	26
Профил на жртвите	28
Дали исто дете двапати или повеќепати било жртва и дали ист сторител се јавил повторно во иста улога	30
Мерки за помош и заштита за дете сведок	30
Категории на деца кои се посебно изложени на ризик	31
Соработка меѓу институциите	31
Учество на стручни лицата во програми за превенција	32
Како детето дошло до центарот за социјална работа или до невладината организација	33
Индикатори за проценка дека детето е жртва на сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација	33
Конкретна работа на центрите со одреден случај	33
Конкретна работа на невладината организација со одреден случај	34
Дадени препораки од испитаните органи и организации ...	34
КОНСТАЦИИ И ПРЕПОРАКИ СОГЛАСНО ДАДЕНИТЕ ОДГОВОРИ	37
АНАЛИЗА НА ДОБИЕНИТЕ СОЗНАНИЈА И КОНСТАТАЦИИ ОД ФОКУС-ГРУПНИТЕ ИНТЕРВЈУА СО СТРУЧНИ ЛИЦАТЕ	38
ДЛАБИНСКИ ИНТЕРВЈУА СО ДЕЦА – ЖРТВИ НА СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЈА И КОНСТАТАЦИИ	41
СТАТИСТИЧКИ И ДРУГИ ПОДАТОЦИ ПО ПРАШАЛНИЦИТЕ	47
КОНСТАТАЦИИ ОД СТАТИСТИЧКИТЕ ПОДАТОЦИ	52

СТАНДАРДИ, СТРАТЕГИИ, АКЦИОНИ ПЛАНОВИ, ПРОГРАМИ, ПРОТОКОЛИ	52
Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе	52
Национален акционен план за борба против трговија со луѓе 2009-2012	53
Акционен план за превенција и справување со сексуалната злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012	54
Програма за ресоцијализација и реингерација на деца жртви на трговија со луѓе	55
Протокол за соработка меѓу надлежните институции во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија	55
ИСТРАЖУВАЊЕ ОД СВЕТСКАТА ЗДРАВСТВЕНА ОРГАНИЗАЦИЈА	57
ОПШТИ ПРЕПОРАКИ	59
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	60

Народен правобранител

Народниот Правобранител на Република Македонија во рамките на проектот Спречување детска експлоатација во Југоисточна Европа, Сексуална експлоатација на деца во Република Македонија, Финансиски поддржан од Регионалната канцеларија на Спасете ги децата (Save the Children) од Норвешка со седиште во Сараево, Босна и Херцеговина спроведе истражување на тема: Деца - жртви на сексуална експлоатација и педофилија (01.01.2008 - 30.06.2011 година).

За спроведеното истражување и подготовка на извештајот посебна благодарност се изразува на надворешниот експерт и на службените лица од Одделението за заштита на правата на децата и на лицата со посебни потреби при Народниот правобранител.

ВОВЕД

Сексуалната експлоатација на децата и сите форми на сексуално злоупотребување на децата е сериозен проблем со кој се среќава модерното општество.

Феноменот сексуална злоупотреба на деца претставува сериозна закана за општеството во целина поради што мора континуирано да се изнаоѓаат нови, соодветни превентивни мерки и механизми за негово спречување и натамошно ширење.

Сексуалната злоупотреба и експлоатација на децата е појава на којашто влијаат повеќе сложени фактори. Тоа е феноменолошка, специфична и комплексна појава од која произлегуваат тешки последици кои влијаат на психофизичкиот развој на децата.

Заради спречување, намалување и заштита на децата од оваа злоупотреба потребна е повеќекратна и диференцирана општествена реакција. Исто така потребен е систем од заштитни интервенции кој пред се би опфатил различни нивоа на превенција, потоа откривање, односно препознавање на злоставувањето, испитување на случаите, обезбедување непосредна правна заштита, како и здравствена, социолошко-психолошка заштита, рехабилитација на злоставените деца, но и соодветен третман на насилниците.

Заради постигнување на овие цели и нивна ефикасност потребно е вклучување и активирање на повеќе институционални системи, почнувајќи од образованието, здравството, социјалната заштита, судските органи и органите за прогон, па се до невладиниот сектор.

Проблемот со злоставувањето не е само национален, не е изолиран, не произлегува и не може да се реши само во рамките самата држава. Тој е многу поширок, глобален проблем и за негово надминување од големо значење е мрежната поврзаност на сите институции кои директно или индиректно се поврзани и го третираат овој проблем.

Појавите на злоупотреба на децата, особено сексуалната злоупотреба и експлоатација ги надминуваат домашните граници и постојат и во развиените и во земјите во развој. Ваквата злоупотреба на децата станува глобален проблем поради што централна порака на Обединетите нации за насилството над децата, меѓу кои и за сексуалната злоупотреба, е дека „никакво насилство врз децата не може да се оправда и секој вид насилство врз децата треба и може да се спречи“.

Сексуалната злоупотреба и сексуалната експлоатација и искористување на децата станува се поактуелен проблем за кој почесто се зборува што резултира со пријавување поголем број вакви случаи. Поради тоа, се налага потребата за преземање мерки од страна на секоја држава на внатрешен план, но и меѓународна соработка. Преземањето превентивни, заштитни и рехабилитационски мерки треба да придонесе

децата да живеат во добросостојба и да се почитува нивниот најдобар интерес без никаква дискриминација, како фундаментални и основни принципи за остварување и заштита на правата на секое дете.

Во најголемиот број случаи на сексуална злоупотреба на деца присутни се одредени социо-патолошки појави, а најраспространета таква појава кај семејството е алкохолизмот, потоа душевната болест, но присутни се и зависностите од дрога и проституција на мајката.

Истражувањата над сексуално злоупотребените деца укажуваат дека децата не секогаш имаат физички повреди. Сепак, во однос на психичката состојба може да се констатира дека тие деца имаат психички пореметувања и растројства, најчесто во форма на агресивно однесување, проблеми во комуникацијата, вниманието, пореметување при спиење, депресија и слични појави кои можат да имаат трајни последици на психичкиот развој на детето. Токму затоа, сите овие знаци пред се треба да ги забележат родителите, но и да ги утврдат надлежните стручни органи и лица кои на директен или индиректен начин се поврзани со детето. Тоа налага нивна соодветна обученост и оспособеност за лесно распознавање на наведените знаци и во таа смисла брзо и ефикасно реагирање и примена на соодветни методи за работа со детето и со семејството заради прифаќање и поддршка на детето, со цел надминување на траумите кои можат да го изменат животот на детето жртва.

Оттаму произлегува дека особено значајна улога има семејството, поради што потребно е центрите за социјална работа преку своите мерки и дејствување да ги зајакнуваат капацитетите на семејството во однос на грижата и заштитата на детето, да вршат стручен и континуиран надзор над родителското право, како и советувајќи, советодавна и интердисциплинарна тимска работа со семејството и со детето жртва.

Особено голема важност има раното идентификување на децата жртви на сексуална злоупотреба за која цел потребна е проактивна улога на сите субјекти особено на стручните лица во центрите за социјална работа, во воспитно-образовните институции со кои детето е во секојдневен контакт, во службите за здравствена заштита, во установите за социјална заштита и во други органи и организации кои работат со и за децата при што неопходна е координираност и взаемна соработка на сите наведени субјекти.

За насилството врз децата, а особено за сексуалната злоупотреба и експлоатација не треба да се молчи и треба да се надмине молкот кој се уште постои поради што често не се пријавуваат вакви случаи, иако во последно време во јавноста се повеќе се зборува за ваквите појави. Во таа смисла преземањето брзи, благовремени и ефикасни мерки и нивното рефлектирање во националните политики и програми треба да придонесат за намалување на појавите на каков било облик сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на децата, полесно да се надминат траумите и болните искуства на жртвите кои често имаат долготрајни последици во нивниот психофизички развој.

ЦЕЛИ И ОПФАТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО (опфатен период: 01.01.2008 – 30.06.2011 година)

Целта на истражувањето беше собирање податоци од сите релевантни органи и институции заради утврдување на фактичката состојба со сексуалната злоупотреба и сексуалната експлоатација на децата во Република Македонија. Воедно, истражувањето овозможи стекнување сознанија за начинот на сфаќање и разбирање на ваквата злоупотреба на децата од стручните лица во надлежните органи, како и за степенот на нивната обученост со знаења и вештини за препознавање сексуално искористување, злоупотреба и експлоатација на децата. Истражувањето требаше да покаже дали и колку се предвидени превентивни мерки за спречување и намалување на оваа појава, каква е нивната ефикасност, дали и колку се преземаат мерки за заштита и рехабилитацијата на децата жртви на ваква злоупотреба, како и кои се причините за појава на оваа злоупотреба на децата, кои категории на деца се најчести жртви и дали нормативната казнена политика овозможува превентивно делување, соодветно казнување на сторителите и спречување други лица да вршат ваква злоупотреба на деца. Истражувањето е спроведено во целата република врз основа на податоците, мерките и препораките добиени од сите надлежни органи (надлежни судови, јавни обвинителства, центри за социјална работа, полициски органи и невладини организации).

МЕТОДОЛОГИЈА ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Основни предуслови за спознавање на оваа појава, нејзино намалување и спречување е нејзиното нормативно уредување, практично имплементирање на регулативата, како и меѓусебната поврзаност и координирано дејствување на сите субјекти кои со закон се задолжени да преземаат мерки за спречување и заштита на децата од ваков вид злоупотреба. Воедно, важна е и улогата на секој поединец, родител, наставник и граѓанин за препознавање на оваа злоупотреба и нејзино пријавување кај надлежните органи заради благовремено преземање соодветни мерки за спречување на злоупотребата и помош на жртвата.

Во таа смисла, со цел да се утврди дали претходно наведените предуслови се исполнети при истражувањето како инструменти се користени анализата на меѓународната и домашната регулатива и усогласеноста на домашната легислатива со меѓународните акти, а особено со Конвенцијата на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба и Конвенцијата на Обединетите нации за правата на детето.

Заради добивање податоци за раширеноста на појавата, за облиците на сексуалната злоупотреба и сексуалната експлоатација на децата и за другите податоци кои се битни за оваа појава беа доставени прашалници со повеќе прашања до надлежните органи - сите центри за социјална работа, секторите за внатрешни работи низ целата република, сите основни јавни обвинителства и сите основни судови, како и невладините организации кои се занимаваат со овој проблем. Од добиените податоци направена е анализа по што се утврдени одредени состојби од кои потоа произлегоа соодветни констатации.

Во прашалниците за судовите беа поставени прашања од кои е утврдено како се сфаќа и опишува поимот сексуална злоупотреба и експлоатација на деца, колкав е бројот на деца жртви според одделните кривични дела за кои судовите постапувале во периодот опфатен со истражувањето, колкав е бројот на полнолетни сторители на наведените кривични дела според поднесени кривични пријави, колку покренати

обвиненија, колкав е бројот на осудени лица, како и видот на казните.

Од одговорите на судовите се утврди профилот на жртвите на сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на деца според пол, возраст, образовен статус, етничка припадност, семејни карактеристики, економски статус, хендикеп кај детето и др. Од одговорите на судовите се утврди дали едно исто дете и ист сторител се појавиле повторно во иста улога, колкав е бројот на такви случаи, како и дали ако детето е сведок на постапката се имплементирани мерки за помош и заштита и кои мерки. Понатаму, констатирано е кои деца се најчести жртви на ваквите видови злоупотреба и кои групи деца се посебно изложени на ризик од сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација (деца без родители; што живеат во сиромаштија; кои го напуштиле училиштето; деца од малцинските заедници; имигранти; деца изложени на семејно насилство; со претходни искуства од сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација; деца на улица; со посебни потреби; корисници на дрога; со недоволен ментален развој, ментална попреченост или други категории деца). Особено значајна придобивка за надминување на проблемите е потребата за соработка на судовите со другите органи, а од одговорите беше утврдено со кои служби судовите соработуваат и каков е видот на соработката. Подеднакво важна е и континуираната обука на сите стручни лица кои работат со оваа категорија деца при што е констатирано дали судиите учествувале во некои од програмите за превенција. Заради разрешување на сите проблеми со кои се судруваат, дел од судовите дадоа предлози и препораки за подобрување особено на системот на превенција и заштита на децата жртви на сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација.

До основните јавни обвинителства беа поставени истите прашања како и до судовите, а од одговорите на стручните лица во полициските служби беше констатирано дали и колку го разбираат поимот сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација, колкав е бројот на деца кои се пријавиле во полициските органи и бројот на евидентирани деца жртви на овој вид злоупотреба, која е половата структура на децата жртви, колкав е бројот на поднесени кривични пријави, бројот на осомничени и бројот на извршени кривични дела од овој вид. Полициските служби го наведоа профилот на децата жртви, кои мерки за заштита ги презела полицијата, дали детето жртва полицијата го упатила во друга стручна установа за помош, како се спроведуваат програмите за помош и заштита, како и кои категории деца се посебно изложени на ризик од сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација. Добиени се одговори и за службите со кои полициските органи соработуваат за помош и заштита на децата жртви, како и дали учествувале во програми за превенција и дали преземале дејствија за превенција. Дел од полициските служби дадоа и препораки за подобрување на состојбата.

Од податоците добиени по прашалникот доставен до центрите за социјална работа констатирана е состојбата во однос на наведените прашања за пријавените случаи во центрите, за образовниот статус на децата жртви во секој вид кривично дело, за возраста на пријавените деца жртви, нивната националност, дали и со кои служби центрите соработуваат, дали учествувале во програми за превенција и дали преземале дејствија за превенција.

Прашалник беше доставен и до повеќе невладини организации со исти прашања како за органите и институциите дополнет со прашањата за центрите за социјална работа и невладините организации. Во прашалникот дадени се одговори како жртвата дошла во центарот, односно невладината организација, врз основа на кои индикатори центрите и невладините организации утврдувале дека детето е жртва на сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација со опис на работата по конкретни случаи, соработката, учеството на програми за превенција и препораки.

Во текот на истражувањето направена е и анализа на сознанијата и ставовите на стручните лица за овој феномен преку интервјуа на четири фокус групи стручни лица од сите области (социјални, образовни, здравствени установи, полиција, обвинителства, судови, национални тела, парламентарни, владини и невладини организации).

Воедно, во истражувањето се искористени податоците и сознанијата на Народниот правобранител за овој проблем преку добиени претставки и спроведени истражувања, како и податоци и анализа на истражувања од други органи и институции за овој проблем.

Доставени прашалници

Ред. број	Институции/организации чии податоци се анализирани	Доставени прашалници
1.	Социјална заштита (Центри за социјална работа)	32
2.	Кривично-правна област	61
	Министерство за внатрешни работи	11
	Обвинителство	22
	Судови	28
3.	Невладини организации	9
	ВКУПНО:	102

Одржани фокус групни интервјуа со стручни лица од сите сектори (мај-јуни 2012 година)

Четири фокус-групни интервјуа со по 6-15 учесници од областа на социјалната заштита, образованието, здравството и внатрешните работи, од судовите, јавните обвинителства, националните тела и комисии и од невладините организации.

Времетраење на фокус-групните интервјуа: 120-180 минути.

Пет длабински интервјуа со деца жртви на сексуална злоупотреба.

Длабинските интервјуа се водени од психолог со искуство од работа со жртви на семејно и друг вид насилство во невладиниот сектор.

Студиите за случаите на децата жртви се прибавени од невладина организација која обезбедува прифаќање и работи со жртви на трговија со луѓе од сите делови на Републиката и од Центарот за социјална работа во Скопје, а по претходно добиена согласност од родителите и децата жртви.

КАЗНЕНО-ПРАВНА РЕГУЛАТИВА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА КРИВИЧНИ ДЕЛА КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА СЕКСУАЛНАТА ЕКСПЛОАТАЦИЈА И СЕКСУАЛНАТА ЗЛОУПОТРЕБА НА ДЕЦАТА

Со Кривичниот законик на Република Македонија се предвидени повеќе кривични дела кои се однесуваат на сексуалната експлоатација и сексуалната злоупотреба на децата.

Силување

Член 186 - сексуален или полов однос или друга форма на сексуален или полов напад кој вклучува употреба на сила или закана.

Казна затвор од три до десет години.

Сексуален или полов напад на беспомошно лице

Член 187 - сексуален однос или друга форма на сексуален напад кои вклучуваат искористување на беспомошна жртва, жртва која страда од ментални заболувања, ментални нарушувања, заостанување во душевниот развој или некоја друга состојба поради која жртвата не е во состојба да даде отпор на нападот.

Казна затвор од најмалку осум години, или најмалку десет години и можност за доживотна казна во случаите кои вклучуваат отежнителни околности.

Сексуален или полов напад на малолетно лице кое нема навршено 14 години

Член 188 - сексуален однос или друга форма на сексуален или полов напад на дете кое е под 14-годишна возраст.

Казна затвор од најмалку осум години, или најмалку десет години со можност за доживотна казна во случаи во кои има отежнителни околности.

Сексуален или полов напад преку злоупотреба на положба

Член 189 - наведување на сексуален однос или друга форма на сексуален или полов напад преку злоупотреба на положбата на сторителот кога жртвата се наоѓа во однос на подреденост и зависност.

За сторител на ова кривично дело врз возрастно лице: казна затвор од најмалку пет години.

За сторителот на ова кривично дело врз малолетно лице: казна затвор од најмалку десет години.

Задоволување на сексуален нагон пред друго лице (вршење на полово дејство пред друго лице)

Член 190 - вршење на полово дејство на јавно место пред друго лице каде што жртвата може да биде возрастна или малолетно лице, или наведување на дете да врши такво полово дејство, независно дали на јавно или на друго место.

За возрастни и малолетни лица кои имаат извршено такво полово дејство на јавно место: парична казна или казна затвор до една година.

За наведување на малолетно лице под 14-годишна возраст на вршење на такво полово дејство на приватно место: казна затвор во времетраење од три до пет години.

Посредување во вршење проституција

Член 191 - врбување, наведување, поттикнување или намување на лица да вршат проституција, како и измама и предавање на лице на друг заради вршење проституција и заради остварување заработувачка или преку закана со физичка сила, да има корист од давањето сексуални услуги.

Казна затвор од пет до десет години.

Подведување и овозможување на сексуални или полови дејствија со деца

Член 192 - подведување или овозможување на сексуални или полови дејствија со деца.

Казна затвор од најмалку осум години.

Прикажување на порнографски материјал на малолетно лице

Член 193 - продажба, прикажување или друг начин на обезбедување пристап до порнографски материјали во кои жртвата е дете под 14-годишна возраст.

Ова кривично дело исто така подразбира и продукција на порнографски материјал преку искористување на дете-жртва под 18-годишна возраст.

За прикажување на порнографски материјал на жртва под 14-годишна возраст: казна затвор од шест месеци до три години.

За продукција на порнографски материјал во кој е вклучено искористување на малолетни лица под 18-годишна возраст: казна затвор од три до пвт години.

Продукција и дистрибуција на детска порнографија преку компјутерски систем

Член 193-а - набавка, поседување и продукција на порнографија во која детето-жртва е под 18-годишна возраст, за да се прикажува на друго лице или за дистрибуција или трансфер.

Казна затвор од три до пет години.

Член 193-б - закажување средба или на друг начин наведување малолетник кој не наполнил 14 години на обљуба или друго полово дејствие или на производство на детска порнографија и ако со таквата намера е остварена непосредна средба со малолетникот, преку компјутерско-комуникациски средства.

Казна затвор од една до пет години

Инцест

Член 194 - полов однос или обљуба помеѓу роднини во крвно сродство, вклучително и помеѓу браќа и сестри.

За извршување на ова кривично дело врз возрастно лице или малолетно лице над 14-годишна возраст: казна затвор од пет до десет години.

За извршување на ова кривично дело врз дете кое е под 14-годишна возраст: казна затвор од најмалку десет години.

Вонбрачен живот со малолетно лице

Член 197 - живеење во вонбрачна заедница со малолетно лице или дозволување да постои таквата вонбрачна заедница.

Казна затвор од три месеци до три години.

Трговија со деца

Член 418-г - регрутирање, транспорт, купување, обезбедување засолниште или прифаќање на малолетни лица со цел да се искористат за проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, присилен брак, присилно оплодување, како и користење или овозможување на други лица да користат малолетно лице за сексуални услуги.

Казна затвор најмалку од осум години, или казна затвор најмалку од десет години кога има отежнителни околности.

КАЗНИВИ ДЕЛА ПРЕДВИДЕНИ СО КОНВЕНЦИЈАТА НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦА ОД СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЈА И СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА

Според Конвенцијата под сексуална експлоатација се подразбира сексуално злоставување, детска проституција, детска порнографија, учество на детето во порнографски претстави.

Сексуалното злоставување (член 18 од Конвенцијата) ова дело го инкриминализира ако постојат сексуални активности со дете кое согласно домашното законодавство не навршило одредена возраст кога сексуалните активности се допуштени за стапување на дете во сексуални активности и кога е применета присила, сила или закана или ако злоупотребата се врши од позиција на авторитет, доверба или влијание над детето вклучително и состојбата во семејството.

Кривичните дела во врска со детската проституција (член 19 од Конвенцијата) се третира како регрутирање дете во проституција или наведување дете да учествува во проституција, како и присилување на детето на проституција или профитирање од или поинаку експлоатирање дете за такви цели и кој било акт кој води кон детска проституција.

Кривичните дела во врска со детската порнографија (член 20 од Конвенцијата) подразбираат производство на детска порнографија, нудење или правење достапна детска порнографија и нејзино дистрибуирање и пренос, како и набавување детска порнографија за себе или за друго лице, поседување детска порнографија и свесно создавање можност за пристап преку информациски или комуникациски технологии до детска порнографија.

Кривичните дела во врска со учеството на децата во порнографски претстави (член 21 од Конвенцијата) подразбира регрутирање дете да учествува во порнографски претстави или предизвикување дете да учествува во вакви претстави, присилување дете да учествува во порнографски претстави или поинаков вид експлоатација на дете за такви цели, како и со знаење присуствување на порнографски перформанси кои вклучуваат деца.

Кривичните дела во врска со корумпирање деца (член 22 од Конвенцијата) претставува намерно предизвикување за сексуални цели на дете кое не е на возраст во смисла на член 18 од Конвенцијата да биде сведок на сексуално злоставување или сексуални активности, па и тогаш кога тоа директно не учествува во тоа.

Кривичните дела кои се однесуваат на нудење деца за сексуални цели (член 23 од Конвенцијата) подразбираат намерен предлог преку информациски и комуникациски технологии на полнолетен за средба со дете кое не е на потребната возраст согласно член 18 од Конвенцијата, а со цел извршување некое од делата утврдени во член 18, став 1 или член 20, став 1 спрема него или нејзе кога овој предлог бил проследен со материјални акти што водат кон таква средба.

Од анализата на кривичните дела предвидени со Кривичниот законик на Република Македонија може да се констатира дека тие во најголема мера се совпаѓаат со кривичните дела и нивните дефиниции утврдени со Конвенцијата.

АНАЛИЗА НА ПОСЕБНИТЕ МЕРКИ ПРЕДВИДЕНИ СО КОНВЕНЦИЈАТА И ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА И НИВНАТА ПРАКТИЧНА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА

Конвенцијата на Советот на Европа за заштита на деца од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба е донесена поради потребата да се подготви сеопфатен меѓународен инструмент кој се фокусира на превентивни, заштитни и кривично-правни мерки за борба против сите форми на сексуална експлоатација и злоупотреба на децата и за да се воспостави посебен мониторинг механизам со цел зголемување на соработката и единството на земјите од Европа во борбата против наведената злоупотреба на децата.

Конвенцијата е неопходно да се имплементира од земјите потписнички како преку регулативата така и преку практичната имплементација на предвидените мерки. Во таа смисла секоја држава потписничка треба пред се да ги оствари целите утврдени со наведената Конвенција, односно да ги преземе сите можни мерки за спречување и борба против сексуалната експлоатација и сексуалната злоупотреба на децата, да обезбеди соодветна и ефикасна заштита на децата жртви на овој вид злоупотреба со почитување на трите основни принципи гарантирани со Конвенцијата за правата на детето, односно сите мерки да бидат преземени без каква било дискриминација по кој било основ, почитување на најдобриот интерес на детето и остварување на правото на учество на децата за прашањата и одлуките кои се однесуваат на нив, секако согласно нивната возраст и зрелост, како и да се промовира соработка на внатрешно ниво меѓу сите надлежни органи и организации, но и меѓународната соработка (член 1 и 2 од Конвенцијата).

Она што треба да се преземе за да се постигнат целите на наведената конвенција пред се е преземање превентивни мерки преку законската регулатива и други практични мерки за имплементација на Конвенцијата и на домашната правна регулатива (член 4 од Конвенцијата).

Анализа на законската регулатива

Заради превентивно делување за заштита на децата од секаков вид сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација, а со оглед на се почестите пријави на вакви дела врз децата Република Македонија изврши измени на Кривичниот законик, при што значително ги заостри казните кои се однесуваат на овие кривични дела сторени врз малолетните лица, односно казните се зголемени двапати и се предвидени казни затвор од 8 и 10 години, па се до казна доживотен затвор.

Исто така, заради превентивна заштита на децата кои се во ризик да станат жртви или сторители на казниви дела, па и жртви на сексуална злоупотреба со **Законот за малолетничка правда** се предвидени повеќе мерки за помош и заштита и механизми кои треба да придонесат за превентивно делување како што е формирањето на Државниот совет за превенција на малолетничко престапништво.

Со Законот за малолетничка правда, како основни цели предвидени се: остварување на приоритетните интереси и заштита на малолетните лица од криминал, насилство и кој било облик на загрозување на нивните слободи и права и нивниот правилен развој, заштита на малолетните сторители на казниви дела и нивна социјализација, воспитување и превоспитување, помош и грижа и заштита во постапките пред суд и други органи (член 2). Од мерките и санкциите предвидени со овој закон секогаш им се дава предност на превентивните, заштитните и воспитните мерки (член 7, став 1), а санкциите што се состојат во лишување од слобода се применуваат само

во исклучителни случаи, како последно средство ако поинаку не може да се оствари целта на мерките за сторено казниво дело (член 7, став 2). Исто така, со цел заштита на најдобриот интерес на детето со овој закон е предвидено дека по правило не се спроведува судска постапка за сторено казниво дело од малолетник за да се избегне штетното влијание врз малолетникот, освен ако личните својства на малолетникот и околностите под кои е сторено делото не укажуваат на потреба за судска постапка, при што судската постапка се спроведува само во случаи предвидени со овој закон (член 9). Доколку сторител на казниво дело е лице кое во времето на извршувањето на делото не наполнило 14 години и кое се третира како дете во ризик не се преземаат санкции, туку мерки за помош и заштита и тоа од областа на: образованието, здравствената, социјалната, семејната и други облици на заштита (член 13, 14, 16).

Инаку, како деца во ризик според овој закон се третираат малолетни лица кои во времето на извршувањето на делото наполниле 7 години, а не наполниле 14 години, како и деца до 14 години кои се зависници од дрога или алкохол, дете со пречки во развојот, дете жртва на насилство, воспитно и социјално запуштено дете или дете кое поради тоа не е вклучено во образованието или се оддало на питање, скитање или проституција, како и децата жртви на насилство (член 12). Со Законот е предвидено посебно постапување со децата во ризик каде главна улога имаат центрите за социјална работа, при што **со првичниот текст на Законот беше предвидена и обврска за бесплатна правна помош од адвокат во сите постапувања спрема малолетници**, но со измените трошоците за адвокатот ги сноси семејството, освен ако е социјален случај и докаже дека не е во можност да ги сноси тие трошоци тогаш правната помош од адвокат е бесплатна, односно трошоците паѓаат на товар на соодветната институција која постапува и тоа според адвокатската тарифа намалена за 30 проценти.

Во поглед на превентивните и заштитните мерки би ги споменале одредбите од **Законот за заштита на децата** со кој се уредува системот, организацијата и начинот на обезбедување заштита на децата. Но ваквата амбициозно зацртана цел на Законот не е исполнета. Ова затоа што поголемиот дел од одредбите на овој закон е посветен на регулирање на социјалните права на децата и на институциите од областа на социјалната заштита и нивните права и обврски. Од аспект на заштита на децата од сексуална злоупотреба само со член 9 од Законот, меѓу другото, се забрануваат „сите облици на сексуално искористување и сексуална злоупотреба на децата (детска порнографија, детска проституција), насилно подведување, продажба или трговија со децата, психичко или физичко насилство и малтретирање, казнување или друго нечовечко постапување, сите видови експлоатација, комерцијално искористување и злоупотреба на децата со кои се кршат основните човекови слободи и права и правата на детето“. Меѓутоа натаму овие забрани и евентуални мерки за превенција и заштита на децата од овој вид на злоупотреба со наведениот закон не се разработени. Иако претставува обврска за сите институции на системот да ги преземаат сите мерки на заштита на децата од злоупотреба, со овој специјален закон за правата на децата не се предвидени специфични механизми кои обезбедуваат превентивно делување и заштита на децата.

Во **Законот за семејството** е предвидена превентивна и репресивна заштита на правата и интересите на детето преку правото и обврската на центрите за социјална работа да вршат надзор над родителското право и секогаш кога имаат сознанија дека има недостатоци во воспитувањето и развојот на детето или кога детето е запоставено или злоупотребено од страна на родителите да преземат мерки за помош и советување на родителите, но и санкции против родителите кај кои превентивните мерки не помогнале, односно времено да го одземат детето од едниот или од двајцата родители или да го ограничат правото на лични контакти меѓу детето и едниот или другиот родител, како и да покренат постапка за одземање на родителското право или кривична постапка за одредено кривично дело (запоставување, злоупотреба или сл).

Со овој закон се дефинираат основите за одземање на родителското право, односно злоупотребата на родителското право и грубото занемарување на вршењето

на родителската должност. Како вакви појави и дејствија се третираат малтретирањето или запуштањето на детето, физичкото или емоционалното насилство над детето, половото искористување, присилување на дете на работа несоодветна за неговата возраст, дозволување на детето да употребува алкохол, дрога или други психотропни супстанции, наведување на детето во вршење на социопатолошки и општествено неприфатливи дела, напуштање на дете за период подолг од три месеци или на кој било друг начин кога се кршат правата на детето (член 90).

Исто така со овој закон е превидена превентивна, репересивна и рехабилитациона заштита на детето од семејно насилство, при што се забранува секаков вид насилство меѓу членовите на семејството без оглед на возраст, а како семејно насилство покрај другото се подразбира и загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв (посебно поглавје VI-A со 12 нови членови (946 – 94j). Заштита на децата од семејно насилство пред се обезбедуваат центрите за социјална работа. Центрите можат да преземат дејствие по свое сознание или по пријава од полиција, здравствени и образовни институции, родители и соседи, но механизмите за соработка при постапување во такви случаи не се регулирани со законот, поради што е донесен посебен протокол. Центрите можат да обезбедат соодветна здравствена заштита, психо-социјална помош, лекување, да ги упатуваат жртвите во засолниште, да му помагаат на детето редовно да го продолжи образованието, ги известуваат соодветните институции за гонење и да даваат правна помош и застапување пред судот. Воедно центрите секогаш кога тоа нема да го направат родителите поднесуваат предлог до судот за изрекување привремена мерка. Судот може да изрече повеќе привремени мерки, меѓу кои да му забрани на сторителот да се заканува дека ќе стори семејно насилство, да му забрани да врши натамошно малтретирање и вознемирување, контактирање или на друг начин комуницирање со член од семејството, да му забрани на сторителот да се приближува до живеалиштето на жртвата, до училиштето каде што оди детето да нареди задолжително негово лекување ако има потреба од тоа, да го издржува семејството и да го отстрани сторителот од домот без оглед на сопственоста до донесување конечна одлука од судот, како и да го упати сторителот да посетува советувалиште.

Центарот за социјална работа секогаш кога има сознанија дека постои семејно насилство врз малолетно дете или лице со ограничена или одземена деловна способност презема мерки за заштита. Сознанијата, центарот за социјална работа ги добива од граѓани, службени и правни лица, кои се должни без одлагање да го известат центарот за таквите сознанија.

Според Конвенцијата особено треба да се преземат мерки за отстранување на наводниот сторител, а детето жртва може да биде отстрането од семејното опкружување ако родителите се инволвирани во злоупотребата на детето, односно само кога тоа е во најдобар интерес на детето (член 14 од Конвенцијата), а потребно е да се преземат и мерки за отстранување на опасностите и ризиците кои можат да доведат до повторување на делото (член 15 од Конвенцијата).

Меѓутоа, иако со Законот за семејството, како една од привремените мерки кои може да ја изрече судот е отстранување на сторителот од домот и негово упатување во советувалиште, овие две мерки кои се доста битни особено за децата жртви на семејно насилство, **во практиката се уште недоволно се применуваат, при што најчесто од домот се отстранува мајката заедно со детето кои најчесто се жртви, а не сторителот, со што детето трпи дополнителни трауми.** Исто така, се уште не се отворени и не работат доволен број советувалишта за сторителите на семејно насилство за подобрување на нивното однесување по враќањето во семејството и невршење повторно насилство над детето или над друг член од семејството.

Кривичен законик на Република Македонија и Закон за семејството

Согласно овие одредби од Конвенцијата со Кривичниот законик се инкриминизирани сите претходно наведени видови сексуална злоупотреба и искористување на децата и, како што претходно е наведено, предвидени се и доста високи казни.

Исто така заради заштита на децата жртви на трговија со деца кои најчесто се користат за сексуални услуги во **Законот за семејството** е содржана и посебна глава за заштита на децата жртви на трговија со луѓе.

Имено, Законот како дете жртва на трговија со луѓе препознава малолетно лице до 18 години кое со или без негова согласност на кој било начин станало жртва на трговија со луѓе заради експлоатација. Законот утврдува повеќе мерки што е должен да ги преземе центарот за социјална работа меѓу кои: поставување на детето под старателство на обучен старател, да соработува со Министерството за внатрешни работи, јавниот обвинител, старателот, семејството, родителите и со други органи и институции, да направи проценка на подобноста на семејството, да го следи однесувањето на детето, да му дава стручна помош на семејството и на детето.

Кога центарот има сознанија дека постои опасност од вклучување дете во трговија со луѓе или во друг вид експлоатација додека се наоѓа во семејството по службена должност треба да донесе решение за надзор над вршењето на родителското право, а кога детето веќе станало жртва и треба да се врати во семејството центарот треба да донесе решение за засилен надзор над вршењето на родителското право со цел превенција, спречување, заштита и рехабилитација на децата. Ако пак, родителите учествувале во вклучувањето на детето во трговија со луѓе центарот го одзема детето од родителите и го доверува на чување или на другиот родител, на друго лице или го сместува во установа, а воедно во судска постапка може и да му се одземе родителското право на родителот. Помошта на детето жртва на трговија со луѓе и на семејството се дава без оглед на вера, раса, пол, национална припадност или социјално потекло, јазик, религија, психички или физички способности, сексуална ориентација, возраст и друго, кои мерки треба да бидат прилагодени на возраста на детето и неговата зрелост и да се во негов најдобар интерес.

Тргувајќи од фактот дека едно од основните права на децата е правото на нивно учество во сите одлуки што се однесуваат на нив, секако зависно од нивната возраст и зрелост, при обезбедувањето заштита на децата жртви на трговија, покрај што треба да се има предвид пред се нивниот најдобар интерес, тие треба и активно да учествуваат при определувањето и преземањето на мерките за помош и заштита. За да може детето да го изнесе своето мислење и активно да учествува во преземањето на сите мерки, неопходно е да биде информирано и запознато со правата кои му следуваат и со начините како тие права може да ги оствари и да ги заштити.

Воедно, согласно Конвенцијата за да се спречат ваквите појави неопходно е и подигање на јавната свест за феноменот на сексуалната експлоатација и сексуална злоупотреба на децата и за превентивните мерки (член 8 од Конвенцијата). Исто така заради спречување на вакви појави неопходно е и обучување на децата со нивните права и оспособување на децата со знаења и вештини да ги распознаваат правата, а особено повредите на тие права и да добијаат доволно информации за ризиците од сексуалната експлоатација и сексуалната злоупотреба за да можат да се самозаштитат, но и да се стекнат со сознанија каде и како може да побараат помош и заштита и од ваков вид злоупотреба, особено за ризиците кои вклучуваат користење на нови информатички и комуникациски технологии кои често придонесуваат децата да бидат злоупотребени (член 6 од Конвенцијата).

И покрај општата законска обврска за преземање мерки и активности на социјална превенција, заради преоптовареност на центрите за социјална работа со

администрирањето на паричните надоместоци и нудењето друг вид социјални услуги, превентивната работа неоправдано се запоставува, што има далекусежни последици, особено за децата во ризик и децата жртви. Причина за ваквата состојба претставува и континуираниот недостаток на стручен кадар и средства за превентивни активности на центрите за реализација на превентивни програми.

Во најголем дел од центрите превентивната и едукативно-советувалишната работа е занемарена поради други обврски, иако може да се забележи дека во последно време поради се почестите разводи, конфликтните односи на родителите, каде последиците ги чувствуваат децата и се почестите пријави на семејно или друг вид насилство и злоупотреба на децата во центрите се почесто се применува овој метод на работа, но во сите центри нема посебни и обучени стручни лица кои би ја вршеле советодавната и советувалишната работа за семејствата и за децата. Слабата развиеност на превентивната социјална работа се должи и на непостоењето јасни протоколи за соработка меѓу релевантните институции на локално ниво.

Имено, **Законот за социјална заштита**, предвидува дека превентивната работа се остварува во центрите за социјална работа во соработка со општините, предучилишните, училишните, здравствените установи и другите државни тела, правни и физички лица и здруженија на граѓани како на централно така и на локално ниво. Единиците на локалната самоуправа, во голем дел не располагаат со капацитети за мапирање на основните социјални проблеми во нивните општини и преземање на ефикасни превентивни мерки и активности. Во систематизациите на голем број општински администрации не се предвидува формирање сектори, ниту пак одделенија за социјална заштита. Најголем дел од општините немаат вработено ниту еден социјален работник.

Воедно, во остварувањето на превентивната работа клучна е соработката меѓу центрите и училиштата, при што како позитивни се измените на законите за основно и средно образование со кои е предвидено за децата кои се проблематични во училиштата да се спроведуваат советувања на родителите во училиштата. За таа цел потребно е и зајакнување на педагошко-психолошките служби во училиштата, а предвидена е и обврска кога училиштето нема да успее да го надмине проблемот да го извести центарот за социјална работа. Воедно се предвидува вработување на социјален работник во училиштата, но оваа одредба заради недостаток на финансиски средства се уште не е имплементирана.

Исто така, голем дел од здравствените установи, особено во помалите општини не располагаат со стручен кадар за вршење социјална и здравствена превенција. Сето наведено ги намалува потенцијалите на општините за вршење превентивна социјална работа. Определен напредок се забележува во соработката меѓу центрите и полицијата, особено со усвојувањето на Законот за малолетничка правда, кој предвидува формирање државен совет и општински совети за превенција на малолетничко претстапништво, меѓутоа Државниот совет е формиран и функционира две години, но и покрај законската обврска само во дел од општините започнаа формирање општински совети за превенција на малолетничко претстапништво.

И со **Законот за основно образование и Законот за средно образование** се забрануваат физичкото и психичкото малтретирање на учениците во училиштата, но без натамошна разработка, а предвидени се и прекршочни казни за наставниците кои извршиле насилство и за училиштето, но и тие ретко се изрекуваат.

Со овие закони се утврдени и основните цели на образованието меѓу кои секое дете има право, но и обврска на основно и средно образование, се забранува дискриминација по сите основи, се стекнуваат знаења што се применливи во секојдневниот живот или се потребни за натамошно образование и се развива самодовербата и свеста кај децата за сопствена индивидуалност, но и за одговорност за своите постапки, се воспитуваат децата за меѓусебна толеранција и за меѓусебно почитување на правата и слободите.

Улогата на образовниот систем во процесот на превенција и откривање сексуална злоупотреба и експлоатација

Поради времето кое детето го поминува во училиште или во предшколска установа и честите контакти со семејството, можноста на образовниот систем во превенцијата и раното откривање на случаите на сексуално злоставување е голема. Образовниот систем во голема мера им помага на родителите во делот на воспитувањето и растењето на децата, што претставува значајна превентивна активност која му стои на располагање на образовниот систем. За поголема чувствителност на феноменот на сексуалното злоставување и експлоатација ќе придонесат предавања за учениците и родителите во врска со препознавање и откривање на која било форма на сексуално злоставување и експлоатација на деца.

На психолошко-педагошките тимови во училиштата им стојат на располагање повеќе можности кои се во функција на превенција: од реализација на одредни програми наменети за децата, работа со наставничкиот кадар, подготовка и печатење соодветни материјали за сексуална злоупотреба, советувања и давање помош на родители во процесот на воспитување на децата, индивидуална работа со деца од проблематични семејства, насочување и препраќање на децата и на семејствата до други надлежни институции (центри за социјална работа, здравствени установи, полиција и други релевантни институции) заради обезбедување помош која им е потребна на децата и семејството.

Можноста за превенција и рано откривање случаи на сексуална злоупотреба на деца од страна на наставно-воспитниот кадар во предшколските и школските установи е доста голема, но наставниците и воспитувачите треба да имаат сензибилност, способност, знаење и вештини за забележување на разликите во однесувањето кај детето (нагло попуштање во учењето, пад на концентрацијата на часот, зголемен степен на агресивност или затворање во себе или некои други симптоми). Овие сигнали и симптоми би требало да бидат повод наставниците и воспитувачите да посветат внимание на детето и во соработка со психолошко-педагошките тимови да се обидат да ги откријат причините за таквото однесување, да преземат натамошни мерки за спречување евентуална натамошна злоупотреба на детето, како и мерки за помош и заштита. Воедно, за поголема заштита од ваква злоупотреба на децата потребно е да се зголеми свесноста кај децата за опасностите во нивната непосредна средина и да се оспособат со знаење и вештини за распознавање на повредите и самозаштита. Тоа ја налага потребата во наставната да се вклучи програма со содржини за правата на децата, образование за животни вештини за препознавање на можната закана од повреда и злоупотреба на детските права и за механизмите за помош и заштита.

Улогата на здравствениот систем во процесот на превенција и откривање на сексуална злоупотреба и експлоатација

Здравствениот систем, односно здравствените работници имаат значајна и специфична улога во сите фази на заштита на децата од сексуална злоупотреба и експлоатација: од превенцијата, преку откривањето и дијагнозата, па се до третманот, следењето на случајот и евалуацијата.

Институциите од здравствениот систем имаат можност да ја известуваат пошироката јавност за проблемите и потребата за превенција на сексуална злоупотреба на деца преку: организирање јавни трибини, предавања и семинари за стручните лица од училиштата, центрите за социјална работа, полицијата, правосудните органи и сл. и за пошироката јавност. Тринбините би биле имале за цел информирање за обемот на сексуалната злоупотреба, нејзините видови, обележја и последици, а сето тоа проследено со печатени публикации, летоци, брошури и сл.

ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ЖРТВИ ОД ИНФОРМАЦИИ ШТЕТНИ ЗА НИВНИОТ РАЗВОЈ И КОИ ВРШАТ ДОПОЛНИТЕЛНА ВИКТИМИЗАЦИЈА НА ЖРТВАТА

Во делот на јакнење и заштита на правата на децата потребна е заштита на идентитетот на сите оние кои случајно се нашле и биле жртви на сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба. Во таа смисла треба да се заштити приватноста и да не се објавуваат информации за детето жртва или сторител на казниво дело со кои ќе се наруши неговата приватност, углед, чест и достоинство и дополнително ќе се виктимизира детето.

Имено, согласно Конвенцијата потребно е да се преземаат сите неопходни мерки за заштита на децата од информации и материјали кои ги рекламираат ваквите дела, при што особено медиумите треба да даваат соодветни информации во врска со овој феномен (член 9 од Конвенцијата).

Во таа смисла согласно Законот за малолетничка правда судот и другите органи што учествуваат во постапките се должни да обезбедат заштита на приватноста на малолетникот и на неговото семејство и кога му се суди на малолетник секогаш се исклучува јавноста.

Посебна заштита на децата од информации штетни за нивниот психофизички развој особено преку електронските медиуми се предвидени со **Законот за радиодифузната дејност.**

Според одредбите на овој закон (член 70) програмите на радио-дифузерите не смеат да содржат порнографија, прекумерно насилство, или други програми кои можат сериозно да го загрозат физичкиот, психичкиот и моралниот развој на децата и младите. Прекумерно насилство претставува ширење текстуални, вербални и визуелни пораки со кои, во термини од програмата што им се достапни на малолетниците, се глорифицираат физички, вербални или психолошки облици на садизам или слични видови насилство кое е цел самото за себе и на ниту еден начин не може да се оправда ниту преку контекстот на жанрот, ниту преку мотивите на драмското дејствие на прикажуваната програма. Програмските сервиси со порнографски содржини јавните комуникациски мрежи можат да ги пренесуваат само во кодиран облик. Понатаму, програмските содржини што можат да го загрозат физичкиот, психичкиот и моралниот развој на децата и младите можат да се емитуваат само во период од 24,00 до 5,00 часот. Овие програми треба да бидат означени пред почетокот на нивното емитување, со акустично и визуелно предупредување дека не се препорачливи за одделни сегменти од публиката.

ЗАБРАНА ЗА ВРШЕЊЕ ПРОФЕСИЈА ПОВРЗАНА СО ДЕЦА ЗА СТОРИТЕЛИ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА И СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЈА НА ДЕЦА

Член 5 од Конвенцијата на Советот на Европа налага изнаоѓање механизми со кои лица коишто се осудени за сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на деца, нема да имаат пристап до професии во коишто се доаѓа во контакт со деца.

Според **Кривичниот законик на Република Македонија**, судот може на сторителот на кој му изрекол казна затвор или условна осуда со која е утврдена казна затвор да му забрани вршење определена професија или дејност или должности или

работи сврзани за кривичното дело. Траењето на забраната не може да биде пократко од една година ниту подолго од десет години. Така, за кривичното дело „Полов напад врз дете“ е предвидено ако половото дејствие врз малолетник кој не наполнил 14 години е извршено од сродник или брат, односно сестра, наставник, воспитувач, посвоител, старател, лекар или друго лице со злоупотреба на својата положба покрај казната затвор се изрекува и забрана за вршење на професијата, дејноста или должноста. Ваква забрана е предвидена и за сторител на кривичното дело „Обљуба со злоупотреба на положбата“.

Со законите за основно и средно образование за вршење физичко и психичко малтретирање на ученик е предвидена глоба за сторен прекршок за училиштето и наставникот, која може да достигне во износ од 1500 евра за наставник до 3500 до 4000 евра за училиште. Сепак, за ова дејство во овие закони не е предвидена забрана за вршење дејност, иако цениме дека за наставник кој често врши каков било вид насилство над ученици би требало да се предвиди таква забрана, за што Народниот правобранител неколкупати има дадено таков предлог до надлежните органи.

ФИНАНСИРАЊЕ И СОЗДАВАЊЕ ФОНДОВИ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА

Секоја договорна страна ќе обезбеди финансирање, вклучително и каде е возможно создавање фондови, на проекти и програми реализирани од граѓанското општество чија цел е превенција и заштита на деца од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба (член 9, точка 4 од Конвенцијата).

Во првичниот текст на **Законот за малолетничка правда**, беше предвидено заради обештетување на малолетник кој е жртва или оштетен со кривични дела на насилство и на други акти на индивидуално или групно насилство, да се формира фонд за обештетување и тоа во износ од 2% од средствата што во Буџетот на Република Македонија се собираат од паричните казни изречени од страна на судовите за кривични дела или прекршоци, а се наплатени во претходната година. Ова законско решение беше широко прифатено и оценето како доста позитивна придобивка за заштита и рехабилитација на децата жртви. Меѓутоа со извршените измени (2010 година) овој фонд се укина и е предвидено дека за оваа намена се издвојуваат средства во рамките на буџетот на Министерството за правда за чие користење Министерството по претходно мислење од Државниот совет за превенција на малолетничко престапништво донесува програма со која ги планира средствата. Меѓутоа и овие законски одредби се уште практично не се имплементирани, односно не е донесена програма од страна на Министерството за правда ниту е побарано претходно мислење од Државниот совет за превенција на малолетничко престапништво.

Со **Законот за социјалната заштита** е предвидена можност здруженија на граѓани да вршат работи од социјалната заштита доколку се регистрирани за вршење вакви дејности. Основните цели кои треба да ги постигнуваат овие здруженија се социјалната превенција, развој и обезбедување услуги од социјална заштита на лица, семејства, групи на граѓани изложени на социјален ризик, развој и унапредување на социјалната заштита (член 152). Овие здруженија на начин и под услови определни со закон може, исто така, да вршат истражувања на социјални појави, социјална превенција, едукација, советување и стручна подготовка за лицата изложени на социјален ризик, да даваат социјални услуги, да вршат домашна нега, дневно и привремено прифаќање и згрижување одредени корисници, да обезбедуваат услови за самостојно живеење и да преземаат мерки за заштита на лица жртви на семејно насилство.

Со **Законот за семејството** е предвидена можност здруженија на граѓани, регистрирани за остварување цели и задачи од областа на социјалната заштита, сами или во соработка со центарот за социјална работа, да можат да преземаат одредени

мерки на заштита утврдени со Законот. Здружението на граѓани е должно за преземените мерки во рок од 24 часа да го извести центарот за социјална работа, надлежен според местото на живеење на лицето жртва на семејно насилство.

Центарот за социјална работа по добивањето на известувањето, во рок од 24 часа изготвува соодветно решение. Здружението на граѓани е должно во рок од 72 часа откако се преземени мерките за заштита, целокупната документација да ја достави до Центарот за социјална работа заради негово натамошно постапување. Овие законски одредби се имплементирани во практиката затоа што одделни здруженија на граѓани се овластени да згрижуваат жртви на семејно насилство, деца на улица или други категории деца жртви како што се децата жртви на трговија со луѓе.

МЕРКИ ЗА СОУЧЕСНИШТВО И ОБИД ВО ВРШЕЊЕ НА ДЕЛАТА ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА СЕКСУАЛНАТА ЗЛОПОТРЕБА И СЕКСУАЛНАТА ЕКСПЛОАТАЦИЈА

Според Конвенцијата неопходна е инкриминација и преземање мерки за дејствија сторени со намера, помагање или соучесништво во сторувањето на наведените кривични дела, како и законодавни и други мерки за обидот за сторување на наведените кривични дела (член 24 од Конвенцијата).

Според **Кривичниот законик**, сторителот кој со умисла ќе започне извршување кривично дело, но нема тоа да го доврши ќе се казни за обид на кривично дело за кое според закон може да се изрече казна затвор од пет години или потешка казна, а за обид на друго кривично дело само кога законот изречно пропишува казнување за обид. Според тоа, со оглед дека за поголемиот дел од кривичните дела кои се однесуваат на сексуалната злоупотреба и сексуалната експлоатација на децата се предвидени високи казни од пет годни, постои законска можност и за казнување на обидот, освен во исклучителни случаи предвидени со законот кога станува збор за неподобен обид или за доброволно откажување (член 19, 20 и 21 од Кривичниот законик).

Воедно, со **Кривичниот законик** е предвидена и казна за соучесништво во кривично дело, при што ако повеќе лица со учество во дејствие на извршување или со друг особен придонес кон извршувањето на делото заеднички сторат кривично дело, секое од овие лица ќе се казни со казната пропишана за тоа дело (член 22 од Кривичниот законик).

ОТЕЖНИТЕЛНИ ОКОЛНОСТИ

Според Конвенцијата треба да се преземаат сите законодавни или други мерки за елементите кои се сметаат за отежителни околности во утврдувањето на санкциите за кривичните дела предвидени со Конвенцијата (член 28 од Конвенцијата).

За да се спречат ваквите појави кои се инкриминирани со законската регулатива неопходно е да се предвидат и соодветни и ефективни санкции и казни за сторителите кои ќе предизвикаат одвраќање од сторување вакви дела (член 27 од Конвенцијата), а во случај на отежителна околност да се пропишат и соодветни построги казни, особено ако со делото се нанесени тешки повреди на физичкото и менталното здравје на жртвата, ако на делото му претходела тортура или тешко насилство, ако жртва е посебно ранлива категорија на дете, ако делото било сторено од член на семејството или блиско лице кое го злоупотребило својот авторитет, ако делото било извршено од

повеќе лица, ако сторителот бил осуден за дела со иста природа (член 28 од Конвенцијата).

Во смисла на овие одредби од Конвенцијата, а поради почестите појави на кривични дела поврзани со сексуална злоупотреба и експлоатација на деца во законодавството на Република Македонија драстично се зголемени казните за овој тип на кривични дела од 8 или 10 години, па и доживотен затвор кога постојат отежнителни околности.

Во **Кривичниот законик на Република Македонија**, се предвидени потешки казни кога постојат отежнителни околности при извршувањето на делото кога настанале тешки оштетувања на физичкото и менталното здравје на жртвата, ако претходела тортура или тешко насилство, ако делото е извршено спрема посебно ранлива жртва, ако делото е резултат на семејно насилство или ако делото е сторено од повеќе луѓе кои делувале заедно и доколку сторителот бил претходно осуден за дела со иста природа како што е предвидено во член 28 од Конвенцијата.

Така, за кривичните дела: силување, обљуба на немоќно лице, полов напад за дете, родосквернавење, посредување и оддавање на проституција и други кривични дела од овој вид во случај на отежнителни околности, односно ако поради делото настапила тешка телесна повреда, смрт или други тешки последици или делото е сторено од повеќе лица или на особено суров или понижувачки начин или ако делото е сторено спрема посебна ранлива категорија на дете или е сторено од повеќе лица, предвидени се повисоки казни.

На пример, за **полов напад врз дете** за отежнителни околности тешка телесна повреда, смрт или други тешки последици или делото е сторено од страна на повеќе лица или на особено суров и понижувачки начин сторителот ќе се казни со **намалку 10 години или со доживотен затвор**.

За кривичното дело **Посредување во вршење проституција ако е извршено** со измама и предавање на лице на друг заради вршење проституција и заради остварување заработувачка или е извршено преку закана со физичка сила, а со цел да има корист од давањето сексуални услуги е предвидена **казна затвор од пет до десет години**.

За кривичното дело **Подведување и овозможување на сексуални или полови дејствија со деца** е предвидена **казна затвор од најмалку осум години**.

За прикажување порнографски материјал на малолетно лице во кои жртвата е дете под 14-годишна возраст е превидена **казна затвор од шест месеци до три години, ако делото е извршено** преку искористување на дете-жртва под 18-годишна возраст е предвидена **казна затвор од три до пет години**.

За Продукција и дистрибуција на детска порнографија преку компјутерски систем во која детето-жртва е под 18-годишна возраст, за да се прикажува на друго лице или за дистрибуција или трансфер е предвидена **казна затвор од три до пет години**.

За наамување на обљуба или друго полово дејствие на малолетник кој не наполнил 14 години преку компјутерско комуникациски средства со закажување средба или на друг начин се наамува малолетник кој не наполнил 14 години на обљуба или друго полово дејствие или на производство на детска порнографија и ако со таквата намера е остварена непосредна средба со малолетникот е предвидена **казна затвор од една до пет години**.

За силување е предвидена **казна затвор од три до десет години**, а за **сексуален или полов напад на беспомошно лице казна затвор од најмалку осум години, или најмалку десет години и можност за доживотна казна затвор во случаите кои вклучуваат отежнителни околности**.

За сексуален или полов напад на малолетно лице кое нема навршено 14 години е предвидена **казна затвор од најмалку осум години, или најмалку десет**

години со можност за доживотна казна во случаи во кои има отежнителни околности.

За сексуален или полов напад преку злоупотреба на положба е предвидена казна затвор од најмалку пет години, а за сторителот на ова кривично дело врз малолетно лице казна затвор од најмалку десет години итн.

ИТНОСТ НА ПОСТАПКИТЕ

Заради обезбедување посебна заштита на децата жртви покрај другото неопходно е постапките и истрагите кои се преземаат за наведените дела да бидат спроведени во најдобар интерес на детето и со доследно почитување на неговите права. Притоа детето треба да биде заштитено од натамошна траума и виктимизација, а постапките треба да бидат итни и без непотребни одлагања (член 30 од Конвенцијата) и со почитување на правото на одбрана, фер и непристрасно судење со заштита на основните човекови права (член 30 од Конвенцијата).

Прашањата во поглед на постапувањето со децата жртви или сторители на казниви дела пред се се обработени со **Законот за малолетничка правда**, со кој се предвидени превентивни и заштитни мерки за оваа категорија деца.

Имено, за сите кривични дела од Кривичниот законик во кои според законските обележја на делото малолетник се јавува како жртва на делото, судот и другите органи што учествуваат во постапката се должни да преземаат мерки за помош и заштита и да постапуваат на начин на кој ќе се избегнат можните штетни последици за личноста и развојот на детето.

Постапката за овие кривични дела во која малолетникот е жртва е итна. Притоа се предвидува посебна заштита и на детето како сведок, односно малолетникот жртва може да биде сослушан како сведок само ако тоа не влијае штетно врз неговиот психофизички развој и тоа може да биде сослушано најмногу двапати, а по исклучок трет пат ако тоа го бараат посебните околности на предметот. При сослушување на малолетникот како сведок или оштетен, судот е должен да води сметка за личните својства и карактеристики на малолетникот, за заштита на неговите интереси и за неговиот правилен развој и во таа смисла сослушувањето на малолетникот, во зависност од неговата возраст и развиеност, се врши во присуство на психолог, педагог или друго стручно лице. Исто така, ако оцени дека е потребно, со оглед на особеностите на кривичното дело и својствата на личноста на малолетникот, судијата ќе нареди сослушување по пат на употреба на технички средства за пренос на слика и звук. **Меѓутоа дел од овие одредби се уште во практиката несоодветно се применуваат или воопшто не се применуваат.** Сослушувањето се спроведува без присуство на странките и другите учесници во постапката, во посебна просторија и прашањата се поставуваат со посредство на педагог, психолог или друго стручно лице (член 138). Воедно, ако како сведок се сослушува малолетник жртва, кој поради природата на кривичното дело, последиците или други околности е посебно чувствителен, односно се наоѓа во посебно тешка душевна состојба, судијата оценува дали има потреба од соочување меѓу малолетникот и обвинетиот (член 139).

Заради обезбедување посебна заштита на правата и интересите на детето жртва тоа мора да има полномошник од првото сослушување на обвинетиот, а во случај малолетникот да нема полномошник, него со решение го поставува претседателот на судот од редот на адвокатите кои се стекнале со посебни знаења од областа на правата на детето и кривично-правната заштита на малолетните лица (адвокатот поставен од претседателот на судот е должен да следи специјализирана обука за малолетничко престапништво од најмалку четири до десет дена во текот на годината во земјата или во

странство). Трошоците за застапување паѓаат на товар на судскиот буџет (член 140).

Според Конвенцијата, кога децата се жртви и сведоци на наведените дела потребно е да бидат информирани за нивните права и услуги со почитување на нивните посебни потреби и нивните желби, да бидат запознати со обвинението, процесот на истрагата и исходот од нивните случаи, со право децата да одбијат да ги добијат овие информации (член 31 од Конвенцијата).

Исто така, според Конвенцијата, на децата и на нивните семејства треба да им се овозможи да бидат сослушани и да поднесуваат докази и да ги изнесат своите ставови на начин кои тие ќе го изберат, како и преземање на мерки за обезбедување на нивна сигурност и сигурност на нивните семејства и нивните сведоци од заплашување, одмазда или виктимизација, а тоа може да се постигне и со избегнување контакт меѓу жртвите и сторителите, освен ако тоа е во најдобар интерес на детето. Воедно на децата жртви треба да им се обезбеди по можност и бесплатна правна помош (член 31 од Конвенцијата).

Во врска со имплементирањето на овие одредби од Конвенцијата би напоменале дека согласно **Законот за малолетничка правда**, за секое дете во ризик се донесува програма со која се запознава семејството на детето, односно неговите родители кои се должни да постапуваат по таа програма, при што се следат ефектите кај детето од спроведувањето на програмата. Воедно, заради заштита на правата и интересите на детето, согласно овој закон, сослушувањето се врши во посебно прилагодени простории во центрите и полициските служби, **но во практиката се уште во сите центри и во полициските служби нема вакви посебни простории.** Исто така бранителот мора да е присутен во текот на целата постапка, при што со дополнителните измени на овој закон задолжително се поставува адвокат ако станува збор за кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку пет години кој треба да ги заштитува правата и интересите на детето. Со измените исто така како понеповолно решение е предвидено адвокатот да го избира семејството, а ако не избере тогаш го избира центарот или судот зависно кој ја води постапката. Трошоците со измените на Законот е предвидено да паѓаат на товар на родителот освен ако докаже дека е социјален случај и не е во можност да ги плати. Според Народниот правобранител ова е неповолно за децата во ризик затоа што најчесто се нашле во таква состојба поради занемарување и негрижа од родителите, па не може да се очекува родителот кој можеби го злоупотребил своето дете да ангажира квалитетен и обучен адвокат и да го плати за да ги брани правата и интересите на детето. Родителите на малолетникот, односно старателот може да присуствуваат на сите дејствија во текот на целата постапка, освен ако судот оцени дека таквото присуство може да има штетни последици за развојот на детето.

Судот може да дозволи на главниот претрес да присуствуваат и лица кои се занимаваат со заштита и воспитување малолетници или со сузбивање малолетнички криминалитет, лица блиски на малолетникот, претставници на организации за заштита на правата на децата, како и научни работници (член 85).

Во постапките надлежните органи треба да внимаваат при испрашувањето на детето, односно тоа да биде без неоправдано должење, да се врши во прилагодени и адаптирани простории и од страна на професионални обучени лица за ова цел (обучени судии, јавни обвинители, полициски и социјални службеници и адвокати) и да биде ограничен бројот на испрашувањата - онолку колку што е потребно за целите на кривичната постапка. Притоа потребно е да се предвиди и можност за децата како сведоци да бидат сослушувани преку видео записи и видео записите да бидат прифатени како доказ во судската постапка (член 35 од Конвенцијата).

Со **Законот за малолетничка правда** е предвидена посебна глава за заштита на малолетните жртви на кривични дела (член 137).

Имено, во постапката што се води за кривични дела во кои малолетникот се јавува како жртва, судовите, јавните обвинители и службените лица на Министерството за внатрешни работи можат да постапуваат само доколку поседуваат соодветно

образование, посебни знаења и искуство од областа на правата за детето и за кривично-правната заштита на малолетниците.

Понатаму, со овој закон е предвидена обврска за сите кривични дела како жртва се јавува дете судот и другите органи што учествуваат во постапките се должни да преземаат мерки за помош и заштита и да постапуваат на начин на кој ќе се избегнат штетни последици за неговата личност и развој и кога се сослушува малолетникот или се изведуваат процесни дејствија со кои може да му се нанесе штета на малолетникот судот ја исклучува јавноста (член 138).

Со наведениот закон е предвидена посебна глава за превенција на малолетничко претстапништво за која цел е основан посебен државен орган – Државен совет за превенција од малолетничко претстапништво, кој е самостоен и независен во вршењето на својата работа, чии членови ги избира Собранието на Република Македонија, а со Законот е предвидена обврска во работата на овој совет да учествува и претставник од Народниот правобранител. Овој совет веќе функционира и има донесено национална стратегија и акциски план, а има доставено и два годишни извештаи за својата работа до надлежните органи меѓу кои и до Собранието на Република Македонија. Неговиот извештај се разгледува на пленарна седница на Собранието и се утврдува степенот на заштита и на спроведувањето на мерките од Законот за малолетничка правда во поглед на децата во ризик, децата жртви и децата во судир со законот и се даваат натамошни препораки за унапредување на превенцијата, заштитата и рехабилитацијата, како и спречувањето децата да станат жртви или сторители на казниви дела.

И **Законот за заштита на сведоци** им овозможува на жртвите вклучување во програмата за заштита на сведоци поради можна опасност жртвата да биде изложена на заплашување, закана со одмазда или опасност по животот, здравјето, слободата, физичкиот интегритет или имот од поголем обем. Мерки за заштита според **Законот за заштита на сведоци** се: чување на тајност на идентитетот; обезбедување на лична заштита; промена на живеалиште, односно престојувалиште и промена на идентитет (член 26).

Според **Закон за малолетничка правда** (член 86) на малолетник не може да му се суди во отсуство. За време на изведувањето на одделни докази или на говорот на странките, судот може да нареди малолетникот да се отстрани од претресот, а при преземањето на дејствијата на кои присуствува малолетник, а особено при неговото испитување, органите што учествуваат во постапката се должни да постапуваат претпазливо, внимавајќи на душевната развиеност, чувствителноста и личните особини на малолетникот, за да не влијае штетно водењето на постапката врз развојот на малолетникот. Судот по претходно прибавено мислење од стручен тим од центарот може да одлучи да не го испита малолетникот, ако оцени дека тоа може да има штетни последици врз неговиот развој.

Според овој закон (член 94) предвидено е во овие постапки да постапуваат специјализирани судски оддели за малолетнички криминалитет формирани во основните судови со проширена надлежност, кои ги сочинуваат судии за малолетници, совети за малолетници и советници за малолетници. Во специјализираните судски оддели за малолетнички криминалитет, формирани во основните судови со проширена надлежност, за вршење стручни работи претседателот на судот определува по најмалку еден социјален работник, педагог и психолог од листата што ја утврдува центарот. Притоа предвидена е обврска судијата за малолетници, јавниот обвинител, адвокатот и овластените службени лица на Министерството за внатрешни работи од најмалку четири до десет дена во текот на годината да следат специјализирана обука за малолетничко претстапништво во земјата или во странство.

Советот за малолетници во основниот суд е составен од судија за малолетници и двајца судии поротници, а судиите - поротници се избираат од редот на просветни работници, психолози, педагози, социолози и други лица кои имаат искуство во воспитанието и образованието на младите (член 95).

Воедно и во Врховниот суд на Република Македонија се формира совет за

малолетници составен од пет судии, кој решава по редовни и вонредни правни лекови предвидени во овој закон и ја следи и работи на унапредување на судската практика во оваа област и подготвува анализи (член 96).

ЗАСТАРЕНОСТ

Заради благовремено преземање мерки, а особено казнување на сторителот на наведените дела неопходно е рокот на застареност за започнување на постапката во врска со овие дела да може да биде продолжен за период доволно да се обезбеди ефикасно започнување на постапката, откако жртвата достигнала возраст на полнолетство, кој период да биде пропорционален со тежината на конкретното дело (член 33 од Конвенцијата).

ЗАСТАРЕНОСТ ЗА КРИВИЧНО ГОНЕЊЕ СПОРЕД РЕГУЛАТИВАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Со **Кривичниот законик на Република Македонија**, се утврдени роковите на застареност за кривично гонење, при што за кривични дела за кои може да се изрече казна доживотен затвор (за дел од делата за сексуална злоупотреба и полово искористување на децата со отежнителни околности е предвидена ваква казна) гонење не може да се преземе кога ќе поминат 30 години од извршувањето на кривичното дело.

За кривични дела за кои е предвидена казна затвор над 10 години кривичното гонење не може да се преземе кога ќе поминат 15 години од извршувањето на кривичното дело, а за кривични дела за кои е предвидена казна затвор над пет години гонењето застарува за десет години (за поголем дел од делата за сексуална злоупотреба и полово искористување на децата е предвидена казна затвор од 10 години и казна повисока од пет години).

За кривични дела за кои е предвидена казна затвор над три години гонењето застарува за пет години, за дела за кои се изрекува казна затвор од над една година застарувањето е три години, а две години за кривични дела за кои може да се изрече казна затвор од една година или парична казна.

Истите рокови на застареност се предвидени и за извршување на казната.

Во **Законот за малолетничка правда**, е предвидено дека кога лицето извршило некое кривично дело како малолетник, а некое како полнолетно лице, ќе се спроведе единствена постапка според Законот за кривичната постапка пред советот што им суди на полнолетните лица (член 89).

Според овој закон казната малолетнички затвор не може да се изврши ако поминале:

- десет години од осудата на малолетнички затвор над пет години;
- пет години од осудата на малолетнички затвор над три години и
- три години од осудата на малолетнички затвор до три години.

Паричната казна не може да се изврши ако поминале две години од осудата на паричната казна.

Извршувањето на казните забрана на управување со моторно возило и протерување странец од земјата застарува кога ќе помине времето за кое се изречени, а ако протерувањето е изречено засекогаш, кога ќе поминат пет години од неговото изрекување.

Извршувањето на мерката општо корисна работа, мерките на безбедност и прекршочните санкции застаруваат ако од денот на правосилноста на одлуката за нивното изрекување помине една година (член 67).

ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ И ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ

Со цел превенција и гонење за делата кои се однесуваат на сексуалната злоупотреба на децата неопходно е да се прибираат податоци, но и да се обезбедува заштита на личните податоци во врска со идентитетот и генетскиот профил на лицата осудени за делата утврдени со Конвенцијата (член 37 од Конвенцијата).

Во имплементација на овие одредби од Конвенцијата со **Законот за малолетничка правда** е предвидено дека за примената на мерките на помош и заштита од страна на центарот или судот интерна евиденција води центарот, а податоците на сите центри се доставуваат до регистарот за примена на мерките што го води Министерството за труд и социјална политика. По наполнување на 18 години на малолетникот, податоците од регистарот се бришат. **Овој регистар веќе е воспоставен и се внесуваат потребните податоци.**

Во јануари 2012 донесен е **Закон за посебен регистар на лица осудени за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија**. Целта на Законот и неговата примена е обезбедување заштита на децата од сексуална злоупотреба и педофилија преку достапност на информации за лицата кои живеат во нивната околина, а кои се осудени за кривични дела поврзани со сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија.

(Вебстраница за пријавување случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија: www.stop-pedofilija.org.mk)

Согласно наведениот закон се води посебен регистар на лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија, преку кој се овозможува пристап до одредени информации за сите осуденици за овие кривични дела. Во овој **регистар кој е достапен до сите** се објавува име и презиме на сторителот, датум на раѓање, адреса на живеење, кривично дело за кое е осуден и фотографија. (www.registarnapedofili.mk)

Согласно **Законот за заштита на правата на пациентите**, треба да се почитува личноста на човекот, физичкиот и психичкиот интегритет, сигурноста и приватноста на личноста на пациентот. Согласно **Законот за здравствена заштита**, здравствените работници се должни да го почитуваат достоинството на пациентите, да се придржуваат на медицинската етика и да ја чуваат професионалната тајна. Притоа пациентот има право на доверливост (тајност) на личните и медицинските податоци, кои мора да се чуваат во тајност и по неговата смрт, во согласност со прописите за заштита на личните податоци, при што една од обврските на здравствените работници е да обезбедат тајност и доверливост на личните и медицинските податоци на пациентот што се однесуваат на здравствениот статус на пациентот, медицинската, односно клиничката состојба, дијагнозата, прогнозата и третманот, како и сите други информации од лична природа, дури и по неговата смрт.

Исто така, пациентот има право на услови што обезбедуваат приватност при медицинските интервенции, а особено при укажувањето на личната нега.

За необезбедување доверливост, тајност на личните и медицинските податоци на пациентот што се однесуваат на здравствениот статус, медицинската, односно клиничката состојба, дијагнозата, прогнозата и третманот, како и за издавање други информации од лична природа е предвидена и прекршочна казна, а неовластеното

откривање тајна од лекар или друг здравствен работник што ја дознал во вршењето на својата работа и професија претставува и кривично дело.

Заштита на податоците за здравствената сотојба е обезбедена и со **Законот за заштита на личните податоци** и **Законот за заштита на населението од заразни болести**, особено на податоците за одредена заразна болест кои можат да се даваат на точно определени институции, при што во поглед на пријавувањето на болеста СИДА и ХИВ инфекцијата Законот изричито утврдил дека тоа мора да е анонимно.

Исто така и според **Законот за полицијата**, полициските службеници се должни да ја чуваат тајноста на податоците и информациите за кои дознале во вршењето или по повод вршењето на полициските работи, а кои согласно со закон или друг пропис претставуваат личен податок или класифицирана информација, во кои податоци секако спаѓаат и податоците од здравствената област, односно медицинските податоци.

Кривично-правната заштита на децата-жртви на сексуална злоупотреба е опфатена со **Кривичниот законик** и **Законот за кривична постапка**. Прописите кои ја уредуваат постапката на идентификација, откривање, гонење, собирање докази и нивно изведување пред судот, како и изрекувањето санкции, се содржани во Законот за кривична постапка и со Законот за малолетничка правда. Казнено-правниот систем треба да обезбеди доследно спроведување на Законот за кривична постапка кој дозволува разговори преку видео врска. За ова ќе биде потребно обезбедување посебна просторија во судовите, соодветна опрема и обука за нејзино користење, што досега се уште не е обезбедено.

ПРЕПОРАКИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ЗАКОНСКАТА РЕГУЛАТИВА

Заради намалување и спречување на сексуалната злоупотреба и сексуалната експлоатација на децата и покрај добрата законска регулатива која во принцип е усогласена со Конвенцијата, сепак е потребно:

- посебно и првенствено внимание да се посвети на превенцијата преку предвидување конкретни законски мерки и органи кои се должни да ги спроведуваат тие мерки за превентивно делување и спречување ризичните групи деца да станат жртви;
- предвидување законска обврска за континуирана обука за детските права и за можните начини на нивна повреда и злоупотреба на сите субјекти, започнувајќи од децата преку образовниот систем, родителите преку советувалишта и други начини, службените лица во органите кои работат со деца, просветните работници, судиите, јавните обвинители и сите други лица кои на посреден или непосреден начин се занимаваат со одлучување за правата на децата, обезбедуваат заштита на нивните права или вршат рехабилитација на децата жртви;
- предвидување посебни техники и услови за разговор со децата и сведување на тој разговор на еднаш до двапати;
- предвидување соодветни и задолжителни законски мерки и начини за рехабилитација на сите деца жртви на кривични дела и услови за нивно обештетување;
- предвидување законска можност во сите постапки и пред сите органи децата жртви да добиваат бесплатна правна помош од обучени адвокати, независно од економската сотојба на родителите, а особено ако родителите несоодветно го вршат родителското право, поради што децата се во ризик да станат жртви или сторители на казниви дела;
- преземање на сите можни мерки законската регулатива доследно да се имплементира и да се применува, а во таа смисла да се обезбедат финансиски, кадровски и технички услови во сите релевантни институции и установи.

АНАЛИЗА НА ДОБИЕНИТЕ ПОДАТОЦИ, ОДГОВОРИ И ИНФОРМАЦИИ ПО ПРАШАЛНИЦИТЕ

ОПИС НА ПОИМОТ СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА И СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЈА НА ДЕЦА (прашање бр. 1)

Судови

Во поглед на сфаќањето на овој поим од страна на судовите е констатирано дека околу половина од испитаните судови не дадоа никаков одговор на ова прашање. Дел од судовите поимот сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на децата го третираат само ако делото е сторено врз дете под 14 години, што значи дека децата над 14 години не ги опфаќаат во овој поим.

Само многу мал број судови дадоа приближно соодветна дефиниција на овој поим и ги опфатија повеќето видови сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на деца до 18 години. Другиот дел од судовите дадоа делумна и кратка дефиниција на овој поим (најчесто дека тоа е секој вид полово искористување на децата или дека овој поим го подразбираат согласно инкриминацијата на кривичните дела предвидени во Кривичниот законик, без да дадат своевидување на овој поим).

Генерално судовите овој поим го дефинираат како преземање активности во кои се користи сила или закана, со злоупотреба на состојбата, на можноста да се влијае врз детето, посебно од страна на лица кои имаат одреден авторитет и децата имаат доверба во злоставувачот.

Јавни обвинителства

За разлика од судовите само мал дел од јавните обвинителства не дадоа одговор на ова прашање, меѓутоа поголемиот дел од обвинителствата кусо одговорија дека тоа е секој вид сексуална злоупотреба на деца и дека овој поим го подразбираат согласно предвидените кривични дела во Кривичниот законик.

Само мал број од јавните обвинителства приближно правилно и сеопфатно опишаа што подразбираат под поимот сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на деца. Генерално, јавните обвинители овој поим го сфаќаат како наведување или присилување на децата да учествуваат во незаконски сексуални активности, експлоататорско користење на децата во проституција, експлоататорско користење на децата во порнографски претстави и списанија и сл.

Стручни лица од полицијата

Околу половината од испитаните полициски сектори не дадоа одговор на поставеното прашање како го сфаќаат поимот сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на деца.

Само неколку сектори дадоа соодветен и сеопфатен одговор за овој поим, а поголемиот дел од секторите само кратко појаснување дека тоа е секоја активност насочена кон сексуална злоупотреба и сексуално искористување деца од страна на возрасни со искористување на немоќта на детето да го сфати значењето на сексуалните активности сторени врз него и немајќи можност да одбие или да се согласи на таквите активности поради заблуда, измама и сл.

Стручни лица од центрите за социјална работа

Скоро сите центри дадоа одговор на прашањето за поимот сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на деца, меѓутоа само мал дел приближно сеопфатна

и правилна дефиниција и сфаќање на овој поим. Дел од нив оваа злоупотреба ја поврзуваат само за деца под 14 години, а повеќето ја опишуваат само со кратко образложение дека тоа е секаква полова активност на возрасен или адолесцент со дете и дека тоа е „грозен чин“ и најголемо зло што се врши врз децата и најфлагрантен начин на кршење на детските права кое ќе остави трајни штетни последици и сл.

Стручни лица од грѓанскиот сектор (НВО)

Само четири од вкупно девет невладини организации вклучени во истражувањето дадоа одговор на прашањето како го сфаќаат поимот сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на деца.

Од дадените одговори може да се заклучи дека невладиниот сектор приближно правилно го подразбира овој поим и ги опфаќа повеќето облици на овие видови злоупотреба и експлоатација на децата. Најчесто овој поим го дефинираат како секоја активност предизвикана со сила или закана за сексуален контакт со детето (допирање и милување на несоодветни места), полов однос со детето, подведување на проституција, покажување на интимните делови на телото пред детето, присилени или договорени бракови и сл.

Прашалникот беше доставен и до Светската здравствена организација која не го пополни прашалникот, но извести дека спровела вакво слично истражување преку анкетаирање деца, кое во натамошниот текст е презентирано во однос на она констатациите и препораките.

КОЈ Е ПРОФИЛОТ НА ЖРТВИ НА НАВЕДЕНИТЕ ЗЛОУПОТРЕБИ? (прашање бр. 5)

Судови

Нешто помалку од половина од испитаните судови не дадоа одговор на ова прашање. Оние што одговорија ги имале предвид само случаите по кои работеле, без изнесување општи сознанија. Треба да се истакне дека сите судови не дадоа одговор на сите поставени прашања.

Во однос на **полот на жртвите** од одговорите произлегува дека во најголем број случаи тоа се женски деца, но исто така има значителен број и на машки деца жртви на наведените кривични дела

Во поглед на возраста на жртвите најчесто тоа се деца од 14,15 и 16 години, но има и деца жртви со многу помала возраст, односно со 7, 8, 9 или 12 години.

Децата жртви на наведените кривични дела во најголем број од делумно дадените одговори во поглед на **образовниот статус** се со основно образование.

Во поглед на **етничката припадност** најголемиот број жртви се од македонската и ромската етничка заедница, а помал број од албанската, турската или од друга етничка заедница.

Жртвите најчесто се од дисфункционални, социјално загрозени и сиромашни семејства или од семејства од рурални средини, невработени, а помал број од еднородителски семејства или од разведени родители.

Во поглед на **хендикепот и менталната неразвиеност** само мал број судови истакнале дека жртви на наведените кривични дела се вакви категории на деца.

Јавни обвинителства

Само мал број од јавните обвинителства не дадоа одговор на ова прашање, но исто така сите обвинителства не дадоа одговор на сите поставени прашања. Од добиените одговори произлегува дека најголемиот број жртви во однос на **половата**

структура се од женски пол, а помал е бројот на машки деца жртви.

Во поглед на **возраста** тоа се деца од 13 и 14 години, но и според податоците на обвинителствата има деца жртви од помала возраст, односно од 8 години, па и дете од 3 години.

Во најголем број од делумно дадените одговори децата жртви на наведените кривични дела во поглед на **образовниот статус** се со основно или недооформено образование.

Во поглед на **етничката припадност исто како и според одговорите на судовите** најголемиот број жртви се од македонската и ромската етничка заедница, а помал број од албанската, турската или од друга етничка заедница.

Жртвите најчесто се од социјално загрозувани, сиромашни и невработени семејства и само од едно јавно обвинителство е наведен алкохолизмот.

Во поглед на **хендикепот и менталната неразвиеност** исто како и судовите јавните обвинителства истакнаа дека само мал број жртви на наведените кривични дела се вакви категории деца.

Полиција

Според одговорите на полициските органи **најчести жртви** се женски деца од 11-16 години, а во поглед на образовниот статус најголемиот број се деца со основно или без образование.

Во поглед на етничката припадност најголемот број жртви се од македонската и ромската етничка заедница, а помал број од албанската или од други заедници.

Жртвите најчесто потекнуваат од економски загрозувани, невработени, сиромашни, дисфункционални и дезорганизирани семејства. Како жртви се појавуваат и деца кои потекнуваат од семејство во кое имало насилство.

Центри за социјална работа

Во врска со ова прашање скоро сите центри дадоа слични одговори, односно дека најчести жртви според нивните сознанија се децата кои немаат навршено 14-годишна возраст.

Во поглед на етничката припадност посочени се деца од македонската и ромската заедница, но во помал број и деца од албанска и турска етничка заедница.

Како жртви се јавуваат деца со психолошка, воспитно и едукативна запоставеност или без родителска грижа, деца на улица, како и деца кои живеат во лоши социоекономски услови или потекнуваат од дисфункционални семејства или чии родителите се со ниско образовно ниво.

Според одговорите на дел од центрите како жртви се јавуваат и деца со предходни сексуални искуства, што биле жртви на сексуална експлоатација или биле изложени на семејно насилство, но и дека **сите наведени категории деца во прашалникот се поеднакво изложени на ризик.**

Невладини организации

Според одговорите на невладините организации најризични категории деца кои можат да бидат и се жртви на сексуална експлоатација се децата на улица, женските и машките деца подеднакво, најчесто од македонската, но и од ромската етничка заедница затоа што најголемиот број деца на улица се од ромската етничка заедница.

Како најзагрозувани овој сектор ги посочи децата кои живеат во семејства со нарушени семејни односи, во семејства каде имало појава на семејно насилство и во семејства со низок економски статус.

ДАЛИ ИСТО ДЕТЕ ДВА ИЛИ ПОВЕЌЕПАТИ БИЛО ЖРТВА И ДАЛИ ИСТОРИТЕЛ СЕ ЈАВИЛ ПОВТОРНО ВО ИСТА УЛОГА? (прашање бр. 6)

Судови

Околу половина од судовите не дадоа одговор на ова прашање. Само еден суд одговори дека едно исто дете било неколкупати жртва, но од различни сторители. Исто така еден суд одговори дека во наведениот период само едно исто лице се појавило како сторител двапати, додека останатите судови кои одговорија наведоа дека немало вакви случаи.

Јавни обвинителства

Само мал број од обвинителствата не дадоа одговор на ова прашање, при што од тие што дадоа одговор само во еден случај едно исто дете било двапати жртва од различен сторител, а според друго обвинителство едно исто дете 11 пати било жртва, но не е наведено дали од ист сторител (Штип), а другите јавни обвинителства одговорија дека немале вакви случаи.

МЕРКИ ЗА ПОМОШ И ЗАШТИТА ЗА ДЕТЕ СВЕДОК. (прашање бр.7)

Судови и јавно обвинителство

На прашањето дали и какви мерки за помош и заштита преземаат судовите и јавното обвинителство кога детето се јавува како сведок одговорија само мал број судови и помалку од половината јавни обвинителства. Дел од нив одговорија дека не презеле никакви мерки за помош и заштита, а најголем број дека сослушувањето се врши во присуство на родител, тим од центар за социјални работи (психолог или психијатар), други стручни лица, со присуство на полномошник, односно бранител, во отсуство на обвинетиот и без присуство на јавноста. Еден од судовите само ги цитираше одредбите од Законот за малолетничка правда што се однесуваат на ова прашање без да даде појаснување колку и како тоа во практиката се спроведува. Едно од обвинителствата одговори дека сослушувањето било извршено во посебна просторија, а не во судница, како позитивен пример за соодветен пристап кон детето.

Полиција

Полициските служби ова прашање го сфатиле исто како судовите и обвинителствата, па одговорија во поглед на начинот на сослушување на децата, но без да наведат други мерки за помош и заштита на децата. Според одговорите на полицијата за секој поединечен случај се известува центарот за социјална работа, при испрашувањето на детето присуствува родител-старател, психолог од центар за социјална работа, испрашувањето на децата се врши во специјална просторија опремена за деца, но таква просторија има само во Скопје, а не и во другите полициски служби низ Републиката. Разговорот со децата жртви го води обучен инспектор.

Според одговорите, полицијата официјално нема добиено повратна информација од судовите што се случило со пријавата ниту судска одлука. Во сите случаи полицијата постапува итно и недложно и ги презема сите мерки само еднаш да се разговара со детето, се внимава за потребите на детето заради негова заштита од повторна виктимизација.

КАТЕГОРИИ ДЕЦА КОИ СЕ ПОСЕБНО ИЗЛОЖЕНИ НА РИЗИК. (прашање бр. 8)

Судови и јавно обвинителство

Според одговорите на судовите и јавните обвинителства може да се констатираат приближно исти одговори од кои произлегува дека најизложени на ризик за сексуална злоупотреба се децата без родителска грижа, односно запоставените деца, децата од сиромашните семејства, децата на улица, децата корисници на дрога, додека во помал процент децата изложени на семејно насилство, децата вон образованието и децата со посебни потреби. Дел од судовите и јавните обвинителства изјавија дека **сите категории деца се подеднакво изложени на ризик.**

Полиција

Според одговорите на полицијата произлегува дека жртви можат да бидат сите наведени категории деца, но дека најзагрозени категории се децата кои живеат под нивото на сиромаштијата, децата без родители и родителска грижа, децата што имаат одреден социјален ризик и слични категории деца.

Центри за социјална работа

Во врска со ова прашање скоро сите центри дадоа слични одговори, односно дека најчести жртви се децата кои немаат навршено 14-годишна возраст. Во поглед на етничката припадност тоа се децата од македонска и ромската заедница, а во помал број децата од албанската и турската етничка заедница. Како жртви се јавуваат деца со психолошка, воспитна и едукативна запоставеност или без родителска грижа, деца на улица, како и деца кои живеат во лоши социо-економски услови или потекнуваат од дисфункционални семејства или чии родители се со ниско образовно ниво. Според одговорите на дел од центрите како жртви се јавуваат и деца со претходни сексуални искуства кои биле жртви на сексуална експлоатација или изложени на семејно насилство, **како и дека сите категории деца наведени во прашалникот се подеднакво изложени на ризик.**

Невладини организации

Невладините организации сметаат дека **сите деца се подеднакво изложени на ризик**, а особено децата кои го напуштиле училиштето, децата кои се изложени на семејно насилство и кои претходно имале искуство со сексуална експлоатација, децата кои живеат и работат на улица, децата со недоволен ментален развој, без родителска грижа или кои живеат под нивото на сиромаштија, децата корисници на дрога, децата на малцинските етнички заедници и децата на мигрантите.

СОРАБОТКА МЕЃУ ИНСТИТУЦИИТЕ

На прашањето со кои служби/организации соработувале испитаните органи и институции судовите одговорија дека најчесто соработуваат со: центрите за социјални работи, полицијата и јавното обвинителство, со невладини организации и со други органи и организации. Јавното обвинителство најчесто соработува со: центрите за социјални работи и полицијата, а и полицијата најчесто соработува со: центрите за социјални работи, со образовните институции, но и со советувалишта за родители и деца, Заводот за ментално здравје, со судовите и со други органи. Овие органи наведуваат постојно добра соработка со сите органи и институции без какви било проблеми.

Од одговорите на центрите за социјална работа произлегува дека центрите најчесто

имаат добра соработка со: полицијата, судовите и јавните обвинителства, додека не е на задоволително ниво соработката со локалната самоуправа, со здравствените и образовните институции иако дел од центрите наведоа добра соработка со психолошко – педагошките служби од училиштата што е позитивен пример. Центрите за социјална работа добро сработуваат и со невладините организации, но како слаба страна во поглед на соработката и потребата од помош и заштита на жртвите од посебни стручни установи наведено е немањето соодветни советувајќишта за третман и рехабилитација на жртвите. Воедно, центрите укажуваат на негативни појави во судските постапки поради случаи кога децата се испрашувани повеќепати, со што дополнително се трауматизирани и виктимизирани.

Невладините организации вомагање на жртвите најчесто соработуваат со: центрите за социјална работа, со судовите и полицијата, како и со Народниот правобранител.

УЧЕСТВО НА СТРУЧНИ ЛИЦА ВО ПРОГРАМИ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА

Одговорите на **судовите** е констатирано дека само еден суд учествувал во програма за превенција, но не е наведено во која, а еден суд побара Народниот правобранител да организира вакви активности во кои ќе ги вклучи судиите.

Јавните обвинителства одговорија дека дел од нив учествувале на обуки за семејно насилство преку Академијата за обука на судии и јавни обвинители, а мал број на локално ниво учествувале во обуки организирани од невладини организации и од совети за превенција во општините.

Полициските органи истакнаа дека се изработени проекти за борба против семејно насилство, при што се одржани работилници и средби со ученици. Превентивните програми, согласно систематизацијата на Министерството за внатрешни работи, ги спроведува и организира посебно Одделение за превенција, а инспекторите за малолетничка деликвенција исклучиво работат на документирање на податоците за постапување по пријави и настани за соодветните кривични дела. За полициските службеници во рамките на проектите под наслов: „Превенција од трговија со деца“ и „Со спорт за толеранција без насилство“ биле опфатени и обуки за сексуалната злоупотреба и експлоатација на деца.

Повеќето од **центрите за социјална работа** не учествувале во програми за превенција и само мал број од нив учествувале во одредени програми како „Стоп за насилството“. Повеќето од центрите за социјални работи учествувале во програма на Министерството за труд и социјална политика, Црвениот крст и Заводот за социјални дејности на тема: „Со едукација и знаење до превенција од сексуална злоупотреба и педофилија“ преку повеќе работилници и трибини. Овие програми и трибини биле презентирани и преку кампањи и предвања во основните и средните училишта со наслов: „Со едукација и знаење до превенција од сексуална злоупотреба“ во организација на Црвениот крст. Направена е и презентација и информирање на возрасните по училиштата, родителите и родителските совети.

Дел од невладините организации, особено невладината организација која згрижува жртви на трговија со луѓе, има развиено комплексна програма за превенција на трговија со луѓе која опфаќа различни групи: „ризични групи“, млади луѓе, невработени, лица со низок социјален статус, деца на улица, деца без родителска грижа, маргинализирани групи и тргувани лица. Оваа организација применува различни методи на превенција при работа со овие групи преку превентивни лекции, работилници, вежби, форум театар, дистрибуција на превентивни материјали, интернет консултации, како и преку СОС телефонската линија за превенција од трговија со луѓе. Дел од невладините организации се членови на Националното координативно тело за спроведување на Акциониот план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија и во таа улога имаат изготвено водач за родители и наставници, со цел да се стекнат со знаења и вештини како да ги заштитат децата

од сексуалната злоупотреба, а спроведуваат и кампања за собирање средства од граѓаните и компаниите за креирање фонд за поддршка на деца и млади жртви на сексуална злоупотреба. Невладините организации вршат обуки на тема: „Застапување кога децата се жртви на сексуална злоупотреба и лобирање за построго казнување на педофилите“, а изработена е и студија на тема: „Детето – сведок и сексуалната злоупотреба врз децата“.

КАКО ДЕТЕТО ДОШЛО ДО ЦЕНТАРОТ ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА ИЛИ ДО НЕВЛАДИНАТА ОРГАНИЗАЦИЈА?

Во однос на ова прашање одговорија поголемиот дел од центрите, а од одговорите произлегува дека во најголем број случаи жртвата дошла во центарот по пријава на полицијата, потоа по пријава од полицијата и од родител или близок сродник, а помал дел по барање на судот и јавното обвинителство или по упатување од полиција и невладини организации.

Невладините организации истакнаа дека најчесто жртвите кај нив ги упатува Единицата за борба против трговија со луѓе при Министерството за внатрешни работи, Националниот механизам за упатување при Министерството за труд и социјална политика, како и центрите за социјална работа. Невладините организации за жртвата дознаваат и најчесто од СОС линијата за деца и млади или при директна посета од жртвата на невладината организација која има ваква телефонска линија. Сепак, жртвата ретко сама се пријавува, па најчесто случајот го пријавуваат родители или други блиски лица кои биле сведоци на вакво дело или се сомневаат дека детето е жртва на сексуална експлоатација.

ИНДИКАТОРИ ЗА ПРОЦЕНКА ДЕКА ДЕТЕТО Е ЖРТВА НА СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА И СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЈА

Според одговорите на половина од испитаните центри (останатите центри не одговорија на ова прашање) може да се утврди дека центрите оваа проценка во најголем број случаи ја вршат врз основа на знаците што ги покажува детето, односно кога ќе забележат или добијат информации дека детето е повлечено, депресивно, со намалено внимание и концентрација, станало агресивно, нервозно, бега од настава, чувствува страм, бес или има други промени во однесувањето (деликвентно однесување, станало корисник на дрога или има суицидни идеи или други физички и психички проблеми). Врз основа на овие знаци центрите оценуваат дека со детето нешто се случува и дека станува збор за негова злоупотреба. Дел од центрите наведоа дека тоа го процениле само врз основа на лекарски преглед.

Невладините организации на ова прашање одговорија дека како индикатори за проценка дека детето е жртва се знаците што ги покажува детето, а тоа се: повлеченост, депресија, познавања за сексот и сексуалното однесување над очекуваното за возраста, промени во расположението, кошмари, мокрење во кревет, проблеми во училиште, агресивни испади, а во одредени случаи и кога детето има рани, односно повреди особено на гениталната зона.

КОНКРЕТНА РАБОТА НА ЦЕНТРИТЕ СО ОДРЕДЕН СЛУЧАЈ

На ова прашање одговорија околу половината од центрите, а од одговорите произлегува дека ги преземаат следните мерки за помош и заштита на дете жртва на сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација:

- помош во лекување и санирање повреди (здравствена заштита), обезбедување заштита во текот на судската постапка, психолошко-социјална поддршка со разговор и посредување за обезбедување стручна помош, терапија, мотивација, финансиска поддршка и помош заради промена на средина по потреба, помош за редовна посета

на образованието, ресоцијализација, интервју и разговор, собирање на сите потребни информации меѓу кои и медицински докази, известување на полицијата, работа со семејството и со детето преку индивидуален план, следење и евалуација на планираните активности.

Ако детето нема родители или родителите го злоупотребиле, центарот детето го сместува во установа за социјална заштита, а доколку детето нема лична и друга документација му помага да ја добие. Центрите даваат и стручно советодавна помош на жртвата и на семејството, вршат надзор над родителското право, по потреба го сместуваат детето во соодветна установа, даваат помош при остварување права од материјална природа, соработуваат со други институции, го известуваат училиштето и вршат едукативно-советодавна работа со психолог, а обезбедуваат и поддршка на жртвата и родителите и преземаат мерки за спречување секундарна виктимизација.

КОНКРЕТНА РАБОТА НА НЕВЛАДИНА ОРГАНИЗАЦИЈА СО ОДРЕДЕН СЛУЧАЈ

Според појаснувањето на невладините организации, кога се јавувало дете или друго лице на СОС линијата со информација дека станува збор за сексуална злоупотреба често било истакнувано дека институциите случајот го префрлаат од една на друга за кој период сторителот на делото е на слобода, со што детето дополнително се трауматизира. За ваквите случаи невладините организации ги известуваат надлежните органи најчесто центрите за социјална работа и полицијата, а многу често и Народниот правобранител.

ДАДЕНИ ПРЕПОРАКИ ОД ИСПИТАНИТЕ ОРГАНИ И ОРГАНИЗАЦИИ

Судови

Поголемиот дел од судовите дадоа препораки и предлози за подобрување на состојбата и надминување проблемите, а особено преовладуваа следните препораки :

- Едукации и обука на службените лица, особено на социјалните работници, педагозите и психолозите, на децата, на наставниците, претставниците на медиумите, едукација на родителите особено на ризичните семејства и едукација на пошироката јавност;
- Медиумски емисии и капаџи за подигање на јавната свест;
- Зајакнување на семејството и јакнење на воспитната улога на родителите, но и на просветните работници;
- Зајакнување на казните и изрекување на пропишаните казни;
- Воспоставување на соодветни програми за поддршка и формирање на мобилни стручни тимови кои ќе бидат на располагање 24 часа, како и поставување бесплатна телелефонска линија за пријавување на вакви случаи од страна на децата и поттикнување да се пријават вакви појави;
- Превентивно делување и подигање на јавната свест и преку организирање на трибини и јакнење на медиумите;
- Отварање на советувалишта за работа со семејството во или надвор од центрите за социјална работа и поголема проактивна и заштитна активност на центрите за социјална работа;
- Казнување на сторителите со соодветни казни, а особено ако се членови на семејството;
- Зајакнување на институцијалните и човековите капацитети заради давање ефективни услуги на жртвите.

Како што е видно од одговорите на судовите иако тие воопшто досега не учествувале на никакви обуки во нивните препораки се предлага едукација на сите други професионалци, но ниеден суд не препорачал дека има потреба од обука и на судиите.

Јавни обвинителства

Како и судовите и јавните обвинителства посебна улога и даваат на превенцијата, особено преку едукација на децата, но и едукација и обука на просветните работници, службените лица од центрите за социјална работа, полицијата, јавните обвинителства, судовите, но и на родителите и пошироката јавноста

Во таа смисла покрај другото предлагаат:

- Превенција и заштита на децата жртви со взаемна соработка на сите институции (МВР, ЦСР, судови обвинителства);
- Едукација на децата, родителите, наставниците;
- Медиумски емисии за овој проблем заради поголема медиумска информираност за оваа појава и подигање на јавната свест;
- Спроведување на кампањи и промовирање на ставови заради едукација на сите субјекти за препознавање на ваквите појави и охрабрување да се пријавуваат;
- Ефикасен превентивен систем за спречување децата да станат жртви, брза и координирана постапка од сите надлежни органи, рехабилитација и реинтеграција на детето жртва и преку воспоставување добра постапка меѓу сите институции (центри, здравствени установи, образовни институции, полициските служби, правосудните органи);
- Поголема ангажираност во физички, културни и други активности на децата;
- Зголемување на проактивната работа и делување од центрите, а не откако ќе настане проблемот;
- Зголемена грижа од родителите, просветните работници и центрите за социјална работа за децата, заради навремено реагирање и построги критериуми при изборот и ангажирањето на лица кои работат со децата;
- Построга казнена политика, изрекување построги казни и поефикасен правен систем.

Полиција

Полициските органи исто така препорачуваат реализација на повеќе проекти во кои ќе бидат вклучени ученици од средни и основни училишта на кои ќе им бидат образложени постапките, индикаторите и воопшто ќе бидат запознати со проблемот заради распознавање и оспособеност за самозаштита и охрабрување децата да ги пријават овие појави. Полициските органи, меѓу другото, предлагаат:

- Поригорозни мерки за насилниците, но и кон родителите кои недоволно се грижат во воспитувањето на децата;
- Заедничко ангажирање и поголема соработка помеѓу институциите кои се надлежни за заштита и помош на децата жртви на сексуална експлоатација;
- Сензибилизирање на јавноста, за овој проблем и воведување на телефонска линија;
- Превентивни проекти за подигнување на родителскиот капацитет на одредени кризни семејства;
- Обука на просветниот кадар во училиштата и предучилишните установи за детектирање на сомнителни случаи и начинот на постапување во тие случаи, како и на психосоцијаните служби во сите установи;

- Реализација на повеќе проекти во кои ќе бидат вклучени ученици од средни и основни училишта на кои ќе им бидат образложени постапките, индикаторите и воопшто ќе бидат запознаени со проблемот;

- Сензибилизирање на јавноста и спроведување на превентивни проекти за подигнување на родителскиот капацитет на одредени групи на граѓани, обука на просветниот кадар во училиштата и предучилишните установи за детектирање на сомнителни случаи и начинот на постапување во тие случаи.

Центри за социјални работи

Најголем број од Центрите за социјална работа дале свои препораки за надминување на овој проблем, меѓу кои :

- Формирање на посебен стручен тим во секој центар кој ќе работи со ранливите групи и децата кои се сексуално злоупотребувани и експлоатирани и создавање на посебни простории за работа со овие деца и нивно опремување со аудио и видео опрема;

- Почитување на протоколите од страна на надлежните институции за навремено и правилно постапување;

- Унапредување на соработката меѓу сите институции кои се засегнати со решавање на прашањето за заштита на жртви на сексуална експлоатација со цел воочување на проблемот и подигање на свеста кај заедницата;

- Вклучување во воспитно – образовните установи едукација на децата и на наставниот кадар и психолошко педагошките служби во училиштата и воведување на сексуалното образование во училиштата;

- Подигање на јавната свест особено кај професионалците и подобра и брза соработка помеѓу надлежните институции;

- Формирање на советувалишта и нивна мобилност и комплетирање на стручните тимови во центрите и во училиштата;

- Ефикасно и брзо откривање на сторителите и построга казнување;

- Организирање на почести средби (организирани и групни) на родителите на децата со класниот раководител и педагошко – психолошката служба во училиштата преку едукативни содржини за превенција од сексуална злоупотреба;

- Застапеност на повеќе медиумски кампањи за оваа појава;

- Рано откривање на случајот, негово пријавување во сите надлежни институции, работа и помош на жртвата;

- Зајакнувањ на правниот систем за заштита на децата – сведоци на сексуална злоупотреба, високи казни за родителите – сторители на делото, информативни кампањи во училиштата;

- Отварање на СОС линија на локално ниво, спречување на секундарна виктимизација на децата жртви, почитување на правата на децата;

- Отварање на советувалишта за деца – жртви заради нивен соодветен третман.

Невладини организации

Невладините организации, меѓу другото препорачуваат дека треба:

- Да се зајакне системот на заштита на децата особено со поголема проактивност и активност на образовните институции кои имаат голема улога во заштитата на децата, центрите за социјална работа кои треба да спроведуваат различни активности за превенција и дополнително треба да се посветат на индивидуалната работа со семејствата за да ги зајакнат.

- Сензибилизирање на целокупната јавност за оваа негативна појава;

- Воведување мерки и програми за ресоцијализација на децата жртви, но и на лицата осудени за овие дела за време на извршување на казната и по завршување со цел спречување повторување на делото;
- Воспоставување механизми за координација и соработка на сите инволвирани субјекти од сите области во превенцијата и справувањето со сексуалната злоупотреба на децата;
- Зголемување на казните за сторителите во зависност од делото кое го направиле;
- Воведување систем за следење на сторителите на вакви дела по одлежување на казната со цел да се спречи повторување на делото;
- Континуирана едукација на стручните лица за препознавање и преземање мерки на заштита, односно интензивни обуки за стручни лица од сите релевантни институции и организации;
- Превентивни активности во училиштата со постојано промовирање на услугите за заштита кои им се достапни на децата;
- Државата да подготви посебни програми за надминување на социјалниот ризик кај посебно вулнерабилните групи на ромското население;
- Јакнење на партнерството помеѓу локалните авторитети и граѓанското општество заради обезбедување мултидисциплинарен пристап на локално ниво во насока на преземање активности за превенција и сузбивање на оваа појава;
- Спроведување истражувања со цел добивање солидна емпириска основа за утврдување на принципите и факторите кои придонесуваат за посебна ранливост на ромското население и организирање кампањи за подигање на свесноста кај ромското население за овој феномен.

КОНСТАТАЦИИ И ПРЕПОРАКИ ВРЗ ОСНОВА НА ДОБИЕНИТЕ ОДГОВОРИ

Врз основа на анализата на добиените одговори по општите прашања поставени во прашалниците до сите опфатени органи и организации може да се констатира следното:

- Надлежните органи недоволно го разбираат поимот на сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба на децата и не ги разбираат сите можни видови ваква злоупотреба и искористување на децата;
- Во поглед на профилот на деца жртви на сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба најчести се женските деца, но не е за занемарување и бројот на машки деца. Исто така, според сите органи како жртви најчесто се јавуваат деца на возраст од 14 до 16 години, а помал број и на помала возраст. Најчесто жртвите се од македонска и ромска националност со основно образование или без образование и потекнуваат од сиромашни, дисфункционални, конфликтни и социјално загрозени семејства, а мал дел и од семејства каде што има појава на семејно насилство;
- Како категории на деца кои се најизложени на ризик да станат жртви се децата без родители или без родителска грижа, односно запоставените деца, децата на улица, децата корисници на дрога, сиромашните деца и децата со воспитно-социјални проблеми кои се надвор од образовниот систем;
- Во однос на соработката и координацијата меѓу институциите може да се заклучи дека постои добра соработка само меѓу неколку институции (центри за социјална работа, полиција, правосудни органи), но нема соодветна соработка со образовните и здравствените установи и со други соодветни органи и организации,

како и со локалната самоуправа, што е неопходно за успешно справување со ваквите појави и обезбедување помош и заштита на децата;

- Надлежните органи и институции недоволно учествуваат во програми за превенција која има најзначајна улога за спречување и намалување на наведените злоупотреби и искористување на децата. Стручните лица кои работат со деца не се доволно обучени и оспособени за правата на децата и за препознавање на сите видови повреди и злоупотреби на детските права, што е неопходно за правилна и ефикасна превенција, заштита и рехабилитација;

- Децата жртви ретко сами го пријавуваат делото. Најчесто тоа го прават други лица или за случајот се дознава врз основа на други сознанија. Тоа упатува на потребата за едукација на децата за нивните права, препознавање на злоупотребите на тие права и нивно охрабрување да ги пријавуваат повредите и злоупотребите до надлежните органи, каде и како можат ги пријавуваат ваквите случаи;

- Како основна претпоставка за превентивно делување е едукацијата на децата преку образовниот систем, но и на родителите, службените лица и на целата јавност преку обуки и едукативни трибини, разни медиумски програми и кампањи. Воедно, како превентивна мерка е посочено и построго казнување на сторителите, но и следење и работа со нив за да не го повторат делото;

- Постојат недоволно предвидени механизми и начини за рехабилитација на жртвите која исто така недоволно се спроведува;

- Во сите органи и институции често недостасуваат финансиски, кадровски и технички услови за преземање превентивни, заштитни или рехабилитациони мерки;

- Неопходни се почести истражувања за утврдување на причините кои доведуваат до сексуални злоупотреби на децата. Исто така, потребно е согласно добиените податоци од истражувањата да се преземаат мерки за елиминација или намалување на причините кои доведуваат до ваква злоупотреба и искористување на децата.

АНАЛИЗА НА ДОБИЕНИТЕ СОЗНАНИЈА И КОНСТАТАЦИИ ОД ФОКУС ГРУПНИТЕ ИНТЕРВЈУА СО СТРУЧНИ ЛИЦА

Фокус-групните интервјуа беа одржани со стручни лица од повеќе релевантни органи и организации, односно од: надлежните судови, центрите за социјална работа, обвинителствата, полицијата, невладините организации, од основните и средните училишта (педагози, психолози, дефектолози), од здравствените установи (психијатри, психотерапевти) и од националните тела. Сепак поголемиот дел од собраниските и владините тела не се одзваа на поканата и не присуствуваа на овие фокус групи.

Одржани се четири фокус групи во три града во Македонија. Одржаните интервјуа со стручни лица имаа за цел добивање лични и непосредни одговори, ставови и размислувања во врска со сексуалната злоупотреба на децата. Во фокус-групните интервјуа особено се посвети внимание на трендовите и профилот на деца на ваквите видови злоупотреба, конкретните мерки кои се преземаат за заштита на жртвите, мерките за превенција, кои и какви механизми користат стручните лица во обезбедувањето заштита и помош на децата жртви на сексуална злоупотреба и експлоатација.

Најголемиот дел од интервјуираните стручни лица ги дадоа истите констатации како во писмените одговори на прашалниците во поглед на **профилот на деца најчести жртви на сексуална експлоатација и злоупотреба**. Тоа се деца кои немаат навршено 14-годишна возраст, повеќето од македонската и ромската етничка заедница, а помал број од албанската етничка заедница; деца со психолошка, воспитна и едукативна запоставеност (деца кои живеат во лоши социо-економски услови; често во семејства кои се приматели на социјална помош; деца кои потекнуваат од дисфункционални семејства; од семејства на разведени родители или кои живеат со

очув или маќеа; деца на родители кои се со ниско образовно ниво, и сл.)

Како и во доставените статистички податоци, од одговорите на стручните лица произлезе дека **најзастапени типови сексуална експлоатација се:** полов напад врз дете, вобрачен живот со малолетно лице, обљуба, задоволување полови страсти пред друг, родосквернавање и посредување при вршење проституција.

Во поглед на **трендот на пријавување вакви појави и профилот на жртвите и извршителите** во опфатениот период од 2008 до средината на 2011 година, како и според одговорите во прашалникот произлегува дека ваквите појави денес почесто се пријавуваат за разлика од порано, иако вакви дела се случувале и во минатото, па поради тоа се зголемува и бројот на жртви и сторители. За сексуалната експлоатација во јавноста се повеќе се зборува и се зголемува јавната свест за ова зло. Воедно произлегува дека се намалува старосната возраст на жртвите и дека за почестите појави на овие злоупотреби на децата придонесуваат и социјалните мрежи кои се достапни на децата, особено на „Фејсбук“. Децата преку овие мрежи стануваат послободни и отворено зборуваат за сексуалните теми, што придонесува за зголемување на сексуалната слобода кај децата, но и опасноста да бидат злоупотребени. Во најголем број случаи злоставувачите се од непосредната околина на жртвата, односно детето ги познава и има доверба во нив, а многу помалку како сторители се јавуваат непознати лица за жртвата.

Во однос на прашањето дали **стручните лица од надлежните органи учествувале во програми и активност за заштита на децата жртви, полициските службеници** потенцираа дека со децата жртви постапуваат стручни и обучени лица и дека заедно со центарот за социјална работа се договараат каде ќе се изврши разговор со жртвата, а потоа го информираат јавното обвинителство за натамошно водење на постапката.

Стручните лица од центрите за социјална работа одговорија дека постапуваат согласно Протоколот за сексуална експлоатација и злоупотреба на деца донесен од Министерството за труд и социјална политика, во кој се опфатени сите инструкции како да се постапува со жртвите. Сепак, истакнаа дека постои потреба од дополнителна обука и поголема проактивна улога на центрите особено кога има сомнеж во назорот на родителското право, односно дека нешто се случува со детето. Притоа, само во мал број центри има специјален стручен и обучен тим и специјална прилагодена просторија.

Судовите истакнаа дека постапуваат согласно Законот за малолетничка правда и првенствено на детето му определуваат полномошник уште од првото сослушување, а ослушувањето го вршат истражни судии кои постапуваат со особена претпазливост и во присуство на тим формиран од центар за социјални работи, а во случај на потреба од вешто лице и во присуство и на вешто лице. Судот постапува во итна постапка и ги презема сите можни мерки за тајност на постапката и заштита на личните податоци и на идентитетот на детето-жртва, иако често новинарите од разни извори дознаваат за случајот и објавуваат несоодветни информации во јавноста со што се повредува приватноста, а често изнесуваат и податоци преку кои лесно се открива идентитетот на детето, што претставува дополнителна виктимизација на детето жртва.

Јавните обвинителства истакнаа само дека постапуваат согласно Законот за кривична постапка и Законот за малолетничка правда и ги применуваат со закон предвидените мерки за заштита на жртвите.

Стручните лица од училиштата потенцираа дека во училиштата се спроведуваат кампањи, се делат летоци на децата и се одржуваат средби со родителите. Во случај на ваква злоупотреба на дете тие работат со детето жртва и со неговите родители, а психолошко-педагошката служба врши предавање во сите класови за овие појави, па во таа смисла се соработува и со невладини организации.

Стручните лица од здравствените установи ги „лечат“ последиците и немаат можност да ги заштитат децата да не станат жртви на сексуална злоупотреба. Овие

установи вршат психотерапија на жртвите, а работат и со нивните родители заради надминување на траумите и емоционалната криза, за која цел се спроведува специјален медицински третман.

Стручните лица од **невладиниот сектор** само даваат првична помош, а потоа децата жртви ги упатуваат до надлежните институции.

Во поглед на **препораките од интервјуираните стручни лица**, констатирани се исти препораки како во прашалникот (претходно наведени во извештајот).

Во поглед на превенцијата, за што е неопходно и учество на обуки и други начини за стекнување знаење и вештини за распознавање на овие појави, скоро сите учесници на фокус-групните интервјуа изјавија дека учествувале на одреден број семинари, работилници, кампањи од различни институции/организации на теми за превенција од насилство меѓу учениците, програми на ОБСЕ за безбедни училишта, програми на УНИЦЕФ за намалување насилство, кампањи на слични теми организирани од Министерството за внатрешни работи кои се одржувале во основните и средните училишта, како и кампањи и дебати организирани од невладини организации. Меѓутоа ниту еден од учесниците од фокус-групните интервјуа не бил учесник или организатор на одредени семинари, обуки или предавања кои се однесуваат конкретно на темата - сексуална злоупотреба на деца.

Општ впечаток од разговорите со стручните лица е дека кај најголемиот број од нив преовладува мислење дека иако постојат програми, протоколи за работа, како и акциски планови донесени од релевантните институции во државата, тие не се докрај имплементирани и недоволно се користат во практиката, а како една од причините е недостигот од финансиски, кадровски и технички ресурси.

Исто така, голем дел од вработените во институциите не се доволно стручно оспособени за работа во областа на сексуалната злоупотреба на децата поради што на стручните лица, посебно од центрите за социјална работа, им е потребна поголема специјализација во работата во оваа област и нивно ослободување од работа во други области затоа што не можат да ги дадат посакуваните резултати во третманите и односот со децата жртви на сексуална експлоатација и не располагаат со потребно знаење и вештини како да ги идентификуваат и како да постапуваат со деца жртви на сексуална злоупотреба.

Истакнат е и недостиг од системски пристап во спречување и сузбивање на сексуалната злоупотреба на деца од страна на институциите кои треба да ги идентификуваат и да постапуваат во случај на сомневање дека е извршена сексуална злоупотреба над дете.

Во однос на **механизмите за идентификација и постапување со деца жртви, стручните лица од полициските служби** потенцираа дека најчесто жртвите сами се пријавуваат или полицијата постапува по сознанија добиени од други извори при што нема проблеми при идентификацијата. Меѓутоа полициските службеници ценат дека треба јасно да се разграничи која институција за што е надлежна, а за таа цел, покрај другото, треба повеќе да се промовира Протоколот за постапување за оваа категорија на децата донесен од Министерството за труд и социјална политика.

Центрите за социјална работа исто така најчесто постапуваат по пријава на самите жртви или од нивните семејства, од полицијата, од училиште или од невладини организации, но особено имаат проблем за идентификување дете жртва на возраст од 2 до 5 години затоа што не е во можност да објасни што му се случило. Исто така, центрите се соочуваат со недостаток на стручен кадар, кој ќе се специјализира во одредени области, односно голем обем на работа, а мал број вработени.

Судовите и јавните обвинителства работат со претходно идентификувани извршители и жртви и имаат добра соработка со сите релевантни органи и институции, но на нивните расправи не присуствуваат педагози и психолози, иако тоа е потребно. Јавните обвинителства освен недостиг од финансиски средства други проблеми немаат, но ценат дека е потребно одвивање континуирана обука на сите лица што работат со

деца, особено со деца жртви.

Според стручните лица од училиштата случајот најчесто го пријавуваат родителите или некој од наставниците според однесувањето на детето, но треба да има поголема и подобра комуникација ученик-наставник – родител и педагошко-психолошката служба во училиштето.

Здравствените установи водат евиденција на дневна база за сите пациенти, но посебна евиденција на случаи на деца-жртви на сексуална злоупотреба не водат и не располагаат со такви податоци. Тоа не е позитивна практика затоа што здравствените установи треба да ги евидентираат таквите случаи и да пријавуваат кај другите надлежни институции за натамошна помош и заштита на децата жртви. Како особен проблем здравствените установи го истакнуваат недостигот од финансиски средства, посебно во поглед на прегледот и вештачењето затоа што не можат да го наплатат и имаат проблем кој ќе го плати надоместокот за извршената работа.

Генерално, сите учесници на фокус-групните интервјуа сметаат дека државата треба да обезбеди соодветни ресурси (финансиски и човечки). Министерството за труд и социјална политика треба да обезбеди расположливост на делотворни програми за превенција, заздравување, рехабилитација и реинтеграција за сите деца-жртви на сексуална злоупотреба. Потребна е програма со мерки и активности за заштита на жртвите на сексуална злоупотреба, која треба да опфати воведување советодавни услуги, засолништа и дневни центри за работа со жртвите и со нивните родители.

ДЛАБИНСКИ ИНТЕРВЈУА СО ДЕЦА– ЖРТВИ НА СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЈА И СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА (СТУДИЈА НА СЛУЧАИ)

Студија на случај 1

Жртвата живеела заедно со родителите кои биле со ниско образовно ниво и во несигурна економска состојба. Уште на почетокот на тинејџерските години била бунтовна и влегувала во ризични ситуации. На неполни 16 години под влијание на повозрасна жена од истиот град почнала да го продава своето тело за пари. Потоа, на 17-годишна возраст побегнала од домот за што придонеле неусогласените односи во семејството и семејното насилство над мајката кое го вршел таткото на жртвата.

Токму дисфункционалноста на односите меѓу членовите на семејството жртвата ја принудиле да го напушти домот и да дојде во Скопје очекувајќи дека ќе најде подобра иднина за себе. Веднаш по пристигнувањето во Скопје и пришол возрасен човек (таксист) кој и понудил работа во ресторан. Од моментот кога почнала да работи како келнерка била сексуално злоупотребувана од сопственикот на ресторанот кој по краток период почнал да наоѓа и други клиенти, свои пријатели и ја принудувал на сексуални односи со нив. Двапати била повеќекратно силувана од газдата и од неговите двајца пријатели. Случајот е откриен кога полицијата сосем случајно ги застанала неа и нејзиниот макро да им ги провери патните исправи. Во прв момент таа ништо не кажала, но кога во полициската станица биле однесени во различни простории жртвата ја раскажала целата ситуација. Макрото бил приведен веднаш, а останатите тројца негови пријатели биле приведени во текот на следните неколку дена. Била поднесена кривична пријава против сите четворица и сите биле осудени на казна затвор која се уште ја одлежуваат.

По приведувањето жртвата била вратена кај нејзините родители, случајот бил пријавен во Центарот за социјална работа во градот каде што живеела и била упатена да разговара со стручниот тим. Иако бил договорен терминот за средба стручниот тим ја примил на разговор по повеќе од четири часа за кој период жртвата изгубила доверба

дека ќе и се помогне и ќе биде заштитена. Кон тоа и од локалните полициски службеници не добила заштита каква што и била потребна, поради што одлучила понатаму да не контактира со нив. Меѓутоа по еден месец од пријавување на случајот заради нејзина безбедност била сместена во шелтер за жртви на трговија со луѓе во Скопје, каде останала една година и четири месеци и во тој период покрај психолошката поддршка и било овозможено да го заврши средното образование. Но по враќањето во родниот град следел доста тежок период исполнет со озборување, осуди и неприфаќање од средината и од дотогашното друштво. Останала сама и без пријатели подолг период, но со поддршка од тимот од шелтер центарот со кој продолжила редовно да контактира успеала да ги надмине непријатните ситуации и да формира нов круг на пријатели. Сепак, и покрај што жртвата некако ги надминала траумите сака да замине од градот и да оди во Скопје или во друг град затоа што смета дека ќе има повеќе можности за подобра иднина.

Од разговорот со жртвата можело да се констатира дека таа е со уредна надворешност, делува анксиозно, но сепак е соработлива и се труди да одговори на сите прашања. Од разговорот добиен е впечаток дека и покрај доживеаното жртвата нема недостаток на доверба во социјалните контакти, но и покрај лесната повредливост ја потиснува агесија, има чувство на загрозеност и несигурност и силна потреба за прифаќање од околината, но и склоност кон повлекување доколку не е прифатена. Се уште смета дека постоечките околности се непријатни и се чувствува немоќна да стори нешто за да ја промени ситуацијата во која се наоѓа. Поради тоа сака да го напушти градот во кој живее, иако со оглед дека е добро реинтегрирана во средината оваа одлука би била контрапродуктивна затоа што постои опасност повторно да биде изложена на трауматското доживување и искуство.

Констатација: бавна и несоодветна рекација на центарот за социјална работа во кој жртвата изгубила доверба дека ќе и помогне, наместо токму од центарот да ја очекува целокупната помош и заштита.

Студија на случај 2

Жртвата е родена во семејство со пет деца. Живеела со таткото и двете помали сестри бидејќи мајка и починала во сообраќајна несреќа. Таткото е невработен повеќе години и поголемиот дел од времето е во алкохолизирана состојба. Во семејството никогаш немало блиски односи меѓу членовите, што најверојатно се должи на нестабилната финансиска состојба и конфликтните односи меѓу родителите. По пријавување на злоупотребата односите уште повеќе се влошиле и единствена поддршка за жртвата била нејзината мајка. Била обвинувана и осудувана од останатите членови на семејството, особено од сестрите за она што и се случило.

Имено, на 15-годишна возраст жртвата била подведена и сексуално искористувана од постар човек кој бил прилично позната личност во градот. По некое време тој почнал да ги носи неговите пријатели за исполнување сексуални задоволства со жртвата. Во тој период жртвата добивала многу закани дека ќе настрада ако каже некому што и се случува. Злоупотребата траела скоро една година, по што жртвата одлучила да пријави во полиција без оглед на последиците. Меѓутоа по пријавувањето полициските службеници не и поверувале и ја обвиниле дека измислува, па не добила никаква заштита и помош. Како резултат на тоа, сексуалното искористување продолжило уште неколку месеци кога таа повторно одлучила да ја пријави злоупотребата, при што имало реакција од Министерството за внатрешни работи и центарот за социјална работа. Жртвата била пратена во Србија кај нејзини роднини од безбедносни причини. По враќањето од Србија била сместена во шелтер центарот за жртви на трговија со луѓе каде и била дадена психосоцијална помош од психолог и и било овозможено да го заврши средното образование.

Во тој период нејзината мајка починала во сообраќајна несреќа со што дополнително и се влошила емоционалната состојба на жртвата. По една година била вратена дома кај семејството каде продолжила нејзината агонија поради обвинувањата

и осудите од сестрите дека го посрамотила семејството.

Од истите причини не ги продолжила контактите со друштвото, а недостатокот од пријатели го надоместувала со наоѓање партнери. Сега е на практична работа во фризерски салон и се обидува да заработи финансиски средства за да го издржува семејството.

Кривична постапка била покрената само против сторителот кој првично ја изманипулирал и ја присилувал на сексуални односи. Останатите на судењето се појавиле само како сведоци, но не биле обвинети и осудени. Сторителот бил осуден, но се уште е во бегство и ја нема одлежано предвидената казна затвор, додека сведоците продолжиле да живеат во истиот град и жртвата постојано ги сретнува на местата на кои се движи.

Од разговорот со жртвата може да се констатира дека има потреба да се претстави како силна личност која може да се бори сама против светот, но доста е изразено чувството на несигурност и страв за својот живот од она што може да и го направат луѓето кои биле вмешани, но не биле казнети и се уште ги среќава. Како резултат на тоа постојано е во друштво на машки лица кои треба да имаат улога на нејзини заштитници, иако нема потреба од интимни блиски односи со нив. Покажува знаци на изразена агресија према сите и има намалена самодоверба и страв, поради што не се осмелува да ја планира иднината. Преживеаното лошо искуство и немањето поддршка од примарното семејство придонело потполно да ја изгуби довербата во луѓето, а живеенето во мало место каде скоро сите се познаваат и околностите во кои продолжила да функционира ја оневозможуваат или барем успоруваат нејзината целосна реинтеграција во средината.

Констатација: По враќањето на жртвата во семејството од страна на надлежните органи немала никаква помош и поддршка ниту третмани за рехабилитација, поради што се уште живее во страв, несигурност и неможност да се ресоцијализира и да се вклопи во средината.

Студија на случај 3

Детето - жртва има 13 години, тоа е од машки пол и е родено во семејство со шест деца. Таткото е осуден на 12 години затвор заради шверц со дрога (веќе шест години ја одлежува казната), а мајката е наркозависник, нефункционален родител, неодговорна и без авторитет над децата. Од браќата и сестрите го познава само најстариот брат и една од сестрите затоа што уште од мала возраст бил разделен од нив и сместен во згрижувачки семејства. Истата судбина ги следела и останатите браќа и сестри. Од ова може да се заклучи дека најраните години од животот ги поминал во дисфункционално семејство во кое нема изградени блиски односи меѓу членовите, семејство со низок социјален статус и ризично однесување на родителите.

Сексуалниот напад се случил во 2009 година, кога детето имало 10 години во училиштето кое го посетувал. Поточно, две машки деца од поголемите одделенија го пресретнале во училишниот двор, присилно го однеле во тоалетот во кабинетот по англиски јазик и му ставале полов орган во устата. Истото полово дејство се случило уште еднаш една недела подоцна.

Притоа двете деца му се заканиле дека лошо ќе помине ако каже некому за случката. Но и покрај заканиите, кога отишло дома детето - жртва му ја раскажало целата случка на родителот - згрижувач и заедно го пријавиле случајот во најблиската полициска станица. Поради тоа што двете деца биле на возраст под 14 години, не била покрената кривична постапка, туку предвидените санкции соодвествувале на возраста на сторителите. Од тимот за полов напад врз дете во Меѓуопштинскиот центар за социјални работи бил воден советодавен разговор во кој на детето му било укажано дека сите вакви и слични настани треба веднаш да ги пријавува кај родителот згрижувач.

Следната година детето - жртва под влијание на лошо друштво учествувало во

кражба и иако тврдело дека било присилено сепак ги сносело последиците т.е. било одземено од згрижувачкото семејство и сместено во јавна установа за згрижување на деца со социјално-воспитни проблеми каде што се уште престојува. Во следната година извршило уште три помали дела – кражби.

Од разговорот со детето - жртва е стекнат впечаток дека е со уреден физички изглед, добро е развиен за својата возраст, има солидно развиен експресивен говор и е социјализиран. Соработлив е и одговара на поставените прашања. Сака да се претстави во добро светло, но повремено има прикриено агресивни коментари кои укажуваат на потиснат гнев најверојатно како последица на недостаток на комуникација со примарното семејство. Негативното искуство го има потиснато длабоко во себе, а престојот во домот му помогнал да се ресоцијализира и да воспостави нови пријателства. Им верува на луѓето и има остварено блиски релации со две деца од домот. Несигурноста ја надминува со планови за иднината, иако не вложува премногу труд за да ги реализира.

Констатација: Од анализата на случајот произлегува дека станува збор за дете - жртва кое потекнува од дисфункционално семејство, односно дете без родителска грижа кое поради неблаговремените и несоодветни мерки за негова рехабилитација и ресоцијализација наместо да го подобри своето однесување станало деликвент и не се поттикнува доволно позитивно да мисли на иднината иако има подобрување по неговото сместување во установа.

Студија на случај 4

Детето - жртва има 14 години и живее заедно со својата мајка и со помалиот брат. Таткото ги напуштил кога таа имала 2 години и заминал да живее и работи во странство. Детето - жртва воопшто не се сеќава на својот биолошки татко. Мајката по неполни две години се премажила со друг човек и оттогаш тие живеат во заедничка куќа во приградска населба. Мајката е со основно образование и работи како хигиеничарка, додека очувот бил со средно образование и работел како градежен работник. На почетокот односите меѓу сопружниците биле средени и функционални, но по извесен период комуникацијата се влошила и односите се заладиле. Детето - жртва уште како мало било многу срамежливо и повлечено девојче кое немало ниеден пријател и времето го поминувало со својата мајка. Случајот на сексуална злоупотреба од очувот на детето - жртва бил пријавен пред една година од страна на единствената другарка која исто така била сексуално злоупотребена од очувот на детето - жртва. Настанот кој го пријавила другарката на детето - жртва се случил во домот на детето - жртва, каде биле двете девојчиња, при што очувот на жртвата дошол од работа и ги присилил двете на анален сексуален однос. Веднаш по напуштањето на домот на другарката на детето - жртва отишла во најблиската полициска станица и го пријавила половиот напад. Тогаш детето - жртва признало дека очувот ја присилувал на анален сексуален однос уште од нејзината шеста година. Мајката изјавила дека во ниеден момент не се посомневала во ништо.

Сторителот бил притворен, а била поднесена и кривична пријава која се уште е во тек. Во семејството имало и појава на семејно насилство врз децата. Во следните три месеци детето - жртва многу често бегало од дома и не се враќало по неколку дена. Неколку пати било на разговор со социјалниот работник кој го водел нивниот случај, кому му кажало дека не сака да седи дома сама поради тоа што домот и ги враќал лошите сеќавања. Оттаму биле упатени во Заводот за ментално здравје на разговор со детски психијатар. Биле посветувани да го променат местото на живеење и и биле припишани лекови за смирување кои престанала да ги зема по два месеци кога состојбата малку и се стабилизирала.

Кратко по пријавувањето на половиот напад од очувот почнала да излегува со седум години постаро момче со кого уште на почетокот била интимна на начин на кој единствено го знаела, анален сексуален однос. Имала доверба во дечкото и тој и давал поддршка во целиот процес. Семејствата од двете страни не ја одобруваат нивната врска

поради различната верска припадност. Исклучок е мајката која ја прифатила врската не гледајќи друг начин да ја задржи ќерката блиску до себе. Од страна на полицијата е поднесена кривична пријава и против момчето на детето - жртва поради сексуални дејствија со лице помало од 14 години, иако таа изјавила дека тоа било со нејзина согласност. На интервјуто присуствуваше и мајката не оставајќи му простор на детето да го каже своето мислење и чувства, одговарајќи во негово име под оправдување дека таа секако знае се што и се случува на ќерката и дека тие две се многу блиски.

Од разговорот се стекна впечаток дека детето е повлечено, иако одговараше на поставените прашања без противење. Недостатокот од машкиот родител уште од најрани години кај неа предизвикал чувство на отфрленост и помала вредност кое е поврзано и со чувство на срам заради различност од другите деца. Со сегашниот повозрасен партнер го надополнува недостатокот на машка фигура во раните години. Дополнително растејќи со мајка која однесувајќи се премногу заштитнички кон неа не и дозволила да има сопствено мислење и став за работите што се случувале што влијаело уште повеќе да се повлече во себе и да не кажува ништо доколку не е прашана. Ова го објаснува и долгогодишното премолчување на злоставувањето од страна на очувот. Привидната смиреност и фацијалната експресија во одредени моменти укажуваат на лутина и гнев кои ги има потиснато длабоко во себе.

Констатација: И од овој случај произлегува дека станува збор за дисфункционално семејство, односно за дете кое живее само со еден од билошките родители и очув кој не само неа, туку сексуално злоупотребувал и друго дете, а злоупотребата над детето - жртва ја правел од најзина рана возраст при што детето не смеело да каже никому. И во конкретниот случај недостасува работа со детето заради рехабилитација и ресоцијализација, поради што тоа се впуштило во друга сексуална врска иако нема наполнето 14 години. За жал, мајката тоа го одобрува наместо таа и центарот за социјална работа да преземат мерки за подобрување на состојбата и спречување детето и натаму да биде нечија жртва. Поради тоа потребно е психотераписки да се работи за надминување на негативните чувства кај детето, но и со мајката.

Студија на случај 5

Детето - жртва има 14 години, родена е во семејство со двајца постари браќа од кои само едниот живее во заедничкото домаќинство. Постариот брат е наркозависник и веќе подолг период е на лечење во една од установите за третман на зависници од психотропни супстанции. Мајката починала кога детето - жртва имало 5 години, а таткото веќе следната година се прежил. Иако тој еднаш веќе бил осуден за сексуално злоставување (силување) на неговата внука, за што бил пријавен во полиција од страна на сопругата и одлежал затворска казна, сепак по нејзината смрт го добил старателството над ќерката. Членовите на семејството биле постојано изложени на физичко насилство и закани од страна на таткото, особено во ситуации кога бил во алкохолизирана состојба кои пак, биле многу чести. Поради несредени и конфликтни семејни односи и дисфункционалност во семејството, по смртта на мајката детето - жртва покажува знаци на непослушност и неверба кај возрасните.

Половиот напад се случил кога детето имало 13 години. Таа ноќ детето било во својот дом заедно со макеата кога дошол таткото во многу алкохолизирана состојба. На сила ја извлекол од домот под изговор дека сака да се прошетаат заедно. Со автомобил ја однел на напуштено место во близина на населбата во која живееле и присилно и ги соблекол панталоните и извршил полови дејствија врз неа неколку пати. Единствено на што таа се сеќава е дека почувствувала болка. Веднаш потоа ја однел кај „бабица“ да ја прегледа притоа објаснувајќи дека девојчето било многу слободно со момчињата. Кога се вратиле дома детето го искористило првиот погоден момент и побегнало од домот упатувајќи се кај чичкото. Меѓутоа оттаму била отфрлена со неверба и поради тоа решило да оди сама да пријави во полиција. По пријавувањето на случајот таткото е уапсен и е поднесена кривична пријава против него. По неполна година во притвор е осуден на 12 години затвор.

Детето - жртва мисли дека таткото ја нападнал затоа што премногу личела на својата почината мајка. Старателството над детето го добил Меѓуопштинскиот центар за социјална работа и таа била сместена во јавна установа за згрижување на деца со социјално воспитни проблеми. Веќе една недела по престојот во установата избегала и се вратила во домот кај маќеата. Потоа повторно била вратена и повторно избегала. Ова однесување се повторува во текот на целата година додека е сместена таму. Иако во моментот не е во домот, таа официјално се уште се води како дете со социјално-воспитни проблеми згрижено во јавна установа. Во периодот додека била сместена во домот во неколку наврати пројавувала ризично однесување и била приведена за извршување криминално дело – кражба.

Од разговорот се стекнува впечаток дека детето - жртва не добило помош и поддршка каква што била потребна во периодот кога било во најранлива состојба. Иако сторителот е приведен од полицијата и осуден на долгогодишна казна затвор детето не успело само да ја надмине траумата што ја доживеало. Тоа придонело да продолжи со деликвентно однесување дружејќи се со ризични друштва. Има потреба од одмазда за она што и се случило и тоа го манифестира преку нејзиното однесување. Нема доверба во луѓето и не сака да остварува блиски контакти со околината. Се враќа кај примарното семејство за да добие поддршка и да ја намали болката што ја чувствува споделувајќи ја со единствените луѓе кои ги смета за блиски.

Констатација: Како и во претходните случаи и во овој случај станува збор за дете без соодветна родителска грижа, а надлежните институции не презеле мерки за надминување на траумите и за ресоцијализација и рехабилитација на детето - жртва кое станало и деликвент наместо да го подобри своето однесување. Поради тоа се препорачува да се отпочне со долготраен психотераписки третман за надминување на трауматското искуство.

ПРЕПОРАКИ

Од сите анализирани случаи неспорно произлегува дека децата жртви се од дисфункционални семејства, без соодветна родителска грижа и дека надлежните органи не преземаат соодветни мерки за превенција, а собено за рехабилитација и ресоцијализација на децата жртви, туку ги препуштаат сами на себе поради што стануваат деликвенти. Оттаму основа препорака е дека центрите пред се треба да делуваат превентивно за да се спречат вакви злоупотреби на децата, да обезбедат соодветна заштита кога веќе децата станале жртви. Особено важно е со овие деца и со нивните семејства да се работи на нивна соодветна рехабилитација за да се заштитат од натамошни злоупотреби, да го подобрат своето однесување и да се спречи да не станат деца деликвенти.

СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ СПОРЕД ПРАШАЛНИЦИТЕ ОД НАДЛЕЖНИТЕ ОРГАНИ

ОСНОВНИ СУДОВИ

Кривични дела	Вкупен број на деца-жртви на сексуална експлоатација					Полнолетни сторители на кривично дело														
						Поднесена кривична пријава					Покренато обвинение					Осудени				
	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно
Силување	10	6	10	3	29	7	4	7	2	20	19	11	12	6	48	12	7	11	5	35
Обљуба (на немоќно лице)	2	3	3	4	12	1	2	3	2	8	4	3	4	2	13	6	2	3	1	12
Полов напад врз дете	13	21	33	14	81	6	8	22	8	44	13	22	40	13	88	15	16	32	9	72
Обљуба со злоупотреба на положбата	2	4	3	1	10	1			1	2	1	1	2	1	5		1	2		3
Задоволување на полови страсти пред дете	4	2	2	2	10		1	2	1	4	1	3	2	1	7	1	1	2	1	5
Посредување при вршење на проституција		5	1		6		4	1		5		4	3		7		4	3		7
Подведување и овозможување на полов однос со дете		1	2	3	6		1		1	2	2	4	7	3	16	2	4	7	1	14
Прикажување на порнографски материјал на дете	3		1		4	1		1		2	2		1		3	1		1		2
Производство и дистрибуција на детска порнографија преку компјутерски систем				1	1														1	1
Родоскрнаење		1	3	1	5	1	4	5	1	11	1	4	5	1	11	1	4	5		10
Вонбрачна заедница со малолетник	3	15	5	5	28	2	12	10	5	29	2	12	11	1	26	2	11	13	4	30
Оддавање на проституција поради запуштеност од страна на родителите																				
Сексуална експлоатација -трговија со деца																				
Вкупно:	37	58	63	34	192	19	36	51	21	127	45	64	87	28	224	40	50	79	22	191

*Вкупен број деца жртви според општото прашање (2) - 236, што не одговара на бројот според табелите од прашалникот.

Осудени полнолетни лица според кривично дело и санкција	Затвор					Парична казна					Прогласено за виновно, а ослободено од					Алтернативни мерки Условна осуда					Друг вид на алтернативни мерки					Мерки за безбедност					
	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	
Силување	19	7	7	5	38								1	1	2	2	1	1	1	4									1	1	
Обљуба (на немоќно лице)	3	2	3		8														1	1										1	
Полов напад врз дете	13	12	31	8	64				1	1	3			3	1				1	1	1						2	2	4		
Обљуба со злоупотреба на положбата		1			1														1	1								1	1		
Задоволување на полови страсти пред дете		1	1		2		1			1									1	1											
Посредување при вршење на проституција	1	4	4		9											1				1											
Подведување и овозможување на полов однос со дете	2	4	7	1	14													3	3												
Прикажување на порнографски материјал на дете	1		1		2																										
Производство и дистрибуција на детска порнографија преку компјутерски систем																															
Родоскрнаење		1	1		2																										
Вонбрачна заедница со малолетник		3	2	1	6		1	1		2					3	10	15	3	31												
Оддавање на проституција поради запуштеност од страна на родителите																															
Сексуална експлоатација -трговија со деца																															
Вкупно:	39	35	57	15	146	2	1	1	4	3	1	4	6	12	21	4	43	1	1	2	3	1	3	7							

ОСНОВНИ ЈАВНИ ОБВИНЕТЕЛСТВА

Кривични дела	Вкупен број на деца-жртви на сексуална експлоатација					Полнолетни сторители на кривично дело														
						Поднесена кривична пријава					Покренато обвинение					Осудени				
	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно
Силување	11	7	3	4	25	26	33	21	14	94	23	19	9	5	56	21	8	4	6	39
Обљуба (на немојно лице)	2	1	1	1	4	5	6	3	2	16	2	6	3	1	12	1	4	1		6
Полов напад врз дете	33	36	39	25	133	37	40	46	31	154	22	31	35	16	104	25	23	16	20	84
Обљуба со злоупотреба на положбата			1	2	3	2	2		1	5		2		1	3				1	1
Задоволување на полови страсти пред дете	7	6	1	5	19	10	5	2	3	20	5	4	2	2	13	5	3	2		10
Посредување при вршење на проституција	1	5	1	2	9	2	6	3	2	13	1	5	1		7		4	1		5
Подведување и овозможување на полов однос со дете	5	1	1	3	10	5	4	3	4	16	4	3	1	3	11	1	2	1	1	5
Прикажување на порнографски материјал на дете		5	1	2	8	1	2	1	2	6		2		2		1				1
Производство и дистрибуција на детска порнографија преку компјутерски систем		1	1	1	3		7			7		6		6		1				1
Родоскрнаење	3	7	3	1	14	1	3	1	1	6	1	1		1	3		1			1
Вонбрачна заедница со малолетник	9	29	27	16	81	12	38	44	14	108	9	30	28	9	76	8	27	24	9	68
Оддавање на проституција поради запуштеност од страна на родителите			2	1	3	2		1	1	4			1	1				1		1
Сексуална експлоатација - трговија со деца																				
Вкупно:	69	99	81	63	312	103	146	125	75	449	67	109	80	38	294	61	74	50	37	222

*Вкупен број деца жртви според општото прашање (2) - 302 што не одговара на бројот според табелите од прашалникот.

Осудени полнолетни лица според кривично дело и санкција	Затвор				Парична казна				Прогласено за виновно, а ослободено од казна				Алтернативни мерки Условно осуда				Друг вид на алтернативни мерки				Мерки за безбедност				
	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно	2008	2009	2010	2011	Вкупно
Силување	17	8	6	6	37					0					2										
Обљуба (на немојно лице)	2	2	2		6					0					2									0	
Полов напад врз дете	23	23	15	19	80					0					2						1			1	
Обљуба со злоупотреба на положбата		1	1	2						0					1										
Задоволување на полови страсти пред дете	5	2		7		1				1															
Посредување при вршење на проституција	3	1		4		1				1					1									1	
Подведување и овозможување на полов однос со дете	2	5	1		8					0															
Прикажување на порнографски материјал на		2			2					0															
Производство и дистрибуција на детска порнографија преку компјутерски систем					0					0															
Родоскрнаење		1			1					0															
Вонбрачна заедница со малолетник	3	7	1	6	17		2			3					6	16	20	3	45		2	2	1	5	
Оддавање на проституција поради запуштеност од страна на родителите			1		1					0															
Сексуална експлоатација - трговија со деца					0					0															
Вкупно:	47	57	29	32	165	4				1	5				9	20	22	4	55	0	3	2	1	6	2

МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ - СЕКТОРИ ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

Кривично дело	Вкупен број на деца жртви на сексуална експлоатација					Пол на жртвите од сексуална експлоатација								Поднесена кривична пријава					Број на осомничени					Број на извршени кривични дела															
						2008		2009		2010		2011																	2008		2009		2010		2011				
	2008	2009	2010	2011	Вкупно	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М		
Силување	14	14	10	6	44	7		12	1	7	2	5			6	13	9	4	32	9	17	10	2	38	9	13	8	4	34										
Облуда (на немојно лице)	1	4	1	1	7	1		2	1	3					1	3	3	1	8	1	3	3	1	8	1	4	4	1	10										
Полов напад врз дете	35	34	36	22	127	31	9	35	6	29	10	19	4		38	41	39	21	139	47	48	46	21	162	37	39	41	20	137										
Облуда со злоупотреба на положбата		1			1	6		1							2	1			3	2	1			3	2	1		3											
Задоволување на полови страсти пред дете	21	7	17		45	11	6	5		10	1				9	4	4		17	10	2	3		15	8	3	11		22										
Посредување при вршење на проституција	1	1			2	1		1							6	1	1		8	11	2	2		15	6	1	2		9										
Подведување и овозможување на полов однос со дете	4	1			5	4		1				1			3	1			4	7	1			8	3	1		4											
Прикажување на порнографски материјал на дете	1	2	2	1	6	1		2		2	1	1			1	1	2	1	5	1	1	2	1	5	1	1	2	1	5										
Производство и дистрибуција на детска порнографија преку компјутерски систем				1	1							1				1		1	2		1	1	2	1				1	2										
Родоскрнаење	3	3	3	1	10	2	1	2		1		1			4	3	3	1	11	3	3	3	1	10	4	3	3	1	11										
Вонбрачна заедница со малолетник	18	20	16	16	70	18		18		16		16			20	23	16	19	78	21	27	16	17	81	19	25	16	16	76										
Оддавање на проституција поради запустеност од страна на родителите						1		3		3																													
Сексуална експлоатација - трговија со деца	3			1	4	3						1																											
Вкупно:	101	87	85	49	322	86	16	82	8	71	13	43	7	90	92	77	48	307	112	106	86	43	347	91	91	87	44	313											

*Вкупен број деца жртви според општото прашање (2), не е даден одговор од сите сектори на Министерството и не може да се спореди дали бројката одговара со податоците од табелите.

МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ - БИРО ЗА ЈАВНА БЕЗБЕДНОСТ

Кривично дело	Вкупен број на деца жртви на сексуална експлоатација					Пол на жртвите од сексуална експлоатација								Поднесена кривична пријава					Број на осомничени					Број на извршени кривични дела															
						2008		2009		2010		2011																	2008		2009		2010		2011				
	2008	2009	2010	2011	Вкупно	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M				
Силување																																							
Облуда (на немојно лице)																																							
Полов напад врз дете	58	58	64	45	225	48	10	49	9	49	15	37	8							61	61	71	44	237	52	53	61	40	206										
Облуда со злоупотреба на положбата	5				5	5														2				2															
Задоволување на полови страсти пред дете	14	7	10	3	34	8	6	2	5	9	1		3							1	3	10	2	16	11		10	2	23										
Посредување при вршење на проституција																																							
Подведување и овозможување на полов однос со дете	9	3	1	6	19	9		3		1		4	2							13	3	2	7	25	9	3	1	5	18										
Прикажување на порнографски материјал на дете	4	2	7	16	29	2	2	2		4	3	3	13							2	2	4	9	17	3	2	4	8	17										
Производство и дистрибуција на детска порнографија преку компјутерски систем			2		2					2											2			2				2											
Родоскрнаење	2	2	3		7	2		2		3										2	1	1		4	2	1	1	4											
Вонбрачна заедница со малолетник	21	39	35	26	121	20	1	1	38	34	1	24	2							25	47	47	30	149	21	39	34	46	140										
Оддавање на проституција поради запустеност од страна на родителите																								0															
Сексуална експлоатација - трговија	11	4	5	6	26	11		4		5		6								21	12	12	28	73	9	6	3	5	23										
Вкупно	124	115	127	102	468	105	19	63	52	107	20	74	28							127	131	147	120	525	107	104	116	106	433										

ЦЕНТРИ ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА

Кривично дело	Вкупен број на деца-жртви на сексуална експлоатација					Пол на жртвите од сексуална експлоатација								Образовен статус на жртвите од сексуална експлоатација					
						2008		2009		2010		2011		Основно образование		Средно образование			
	2008	2009	2010	2011	Вкупно	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Посетуваат	Не посетуваат	Посетуваат	Не посетуваат
Силување	1	1	3	2	7	1		1	1	2	2					3	2	1	1
Облјуба (на некојно лице)	4	5	5	4	18	4		5		5		4	1			5	1		
Полов напад врз дете	46	40	28	24	138	33	11	34	6	18	10	10	5			29	9	4	2
Облјуба со злоупотреба на положбата	1	5	1	4	11	1		2	1		2	4				4		4	
Задоволување на полови страсти пред дете	4	2	2	5	13	2	2	3	1		2	3	2			6	2		4
Посредување при вршење на проституција																			
Подведување и овозможување на полов однос со дете	1	8	4	3	16	1		8	2	4		3	1			6	8	1	5
Прикажување на порнографски материјал на дете			2	2	4					1	2	2	2			4	1		
Производство и дистрибуција на детска порнографија преку компјутерски систем				2	2														
Родоскрнаење			5	3	8					5		2							1
Вонбрачна заедница со малолетник		5	3	8	16			5		3		8				3	2		4
Оддавање на проституција поради запушеност од страна на родителите	1		3		4							3				1	2		1
Сексуална експлоатација -трговија со деца	1	1	2	2	6	1		1		2		2				1		2	1
Вкупно:	59	67	58	59	243	43	13	58	11	39	18	43	11			58	27	16	19

Возраст на жртвата	2008	2009	2010	2011	Вкупно
0 - 3 години			1	1	2
4-7 години	5	4	3	2	14
7-10 години	5	5	2	2	14
10-14 години	12	13	17	14	56
14-16 години	9	7	6	16	38
16 -18 години	1		4	11	15
Вкупно	32	29	33	33	

Националност на жртвата					
	2008	2009	2010	2011	Вкупно
Македонци	33	37	27	28	125
Роми	22	21	17	18	78
Турци		2	1	3	6
Албанци	1	8	9	3	21
Египјани		1			1
Вкупно	56	68	54	52	

НЕВЛАДИНИ ОРГАНИЗАЦИИ

Кривично дело	Вкупен број на деца-жртви на сексуална експлоатација					Пол на жртвите од сексуална експлоатација								Образовен статус на жртвите од сексуална експлоатација					
						2008		2009		2010		2011		Основно образование		Средно образование			
	2008	2009	2010	2011	Вкупно	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Посетуваат	Не посетуваат	Посетуваат	Не посетуваат
Силување																			
Обљуба (на немоќно лице)																			
Полов напад врз дете	2	4	3	1	10	2		3	1	2	1	1			7		1		
Обљуба со злоупотреба на положбата			1		1						1				1				
Задоволување на полови страсти пред дете																			
Посредување при вршење на проституција		1		1	2			1				1			1		1		
Подведување и овозможување на полов однос со дете		1	2		3			1		2					1	1			
Прикажување на порнографски материјал на дете			3	1	4							2							
Производство и дистрибуција на детска порнографија преку компјутерски систем										1		1							
Родоскрнавање																			
Вонбрачна заедница со малолетник	5	8	7	2	22	5		8		5	2	2				20 (13 прекинале)	1		
Оддавање на проституција поради запуштеност од страна на родителите	1				1	1									1				
Сексуална експлоатација -трговија со деца	7	4	8	2	21	7		4		8		2			2	7	5	7	
Вкупно:	15	18	24	7	64	15		17	1	18	6	7			13	8	8	7	

Возраст на жртвата	2008	2009	2010	2011	Вкупно
0 - 3 години			2		2
4 - 7 години	1	2	2		5
7-10 години		5		1	6
10-14 години	2	3	5		10
14-16 години	9	9	8	4	30
16 -18 години	3	4	7	1	15
Вкупно	15	23	24	6	

Националност на жртвата					
	2008	2009	2010	2011	Вкупно
Македонци	4	7	16	2	29
Роми	5	5	1	1	12
Албанци	3	2	1	2	8
Босанци		1	1		2
Други					
Вкупно	12	15	19	5	

*Вкупен број деца жртви според општото прашање (2), не е даден одговор од сите невладини организации и не може да се спореди дали бројката одговара со податоците од табелите.

КОНСТАТАЦИИ ОД СТАТИСТИЧКИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ

Од податоците на **судовите и јавните обвинителства** произлегува дека:

- најчесто кривично дело на сексуална злоупотреба на деца е полов напад врз дете, потоа следи силување и вонбрачна заедница со малолетник. Следствено на најголемиот број наведени кривични дела најголем е и бројот на поднесени кривични пријави за истите дела и најголем број лица се осудени за овие дела. Најчеста казна е казната затвор, што е позитивно, но за овие дела има изречено и парични казни, алтернативни мерки и мерки за безбедност, иако во незначителен број;

- Карактеристично е што судовите и јавните обвинителства не пријавиле ниту едно кривично дело за трговија со деца, иако според сознанијата најголем број од жртвите на ова дело се малолетници. Сепак, од податоците на судовите и јавните обвинителства има поголеми отстапувања во поглед на бројот на кривичните дела, поднесените кривични пријави и осудените лица. Оттука може да се извлече заклучок дека не се води правилна и соодветна евиденција, особено во судовите затоа што таму се најголеми разликите не само во поглед на податоците од јавните обвинителства, туку и во поглед на податоците на полицијата. Во врска со податоците на јавните обвинителства и полицијата се работи за приближно исти податоци со помали разлики.

Во однос на полот на жртвите од податоците на полицијата, центрите за социјална работа и невладините организации произлегува дека многу е поголем бројот на женски деца жртви на сексуална злоупотреба. Најчесто како жртви се деца помлади од 14 години до 16 години, а најголем број од жртвите се од македонска и ромска етничка заедница. Особено загрижува големиот број деца жртви од ромската популација ако се има предвид вкупниот број ромско население што живее во Република Македонија во однос на бројот на другите етнички заедници. Оттука може да се заклучи дека ромските деца се најчести жртви. Исто така од податоците неспорно произлегува дека најчести жртви се деца со основно образование или без дооформено образование.

СТАНДАРДИ, СТРАТЕГИИ, АКЦИСКИ ПЛАНОВИ, ПРОГРАМИ И ПРОТОКОЛИ

Заради заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба неопходно е да се донесат и соодветни социјални програми, а на децата жртви и на нивните семејства да им помага мултидисциплинарен тим (член 11 од Конвенцијата), но со почитување на приватноста, доверливоста и со можност за пристап до соодветни услуги и контактни линии за помош и совет на тие што ќе пријават ваква злоупотреба на децата (член 13 од Конвенцијата).

Во Република Македонија се донесени акциски планови, програми, протоколи, стандарди и нормативи за превенција, заштита и постапување со деца жртви на сексуална злоупотреба.

Стандардни оперативни процедури за остапување со жртви на трговија со луѓе

Стандардните оперативни процедури се поставени со цел да се обезбеди поддршка и заштита на сите жртви на трговија со луѓе преку опширен пристап кој се базира на човековите права и се фокусира на жртвите преку институцилизираниот рамка за соработка. Мерките на Стандардните оперативни процедури ги опфаќаат следните

области: идентификација на жртвите, правен статус на жртвите, помош на жртвите пред да се вратат, како и мерки за нивна интеграција, кривична постапка која ги вклучува жртвите на трговија како сведоци и обештетување на жртвите. Како посебни мерки со Стандардните оперативни процедури предвидени се: **заштита и помош** преку мерки, програми, давање услуги и рехабилитација на жртвите, а овие мерки можат да вклучат сместување, медицинска заштита, психолошка помош, едукација, стручни обуки и правна помош на жртвите.

Исто така се предвидува **реинтеграција** која пред се се фокусира на повторно соединување на жртвите со нивното семејство или нивна интеграција во нова заедница и во социјалната средина преку долгорочно социјално и економско решение. Предвидено е и **обезбедување услуги** преку организации и институции, вклучително и социјални работници, психолози, персонал во прифатилиштата, медицински работници и адвокати, како и невладини организации. Тука се и **прифатилиштата и сместувањето** преку обезбедување сигурни соби и простории во кои се обезбедува привремено краткорочно или долгорочно сместување на жртвите, како и заштита на сведоци со безбедносни мерки за жртвите во текот на правните процедури и заштита на сведоците.

Национален акционен план за борба против трговија со луѓе 2009-2012 година

Согласно Националниот акционен план за борба против трговијата со луѓе, потребно е да се зајакне координацијата помеѓу централните институции за борба против трговија, да се обезбеди ефективна имплементација на акцискиот план преку систематски мониторинг и евалуација, да се зајакне фокусот на идентификацијата и индивидуално прилагодени шеми за помош за спречување секундарна виктимизација, да се унапреди истражната постапка и кривичното гонење, а во преземањето активности да вклучуваат и да учествуваат и граѓанските организации. Третманот на жртвите да биде заснован на човековите права и да има интердисциплинарен пристап и координација. Воедно, се налага да се изврши анализа на состојбата и проценка на постоечката институционална рамка и анализа на состојбата во поглед на трендовите со трговијата со луѓе.

Со Акциониот план се предвидени и неколку стратешки цели меѓу кои: подобрување на правната рамка и кривичното гонење, при што покрај другото се препорачува за секое дете жртва да се обезбеди бесплатна правна помош и да има посебен фонд за обештетување на жртвите, да се зајакне регионалната и меѓународната соработка заради ефикасна борба против трговијата со луѓе, да се подобрат механизмите за координација (Националната комисија за борба против трговијата со луѓе, Подгрупата за борба против трговијата со деца, Националниот механизам за упатување на жртви, Националниот известувач и локалните совети кои треба да се формираат во општините).

Во поглед на превенцијата со Акциониот план се предвидени повеќе мерки и активности, а особено: идентификација на причините за појавата на трговијата со луѓе и идентификација на ризичните групи, целосно развивање на свесноста за причините за трговија со луѓе преку создавање приоритетни активности за превенција засновани врз резултати на спроведено истражување, јакнење капацитети за превенција од страна на стручни лица што работат со ризични групи и подигање на јавната свест и едукација преку градење систем на континуирана едукација, подигање на граѓанската свест за трговијата со луѓе, намалување на ранливоста преку создавање механизми за намалување на причините за трговија, вклучување теми во основните и средните училишта, зајакнување на економската состојба на ранливите групи, развивање билатерални договори кои го регулираат сезонското вработување, обезбедување поддршка и заштита на жртвите преку идентификација и упатување со давање директна помош на жртвите, обезбедување информации за жртвите во однос на нивните права,

обврски и можности, бесплатна медицинска помош, психолошка помош и грижа во зависност од индивидуалните потреби, правна помош на жртвите и мигрантите, репатријација и реинтеграција и други мерки.

Во поглед на борбата на децата од трговијата со луѓе има посебен Акционен план, во кој се предвидени општи цели и насоки во кои се зацртани: обезбедување механизми и добри практики за надминување на проблемите со трговијата со деца вклучително и превенцијата, заштитата и реинтеграцијата на децата жртви, гонење на сторителите на кривичните дела, преземање превентивни мерки за намалување на причините и ризиците што доведуваат до појава и зголемување на трговијата и експлоатацијата на деца, воспоставување пакет минимум стандардни услуги за обезбедување помош, заштита, рехабилитација и реинтеграција на децата жртви, проценка на состојбата преку воспоставен систем за следење на состојбата и прибирање и обработка на податоци за трговија со деца и одржување специјализирани обуки за надлежните органи за прибирање и обработка на податоците.

Во поглед на превенцијата со Акциониот план за борба против трговијата со деца е зацртано: зајакнување на човечките и институционалните капацитети заради спроведување превентивни активности на трговија со деца и подигање на јавната свест за проблемот особено кај децата и родителите, отворање дневни центри за згрижување деца на улица кои се потенцијални жртви на трговија, сензибилизирање на медиумите за оваа појава и организирање специјализирани обуки за стручни лица во центрите и во полицијата за превенција, опремување посебни простории за работа со деца. одржување превентивни лекции во училиштата и воведување наставни содржини за трговијата со деца и др.

Во однос на помошта и заштитата во Акциониот план е предвидено: воведување минимум стандарди за помош, тертман и заштита на жртвите и на децата сведоци, национален систем за следење на спроведувањето на програмата за реинтеграција и ресоцијализација особено преку центрите за социјална работа, обука на згрижувачки семејства и обука на претставниците од сите институции, а особено обуки за употреба на посебни техники за водење разговор со дете жртва.

Што се однесува до мерките за рехабилитација и реинтеграција со Акциониот план меѓу другото се предвидува: воспоставување ефикасен систем за рехабилитација и реинтеграција и безбедна репатријација на деца жртви, следење на програмата за реинтеграција и ресоцијализација, креирање политика за психосоцијална поддршка на децата сместени во прифатилишта и основање центри за рехабилитација и други мерки.

Акционен план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012 година

Акциониот план за превенција и справување со сексуалната злоупотреба на деца и педофилија е заснован врз Конвенцијата на Советот на Европа за заштита на деца од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба, Конвенцијата која се однесува на забраната на детскиот труд и за итното дејствување за елиминирање на најлошите видови детски труд, Конвенцијата за правата на детето и Факултативниот протокол за продажба на деца, детска проституција и детска порнографија кон Конвенцијата за правата на детето.

Заради ефикасно и сеопфатно остварување на целите на Акциониот план утврдени се следниве насоки и приоритети: спроведување на меѓународните документи што се однесуваат на правата на детето и на заштита од разни видови насилство и злоупотреби, преземање мерки за превенција и сензибилизирање на целокупната јавност за оваа негативна појава, воспоставување мерки за помош и заштита на жртвите на сексуална злоупотреба и педофилија, воведување мерки и програма за третман на лицата осудени за овие дела за време на издржување на казната и по завршување на казната, а со

цел спречување на рецидивизмот, воспоставување механизам за координација на инволвирани субјекти од сите области во превенцијата и справувањето со сексуалната злоупотреба на децата и педофилијата, воспоставување континуирана едукација на стручни лица за препознавање и преземање мерки на заштита, воспоставување единствена евиденција и спроведување мониторинг и евалуација, како и унапредување на меѓународната соработка.

Во однос на превенцијата предвидено е: сензибилирање и подигање на јавната свест за проблемите на сексуалната злоупотреба на децата и педофилијата, одржување едукативни работилници и воведување програмски содржини во основните и средните училишта, како и други воспитно-образовни установи за овој проблем, информирање и едукација на родителите и семејствата кои се во социјален ризик за наведениот проблем, обука на невладини организации за спроведување превентивни активности за надминување на овој проблем и обуки на претставниците на медиумите заради нивно запознавање со проблемот и соодветно известување за него, поттикнување пријавување случаи на сексуална злоупотреба на деца и преземање мерки за вклучување на децата во системот на образованието.

Во поглед на мерките за помош и заштита со Акциониот план, меѓу другото, се предвидува: спречување натамошна виктимизација на децата жртви, обезбедување соодветна форма на заштита и згрижување на дете жртва, отварање советувалишта за третман на децата жртви и нивна психосоцијална поддршка, подготовка и отварање советувалишта за третман, изработка и реализација на мерките и програмата за третман на жртвите, но и на сторителите и осудени лица за дела за сексуална злоупотреба на деца за време и по одржувањето на казната, континуирана едукација на сите стручни лица и координација меѓу надлежните институции и меѓу институциите и невладините организации.

Програма за ресоцијализација и реинтеграција на деца жртви на трговија со луѓе

Во согласност со Стратегијата и Националниот план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција усвоен од Владата на Република Македонија, Акциониот план за борба против трговија со деца, како и постоечката законска регулатива во нашата држава, Министерството за труд и социјална политика донесе Програма за ресоцијализација и реинтеграција на деца жртви на трговија со луѓе каде се опфатени прашањата поврзани со превенцијата и заштитата на децата жртви на трговија со луѓе.

Со оваа програма особено се предвидува: на детето жртва да му се постави старател во најкраток можен рок или да се поврзе со семејството ако тоа е во негов најдобар интерес, ако не е безбедно враќање на детето во семејството да се преземат мерки за помош и заштита на неговите права и интереси, да се почитува мислењето на детето согласно неговата можност да го изрази неговото мислење и да се заштити приватноста и идентитетот на детето жртва, да се донесуваат индивидуални програми за работа за заштита и поддршка на децата жртви во однос на физичка, психолошка, образовна, здравствена помош, домување и сл.

Протокол за соработка меѓу надлежните институции во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија

Со овој протокол се уредува соработката на надлежните органи во согласност со законите, подзаконските акти и Акциониот план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012 год. донесен од Владата на

Република Македонија. Во Протоколот се содржани видовите, начинот и содржината на соработката помеѓу надлежните органи и другите учесници во откривањето и спречувањето на сексуалната злоупотреба на деца и педофилија во давањето заштита на децата жртви на сексуална злоупотреба и педофилија, како и промената на однесувањето и интеграцијата на сторителите на ваквите криминогени дела во општеството.

Според Протоколот секој државен орган треба: со децата-жртви на сексуална злоупотреба и педофилија да постапува крајно внимателно, односно да постапува на начин со кој ќе се обезбеди почитување на нивните права и достоинство; да избегне секако дејствие кое би можело да доведе или да се третира како повторна и понатамошна виктимизација на децата жртви, постапувајќи спрема децата-жртви должни се да постапуваат согласно начелото за најдобар интерес на детето, внимателно и грижливо, да ги штитат сите права и интереси на детето, посебно водејќи сметка за возраста и степенот на психофизичкиот развој на детето, како и за неговата здравствена и емоционална состојба. Исто така, постапувајќи спрема децата-жртви, должни се да го информираат детето-родителот/старателот за неговите права и за можностите за заштита, да ги земат предвид неговите мислења и ставови и редовно да го информираат за состојбата по предметот, а сторителот на делото да се запознае со можноста за вклучување во психосоцијален третман без прејудицирање на неговата кривична одговорност, со цел да се влијае на промена на неговото однесување, и да се воспостави единствена евиденција за децата жртви на сексуална злоупотреба и педофилија.

Со овој протокол за секој орган поединечно се пропишани постапките и мерките што треба да ги презема и да постапува во заедничка координација со другите релевантни органи и организации.

ИСТРАЖУВАЊЕ ОД СВЕТСКА ЗДРАВСТВЕНА ОРГАНИЗАЦИЈА¹

Истражувањето е извршено од страна Универзитетската клиника за психијатрија, Оддел за детска и адолесцентна психијатрија во Скопје и научно - истражувачкиот одбор составен од претставници на Министерството за образование, Канцеларијата на Светската здравствена организација во Скопје и Регионалната канцеларија на СЗО за Европа. Истражувањето било формирано на репрезентативен примерок од ученици од четврта година средно образование и студенти од прва и втора година студии. Опфатени се 664 ученици и тоа: 258 машки и 406 женски и 613 студенти од кои: 343 женски и 270 машки. Училиштата и факултетите биле избрани по случаен избор. Дел од истражувањето покрај физичкото и психичкото малтретирање се однесува на сексуалната злоупотреба. Во истражувањето се користел пристап на трансверзален пресек за да се процени распространетоста и евентуалната значајна меѓусебна поврзаност меѓу негативните искуства од детството и ризичното однесување по здравјето.

Истражувањето е спроведено во 2010 година и опфатени се пет поголеми градови низ Републиката, а спроведено е преку доставен прашалник со 68 прашања.

Во поглед на етничката припадност на испитаниците 69,2% биле Македонци, 24.6% Албанци, 3,4% Турци, 1,3% Срби, 0,5% Власи, 0,5% Роми, 0,6% останати, што приближно одговара на процентуалната застапеност на етничките заедници во Република Македонија.

Еден од параметрите при истражувањето е утврдување изложеност на негативни искуства во детството, при што во поглед на сексуалната злоупотреба е констатирано дека 7,3% од испитаните женски лица биле изложени на сексуална злоупотреба во детството, а 20,8% од машките, или вкупно од сите испитаници 12,9% биле изложени на ваква злоупотреба во детството.

Според видот на сексуалната злоупотреба 7,3% од женските испитаници биле изложени на сексуална злоупотреба со допирање или галење на сексуален начин, 5,1% допирале туѓо тело на сексуален начин, 5,7% некој се обидел да има сексуален однос со нив и 3,1% имале сексуален однос со некого. Кај машките 20,8% биле сексуално злоупотребени со допирање или галење на сексуален начин, 19% со допирање туѓо тело на сексуален начин, 15% некој се обидел да има сексуален однос со нив и 1.2% имале сексуален однос со некого.

Во врска со поврзаноста на жртвата со сторителот истражувањето покажало дека кај женските лица во 49% биле познати лица, но не живееле заедно во домот, 16,4% живееле заедно со жртвата, 20% биле непознати лица, 36,4% биле злоупотребени од лица кои требало да се грижат за нив, а 61,8% биле лица во кои имале доверба. Кај машките испитаници 41,8% сторители биле познати лица, но не живееле заедно во домот, 20,9% живееле заедно со жртвата, 31,8% биле непознати лица, 20,9% лица кои требало да се грижат за нив и 28,1% од лица во кои имале доверба.

Според начинот на наведување на жртвите на сексуална злоупотреба од истражувањето произлегло дека во 36,3% од женските лица биле принудени со измама и вербално убедување, 14,5% со употреба на алкохол или дрога, 23,6% со закани за повредување и 16,3% со физичка присила. Кај машките испитаници 27,2% биле принудени со измама и вербално убедување, 29% со употреба на алкохол или дрога, 17,2% со закани за повредување и 13,6% со физичка присила.

Суицидни појави кај жртвите поради сексуалната злоупотреба имало кај 4,76% од женските испитаници и кај 0,8% од машките жртви, а во поглед на возраста со вакви обиди најголем број биле деца до 14 години. Кај 1,2% од женските имало повреда како резултат на обидот за самоубиство, а 0.2% кај машките. Кај 1.5% од женските жртви имало повеќе од еден обид за самоубиство, а кај машките 0,4%; појава на депресивно

¹ „Извештај за негативните искуства во детството: истражување спроведено во Република Македонија на национален репрезентативен примерок на ученици и студенти од средните училишта и факултети-2012“

или ментално болен член во семејството имало 6,3% кај женските и 5% кај машките .

Од истражувањето произлегле повеќе заклучоци меѓу кои би ги потенцирале следните: Искуството од детството е најчесто поврзано со ризикот за влошено здравје подоцна во животот, изненадувачки се покажателите што бројот на машките испитаници кои биле изложени на злоупотреби во детството е многу поголема од бројот на женските испитаници, најчестите елементи на дисфункционалност во семејството вклучуваат употреба на алкохол или нелегални дроги на еден член од семејството и насилно однесување над мајката. Истражувањето покажа дека ризичните форми на злоупотреба и занемарување во детството се појавуваат паралелно со дисфункционалноста на семејството. Повеќето од испитаниците кои биле злоупотребувани се чувствувале психолошки занемарени. Од истражувањето исто така може да се констатира дека во Република Македонија би можело да се претпостави дека учениците и студентите можеби повеќе биле изложени на одделни видови негативни искуства делумно поради сиромаштијата и нејзините придружни елементи. Во секој случај, социо-културните фактори исто така можат да се посочат како важни причини за развојот на одредени видови ризично однесување, а особено големо влијание имало конзумирањето алкохол кај младите и влијанието што го имаат медиумите и интернетот.

За надминување на состојбите истражувачите дадоа и одредени препораки, меѓу кои: развој и имплементација на мултисекторски национален акциски план за детската злоупотреба и занемарување со целосна имплементација на меѓународните и домашните документи пред се преку преземање превентивни мерки и мерки за социјална грижа, заштита и поддршка на жртвите, зајакнување на капацитетите за собирање податоци и проценка на потребите преку развој на интегрален систем на следење на детската злоупотреба и занемарување, поддршка на истражувањата на факторите на ризик, причините, последиците, трошоците и спречувањето на детската злоупотреба и занемарување, вклучително и унапредување на безбедноста, унапредување на примарната превенција на злоупотребата и занемарувањето на децата со проширување на улогата на здравствените организации, зајакнување на активностите и поддршката на децата жртви на злоупотреба со спроведување и на пилот проекти за имплементација на услуги и практики засновани на докази, воспоставување соодветни услуги за децата сведоци на насилство, интегрирање на превенцијата во здравствените, социјалните и образовните политики, како и унапредување на половата и социјалната еднаквост и реализација на правата на децата жртви на насилство преку наставните содржини во училиштата и преку едукативни кампањи.

ОПШТИ ПРЕПОРАКИ

- За зајакнување на системот на превенција, заштита и рехабилитација на децата и нивните права и интереси основен предуслов е ефикасно и соодветно законодавство усогласено со меѓународните акти, а особено во поглед на превенирањето и заштита на децата од сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација и негово доследно имплементирање во практиката;

- Преку анализи и истражувања да се утврдат причините кои доведуваат до вакви злоупотреби и искористување на децата заради нивно отстранување;

- Предвидување превентивни мерки за заштита на одредени ризични категории на деца да не станат жртви на сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација;

- За преземање ефикасни превентивни, заштитни и рехабилитациски мерки да се обезбедат потребните финансиски, кадровски и технички услови и ресурси;

- Воспоставување евиденција на децата жртви и на сторителите на кривични дела сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација во секоја институција која работи на овој проблем и воспоставување единствена евиденција од сите институции, заради согледување на состојбата и преземање соодветни мерки за елиминирање на сите можни облици на злоупотреба на децата;

- Воспоставување евиденција на децата во ризик кои се потенцијални жртви, како и на децата кои станале жртви заради превентивно делување и заради обезбедување ефикасна заштита и рехабилитација;

- Да се обезбедува помош и заштита на децата жртви од сите аспекти заради намалување на последиците од извршената злоупотреба и да се врши нивна рехабилитација;

- Преземање мерки сторителите на вакви дела по издржаната казна да не бидат ангажирани на кои било работи и професии поврзани со деца;

- Информирање и едукација на децата започнувајќи уште од најмала возраст преку предшколските и образовните установи, едукација на родителите и на стручните лица, како и на претставниците на медиумите за ризиците за сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на децата, оспособување за препознавање на правата на децата и оспособување со знаење и вештини за распознавање на повредите и злоупотребите на детските права;

- Континуирана обука на сите стручни лица кои работат со деца за појавите, причините и ризиците за сексуална злоупотреба на децата и за идентификација на децата жртви на вакви дела;

- Обезбедување мултидисциплинарен пристап во сите институции што работат со деца и за деца заради давање ефикасна и соодветна помош и заштита на децата и нивна успешна рехабилитација;

- Координирана и континуирана соработка меѓу сите институции како на централно така и на локално ниво и унапредување на меѓународната соработка;

- Заострување на казнената политика, односно изрекување повисоки казни за сторителите зависно од делото и последиците од извршеното дело;

- Отварање центри за рехабилитација, односно советувајќишта за деца и семејства во ризик и за сторителите на наведените кривични дела;

- Преземање посебни и соодветни мерки за помош и заштита на децата од ромската етничка заедница кои се најчести жртви на сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација.

Користена литература

1. Закон за ратификација на Конвенција на Советот на Европа за заштита на деца од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба („Службен весник на Република Македонија “ бр.135/2010)
2. Закон за ратификација на Конвенција за правата на детето („Службен весник на Република Македонија“ бр.150/1993)
3. Закон за заштита на децата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 98/2000, 17/2003, 65/2004, 113/2005, 98/2008, 107/2008, 46/2009, 83/2009,156/2009, 51/2011,157/2011)
4. Закон за семејството („Службен весник на Република Македонија“ бр.86/1992, 9/1996, 19/2000, 29/2001, 38/2004, 60/2005, 33/2006, 84/2009, 112/2009, 67/2010,156/2010,39/2012, 44/2012)
5. Закон за социјална заштита („Службен весник на Република Македонија“ бр. 79/2009 од 24.06.2009 година, 36/2011, 51/2011)
6. Закон за основното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/1995, 24/1996, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 63/2004, 67/2004, 48/2009, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 6/2011, 18/2011, 51/2011)
7. Закон за средното образование („Службен весник на Република Македонија “ бр. 24/1996,34/1996,35/1997, 82/1999, 29/2002, 52/2002 – пречистен текст, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011)
8. Закон за здравствена заштита („Службен весник на Република Македонија“ бр. 17/1997; 15/2002; 7/2004; 3/2005; 19/2005; 26/2005; 16/2006; 11/2007; 12/2007; 16/2008; 27/2008; 29/2009, 88/2010, 44/2011, 53/2011)
9. Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011)
10. Закон за кривична постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 15/1997,18/1999, 44/2002, 27/2004,74/2004, 75/2006, 83/2008, 53/2009, 67/2009)
11. Закон за малолетничка правда („Службен весник на Република Македонија“ бр. 87/2007, 103/2008,161/2008, 145/2010)
12. Закон за здравствено осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 25/2000, 34/2000, 96/2000, 50/2001, 11/2002, 31/2003, 84/2005, 37/2006, 18/2007, 36/2007, 82/2008, 65/2012-пречистен текст)
13. Закон за заштита на правата на пациентите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 82/2008, 12/2009, 53/2011)
14. Закон за заштита на населението од заразни болести („Службен весник на Република Македонија“ бр.66/2004, 139/2008, 99/2009)
15. Закон за заштита на сведоци („Службен весник на Република Македонија“ број 38/2005, 58/2005)
16. Закон за посебен регистар на лица осудени за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија („Службен весник на Република Македонија “ бр.11/2012)

17. Закон за радиодифузна дејност („Службен весник на Република Македонија “ бр.100/2005, 19/2007, 103/2008, 6/2010, 145/2010, 97/2011, 13/2012)
18. Закон за полицијата („Службен весник на Република Македонија“ бр.114/2006, 6/2009)
19. Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе
20. Национален акционен план за борба против трговија со луѓе 2009-2012
(<http://antitrafficking.blog.mk/files/2010/02/NAP-makedonski2.pdf>)
21. Акционен план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012 година
(<http://mtsp.gov.mk/?ItemID=BD66FCC3A7FBCB47AB9150CBFECD2C96>)
22. Програма за ресоцијализација и реинтеграција на деца жртви на трговија со луѓе
(http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/Programa_resocijalijacija.pdf)
23. Протокол за соработка меѓу надлежните институции во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија (http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/protokol_zloupotreba_deca.pdf)

AVOKATI I POPULLIT

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Republika e Maqedonisë
AVOKATI I POPULLIT
O M B U D S M A N
Republic of Macedonia

**AVOKATI I POPULLIT
SEKSIONI PËR MBROJTJEN E FËMIJËVE**

RAPORT
NGA HULUMTIMI I REALIZUAR PËR DUKURINË E
ABUZIMIT SEKSUAL DHE EKSPLOATIMIT SEKSUAL TË FËMIJËVE

Shkup, Shtator 2012

**RAPORT NGA HULUMTIMI I REALIZUAR PËR DUKURINË E
ABUZIMIT SEKSUAL DHE EKSPLOATIMIT SEKSUAL TË FËMIJËVE**

AVOKATI I POPULLIT

PËRMBAJTJA

HYRJE	69
OBJEKTIVAT DHE PËRFSHIRJA E HULUMTIMIT	71
METODOLOGJIA PËR REALIZIMIN E HULUMTIMIT	71
Pyetësorë të dërguar	73
Intervista të realizuara me fokus-grupe me profesionistë	73
LEGJISLACIONI JURIDIKO-PENAL I REPUBLIKËS SË MAQEDONISË PËR VEPRAT PENALE TË CILAT KANË TË BËJNË ME EKSPLOATIMIN SEKSUAL DHE ABUZIMIN SEKSUAL TË FËMIJËVE	74
VEPRA PENALE TË PARAPARA ME KONVENTËN E KËSHILLIT TË EVROPËS PËR MBROJTJEN E FËMIJËVE NGA EKSPLOATIMI SEKSUAL DHE ABUZIMI SEKSUAL	76
ANALIZA E MASAVE TË VEÇANTA TË PARAPARA ME KONVENTËN, KORNIZËN LIGJORE DHE NËNLIGJORE DHE IMPLEMENTIMI I TYRE NË PRAKTIKË	77
Analiza e kornizës ligjore	77
Kodi Penal dhe Ligji për familjen	79
Roli i sistemit arsimor në procesin e parandalimit dhe zbulimit të abuzimit dhe eksploatimit seksual të fëmijëve	81
Roli i sistemit arsimor në procesin e parandalimit dhe zbulimit të abuzimit dhe eksploatimit seksual të fëmijëve	82
MBROJTJA E FËMIJËVE-VIKTIMA NGA INFORMATA TË DËMSHME PËR ZHVILLIMIN E TYRE	83
NDALIM PËR USHTRIMIN E PROFESIONIT, QË NDËRLIDHET ME FËMIJË, PËR KRYERËSIT E VEPRAVE PENALE QË KANË TË BËJNË ME ABUZIMIN SEKSUAL DHE EKSPLOATIMIN SEKSUAL TË FËMIJËVE	83
FINANCIMI DHE KRIJIMI I FONDEVE PËR PARANDALIM DHE MBROJTJE	84
MASA PËR BASHKËPJESËMARRJE DHE TENTATIVË PËR KRYERJE TË VEPRAVE QË KANË TË BËJNË ME ABUZIMIN SEKSUAL DHE EKSPLOATIMIN SEKSUAL	85
RRETHANA RËNDUESE	85

URGJENCA E PROCEDURAVE	87
PARASHKRIMI	90
PARASHRIMI I NDJEKJES PENALE SIPAS LEGJISLACIONIT TË REPUBLIKËS SË MAQEDONISË	90
GRUMBULLIMI I TË DHËNAVE DHE MBROJTJA E TË DHËNAVE PERSONALE	91
REKOMANDIME PËR PËRMIRËSIMIN E KORNIZËS LIGJORE	92
ANALIZA E TË DHËNAVE, PËRGJIGJEVE DHE INFORMATAVE TË PRANUARA SIPAS PYETËSORËVE	93
Përshkrimi i nocionit abuzim seksual dhe eksploatim seksual i fëmijëve	93
Profili i viktimave	94
A ka qenë fëmija i njëjtë dy ose më shumë herë viktimë dhe a është paraqitur përsëri kryerësi i njëjtë në rolin e njëjtë	96
Masa për ndihmë dhe mbrojtje të fëmijës dëshmitar	96
Kategoritë e fëmijëve të cilët veçanërisht i ekspozohen rrezikut	97
Bashkëpunimi ndërmjet institucioneve	98
Pjesëmarrja e profesionistëve në programet për parandalim	98
Si ka mbërritur fëmija deri tek qendra për punë sociale ose deri tek organizata joqeveritare	99
Indikatorët për vlerësimin se fëmija është viktimë e abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual	99
Puna konkrete e qendrave me rast të caktuar	100
Puna konkrete e organizatës joqeveritare me rast të caktuar	100
Rekomandime të dhëna nga organet dhe organizatat e anketuara	100
KONSTATIME DHE REKOMANDIME KONFORM PËRGJIGJEVE TË DHËNA	103
ANALIZA E INFORMATAVE TË PRANUARA DHE KONSTATIMET E INTERVISTAVE TË FOKUS-GRUPEVE ME PROFESIONISTË	105
INTERVISTA TË DETAJUARA ME FËMIJË-VIKTIMA TË EKSPLOATIMIT SEKSUAL DHE KONSTATIME	107

TË DHËNA STATISTIKORE DHE TË DHËNA TJERA SIPAS PYETËSORËVE	113
KONSTATIME NGA TREGUESIT STATISTIKORË	118
STANDARDE, STRATEGJI, PLAN VEPRIME, PROGRAME, PROTOKOLLE ..	118
Procedura Standarde Operative për veprim me viktime të trafikimit me qenie njerëzore	118
Plan Veprimi Nacional për Luftë Kundër Trafikimit me Qenie Njerëzore 2009-2012	119
Plan Veprimi për Parandalimin dhe Luftimin e Abuzimit Seksual të Fëmijëve dhe Pedofilisë 2009-2012.....	120
Programi për Risocializimin dhe Riintegrimin e Fëmijëve Viktima të Trafikimit me Qenie Njerëzore	121
Protokolli për bashkëpunim ndërmjet institucioneve kompetente në rastet e abuzimit seksual të fëmijëve dhe pedofilisë	121
HULUMTIMI I ORGANIZATËS BOTËRORE TË SHËNDETËSISË	123
REKOMANDIME TË PËRGJITHSHME	125
LITERATURA E SHFRYTËZUAR	126

AVOKATI I POPULLIT

Avokati i Popullit i Republikës së Maqedonisë, në kuadër të Projektit: Parandalimi i Eksploatimit të Fëmijëve në Evropën Juglindore - Eksploatimi i Fëmijëve në Republikën e Maqedonisë (Prevention of child exploitation in the South East Europe, Sexual Exploitation of children in FYR Macedonia), financiarisht i mbështetur nga Zyra Rajonale e "Mbroni Fëmijët" - Norvegji (Save the Children-Norway), me seli në Sarajevë, Bosnjë e Hercegovinë, realizoi hulumtimin me temë: "Fëmijët – viktima të eksploatimit seksual dhe pedofilisë" (nga data 01.01.2008 deri më 30.06.2011).

Për hulumtimin e realizuar dhe përgatitjen e raportit, falënderim i posaçëm i shprehet ekspertit të jashtëm dhe personave zyrtarë të Seksionit për mbrojtjen e fëmijëve dhe personave me nevoja të veçanta pranë Avokatit të Popullit.

HYRJE

Eksploatimi seksual i fëmijëve dhe të gjitha format e abuzimit seksual të fëmijëve paraqet problem serioz me të cilin përballet shoqëria moderne.

Fenomeni i abuzimit seksual të fëmijëve paraqet kërcënim serioz për shoqërinë në tërësi dhe si parakusht dhe konform kësaj doemos duhet në mënyrë të vazhdueshme të gjenden masa dhe mekanizma të rinj përkatës për parandalimin e tij dhe kuptohet pengimin e përhapjes së mëtutjeshme të tij.

Abuzimi dhe eksploatimi seksual i fëmijëve është një dukuri mbi të cilën ndikojnë më shumë faktorë kompleks. Abuzimi dhe eksploatimi i fëmijëve gjeneron dukuri të fenomeneve komplekse dhe të shumëllojshme nga të cilat rezultojnë pasoja komplekse që ndikojnë mbi zhvillimin psikofizik të fëmijëve.

Me qëllim të pengimit, reduktimit dhe mbrojtjes së fëmijëve nga ky abuzim, detyrimsht nevojitet reagim shoqëror multidisiplinar dhe diferencues, gjithashtu nevojitet sistem i intervenimeve mbrojtëse të cilat, para së gjithash, do të përfshinin nivele të ndryshme të parandalimit, pastaj identifikimin, përkatësisht detektimin e abuzimit, analizimin e rasteve, sigurimin e mbrojtjes së drejtpërdrejt juridike, si dhe mbrojtjen shëndetësore, sociologjike-psikologjike, rehabilitimin e fëmijëve të abuzuar por edhe trajtimin përkatës të dhunuesve.

Në mënyrë që të arrihen këto objektiva dhe të përmbushet efikasiteti i tyre, nevojitet përfshirja dhe aktivizimi i më shumë sistemeve institucionale, duke filluar nga arsimit, shëndetësia, mbrojtja sociale, organet gjyqësore dhe organet për ndjekje dhe kuptohet sektori joqeveritar.

Problemi me abuzimin nuk është vetëm nacional, nuk është i izoluar, nuk rezulton dhe nuk mund të zgjidhet vetëm në kuadër të shtetit. Ai është shumë i gjerë, është problem global dhe për tejkalimin e tij me rëndësi të madhe është lidhja në rrjet i të gjitha institucioneve të cilët drejtpërsëdrejti ose tërthorazi janë të ndërlidhur dhe e trajtojnë këtë problem.

Dukuritë e abuzimit të fëmijëve, veçanërisht abuzimi dhe eksploatimi seksual, i tejkalonë kufijtë e brendshëm dhe i hasim edhe në vendet e zhvilluara edhe në vendet në zhvillim. Ky abuzim i fëmijëve shndërrohet në problem global, me ç'rast mesazhi kryesor i Kombeve të Bashkuara për dhunën mbi fëmijët, mes të cilave edhe abuzimi seksual, është se "nuk mund të arsyetohet asnjë lloj i dhunës mbi fëmijët dhe çdo lloj i dhunës mbi fëmijët duhet dhe mund të parandalohet".

Abuzimi seksual dhe eksploatimi seksual dhe shfrytëzimi i fëmijëve po shndërrohet në problem gjithnjë e më aktual për të cilin flitet çdo ditë e më shumë dhe denoncohet

numër gjithnjë e më i madh i rasteve të këtilla. Së këtejmi, imponohet nevoja për ndërmarjen e masave nga ana e çdo shteti në plan të brendshëm, por edhe përmes bashkëpunimit ndërkombëtar. Ndërmarrja e masave parandaluese, mbrojtëse dhe rehabilituese duhet të kontribuojë që fëmijët të jetojnë në mirëqenie dhe të respektohet interesi më i mirë i tyre pa kurrfarë diskriminimi, si principe fundamentale dhe themelore për realizimin dhe mbrojtjen e të drejtave të çdo fëmije.

Në numrin më të madh të rasteve të abuzimit seksual të fëmijëve janë të pranishme dukuri të caktuara socio-patologjike, ndërkaq dukuria më e përhapur socio-patologjike në familje është alkoolizimi, çrregullimet psikike, ndërkohë që janë edhe varësitë nga droga dhe prostitucioni tek nëna.

Hulumtimet mbi fëmijët e abuzuar seksualisht dëshmojnë se fëmijët nuk kanë çdoherë lëndime fizike, por sa i përket gjendjes psikike, tek këta fëmijë mund të konstatohet se ata kanë çrregullime dhe çekuilibre psikike, ndërsa kjo më së shpeshti manifestohet përmes sjelljes agresive të fëmijëve, problemeve me komunikimin me të tjerët, problemeve me vëmendjen, çrregullimin e gjumit, depresionin dhe dukuri të tjera të cilat mund të lënë pasojë të përhershme në zhvillimin psikik të fëmijës. Pikërisht për këtë, të gjitha këto shenja, para së gjithash, duhet t'i vërejnë prindërit, ndërkaq t'i konstatojnë edhe organet kompetente dhe personat të cilët drejtpërsëdrejti ose tërthorazi janë të lidhur me fëmijën, ndërsa kjo nënkupton trajnimin dhe aftësimin e tyre përkatës për identifikimin më të lehtë të këtyre shenjave dhe në këtë kontekst të reagojnë shpejtë dhe me efikasitet, si dhe të aplikojnë metoda përkatëse për punë me fëmijën, por edhe për punë me familjen me qëllim të pranimit dhe mbështetjes së fëmijës, në mënyrë që të tejkalohen traumat të cilat mund ta ndryshojnë tërë jetën e fëmijës-viktimë.

Nisur nga kjo, rol të jashtëzakonshëm luan familja dhe për këtë qëllim qendrat për punë sociale, përmes masave dhe veprimeve të tyre, nevojitet t'i përforcojnë kapacitetet e familjes në lidhje me kujdesin dhe mbrojtjen e fëmijës, të kryejnë mbikëqyrje profesionale dhe të vazhdueshme mbi të drejtën prindërore, të realizojnë punë ekipore këshillimore përkatëse dhe interdisiplinale me familjen dhe me fëmijën.

Me rëndësi të madhe është identifikimi i hershëm i fëmijëve-viktima të abuzimit seksual, ndërsa për këtë qëllim rol më proaktiv duhet të kenë të gjitha subjektet, veçanërisht profesionistët e qendrave për punë sociale, institucionet edukative-arsimore me të cilët fëmija është në kontakt të përditshëm, shërbimet për mbrojtje shëndetësore, institucionet për mbrojtje sociale dhe organet dhe organizatat e tjera të cilat punojnë me fëmijët dhe për fëmijët. Për t'u arritur kjo domosdoshmërisht nevojitet koordinimi dhe bashkëpunimi i ndërsjellë midis të gjitha këtyre subjekteve.

Për dhunën mbi fëmijët, dhe sidomos për abuzimin dhe eksploatimin seksual nuk duhet të heshtet, por duhet të tejkalohet heshtja e cila akoma është e pranishme dhe shpeshherë nuk denoncohen rastet e këtilla, edhe pse kohëve të fundit në publik flitet gjithnjë e më shumë për dukuritë e këtilla. Në këtë kontekst, ndërmarrrja e masave efikase, të shpejta dhe me kohë dhe reflektimi i tyre në politikat dhe programet nacionale duhet kontribuojnë në reduktimin e dukurive të çfarë do qoftë lloji të abuzimit dhe eksploatimit seksual të fëmijëve, me qëllim që sa më lehtë të tejkalohen traumat dhe përvojat e dhimbshme të viktimizeve të cilat shpeshherë kanë pasojë afatgjatë mbi zhvillimin e tyre të mëtutjeshëm psikofizik.

OBJEKTIVAT DHE PËRFSHIRJA E HULUMTIMIT (Periudha e përfshirë nga data 01.01.2008 – 30.06.2011)

Qëllimi i hulumtimit ishte grumbullimi i të dhënave nga të gjitha organet dhe institucionet relevante me qëllim të përcaktimit të gjendjes faktike me abuzimin seksual dhe eksploatimin seksual të fëmijëve në Republikën e Maqedonisë.

Njëherësh, përmes hulumtimit duhej të merreshin informata për mënyrën e perceptimit dhe kuptimit të këtij abuzimi të fëmijëve nga profesionistë në organet kompetente, nëse personat profesionistë të cilët veprojnë në lidhje me këtë abuzim të fëmijëve janë të pajisur me dije dhe shkathtësi për ta identifikuar shfrytëzimin, abuzimin dhe eksploatimin e fëmijëve. Me hulumtimin duhej të përcaktohej nëse dhe sa masa parandaluese janë paraparë për parandalimin dhe reduktimin e kësaj dukurie dhe cili është efikasiteti i tyre dhe në ç'masë ndërmerren masa për mbrojtje dhe rehabilitim të fëmijëve-viktima të këtij abuzimi. Po ashtu, me këtë hulumtim duhej të siguroheshin të dhëna se cilat janë shkaqet për shfaqjen e këtij abuzimi të fëmijëve, cilat kategori të fëmijëve janë më së shpeshti viktima, si dhe nëse politika normative ndëshkuese mundëson veprim parandalues, ndëshkim përkatës të kryerësve dhe parandalimin e personave tjerë për të kryer abuzim të këtillë mbi fëmijët. Hulumtimi është kryer në mbarë Republikën e Maqedonisë dhe është bazuar mbi të dhënat, masat dhe rekomandimet e të gjitha organeve kompetente (të gjitha gjykatat kompetente, prokuroritë publike, qendrat për punë sociale, organet policore dhe organizatat joqeveritare).

METODOLOGJIA PËR REALIZIMIN E HULUMTIMIT

Si parakushte kryesore për identifikimin e kësaj dukurie, reduktimin dhe parandalimin e saj është rregullimi normativ, implementimi praktik i kornizës ligjore, si dhe lidhshmëria e ndërsjellë dhe veprimi i koordinuar i të gjitha subjekteve të cilët janë të ngarkuar me ligj për të ndërmarrë masa për parandalimin dhe mbrojtjen e fëmijëve nga ky lloj abuzimi. Njëkohësisht, është i rëndësishëm roli i çdo individi, prindi, pedagogu, qytetari ta identifikojnë këtë abuzim dhe nëse ka informata për abuzim të këtillë ta denoncojë në organet përkatëse në mënyrë që me kohë të ndërmerren masa për parandalimin e abuzimit të këtillë dhe t'i ndihmohet viktimës.

Në këtë kuptim, me qëllim që të përcaktohet nëse janë plotësuar parakushtet e cekura paraprakisht, si instrumente që janë shfrytëzuar gjatë hulumtimit është analiza e legjislacionit ndërkombëtar dhe vendas për këtë çështje dhe konstatimi për harmonizimin e legjislacionit vendas me aktet ndërkombëtare, veçanërisht me Konventën e Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Fëmijëve nga Eksploatimi Seksual dhe Abuzimi Seksual dhe Konventën për të Drejtat e Fëmijës.

Me qëllim të sigurimit të të dhënave për përhapjen e kësaj dukurie, për format e abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual të fëmijëve dhe të dhënave të tjera të cilat janë të rëndësishme për këtë çështje u dërguan pyetësorë me numër të madh të pyetjeve edhe atë pranë organeve kompetente (të gjitha qendrat për punë sociale, sektorët për punë të brendshme në mbarë Republikën, të gjitha prokuroritë themelore publike dhe të gjitha gjykatat themelore, si dhe organizatat joqeveritare të cilat merren me këtë problem). Të dhënat e pranuar janë analizuar dhe janë specifikuar konstatime dhe gjendje të caktuara.

Në pyetësorët për gjykatat u parashtruan pyetje nga të cilat u konstatua se si e kuptojnë dhe përshkruajnë nocionin e abuzimit dhe eksploatimit seksual të fëmijëve, cili është numri i fëmijëve-viktima sipas veprave të caktuara penale për të cilat kanë vepruar gjykatat në periudhën e përfshirë me hulumtimin, numri i kryerësve të moshës madhore të

veprave të cekura penale edhe atë në kontekst të kallëzimeve të paraqitura penale, aktakuza të ngritura, numri i personave të dënuar, si dhe të dhëna për llojin e dënimeve. Njëherësh, nga përgjigjet e gjykatave u konstatua se cili është profili i viktimave të veprave penale, të cilat kanë të bëjnë me abuzimin seksual dhe eksploatimin seksual të fëmijëve, edhe atë sipas: gjinisë, moshës, statusit arsimor, përkatësisë etnike, karakteristikat e familjes, statusin ekonomik, hedikepit të fëmijës, karakteristikat të tjera. Gjithashtu, nga përgjigjet e gjykatave u konstatua, se një fëmijë i njëjtë dhe një kryerës i njëjtë a është paraqitur përsëri në rolin e njëjtë dhe cili është numri i rasteve të këtilla, si dhe nëse fëmija është dëshmitar në procedurë a janë implementuar masa për ndihmë dhe mbrojtje dhe cilat masa janë ndërmarrë. Po ashtu, nga të dhënat e gjykatave u konstatua se cilët fëmijë janë më së shpeshti viktimat të llojeve të këtilla të abuzimeve dhe cilat grupe të fëmijëve në veçanti i ekspozohen rrezikut të abuzimit dhe eksploatimit seksual (përkatësisht a janë ata fëmijë: pa prindër; që jetojnë në varfëri; të cilët e kanë braktisur shkollën; fëmijë të komuniteteve minoritare; migrantë; fëmijët të ekspozuar në dhunë familjare; me përvoja paraprake të abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual; fëmijë në rrugë; me nevoja të veçanta; përdorues të drogave; me zhvillim të pamjaftueshëm mendor; aftësi të kufizuara mendore ose kategori tjera të fëmijëve). Elementet i rëndësishëm pozitiv për tejkalimin e problemeve është nevoja e bashkëpunimit të gjykatave me organet e tjera, me ç'rast nga përgjigjet e pranuar u konstatua se me cilat shërbime bashkëpunojnë ato dhe si është ai bashkëpunim. Gjithashtu, me rëndësi të veçantë është trajnimi i vazhdueshëm i të gjithë profesionistëve të cilët punojnë me këtë kategori të fëmijëve, me ç'rast u konstatua se a kanë marrë pjesë gjyqtarët në programe për parandalim. Me qëllim të zgjidhjes së të gjitha problemeve me të cilat ndeshen gjykatat, disa gjykata dhanë propozime dhe rekomandime të tyre për përmirësimin sidomos të sistemit të parandalimit dhe mbrojtjes së fëmijëve-viktima të abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual. Pranë prokurorive themelore publike u parashtruan të njëjtat pyetje sikurse edhe për gjykatat. Ndërkaq, nga përgjigjet për profesionistët në shërbimet policore, po ashtu, u konstatua nëse dhe sa e kuptojnë nocionin e abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual, cili është numri i fëmijëve të denoncuar në organet policore dhe numri i fëmijëve-viktima të identifikuar të këtij lloji të abuzimit, struktura gjinore e fëmijëve-viktima, numri i kallëzimeve penale të paraqitura, numri i të dyshuarve dhe numri i veprave të kryera penale të këtij lloji. Gjithashtu, profesionistët e shërbimeve policore dhanë përgjigje (jo të gjithë) se cili është profili i fëmijëve-viktima, cilat masa për mbrojtje i ka ndërmarrë policia, nëse fëmijën-viktimë, policia e ka dërguar në ndonjë institucion tjetër profesional për ndihmë, si dhe si zbatohen programet për ndihmë dhe mbrojtje. Përndryshe, nga përgjigjet e organeve policore u konstatua se cilat kategori të fëmijëve, sipas analizave të tyre, veçanërisht janë të ekspozuar në rrezik nga abuzimi seksual dhe eksploatimi seksual. Po ashtu, është mjaft me rëndësi se me cilat shërbime bashkëpunojnë organet policore për ndihmë dhe mbrojtje të fëmijëve-viktima, si dhe nëse marrin pjesë në programet për parandalim dhe ndërmarrjen e veprimeve për parandalim. Gjithashtu, një pjesë e shërbimeve policore dhanë rekomandime të tyre për përmirësimin e gjendjes.

Nga të dhënat e pranuar sipas pyetësorit të dërguar pranë qendrave për punë sociale, gjithashtu u konstatua gjendja në lidhje me çështjet e cekura më lart për rastet e denoncuar në qendër, për statusin arsimor të fëmijëve-viktima të çdo lloj veprave penale, çfarë moshe janë fëmijët-viktima të denoncuar, cila është përkatësia e tyre nacionale. Gjithashtu u pranuan përgjigje (jo nga të gjitha qendrat) nëse dhe me cilat shërbime bashkëpunojnë dhe a kanë marrë pjesë në programet për parandalim dhe a kanë ndërmarrë veprime për parandalim.

Pyetësori iu dërgua edhe organizatave joqeveritare për të cilat pyetjet e para ishin të njëjta sikurse edhe për organet dhe institucionet e tjera, ndërsa në mënyrë plotësuese, sikurse edhe për qendrat për punë sociale edhe organizatave joqeveritare iu parashtruan pyetjet se si viktimat ka mbërritur në qendër, përkatësisht në organizatën joqeveritare, mbi bazë të cilëve indikatorë qendrat dhe organizatat joqeveritare kanë konstatuar se bëhet fjalë për fëmijë-viktima të abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual dhe ta përshkruajnë punën e tyre për rastet konkrete dhe për çështjet të tjera në lidhje me bashkëpunimin, pjesëmarrjen

në programe për parandalim dhe rekomandimet e tyre.

Gjithashtu, gjatë hulumtimit u zhvillua edhe analizë në lidhje me informatat dhe qëndrimet e profesionistëve për këtë fenomen përmes intervistave të fokus-grupeve me profesionistë nga të gjitha fushat (institucione sociale, arsimore, shëndetësore, policia, prokuroria, gjykatat), organet nacionale (parlamentare dhe qeveritare) dhe organizatat jo-qeveritare (janë mbajtur 4 fokus-grupe dhe analiza e informatave dhe masave të ndërmarra nga intervistat e zhvilluara me fëmijët-viktima të abuzimit seksual.

Njëherësh, në hulumtim janë shfrytëzuar edhe të dhënat dhe informatat e Avokatit të Popullit për këtë problem përmes parashtresave të pranuara dhe hulumtimeve të realizuara, si dhe të dhëna dhe analiza të hulumtimit nga organe dhe institucione tjera për këtë problem.

Pyetësorë të dërguar

Nr. rend.	Institucione/organizata të dhënat e të cilëve janë analizuar	Pyetësor të dërguar
1.	Mbrojtja sociale (QPS)	32
2.	Fusha-juridiko-penale-gjithsej	61
	• Ministria e Punëve të Brendshme	11
	• Prokuroria	22
	• Gjykata	28
3.	Organizata joqeveritare	9
GJITHSEJ:		102

Intervista të realizuara me fokus-grupe me profesionistë nga të gjithë sektorët (Maj - Qershor 2012)

Janë mbajtur gjithsej 4 intervista me fokus-grupe, me nga 6-15 pjesëmarrës, nga fusha sociale, arsimore, shëndetësor, gjyqësore, prokurori publike, Ministria e Punëve të Brendshme, organe dhe komisione nacionale, organizata joqeveritare.

Intervista me fokus-grupet ishin me kohëzgjatje prej 120-180 minuta.

Janë mbajtur 5 intervista të detajuara me fëmijët-viktima të abuzimit seksual.

Intervistat e detajuara u mbajtën nga psikologu me përvojë në punën me viktima të dhunës në familje dhe lloje tjera të dhunë në sektorin joqeveritar.

Studimet për rastet e fëmijëve-viktima janë siguruar nga organizata joqeveritare e cila siguron pranimin dhe punën me viktimat e trafikimit me njerëz nga të gjitha pjesët e Republikës dhe nga Qendra për Punë Sociale në Shkup dhe me pëlqim të marrë paraprakisht nga prindërit dhe fëmijët.

LEGJISLACIONI JURIDIKO-PENAL I REPUBLIKËS SË MAQEDONISË PËR VEPRA PENALE TË CILAT KANË TË BËJNË ME EKSPLOATIMIN SEKSUAL DHE ABUZIMIN SEKSUAL TË FËMIJËVE

Me **Kodin Penal të Republikës së Maqedonisë** parashikohen më shumë vepra penale të cilat kanë të bëjnë me eksploatimin seksual dhe abuzimin seksual të fëmijëve, edhe atë:

Përdhunimi

Neni 186 – marrëdhënie seksuale ose formë tjetër të sulmit seksual, që përfshin përdorimin e forcës ose kërcënimit.

Dënim me burgim prej tre deri më dhjetë vjet.

Sulm seksual mbi një person të pamundur

Neni 187- marrëdhënie seksuale ose formë tjetër e sulmit seksual që përfshin shfrytëzimin e viktimës së pamundur, viktimës e cila vuan nga sëmundje mendore, çrregullime mendore, zhvillim i prapambetur psikik ose ndonjë gjendje tjetër për shkak të së cilës viktimë nuk është në gjendje t'i rezistojë sulmit.

Dënim me burgim me më së paku tetë vjet, ose më së paku dhjetë vjet dhe mundësi për dënim të përjetshëm në rastet të cilat përfshijnë rrethana rënduese.

Sulm seksual mbi person të mitur i cili nuk ka mbushur moshën 14 vjeç

Neni 188- marrëdhënie seksuale ose formë tjetër e sulmit seksual mbi fëmijën që është nën moshën 14 vjeç.

Dënim me burgim prej më së paku tetë, ose më së paku dhjetë vjet me mundësi për dënim me burgim të përjetshëm në rastet kur ekzistojnë rrethana rënduese.

Sulm seksual përmes keqpërdorimit të pozitës

Neni 189 - detyrimi në marrëdhënie seksuale ose formë tjetër të sulmit ose aktit seksual përmes keqpërdorimit të pozitës së kryerësit, kur viktimë gjendet në rolin e vartësit dhe të nënshtruarit.

Për kryerësin e kësaj vepre penale mbi person të rritur: dënim me burgim prej më së paku pesë vjet.

Për kryerësin e kësaj vepre penale mbi person të mitur: dënim me burgim prej më së paku dhjetë vjet.

Kënaqja e instinktit seksual para personit tjetër (kryerje e aktit seksual para personit tjetër)

Neni 190 – kryerje e aktit seksual në vend publik para personit tjetër ku viktimë mund të jetë person i moshës madhore ose i mitur, ose detyrim të fëmijës të kryejë akt të tillë seksual, pavarësisht nëse kjo bëhet në vend publik ose vend tjetër.

Për persona të moshës madhore dhe të mitur të cilët kanë kryer akt të këfillë seksual në vend publik: dënim me para ose dënim me burgim deri një vit.

Për detyrimin e personit të mitur nën moshën 14 vjeç për kryerje të aktit të tillë seksual në vend privat: dënim me burgim në kohëzgjatje prej tre deri më pesë vjet.

Ndërmjetësim në kryerjen e prostitucionit

Neni 191- rekrutim, detyrim, joshje, gënjim të personave për të kryer prostitucion, si dhe mashtrim dhe dorëzim të personit tek personi tjetër me qëllim të kryerjes së prostitucionit dhe me qëllim të realizimit të përfitimit ose përmes kërcënimit me forcë fizike, të ketë dobi nga dhënia e shërbimeve seksuale.

Dënim me burgim prej pesë deri më dhjetë vjet.

Manipulim dhe mundësim i veprimeve ose akteve seksuale me fëmijë

Neni 192- manipulimi dhe mundësimi i akteve seksuale me fëmijë.

Dënim me burgim prej më së paku tetë vjet.

Paraqitja e materialeve pornografikë para një të mituri

Neni 193- shitja, paraqitja ose mënyra tjetër e sigurimit të qasjes deri te materialet pornografikë në të cilat viktimë është fëmija nën moshën 14 vjeç.

Kjo veprë penale gjithashtu nënkupton prodhim të materialit pornografik përmes shfrytëzimit të fëmijës-viktimë nën moshën 18 vjeç.

Për paraqitjen e materialeve pornografikë viktimës nën moshën 14 vjeç: dënim me burgim prej gjashtë muaj deri më tre vjet.

Për prodhuesin të materialit pornografik, në të cilin përfshihet shfrytëzimi i personave të mitur nën moshën 18 vjeç: dënim me burgim nga tre deri pesë vjet.

Produksioni dhe shpërndarja e pornografisë së fëmijëve përmes sistemit kompjuterik

Neni 193-a- furnizim, posedim dhe prodhuesin të pornografisë në të cilën fëmija-viktimë është nën moshën 18 vjeç, me qëllim që t'i paraqitet personit tjetër ose për distribuim ose transferim.

Dënim me burgim nga tre deri pesë vjet.

Neni 193-b – caktim i takimit ose lloj tjetër i mashtrimit të të miturit, i cili nuk i ka mbushur 14 vjet, në akt seksual ose veprim tjetër seksual ose të prodhuesin të pornografisë për fëmijë dhe nëse me këtë qëllim është realizuar takim i drejtpërdrejt me të miturit, përmes mjeteve kompjuterike-komunikuese.

Dënim me burgim prej një deri pesë vjet.

Incest

Neni 194 – marrëdhënie ose akt tjetër seksual ndërmjet farefisit me lidhje gjaku, përfshirë edhe ndërmjet vëllezërve dhe motrave.

Për kryerjen e kësaj veprë penale mbi person të moshës madhore ose person të mitur mbi moshën 14-vjeç: dënim me burgim nga pesë deri dhjetë vjet.

Për kryerje të kësaj veprë penale mbi fëmijë i cili është nën moshën 14 vjeç: dënim me burgim prej më së paku dhjetë vjet.

Jetë jashtëmartesore me person të mitur

Neni 197- të jetuarit në bashkësi jashtëmartesore me person të mitur ose lejimi i ekzistimit të bashkësisë së këtyre jashtëmartesore.

Dënim me burgim prej tre muaj deri tre vjet.

Trafikimi me fëmijë

Neni 418-g- regrutimi, transporti, blerja, sigurimi i strehimit ose pranimit të personave të mitur me qëllim që të shfrytëzohen për prostitucion ose forma tjera të eksploatimit seksual, pornografisë, martesës së detyrueshme, barrësimit të detyrueshëm, si dhe shfrytëzimi ose mundësimi i personave tjerë të shfrytëzojnë person të mitur për shërbime seksuale.

Dënim me burgim prej më së paku tetë vjet, ose dënim me burgim me së paku dhjetë vjet kur ekzistojnë rrethana rënduese.

VEPRA PENALE TË PARAPARA ME KONVENTËN E KËSHILLIT TË EVROPËS PËR MBROJTJEN E FËMIJËVE NGA EKSPLOATIMI SEKSUAL DHE ABUZIMI SEKSUAL

Sipas Konventës, nën shprehjen eksploatim seksual nënkuptohet abuzimi seksual, prostitucioni i fëmijëve, pornografia e fëmijëve, pjesëmarrja e fëmijës në shfaqje pornografike.

Abuzimi seksual (Neni 18 i Konventës) e inkriminalizon këtë vepër nëse ekzistojnë aktivitete seksuale me fëmijë, i cili konform legjislationit vendas nuk e ka mbushur moshën e caktuar kur aktivitetet seksuale janë të lejueshme që të hyjë fëmija në aktivitete seksuale dhe kur është aplikuar dhuna, forca ose kërcënimi, ose nëse keqpërdorimi kryhet nga pozita e autoritetit, besimit ose ndikimit mbi fëmijën, përfshirë edhe gjendjen në familje.

Veprat penale, në lidhje me prostitucionin e fëmijëve (Neni 19 i Konventës), trajtohet si regrutim i fëmijës në prostitucion ose manipulim i fëmijës për të marrë pjesë në prostitucion, si dhe detyrimi i fëmijës për të ushtruar prostitucion ose përfitime nga eksploatimi tjetër i fëmijës për qëllime të tilla dhe cili do qoftë akt tjetër që shpie në drejtim të prostitucionit të fëmijës.

Veprat penale, në lidhje me pornografinë e fëmijëve (Neni 20 i Konventës), nënkuptojnë prodhim të pornografisë të fëmijëve, ofrim ose përgatitje të pornografisë së arritshme të fëmijëve dhe shpërndarjen dhe transmetimin e saj, si dhe furnizimin e pornografisë së fëmijëve për vete ose person tjetër, posedim të pornografisë të fëmijëve dhe krijimin me vetëdijeje të mundësisë për qasje përmes teknologjive informative ose komunikuese deri te pornografia e fëmijëve.

Vepra penale, në lidhje me pjesëmarrjen e fëmijëve në shfaqjet pornografike (Neni 21 i Konventës), nënkupton rekrutimin e fëmijës për të marrë pjesë në shfaqje pornografike ose joshjen e fëmijës për të marrë pjesë në shfaqje të këtilla, detyrimin e fëmijës për të marrë pjesë në shfaqje pornografike ose lloj tjetër të eksploatimit të fëmijës për qëllime të këtilla, si dhe me vetëdije të merr pjesë në performansa pornografike të cilat përfshijnë fëmijë.

Vepra penale, në lidhje me korrupsionin e fëmijëve (Neni 22 i Konventës), paraqet nxitje të qëllimshme për qëllime seksuale të fëmijës, i cili nuk është në moshën e përcaktuar në Nenin 18 të Konventës për të qenë dëshmitarë i abuzimit seksual ose aktiviteteve seksuale, por edhe atëherë kur ai nuk merr pjesë në mënyrë të drejtpërsëdrejt në atë.

Vepra penale, të cilat kanë të bëjnë me ofrimin e fëmijëve për qëllime seksuale (Neni 23 i Konventës), nënkuptojnë propozim të qëllimshëm përmes teknologjive informative dhe komunikuese të personit të rritur për takim me fëmijë i cili nuk e ka mbushur moshën e nevojshme, në përputhje me Nenin 18 të Konventës, me qëllim të kryerje së ndonjëres nga veprat e përcaktuara në Nenin 18, paragrafin 1 ose Nenin 20, paragrafin 1 ndaj tij ose asaj kur ky propozim është përcjell me akte materiale të cilët çojnë drejt takimit të tillë.

Nga analiza e veprave penale të parapara me Kodin Penal të Republikës së Maqedonisë mund të konstatohet se në masë më të madhe përkojnë me veprat penale dhe përkufizimet e tyre të përcaktuara me Konventën.

ANALIZA E MASAVE TË VEÇANTA TË PARAPARA ME KONVENTËN DHE KORNIZËN LIGJORE DHE IMPLEMENTIMI I TYRE NË PRAKTIKË

Konventa e Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Fëmijëve nga Eksploatimi dhe Abuzimi Seksual është miratuar për shkak të nevojës që të përgatitet një instrument ndërkombëtar gjithëpërfshirës i cili fokusohet në masa parandaluese, mbrojtëse dhe masa juridiko-penale për luftë kundër të gjitha formave të eksploatimit dhe abuzimit seksual të fëmijëve dhe për t'u vendosur mekanizëm monitorues i posaçëm, me qëllim të rritjes së bashkëpunimit dhe unitetit të vendeve të Evropës në luftën kundër keqpërdorimit të cekur të fëmijëve.

Konventa, detyrimisht duhet të implementohet nga vendet nënshkruese si përmes legjislacionit ashtu edhe përmes implementimit praktik të masave të parashikuara. Në këtë kontekst, çdo shtet nënshkruar, para së gjithash, duhet t'i realizojë objektivat e përcaktuara me Konventë, përkatësisht t'i ndërmerret të gjitha masat e mundshme për parandalimin dhe luftën kundër eksploatimit seksual dhe abuzimit seksual të fëmijëve, të sigurojë mbrojtje efikase përkatëse të fëmijëve-viktima të këtij lloj abuzimi me respektimin e tri principeve kryesore të garantuara me Konventën për të Drejtat e Fëmijës, përkatësisht të gjitha masat të ndërmerren pa kurrfarë diskriminimi mbi çfarë do qoftë baze, respektim të interesit më të mirë të fëmijës dhe realizim të të drejtës për pjesëmarrjen e fëmijëve në çështjet dhe vendimet të cilat kanë të bëjnë me ta, gjithsesi në përputhje me moshën dhe pjekurinë e tyre, si dhe të promovohet bashkëpunimi në nivel të brendshëm midis të gjitha organeve dhe organizatave, por edhe në bashkëpunim ndërkombëtar (Neni 1 dhe 2 i Konventës).

Ajo që duhet të ndërmerret, në mënyrë që të arrihen objektivat e Konventës së cekur, para së gjithash duhet të ndërmerren masa preventive edhe atë përmes kornizës ligjore dhe masave tjera praktike për implementimin e Konventës dhe të legjislacionit të brendshëm (Neni 4 i Konventës).

Analiza e kornizës ligjore

Me qëllim të veprimit preventiv për mbrojtjen e fëmijëve nga çdo lloj abuzimi dhe eksploatimi seksual, ndërkaq duke i marrë parasysh denoncimet gjithnjë e më të shpeshta të veprave të këtilla mbi fëmijët, Republika e Maqedonisë bëri ndryshime të Kodit Penal, me çka në mënyrë të konsiderueshme i ashpërsoi dënimet të cilat kanë të bëjnë me këto vepra penale të kryera mbi persona të mitur, përkatësisht dyfish u rritën dënimet dhe u parashikuan dënime me burgim prej 8 dhe 10 vjet dhe deri në burgim të përjetshëm.

Po ashtu, për shkak të mbrojtjes preventive të fëmijëve, të cilët janë në rrezik për t'u bërë viktima ose kryerës të veprave penale, po edhe viktima të abuzimit seksual, me **Ligjin për të drejtat e të miturve** janë paraparë më tepër masa për ndihmë dhe mbrojtje, ndërkaq edhe mekanizmat të cilët duhet të kontribuojnë për veprim parandalues, siç është formimi i Këshillit Shtetëror për Parandalimin e Delikuencës së të Miturve.

Me Ligjin për të drejtat e të miturve, si objektiva kryesorë parashikohet realizimi i interesave me prioritet dhe mbrojtja e të miturve nga krimi, dhuna dhe cila do qoftë formë e rrezikimit të lirive dhe të drejtave të tyre dhe zhvillimi i tyre i drejt, mbrojtja e kryerësve të mitur të veprave penale dhe socializimi i tyre, edukimi dhe riedukimi, ndihma dhe kujdesi dhe mbrojtja në procedurat para gjykatave dhe organeve tjera (Neni 2). Nga masat dhe sanksionet e parashikuara me këtë Ligj, përherë u jepet përparësi masave parandaluese, mbrojtëse dhe edukative (neni 7, paragrafi 1), ndërsa sanksionet që përfshijnë privimin nga liria zbatohen vetëm në raste të jashtëzakonshme, si mjet i fundit, nëse ndryshe nuk mund të realizohet qëllimi i masave për veprën e kryer penale (neni 7, paragrafi 2). Gjithashtu, me qëllim të mbrojtjes së interesit më të mirë të fëmijës, me këtë Ligj është parashikuar

se sipas rregullit nuk zhvillohet procedurë gjyqësore për vepër të kryer penale nga i mituri, në mënyrë që të shmanget ndikimi i dëmshëm mbi të miturin, përveç nëse karakteristikat e të miturit dhe rrethanat nën të cilat është kryer vepra nuk çojnë drejt nevojës për procedurë gjyqësore, me ç'rast procedura gjyqësore zhvillohet vetëm në raste të përcaktuara me këtë Ligj (neni 9). Nëse kryerësi i veprës penale është person i cili, në kohën kur e ka kryer veprën nuk i ka pas mbushur 14 vjet dhe i cili trajtohet si fëmijë në rrezik, nuk ndërmerren sanksione por masa për ndihmë dhe mbrojtje edhe atë nga fusha e arsimit, shëndetësisë, mbrojtjes sociale, familjare dhe forma të tjera të mbrojtjes (neni 13, 14, 16). Përndryshe, si fëmijë në rrezik, sipas këtij Ligji, trajtohen personat e mitur të cilët në kohën e kryerjes së veprës kanë mbushur 7 vjet, e nuk i kanë mbushur 14 vjet, si dhe fëmijët deri në moshën 14 vjeç të cilët janë vartës nga droga ose alkooli, fëmijët me pengesa në zhvillim, fëmijët-viktima të dhunës, fëmijët e braktisur në aspekt edukues, dhe social ose fëmijët të cilët për këtë shkak nuk janë përfshirë në arsim ose i janë dhënë lypjes, bredhjes ose prostitucionit, si dhe fëmijët-viktima të dhunës (neni 12). Me Ligjin është përcaktuar trajtim i posaçëm me fëmijët në rrezik, me ç'rast rolin kryesor e kanë qendrat për punë sociale dhe së këtejmi **me tekstin fillestar të Ligjit u parashikua edhe obligimi për ndihmë juridike falas nga avokati në të gjitha procedurat ndaj të miturve**. Me ndryshimet e Ligjit shpenzimet e avokatit i bart familja, përveç nëse është rast social dhe nëse dëshmon se nuk ka mundësi t'i bart shpenzimet, atëherë ndihma juridike nga avokati bëhet falas, përkatësisht shpenzimet bien mbi barrë të institucionin përkatës i cili vepron edhe atë sipas tarifës së avokatisë, të zvogëluar për 30 për qind.

Në kontekst të masave parandaluese dhe mbrojtëse do t'i përmendim dispozitat e **Ligjit mbi mbrojtjen e fëmijëve** me të cilin rregullohet sistemi, organizimi dhe mënyra e sigurimit të mbrojtjes së fëmijëve. Por, përcaktimi i objektivit të këtyre ambicioz të Ligjit nuk është përmbushur edhe atë për shkak se pjesa më e madhe e dispozitave të këtij Ligji i përkushtohet rregullimit të të drejtave sociale të fëmijëve dhe institucioneve nga fusha e mbrojtjes sociale dhe të drejtave dhe obligimeve të tyre. Nga aspekti i mbrojtjes së fëmijëve nga abuzimi seksual vetëm në nenin 9 të Ligjit, mes tjerash, ndalohen: "të gjitha format e shfrytëzimit dhe abuzimit seksual të fëmijëve (pornografia e fëmijëve, prostitucioni i fëmijëve), manipulimi me dhunë, shitja ose trafikimi me fëmijë, dhuna psikike ose fizike dhe keqtrajtimi, ndëshkimi ose trajtime tjera jonjerëzore, të gjitha llojet e eksploatimit, shfrytëzimit komercial dhe keqpërdorimit të fëmijëve, me të cilat shkelen të drejtat dhe liritë themelore të njeriut dhe të drejtat e fëmijës". Megjithatë, më tej, këto ndalime dhe masat eventuale për parandalimin dhe mbrojtjen e fëmijëve nga keqpërdorimi, nuk i trajton Ligji i cekur. Edhe pse paraqet obligim për të gjitha institucionet e sistemit t'i ndërmarrin të gjitha masat e mbrojtjes së fëmijëve nga keqpërdorimi, me këtë Ligj special për të drejtat e fëmijëve nuk janë parashikuar mekanizmat specifikë të cilët do të siguronin veprim parandalues dhe mbrojtje të fëmijëve.

Më tej, në **Ligjin për familjen** parashikohet mbrojtja preventive dhe represive e të drejtave dhe interesave të fëmijës përmes së drejtës dhe obligimit të qendrave për punë sociale të kryejnë mbikëqyrje mbi të drejtën prindërore dhe gjithmonë kur kanë informata se mungon edukimi dhe zhvillimi i fëmijës ose kur fëmija neglizhohet ose keqpërdoret nga prindërit, të ndërmarrin masa për ndihmë dhe këshillimin e prindërve, por edhe sanksione kundër prindërve tek të cilët nuk kanë ndihmuar masat parandaluese, përkatësisht përkohësisht ta marrin fëmijë nga njëri ose të dy prindërit ose ta kufizojnë të drejtën e kontakteve personale mes fëmijës dhe njërit ose prindit tjetër, si dhe të hapin procedurë për heqjen e të drejtës prindërore ose procedurë penale për vepër të caktuar penale (neglizhencë, keqpërdorim dhe ngjashëm).

Me këtë Ligj janë përcaktuar bazat për heqjen e të drejtës prindërore, përkatësisht keqpërdorimin e të drejtës prindërore dhe neglizhencës së vrazhdë gjatë kryerjes së detyrës prindërore. Si dukuri dhe veprime të këtyra trajtohet: keqtrajtimi ose neglizhenca ndaj fëmijës, dhuna fizike ose emocionale mbi fëmijën, shfrytëzimi seksual, detyrimi i fëmijës për të punuar punë joadekuate për moshën e tij, lejimi i fëmijës të përdor alkool, drogë ose substanca tjera psikotrope, manipulimi i fëmijës për të kryer vepra sociopatologjike dhe të

papranueshme në shoqëri, braktisja e fëmijës për një periudhë më të gjatë se tre muaj ose cila do qoftë mënyrë me të cilën shkelen të drejtat e fëmijës (neni 90).

Gjithashtu, me këtë Ligj është parashikuar mbrojtja preventive, represive dhe rehabilituese e fëmijëve nga dhuna në familje, me ç'rast ndalohet çdo lloj dhune në mesin e anëtarëve të familjes pa marrë parasysh moshën, ndërkaq si dhunë në familje, veç tjerash, nënkuptohet edhe rrezikimi i sigurisë, lëndimit trupor, dhunës seksuale, psikologjike ose fizike, me të cilën shkaktohet ndjesia e pasigurisë ose frikës - Kapitull i veçantë VI-A me 12 nene të reja (94b - 94j). Mbrojtjen e fëmijëve nga dhuna në familje, para së gjithash e sigurojnë qendrat për punë sociale. Qendrat, mund të ndërmerren veprime sipas informatave ose sipas kallëzimit të policisë dhe denoncimit të institucioneve shëndetësore dhe arsimore, prindërit, fqinjët, por mekanizmat për bashkëpunim gjatë veprimit në raste konkrete nuk janë rregulluar me Ligj dhe për këtë arsye është miratuar Protokoll i veçantë. Qendrat mund të sigurojnë mbrojtje përkatëse shëndetësore, ndihmë psiko-sociale, mjekim, t'i vendosin viktimat në strehimore, t'i ndihmojnë fëmijës që ta vazhdojë me rregull arsimin, t'i informojnë institucionet përkatëse për ndjekje dhe të japin ndihmë juridike, si dhe t'i përfaqësojnë para gjykatës. Gjithashtu, qendrat gjithnjë kur një gjë të tillë nuk e bëjnë prindërit, paraqesin propozim pranë gjykatës për shqiptimin e masës së përkohshme. Gjykata mund të shqiptojë më tepër masa të përkohshme, mes të cilave t'ia ndalojë kryerësit të kërcënohet se do të kryejë dhunë në familje, t'ia ndalojë të kryejë keqtrajtim dhe shqetësim të më-tutjeshëm, kontaktim ose komunikim në mënyrë tjetër me anëtar të familjes, t'ia ndalojë kryerësit të afrohet pranë vendbanimit të viktimës, pranë shkollës ku mëson fëmija, të urdhërojë mjekim të detyrueshëm nëse ka nevojë për këtë, ta mbajë familjen dhe ta largojë kryerësin nga shtëpia pa marrë parasysh pronësinë, deri në miratimin e vendimit të formës së prerë nga gjykata, si dha ta dërgojë kryerësin të vizitohet këshillimore.

Qendra për punë sociale gjithnjë kur ka informata se ekziston dhunë në familje mbi fëmijë të mitur ose person me aftësi të kufizuar ose persona të paaftë për punë, ndërmerren masa për mbrojtje. Informatat, qendra për punë sociale i merr nga qytetarë, persona zyrtarë dhe juridikë, të cilët e kanë për detyrë që pa prolongim ta njoftojnë qendrën me informatat e këtyra.

Sipas Konventës, sidomos duhet të ndërmerren masa për largimin e kryerësit të mundshëm, ndërsa fëmija-viktima mund të largohet nga rrethi familjar nëse prindërit janë të involvuar në keqpërdorimin e fëmijës, kjo masë ndërmerret vetëm nëse një gjë e tillë është në interesin më të mirë të fëmijës, (Neni 14 i Konventës), ndërkohë që është e nevojshme të ndërmerren edhe masa për shmangien e rrethëve dhe risqeve të cilët mund të çojnë deri në përsëritjen e veprës (Neni 15 i Konventës).

Megjithatë, edhe pse me Ligjin për familjen, si një nga masat e përkohshme të cilat mund t'i shqiptojë gjykata është largimi i kryerësit nga shtëpia dhe dërgimi i tij në këshillimore këto dy masa, të cilat janë mjaft të rëndësishme sidomos për fëmijët-viktima të dhunës në familje, **në praktikë akoma nuk aplikohen sa duhet, me ç'rast më së shpeshti nga shtëpia largohet nëna bashkë me fëmijën të cilët në të shumtën e rasteve janë viktimat, e jo kryerësi, me çka fëmija përjeton trauma plotësuese,** ndërkohë që edhe më tej nuk janë hapur dhe nuk punojnë numër i mjaftueshëm i këshillimoreve për kryerësit e dhunës në familje në mënyrë që ta përmirësojnë sjelljen e tyre dhe kur të kthehen në familje të mos ushtrojnë përsëri dhunë mbi fëmijën ose anëtarë të tjetër të familjes.

Kodi Penal i RM-së dhe Ligji për familjen

Konform këtyre dispozitave të Konventës me Kodin Penal janë inkriminuar të gjitha llojet e përmendura të abuzimit seksual dhe shfrytëzimit të fëmijëve dhe, siç u cek më lart janë parashikuar edhe dënime mjaft të larta.

Gjithashtu, me qëllim të mbrojtjes së fëmijëve-viktima të trafikimit me njerëz, të

cilët më së shpeshti shfrytëzohen për shërbime seksuale, në **Ligjin për familjen** është përcaktuar Kapitulli për mbrojtjen e fëmijëve-viktima të trafikimit me njerëz.

Përkatesisht, me Ligj është përcaktuar se fëmijë-viktimë e trafikimit me njerëz është person i mitur deri në moshën 18 vjeç, i cili me ose pa pëlqimin e tij, në çfarë do qoftë mënyrë është shndërruar në viktimë të trafikimit me njerëz për qëllime eksploatimi. Së këtejmi, Ligji përcakton më tepër masa të cilat detyrimisht duhet t'i ndërmerren qendra për punë sociale, në mesin e të cilave: fëmijës t'i sigurohet kujdestar i trajnuar, bashkëpunimi me Ministrinë për Punë të Brendshme, prokurorin publik, kujdestarin, familjen, prindërit dhe organet e institucionet e tjera, të bëjë vlerësimin e përshtatshmërisë së familjes, ta monitorojë sjelljen e fëmijës, t'i ofrojë ndihmë profesionale familjes dhe fëmijës. Kur qendra ka informata se ekziston rreziku nga përfshirja e fëmijës në trafikimin me njerëz ose në një lloj tjetër të eksploatimit, derisa gjendet në familje, sipas detyrës zyrtare, duhet të miratojë aktvendim për kryerjen e mbikëqyrjes mbi të drejtën prindërore, ndërsa kur fëmija tanimë është bërë viktimë dhe duhet të kthehet në familje, qendra duhet të miratojë aktvendim për monitorim të përforcuar mbi ushtrimin e të drejtës prindërore me qëllim të parandalimit, pengimit, mbrojtjes dhe rehabilitimit të fëmijës. Ndërkaq, nëse prindërit kanë marrë pjesë në përfshirjen e fëmijës në trafikimin me njerëz, qendra e merr fëmijën nga prindërit dhe ia beson në ruajtje ose prindit tjetër, personit tjetër ose e vendos në institucion, dhe njëkohësisht në procedurë gjyqësore prindit mund t'i hiqet e drejta prindërore. Ndihej drejtuar fëmijës-viktimë të trafikimit me njerëz dhe familjes i ofrohet pa marrë parasysh: fenë, racën, gjininë, prejardhjen sociale, gjuhën, religjionin, aftësinë psikike ose fizike, orientimin seksual, moshën etj. Dhe, këto masa duhet t'i përshtaten moshën së fëmijës dhe pjekurisë së tij dhe të jenë në interesin e tij më të mirë.

Nisur nga fakti se njëra nga të drejtat themelore të fëmijëve është e drejta e pjesëmarrjes së tyre në të gjitha vendimet që kanë të bëjnë me ta, gjithsesi varësisht nga mosha dhe pjekuria, gjatë sigurimit të mbrojtjes së fëmijëve-viktima të trafikimit, përveç që duhet të mbahet llogari para së gjithash për interesin më të mirë të tyre, ata duhet të marrin pjesë aktive gjatë përcaktimit dhe marrjes së masave për ndihmë dhe mbrojtje. Në mënyrë që fëmija të mund ta shfaq mendimin e vet dhe në mënyrë aktive të marrë pjesë në marrjen e të gjitha masave të domosdoshme duhet të jetë i informuar dhe i njoftuar me të drejtat të cilat i takojnë si dhe me mënyrat se si mund t'i realizojë dhe mbrojtje ato të drejta.

Njëkohësisht, në përputhje me Konventën, në mënyrë që të parandalohen dhe të pengohen dukuritë e këtilla, është e domosdoshme edhe ngritja e vetëdijes publike për fenomenin e eksploatimit seksual dhe abuzimit seksual të fëmijëve dhe për masat parandaluese (Neni 8 i Konventës). Gjithashtu, me qëllim të parandalimit dhe pengimit të dukurive të këtilla, është i domosdoshëm trajnimi i fëmijëve me të drejtat e tyre dhe aftësimi i fëmijëve me dije dhe shkathtësi për t'i detektuar të drejtat, ndërsa në veçanti cenimet e këtyre të drejtave dhe të fitojnë informata të mjaftueshme për rreziqet nga eksploatimi seksual dhe abuzimi seksual, në mënyrë që të mund të vetëmbrohen, por edhe të informohen se ku dhe si mund të kërkojnë ndihmë dhe mbrojtje, si dhe nga cilat keqpërdorime duhet të mbrohen, veçanërisht për rreziqet të cilat përfshijnë shfrytëzimin e teknologjive të reja informatike dhe komunikuese, të cilat shpeshherë kontribuojnë në keqpërdorimin e fëmijëve (Neni 6 i Konventës)

Edhe përkundër obligimit të përgjithshëm ligjor, për ndërmarrjen e masave dhe aktiviteteve për parandalim social, për shkak të mbingarkimit të qendrave për punë sociale me administrimin e kompensimeve në para dhe ofrimin e llojeve tjera të shërbimeve sociale, pa arsye neglizhohet puna parandaluese dhe kjo lë pasoja të pariparueshme, sidomos tek fëmijëve në rrezik dhe fëmijët-viktima. Shkak për gjendjen e këtillë është edhe mungesa e vazhdueshme e kuadrit profesional dhe mjeteve për aktivitete parandaluese të qendrave, për të realizuar programe preventive.

Në numrin më të madh të qendrave, shpërfillet puna parandaluese dhe edukativo-këshilluese dhe kjo ndodh si rezultat i obligimeve tjera, edhe pse kohëve të fundit vihet re se për shkak të divorceve të shpeshta, marrëdhënieve konfliktuale të prindërve, të cilat më

së shumti i ndjejnë fëmijët, si dhe denoncimeve gjithnjë e më të shpeshta të dhunës në familje dhe llojeve tjera të dhunës e abuzimeve të fëmijëve, qendrat gjithnjë e më shpesh e zbatojnë këtë metodë të punës, por nuk ka në të gjitha qendrat persona të trajnuar profesionistë, të cilët do ta kryenin punën konsulente dhe këshillimore për familjet dhe fëmijët. Zhvillimi i dobët i punës parandaluese sociale i referohet mosekzistimit të protokolleve për bashkëpunim midis institucioneve relevante në nivel lokal. Përkatësisht, **Ligji për mbrojtje sociale** parashikon që puna parandaluese të realizohet në qendrat për punë sociale, në bashkëpunim me komunat, institucionet parashkollë, shkollat, institucionet shëndetësore dhe organet e tjera shtetërore, personat juridikë dhe fizikë dhe shoqatat civile, si në nivel qendror ashtu edhe në nivel lokal. Numri më i madh i njësive të pushtetit lokal nuk kanë në dispozicion kapacitete për detektimin e problemeve themelore sociale nëpër komunat e tyre dhe ndërmarrjen e masave dhe aktiviteteve efikase. Në sistematizimin e një numri të madh të administratave komunale nuk parashikohet formimi i sektorëve, e as seksioneve për mbrojtje sociale. Pjesa më e madhe e komunave nuk kanë të punësuar asnjë punonjës social.

Gjithashtu, në realizimin e punës parandaluese, thelbësor është bashkëpunimi midis qendrave dhe shkollave, me ç'rast si raste pozitive janë ndryshimet e ligjeve për arsim fillor dhe të mesëm me të cilët parashikohet që, për fëmijët të cilët janë problematikë në shkollë, të zbatohen këshillime të prindërve në shkolla, për çka nevojitet edhe përforsim i shërbi- meve pedagogjike-psikologjike nëpër shkolla, ndërkohë që është paraparë edhe obligimi që, kur shkolla nuk arrin ta tejkalojë problemin, ta informojë qendrën për punë sociale. Njëherësh, parashikohet punësimi i punonjësit social nëpër shkolla, por kjo dispozitë, për shkak të mungesës së mjeteve materiale, nuk është implementuar.

Po ashtu, një numër i madh i institucioneve shëndetësore, sidomos në komunat më të vogla, nuk kanë në dispozicion kuadër profesional për ta kryer parandalimin social dhe shëndetësor. E gjithë kjo i redukton potencialet e komunave për kryerjen e punës parandaluese sociale. Progres simbolik vërehet tek bashkëpunimi i qendrave dhe policisë, veçanërisht me miratimin e Ligjit për të drejtat e të miturve, i cili parashikon formimin e Këshillit Shtetëror dhe këshillave komunal për parandalimin e delikuencës tek të miturit, mirëpo Këshilli Shtetëror është formuar dhe funksionon tanimë dy vjet, ndërkaq komunat edhe pse e kanë obligim ligjor, vetëm disa prej tyre kanë filluar me formimin e këshillave komunal për parandalimin e delikuencës tek të rinjtë.

Gjithashtu, me Ligjin për arsim fillor dhe Ligjin për arsim të mesëm ndalohet keqtrajtimi i nxënësve nëpër shkolla, por pa përpunim të mëtutjeshëm, ndërkohë që janë paraparë dënime për kundërvajtje për mësimdhënësit të cilët ushtrojnë dhunë por edhe për shkollën, gjithashtu këto dënime shqiptohen rrallë.

Me këto ligje, janë përcaktuar objektivat kryesore të arsimit, me ç'rast çdo fëmijë ka të drejtë, por edhe obligim për arsim fillor dhe të mesëm, ndalohet diskriminimi mbi çfarë do qoftë baze, fitohen njohuri të cilat janë të zbatueshme në jetën e përditshme ose nevojiten për arsimimin e mëtutjeshëm dhe zhvillohet vetëbesimi dhe vetëdija tek fëmijët për individualitetin personal, por edhe për përgjegjësi për veprimet e tyre, fëmijët edukohen për tolerancë dhe respektim të ndërsjellë të të drejtave dhe lirive.

Roli i sistemit arsimor në procesin e parandalimit dhe zbulimit të abuzimit dhe eksploatimit seksual të fëmijëve

Për shkak të kohës, të cilën fëmija e kalon në shkollë ose në institucion parashkollor dhe kontakteve të shpeshta me familjen, mundësia e sistemit arsimor në parandalimin dhe zbulimin e hershëm të rasteve të abuzimit seksual është e madhe. Sistemi arsimor, në masë të madhe u ndihmon prindërve, sa i përket edukimit dhe rritjes së fëmijëve, gjë që paraqet aktivitet të rëndësishëm parandalues, të cilin e ka në dispozicion sistemi arsimor. Ligjëratat për nxënësit dhe prindërit, të cilat kanë të bëjnë me identifikimin dhe zbulimin e çdo forme

të abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual të fëmijëve, do të kontribuojnë për sensibilizim më të madh në lidhje me fenomenin e abuzimit dhe eksploatimit seksual.

Ekipet psikologjike-pedagogjike në shkolla kanë në dispozicion më tepër mundësi të cilat janë në funksion të parandalimit, duke filluar nga realizimi i programeve të caktuara të dedikuara për fëmijët, punën me kuadrin mësimdhënës, përgatitjen dhe botimin e materialeve dhe broshurave përkatëse për abuzimin seksual, përmes këshillimeve dhe dhënies ndihmë prindërve në procesin e edukimit të fëmijëve, punës individuale me fëmijët e familjeve problematike dhe deri në orientimin dhe ridërgimin e fëmijëve dhe familjeve në institucione tjera kompetente (qendra për punë sociale, institucione shëndetësore, polici dhe institucione tjera relevante), me qëllim të sigurimit të ndihmës për të cilën kanë nevojë fëmijët dhe familja.

Mundësia për parandalimin dhe zbulimin e hershëm të rasteve të abuzimit seksual të fëmijëve, nga ana e kuadrin edukativo-arsimor në institucionet parashkollore dhe shkollore, është mjaft e madhe por edhe mësimdhënësit dhe edukatorët duhet të jenë më të ndjeshëm, të aftë, të ditur dhe të shkathët për t'i vërejtur ndryshimet në sjelljen e fëmijës (lënia pas dore e mësimin, dobësimi i përqendrimit gjatë orës së mësimin, rritja e nivelit të agresivitetit ose simptoma tjerë). Këto sinjale dhe simptoma do të duhej të ishin shkas që mësimdhënësit dhe edukatorët të kenë kujdes për atë fëmijë dhe në bashkëpunim me ekipet psikologjike-pedagogjike të provojnë t'i zbulojnë shkaqet e sjelljes së këtyllë të fëmijës, si dhe të ndër-marrin masa të mëtutjeshme për pengimin e keqpërdorimit eventual të fëmijës, si dhe masa për ndihmë dhe mbrojtje. Njëkohësisht, për mbrojtje më të madhe nga abuzimi i këtyllë i fëmijëve nevojitet ngritja e vetëdijes tek fëmijët për rreziqet nga mjedisi i drejtpërdrejt, si dhe pajisja e tij me dije dhe shkathtësi për t'i identifikuar shkeljet dhe për t'u vetëmbrojtur. Kjo e imponon nevojën për përfshirjen në plan-programin mësimor të përmbajtjeve për të drejtat e fëmijës, edukimin me shkathtësi të jetësore për identifikimin e kërcënimeve të mundshme, për shkeljen dhe keqpërdorimin e të drejtave të tyre, si dhe për mekanizmat për ndihmë dhe mbrojtje.

Roli i sistemit shëndetësor në procesin e parandalimit dhe zbulimit të abuzimit dhe eksploatimit seksual të fëmijëve

Sistemi shëndetësor, përkatësisht punonjësit shëndetësorë luajnë rol të rëndësishëm dhe specifik në të gjitha fazat e mbrojtjes së fëmijëve nga abuzimi dhe eksploatimi seksual, si në aspekt të parandalimit, zbulimit dhe diagnostifikimit e deri në trajtimin, ndjekjen e rastit dhe evaluimin.

Institucionet e sistemit shëndetësor kanë mundësi ta njoftojnë publikun e gjerë me problemet dhe nevojën e parandalimit të abuzimit seksual të fëmijëve përmes: organizimit të tribunave publike, ligjëratave dhe seminareve për personat profesionistë të shkollave, qendrave për punë sociale, policia, organeve të jurisprudencës dhe ngjashëm ose për publikun më të gjerë. Së këtejmi, këto tribuna do të orientoheshin në kontekst të informimit për shtrirjen e abuzimit seksual, llojet, shenjat dhe pasojat nga abuzimi seksual, si dhe botimin e publikimeve, fletëpalosjeve etj.

MBROJTJA E FËMIJËVE-VIKTIMA NGA INFORMATAT E DËMSHME PËR ZHVILLIMIN E TYRE DHE TË CILAT KRYEJNË VIKTIMIZIM PLOTËSUES TË VIKTIMËS

Në pjesën e përforcimit të mbrojtjes së të drejtave të fëmijëve, nevojitet mbrojtja e identitetit të të gjithë atyre të cilët rastësisht janë ndodhur aty dhe janë bërë viktime të eksploatimit seksual dhe abuzimit seksual. Në këtë kuptim, duhet të mbrohet privatësia dhe të mos publikohen informata për fëmijën-viktimë ose për kryerësin e veprës penale me të cilat do të preket privatësia e tyre, reputacioni, nderi, dinjiteti dhe viktimizimi plotësues.

Përkatësisht, në përputhje me Konventën, duhet të ndërmerren të gjitha masat e domosdoshme për mbrojtjen e fëmijës nga informatat dhe materialet, të cilat i reklamojnë veprat e këtilla, me ç'rast veçanërisht mjetet e informimit publik duhet të japin informata përkatëse në lidhje me këtë fenomen (Neni 9 i Konventës).

Në kontekst të kësaj, konform **Ligjit për të drejtat e të miturve**, gjykatat dhe organet, të cilat marrin pjesë në procedurë, e kanë për detyrë ta sigurojnë privatësinë e personit të mitur dhe familjen e tij, ndërsa kur gjykohet i mituri gjithmonë përjashtohet publiku.

Po ashtu, mbrojtje e veçantë e fëmijëve, nga informatat e dëmshme për zhvillimin psikofizik të tyre, sidomos përmes mediave elektronike, është parashikuar me **Ligjin për veprimtari radiodifuzive**.

Sipas dispozitave të këtij Ligji (neni 70) programet e radiodifuzerëve nuk guxojnë të përmbajnë pornografi, dhunë të tepërt ose programe tjera të cilat mund ta rrezikojnë seriozisht zhvillimin fizik, psikologjik dhe moral të fëmijëve dhe të rinjve. Dhunë të tepërt paraqet përhapja e mesazheve tekstuale, verbale dhe vizuale me të cilat, programet transmetohen në kohën kur janë të arritshme për të miturit, glorifikohen format fizike, psikologjike të sadizmit ose lloje tjera të ngjashme të dhunës e që në asnjë mënyrë nuk mund të arsyetohen as përmes kontekstit të zhanrit, e as përmes motiveve të veprimit dramatik të transmetimit të programit. Serviset programore me përmbajtje pornografike, rrjetet publike komunikuese mund t'i transmetojnë vetëm në formë të koduar. Më tej, sipas këtij Ligji, përmbajtjet programe të cilat mund ta rrezikojnë zhvillimin fizik, psikologjik dhe moral të fëmijëve dhe të rinjve mund të emitohet vetëm gjatë periudhës kohore nga ora 24:00 deri në ora 05:00. Këto programe duhet të mbajnë shenjën përkatëse para fillimit të transmetimit të tyre, me paralajmërim vizual dhe akustik se nuk rekomandohen për kategori të caktuara të publikut.

NDALIM PËR USHTRIMIN E PROFESIONIT QË KA LIDHJE ME FËMIJË, PËR KRYERËSIT E VEPRAVE PENALE TË CILAT KANË TË BËJNË ME ABUZIMIN SEKSUAL DHE EKSPLOATIMIN SEKSUAL TË FËMIJËVE

Në nenin 5 të Konventës të Këshillit të Evropës parashikohet gjetja e mekanizmave me të cilët personat, të cilët janë dënuar për abuzim seksual dhe eksploatim seksual të fëmijëve, pasi të jenë dënuar, të mos kenë qasje në kryerjen e profesioneve në të cilat vihen në kontakt me fëmijë.

Sipas **Kodit Penal të Republikës së Maqedonisë** gjykata mundet, kryerësit të cilit i ka shqiptuar dënim me burgim ose dënim me kusht, me të cilin është përcaktuar dënimi me burgim, t'ia ndalojë ushtrimin e profesionit ose veprimtarinë e caktuar ose detyrën apo punën që ka të bëjë me veprën penale. Kohëzgjatja e ndalimit nuk mund të jetë më e shkurtër se një vit e as më e gjatë se dhjetë vjet. Kështu, për vepër penale "Sulm seksual mbi fëmijë" parashikohet që nëse veprimi seksual mbi të miturin, i cili nuk ka mbushur

moshën 14 vjeç, është kryer nga farefisi ose vëllai, përkatësisht motra, mësimdhënësi, edukatori, adoptuesi, kujdestari, mjeku ose person tjetër me keqpërdorimin e pozitës së tij, përveç dënimit me burgim i shqiptohet edhe ndalimi për ushtrimin e profesionit, veprimtarisë ose detyrës. Gjithashtu, ndalimi i këtillë është paraparë edhe për kryerësin e veprës penale "Akt seksual me keqpërdorim të pozitës".

Me ligjet për arsim fillor dhe të mesëm për ushtrimin e keqtrajtimit fizik dhe psikik të nxënësit parashikohet gjobë për shkollën dhe mësimdhënësin për kundërvajtje të kryer, e cila mund të arrijë shumën nga 1500 euro për mësimdhënësin dhe prej 3500 deri më 4000 euro për shkollën por, për këtë veprim, në këto ligje nuk është paraparë ndalimi për ushtrimin e veprimtarisë, edhe pse vlerësojmë se për mësimdhënësin, i cili kryen shpesh çfarëdo qoftë dhune mbi fëmijët duhet të parashikohet një ndalim i tillë, për çka Avokati i Popullit disa herë ka dhënë propozim pranë organeve kompetente.

FINANCIMI DHE KRIJIMI I FONDEVE PËR PARANDALIM DHE MBROJTJE

Secila palë kontraktuese do të sigurojë financim, aty ku është i mundur krijimi i fondeve, për projekte dhe programe të realizuara nga shoqëria civile, qëllimi i të cilave është parandalimi dhe mbrojtja e fëmijëve nga eksploatimi seksual dhe abuzimi seksual (Neni 9, pika 4 e Konventës).

Në **Ligjin për të drejtën e të miturve**, në tekstin e tij fillestar, ishte parashikuar që, me qëllim të dëmshpërblimit të të miturit i cili është viktimë ose është i dëmtuar me vepra penale të dhunës dhe të akteve tjera të dhunës individuale ose grupore, të formohet fond për dëmshpërblim edhe atë në shumë prej 2% nga mjetet e Buxhetit të Republikës së Maqedonisë që grumbullohen nga shqiptimi i dënimeve me para nga ana e gjykatave për vepra penale ose kundërvajtje, të arkëtuara nga viti paraprak. Kjo zgjidhje ligjore u pranua në kontekst të gjerë dhe u vlerësua si përfitim mjaft pozitiv për mbrojtjen dhe rehabilitimin e fëmijëve-viktima. Megjithatë, me ndryshimet e kryera (në vitin 2010) ky fond u ndërpre dhe u parashikua që për këtë dedikim të ndahen mjete në kuadër të Buxhetit të Ministrisë së Drejtësisë për shfrytëzimin e të cilave Ministria, sipas mendimit paraprak të Këshillit Shtetëror për Parandalim të Delikuencës tek të Miturit, miraton program me të cilin i planifikon mjetet. Por, edhe këto dispozita ligjore akoma nuk implementohen në praktikë, përkatësisht nuk është miratuar programi nga Ministria e Drejtësisë, si dhe nuk është kërkuar paraprakisht mendimi nga Këshillit Shtetëror për Parandalim të Delikuencës tek të Miturit.

Me **Ligjin për mbrojtje sociale** parashikohet mundësia që shoqatat civile të kryejnë punë të mbrojtjes sociale nëse janë regjistruar për kryerjen e veprimtarive të këtilla. Qëllimet kryesore që duhet t'i arrijnë këto shoqata janë parandalimi social, zhvillimi dhe sigurimi i shërbimeve të mbrojtjes sociale të personave, familjeve, grupeve të qytetarëve të ekspozuar në rrezik social, zhvillimi dhe avancimi i mbrojtjes sociale (neni 152). Këto shoqata, në mënyrë dhe nën kushte të përcaktuara me ligj, gjithashtu, mund të realizojnë hulumtime të dukurive sociale, parandalim social, edukim, këshillim dhe përgatitje profesionale për personat e ekspozuar në rrezik social, të japin shërbime sociale, të kryejnë përkujdes shtëpiak, praniam ditor të kohëpaskohshëm të shfrytëzuesve të caktuar, të sigurojnë kushte për jetë të pavarur dhe të ndërmarrin masa për mbrojtjen e personave viktimë të dhunës në familje.

Me **Ligjin për familjen** parashikohet mundësia që shoqatat qytetare, të regjistruara për realizimin e qëllimeve dhe detyrave nga fusha e mbrojtjes sociale, vet ose në bashkëpunim me qendrën për punë sociale, të mund të ndërmarrin masa të caktuara për mbrojtje, siç përcaktohet me Ligj. Shoqata qytetare e ka për detyrë që për masat e ndërmarra, brenda 24 orësh, ta njoftojë qendrën për punë sociale, kompetente sipas vendit të jetesës të personit viktimë e dhunës në familje.

Qendra për punë sociale, pas marrjes së njoftimit, brenda 24 orësh, përgatitë zgjidhje përkatëse. Shoqata qytetare e ka për detyrë që, brenda 72 orësh, pasi të jenë ndërmarrë masat për mbrojtje, dokumentacionin e plotë t'ia dërgojë qendrës për punë sociale, me qëllim të veprimit të mëtutjeshëm të saj. Këto dispozita ligjore janë implementuar në praktikë sepse shoqata të caktuara civile kanë autorizim për të përkujdesur viktimat të dhunës në familje, fëmijë në rrugë ose kategori tjera të fëmijëve-viktima të dhunës në familje, siç janë fëmijët-viktima të trafikimit me njerëz.

MASA PËR BASHKËPJESËMARRJE DHE TENTATIVË PËR KRYERJEN E VEPRAVE TË CILAT KANË TË BËJNË ME ABUZIMIN SEKSUAL DHE EKSPLOATIMIN SEKSUAL

Sipas Konventës është i domosdoshëm inkriminimi dhe ndërmarrja e masave për veprime të kryera me dashje, ndihmë ose bashkëpjesëmarrje në kryerjen e veprave të cekura penale, si dhe masa të tjera ligjore për tentativë për kryerjen e veprave të cekura penale (Neni 24 e Konventës).

Sipas **Kodit Penal** kryerësi i cili me dashje do të fillojë kryerjen e veprës penale, por nuk do ta përfundojë, do të dënohet për tentativë për vepër penale për të cilën sipas Ligjit mund të shqiptohet dënimi me burgim prej pesë vjet ose dënimi më i rëndë, ndërsa për tentativë për vepër tjetër penale vetëm kur ligji, në mënyrë eksplicite, përcakton dënimi për tentativë. Nisur nga kjo, duke e marrë parasysh faktin se për pjesën më të madhe të veprave penale, të cilat kanë të bëjnë me abuzimin seksual dhe eksploatimin seksual të fëmijëve, janë parashikuar dënime më të larta se pesë vjet, ekziston mundësi ligjore edhe për dënimin për tentativë, përveç në raste të jashtëzakonshme të përcaktuara me Ligj kur bëhet fjalë për tentativë të papërshtatshme ose heqje dorë vullnetarisht (Neni 19, 20 dhe 21 i Kodit Penal).

Njëherësh, me **Kodin Penal** parashikohet edhe dënimi për bashkëpjesëmarrje në vepër penale, me ç'rast nëse më tepër persona, me pjesëmarrje në veprim për kryerje të veprës ose kontribut tjetër personal për kryerjen e veprës, e kryejnë bashkë veprën penale, secili nga këta persona do të dënohet me dënimi të paraparë për atë vepër (Neni 22 i Kodit Penal).

RRETHANA RËNDUESE

Sipas Konventës duhet të ndërmerren të gjitha masat ligjore dhe masat tjera për elemente të cilët konsiderohen si rrethana rënduese në përcaktimin e sanksioneve për vepra penale të parapara me Konventë (Neni 28 i Konventës).

Në mënyrë që të pengohen dukuritë e këtilla, të cilat janë inkriminuar në kornizën ligjore, është e domosdoshme të parashikohen edhe sanksione dhe dënime përkatëse efektive për kryerësit të cilët do të heqin dorë nga kryerja e veprave të këtilla (Neni 27 i Konventës), ndërkaq në rastet kur ekzistojnë rrethana rënduese të parashikohen dënime përkatëse më rigorozë, veçanërisht nëse me veprën janë shkaktuar lëndime të rënda mbi shëndetin fizik dhe psikik të viktimës, nëse viktimat i përket kategorisë të vulnerabile të fëmijëve, nëse vepra është kryer nga anëtarë i familjes ose person i afërm, i cili e ka keqpërdorur autoritetin e tij, nëse vepra

është kryer nga më tepër persona, nëse kryerësi ka qenë i dënuar për vepra të natyrës së njëjtë (Neni 28 i Konventës).

Në kontekst të këtyre dispozitave të Konventës, ndërkaq për shkak të dukurive gjithnjë e më të shpeshta të veprave penale që kanë të bëjnë me abuzimin seksual dhe eksploitim seksual të fëmijëve, në legjislacionin e Republikës së Maqedonisë në mënyrë drastike janë rritur dënimet për këto lloje të veprave penale, edhe atë: nga 8 vjet, ose 10 vjet burgim por edhe burgim të përjetshëm, kur ekzistojnë rrethana rënduese.

Në **Kodin Penal të Republikës së Maqedonisë** parashikohen dënime më të rënda kur ekzistojnë rrethana rënduese gjatë kryerjes së veprës, në rastet kur janë shkaktuar dëmtime të rënda të shëndetit fizik dhe psikik të viktimës, nëse i ka parapri tortura ose dhuna e rëndë, nëse vepra është kryer ndaj viktimës vulnerable, nëse vepra është rezultat i dhunës në familje ose nëse vepra është kryer nga më tepër njerëz, të cilët kanë vepruar bashkërisht dhe nëse kryerësi paraprakisht ka qenë i dënuar për vepra të natyrës së njëjtë, siç është parashikuar në Nenin 28 të Konventës.

Kështu, për veprat penale: përdhunim, akt seksual mbi person të pafuqishëm, sulm seksual mbi fëmijë, incest, ndërmjetësim dhe involvim në prostitucion dhe vepra tjera penale të këtij lloji, në rast të rrethanave rënduese, përkatësisht nëse për shkak të veprës ka pasuar lëndim të rëndë trupor, vdekje ose pasoja tjera të rënda ose vepra është kryer nga më tepër persona ose në mënyrë jashtëzakonisht brutale ose përcmuese ose nëse vepra është kryer ndaj personave të kategorisë veçanërisht vulnerable të fëmijëve ose është kryer nga më tepër persona, janë parashikuar dënime më të larta.

Për shembull, për **“Sulm seksual mbi fëmijë”** për rrethana rënduese (lëndim i rëndë trupor, vdekje ose pasoja tjera të rënda ose vepra është kryer nga ana e më shumë personave ose në mënyrë jashtëzakonisht brutale dhe përcmuese, kryerësi do të dënohet me **më së paku 10 vjet burgim ose burgim të përjetshëm**.

Për veprën penale **Ndërmjetësim në ushtrimin e prostitucionit** nëse është kryer me mashtrim dhe dorëzimin e personit tek personi tjetër, me qëllim të ushtrimit të prostitucionit dhe me qëllim të përfitimit ose është kryer përmes kërcënimit me forcë fizike, ndërkaq me qëllim që të ketë dobi nga dhënia e shërbimeve seksuale, parashikohet **dënim me burgim nga pesë deri më dhjetë vjet**.

Për veprën penale **Manipulim dhe mundësim i veprimeve ose sulmeve seksuale mbi fëmijë dënim me burgim prej më së paku tetë vjet**.

Për paraqitjen e materialit pornografik personit të mitur, në të cilin viktimë është fëmija nën moshën 14 vjeç, **dënim me burgim prej gjashtë muaj deri tre vjet**, nëse vepra është kryer përmes shfrytëzimit të fëmijës-viktimë nën moshën 18 vjeç parashikohet **dënim me burgim prej tre deri pesë vjet**.

Për **Produksion dhe shpërndarje të pornografisë për fëmijë përmes sistemit kompjuterik** ku fëmija-viktimë është nën moshën 18 vjeç, për t'ia paraqitur personit tjetër ose për shpërndarje apo transferim, parashikohet **dënim me burgim prej tre deri në pesë vjet**.

Për manipulim për akt seksual ose veprim tjetër seksual mbi të miturin i cili nuk ka mbushur moshën 14 vjeç përmes mjeteve të komunikimit elektronik, me caktim të takimit ose në mënyrë tjetër, nëse i mituri i cili nuk ka mbushur moshën 14 vjeç manipulohet për akt seksual ose veprim tjetër seksual ose për produksion të pornografisë për fëmijë dhe nëse për qëllime të këtilla realizohet takim i drejtpërdrejt me të mitur parashikohet **dënim me burgim prej një deri pesë vjet**.

Për përdhunim parashikohet **dënim me burgim prej tre deri dhjetë vjet**, ndërsa për **Sulm seksual mbi person të pamundur dënim me burgim prej më së paku tetë, ose më së paku dhjetë vjet dhe mundësi për dënim me burgim të përjetshëm në rastet të cilat përfshijnë rrethana rënduese**.

Për sulm ose akt seksual mbi person të mitur, i cili nuk ka mbushur moshën 14 vjeç parashikohet **dënim me burgim prej më së paku tetë vjet ose më së paku**

dhjetë vjet me mundësi për dënim me burgim të përhershëm në rastet kur ekzistojnë rrethana rënduese.

Për sulm seksual ose akt seksual përmes keqpërdorimit të pozitës parashikohet **dënim me burgim prej më së paku pesë vjet, ndërsa për kryerësin e kësaj veprë penale mbi person të mitur dënim me burgim prej më së paku dhjetë vjet, etj.**

URGJENCA E PROCEDURAVE

Me qëllim të sigurimit të mbrojtjes së veçantë të fëmijëve-viktima, veç tjerash, është e domosdoshme që procedurat dhe hetimet që ndërmerren në lidhje me veprat e cekura, të zbatohen në interesin më të mirë të fëmijës dhe me respektimin konsekuent të të drejtave të tij, me ç'rast fëmija duhet të mbrohet nga traumat dhe viktimizimet e mëtutjeshme, ndërsa procedurat duhet të jenë urgjente dhe pa prolongime të panevojshme (Neni 30 i Konventës) dhe me respektimin e të drejtës për mbrojtje, gjykim të ndershëm dhe të paanshëm duke i mbrojtur të drejtat themelore të njeriut (Neni 30 i Konventës).

Çështjet që kanë të bëjnë me veprimin me fëmijët-viktima ose kryerës të veprave penale, para së gjithash, parashikohen me **Ligjin për të drejtën e të miturve**, me të cilin janë paraparë masa parandaluese dhe mbrojtëse për këtë kategori të fëmijëve. Përkatësisht, për të gjitha veprat penale nga Kodi Penal, në të cilat sipas përcaktimeve të ligjit, i mituri paraqitet si viktimë e veprës, gjykata dhe organet e tjera që marrin pjesë në procedurë e kanë për detyrë të ndërmarrin masa për ndihmë dhe mbrojtje dhe të veprojnë në atë mënyrë në të cilën do të shmangen pasojat e dëmshme për personin dhe zhvillimin e fëmijës.

Procedurat për këto vepra penale, ku viktimë është personi i mitur, janë urgjente. Me këtë rast parashikohet edhe mbrojtja e fëmijës në cilësinë e dëshmitarit, përkatësisht viktimë e mitur mund të dëgjohet si dëshmitarë vetëm nëse një gjë e tillë nuk ndikon dëmshëm mbi zhvillimin e tij psikofizik, ndërkohë që i njëjti mund të dëgjohet më së shumti dy herë, ndërsa me përjashtim tre herë, nëse këtë e kërkojnë rrethanat e posaçme të lëndës. Gjatë dëgjimit të të miturit si dëshmitar ose të dëmtuar, gjykata e ka për detyrë të mbajë llogari për cilësitë dhe karakteristikat personale të të miturit, për mbrojtjen e interesave të tij dhe për zhvillimin e drejt dhe në këtë kontekst dëgjimi i të miturit, varësisht nga mosha dhe zhvillimi i tij, kryhet në prezencë të psikologut, pedagogut ose personit tjetër profesionist. Po ashtu, nëse vlerëson se një gjë e tillë është e nevojshme, duke i marrë parasysh karakteristikat e veprës penale dhe veçoritë e personit të mitur, gjyqtari do të urdhërojë dëgjimin përmes përdorimit të mjeteve teknike për transmetimin e fotografisë dhe zërit. **Mirëpo, një pjesë e këtyre dispozitave në praktikë akoma nuk zbatohen në mënyrë përkatëse ose nuk zbatohen fare.** Dëgjimi zbatohet pa prezencën e palëve dhe pjesëmarrësve tjerë në procedurë, në ambient të veçantë, ndërsa pyetjet parashtrohen me ndërmjetësimin e pedagogut, psikologut ose personit tjetër profesionist (neni 138). Njëkohësisht, nëse si dëshmitarë dëgjohet viktimë e mitur, e cila për shkak të natyrës së veprës penale, pasojave ose rrethanave tjera është veçanërisht e ndjeshme, përkatësisht gjendja psikike është shumë e rëndë, gjyqtari vlerëson nëse ka nevojë për ballafaqim midis të miturit dhe të akuzuarit (neni 139).

Me qëllim të sigurimit të mbrojtjes së posaçme të të drejtave dhe interesave të fëmijës-viktimë, që nga dëgjimi i parë i të akuzuarit, viktimës duhet t'i sigurohet personi i autorizuar, ndërsa në rastet kur i mituri nuk ka të autorizuar, atë gjykata e cakton me aktvendim nga radhët e avokatëve të cilët janë të pajisur me dije të posaçme nga fusha e të drejtave të fëmijës dhe mbrojtja juridiko-penale e personave të mitur (Avokati e caktuar nga kryetari i gjykatës e ka për detyrë të ndjek trajnim të specializuar për delikuencën e të miturve prej

më së paku dhjetë ditë gjatë vitit, në vend ose jashtë tij). Shpenzimet e përfaqësimit bien mbi barrë të buxhetit gjyqësor (neni 40).

Sipas Konventës, kur fëmijët janë viktimë dhe dëshmitarë të veprave të cekura, ata duhet të njoftohen me të drejtat dhe shërbimet e tyre, duke u respektuar nevojat dhe dëshirat e tyre të posaçme. Duhet të njoftohen me aktakuzën, procesin e hetimit dhe epilogun e rasteve të tyre, me të drejtë që fëmijët ta refuzojë marrjen e këtyre informatave (Neni 31 i Konventës).

Gjithashtu, sipas Konventës, fëmijëve dhe familjeve të tyre duhet t'u mundësohet të dëgjohen, të paraqesin prova dhe t'i prezantojnë qëndrimet e tyre në mënyrë të cilën ata do ta zgjedhin, si dhe të ndërmerren masa për sigurimin e mbrojtjes nga frikësimi, hakmarrja ose viktimizimi i tyre, mbrojtjes së familjeve dhe dëshmitarëve të tyre, ndërsa kjo mund të arrihet edhe me shmangien e kontaktit mes viktimave dhe kryerësve, gjithnjë nëse kjo është në interesin më të mirë të fëmijës. Gjithashtu, fëmijëve-viktima duhet t'u sigurohet, sipas mundësisë, edhe ndihmë juridike falas (Neni 31 i Konventës).

Në lidhje me implementimin e këtyre dispozitave të Konventës do të cekim se në përputhje me **Ligjin për të drejtat e të miturve** për çdo fëmijë në rrezik miratohet program me të cilin njoftohet familja e fëmijës, përkatësisht prindërit e tij, të cilët e kanë për detyrë të veprojnë sipas këtij programi, me ç'rast monitorohen efektet tek fëmija, nga zbatimi i programit. Njëkohësisht, me qëllim të mbrojtjes së të drejtave dhe interesave të fëmijës, konform këtij Ligji, dëgjimi bëhet në ambiente të veçanta të përshtatura për këtë qëllim në qendra dhe shërbime policore, **por në praktikë këto qendra dhe shërbime policore akoma nuk kanë ambiente të këtuilla.** Gjithashtu, mbrojtësi doemos duhet të jetë i pranishëm gjatë gjithë procedurës, me ç'rast me ndryshimet plotësuese të këtij Ligji, detyrimisht caktohet avokat, nëse bëhet fjalë për vepër penale për të cilën parashikohet dënim me burgim prej më së paku pesë vjet, i cili duhet t'i mbrojtë të drejtat dhe interesat e fëmijës, po ashtu me ndryshimet, si zgjidhje me e pavolitshme, është paraparë që avokatin ta zgjedh familja, ndërsa nëse nuk e zgjedh, atëherë atë e zgjedh qendra ose gjykata, varësisht se kush e zhvillon procedurën por, me ndryshimet e ligjit, parashikohet që shpenzimet të bien mbi barrën e prindit, përveç nëse dëshmohet se është rast social dhe nuk ka mundësi t'i mbulojë ato shpenzime, e që sipas mendimit tonë kjo është e pavolitshme për fëmijët në rrezik sepse ata shpeshherë janë gjetur në gjendje të tillë për shkak të shpërfilljes dhe neglizhencës së prindërve, prandaj dhe nuk mund të pritët që prindi, i cili ndoshta edhe e ka keqpërdorur fëmijën e vet, të angazhojë avokat kualitativ dhe të trajnuar dhe ta paguajë për t'i mbrojtur të drejtat dhe interesat e fëmijës. Prindërit e të miturit, përkatësisht kujdestari mund të merr pjesë në të gjitha veprimet gjatë gjithë procedurës, përveç nëse gjyqi vlerëson se prania e tyre mund të ketë pasoja të dëmshme për zhvillimin e fëmijës.

Gjyqi mund të lejojë që në seancën kryesore të marrin pjesë edhe personat të cilët merren me mbrojtjen dhe edukimin e të miturve ose me luftimin e kriminalitetit tek të mitur, persona të afërm të të miturit, përfaqësues të organizatave për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve, si dhe punonjës shkencorë (neni 85).

Në procedura, organet kompetente duhet të mbajnë llogari gjatë parashtrimit të pyetjeve drejtuar fëmijëve, përkatësisht një gjë e tillë duhet të bëhet pa zgjatje të paarsyeshme, në ambiente të përshtatura dhe të adaptuara dhe nga ana e personave të trajnuar profesionistë për këtë qëllim (gjyqtarë të trajnuar, prokurorë publikë, si dhe të parashikohet edhe mundësia që fëmijët si dëshmitarë të dëgjohen përmes video-regjistrimeve, ndërkaq video regjistrimet të pranohen si provë në procedurë gjyqësore (Neni 35 i Konventës).

Me **Ligjin për të drejtat e të miturve** parashikohet kapitull i veçantë për mbrojtjen e viktimave të mitur të veprave penale (neni 137).

Përkatësisht, në procedurën e cila zhvillohet për vepra penale në të cilat i mituri paraqitet si viktimë, gjykata, prokurorët publikë dhe personat zyrtarë të Ministrisë së Punëve të Brendshme, mund të veprojnë vetëm nëse posedojnë arsimim përkatës, njohuri dhe përvojë të posaçme nga fusha e të drejtave të fëmijës dhe për mbrojtjen juridiko-penale të të

miturve. Më tej, me këtë Ligji parashikohet obligimi që për të gjitha veprat penale, kur si viktimë paraqitet fëmija, gjykatat dhe organet tjera, të cilat marrin pjesë në procedurë, e kanë për detyrë të ndërmarrin masa për mbrojtje dhe ndihmë dhe të veprojnë në atë mënyrë me të cilën do të shmangen pasojat e dëmshme për personin dhe zhvillimin e tij, ndërkohë që derisa dëgjohej i mituri ose derisa prezantohen veprimet procesuale, me të cilat mund t'i shkaktohet dëm të miturit, gjyqi e përjashton publikun (neni 138).

Gjithashtu, me Ligjin e cekur parashikohet kapitulli i veçantë për parandalimin e delikuencës tek të miturit, me ç'rast për këtë qëllim është formuar organ i veçantë shtetëror, përkatësisht Këshilli Shtetëror për Parandalimin e Delikuencës tek të Miturit, i cili është i pavarur dhe autonom në kryerjen e punës së vet, ndërsa anëtarët e tij i zgjedh Kuvendi i Republikës së Maqedonisë, me ç'rast me Ligj është paraparë obligimi që në punën e këtij Këshilli të merr pjesë edhe përfaqësues nga Avokati i Popullit. Ky Këshill tanimë funksionon dhe ka miratuar Strategjinë Nacionale dhe Planin e Veprimit, ndërkohë që ka paraqitur edhe dy raporte vjetore për punën e tij pranë organeve kompetente, në mesin e të cilave edhe pranë Kuvendit të Republikës së Maqedonisë. Raporti shqyrtohet në seancë plenare të Kuvendit dhe përcaktohet shkalla e mbrojtjes së zbatimit të masave sipas Ligjit për të drejtat e të miturve, në aspekt të fëmijëve në rrezik, fëmijëve viktima dhe fëmijëve që bien ndesh me ligjin dhe jepen rekomandime për avancimin, parandalimin, mbrojtjen dhe rehabilitimin e mëtutjeshëm, si dhe parandalimin e fëmijëve për t'u shndërruar në viktima ose kryerës të veprave të ndëshkueshme.

Po ashtu edhe me **Ligjin për mbrojtjen e dëshmitarëve** viktimizeve u mundësohet përfshirje në programin për mbrojtjen e dëshmitarëve, për shkak të rrezikut të mundshëm që viktima t'i ekspozohet frikësimit, kërcënimit me hakmarrje ose rrezikut për jetë, shëndetit, lirisë, integritetit fizik ose pronës me përmasa më të mëdha. Masa mbrojtëse, sipas **Ligjit për mbrojtjen e dëshmitarëve** janë: ruajtja në fshehtësi e identitetit; sigurimi i mbrojtjes personale; ndërrimi i vendbanimit; përkatësisht vendqëndrimin, dhe ndërrimi i identitetit (neni 26).

Sipas **Ligjit për të drejtat e të miturve** (neni 86), i mituri nuk mund të gjykohej në mungesë. Gjatë kohës së prezantimit të provave të caktuara ose të deklaramëve të palëve, gjyqi mund të urdhërojë largimin e të miturit nga seanca, ndërsa gjatë ndërmarrjes së veprimeve, në të cilat merr pjesë i mituri, veçanërisht gjatë parashtrimit të pyetjeve, organet të cilat marrin pjesë në procedurë e kanë për detyrë të veprojnë me kujdes, duke mbajtur llogari për zhvillimin psikik të tij, ndjeshmërinë dhe karakteristikat individuale të të miturit, në mënyrë që procedura të mos ndikojë negativisht mbi zhvillimin e të miturit. Gjyqi, pasi paraprakisht ta ketë marrë mendimin nga ekipi profesionistë nga qendra, mund të vendos që të mos i parashtrrojë pyetje të miturin, po qe se vlerëson se një gjë e tillë mund të ketë pasoja të dëmshme mbi zhvillimin e tij.

Sipas këtij Ligji (Neni 94) parashikohet që në këto procedura të procedojnë njësi të specializuara gjyqësore për kriminalitetin e të miturve, të formuara në gjykatat themelore me kompetencë të zgjeruar, ndërkaq të cilat përbëhen nga gjyqtarë për të mitur, këshilla për të mitur dhe këshilltarë për të mitur. Në njësitë e specializuara gjyqësore për kriminalitetin e të miturve, të formuara në gjykatat themelore me kompetencë të zgjeruar, për kryerjen e punëve profesionale, kryetari i gjykatës përcakton më së paku nga një punonjës social, pedagog dhe psikolog nga lista të cilën e specifikon qendra.

Së këtëjmi, parashikohet obligimi që gjyqtari për të mitur, prokurori publik, avokati dhe personat e autorizuar zyrtarë të Ministrisë së Punëve të Brendshme, prej katër deri dhjetë ditë gjatë vitit, të ndjekin trajnim të specializuar për delikuencën tek të miturit brenda dhe jashtë vendit.

Këshilli për të Mitur në Gjykatën Themelore përbëhet nga gjyqtari për të mitur dhe dy gjyqtarë porotë, ndërsa gjyqtarët – porotë zgjidhen nga radhët e punonjësve arsimorë, psikologë, pedagogë, sociologë dhe persona tjerë të cilët kanë përvojë në edukimin dhe arsimimin e të rinjve (Neni 95).

Gjithashtu, edhe në Gjykatën Supreme të Republikës së Maqedonisë formohet këshilli për të mitur, i cili përbëhet nga pesë gjyqtarë, e që vendos për mjete juridike të rregullta

dhe të jashtëzakonshme të përcaktuara me këtë Ligj, si dhe e ndjek dhe punon në avancimin e praktikës gjyqësore në këtë fushë dhe përgatitë analiza (Neni 96).

PARASHKRIMI

Me qëllim të ndërmarrjes me kohë të masave dhe veçanërisht dënimi i kryerësit të veprave të cekura, është e domosdoshme që afati i parashkrimit për fillimin e procedurës në lidhje me këto vepra, mundësisht të vazhdohet për një periudhë kohore e cila do të jetë e mjaftueshme për t'u siguruar fillimi efikas i procedurës, pasi viktima ta arrijë moshën madhore, ndërsa kjo periudhë të jetë proporcionale me rëndësinë e veprës konkrete (Neni 33 i Konventës).

PARASHKRIMI I NDJEKJES PENALE SIPAS LEGJISLACIONIT TË REPUBLIKËS SË MAQEDONISË

Me **Kodin Penal të Republikës së Maqedonisë**, përcaktohen afatet e parashkrimit të ndjekjes penale, me ç'rast veprat penale, për të cilat mund të shqiptohet burgim i përjetshëm (dënimi i këtillë parashikohet për një pjesë të veprave për abuzim seksual dhe shfrytëzim seksual të fëmijëve me rrethana rënduese), ndjekja nuk mund të ndërmerret kur të kalojnë 30 vjet nga kryerja e veprës penale.

Për vepra penale, për të cilat parashikohet dënimi me burgim mbi 10 vjet, ndjekja penale nuk mund të ndërmerret kur të kalojnë 15 vjet nga kryerja e veprës penale, ndërsa për vepra penale për të cilat parashikohet dënim me burgim mbi pesë vjet, ndjekja parashkruhet për dhjetë vjet (për pjesën më të madhe të veprave për abuzim seksual dhe shfrytëzim seksual të fëmijëve parashikohet dënim me burgim prej 10 vjet dhe dënim më i lartë se pesë vjet).

Për vepra penale, për të cilat parashikohet dënim me burgim mbi tre vjet, ndjekja parashkruhet për pesë vjet, ndërsa për vepra për të cilat shqiptohet dënim me burgim prej mbi një vit, parashkrimi është tre vjet, ndërsa dy vjet për vepra penale për të cilat mund të shqiptohet dënim me burgim prej një vit ose dënim me para.

Afate të njëjta të parashkrimit janë parashikuar edhe për ekzekutimin e dënimit.

Në **Ligji për të drejtat e të miturve** parashikohet që kur personi ka kryer ndonjë vepër penale si i mitur, ndërsa ndonjë si person i moshës madhore, do të zbatohet procedurë unike sipas Ligjit për procedurë penale, para kolegjit që i gjykon personat e moshës madhore (Neni 89).

Sipas këtij Ligji, dënimi me burgim për të mitur nuk mund të ekzekutohet nëse kanë kaluar:

- dhjetë vjet nga dënimi me burgim për të mitur mbi pesë vjet;
- pesë vjet nga dënimi me burgim për të mitur mbi tre vjet; dhe
- tre vjet nga dënimi me burgim për të mitur deri më tre vjet.

Dënimi me para nuk mund të ekzekutohet nëse kanë kaluar dy vjet nga gjykimi i dënimit me para.

Ekzekutimi i dënimeve ndalim për drejtim të automjetit dhe dëbim të personit të huaj nga vendi, parashkruhet kur do të kalojë koha për të cilën janë shqiptuar ato, ndërkaq nëse dëbimi është shqiptuar për çdoherë, kur do të kalojnë pesë vjet nga shqiptimi i tij.

Ekzekutimi i masës punë me dobi të përgjithshme, masave të sigurisë dhe sanksioneve për kundërvajtje, parashkruhen pasi të kalojë një vit nga dita e miratimit të vendimit të plotfuqishëm për shqiptimin e tyre (Neni 67).

GRUMBULLIMI I TË DHËNAVE DHE MBROJTJA E TË DHËNAVE PERSONALE

Me qëllim të parandalimit dhe ndjekjes për veprat të cilat kanë të bëjnë me abuzimin seksual të fëmijëve është e domosdoshme të grumbullohen të dhëna, por edhe të sigurohet mbrojtja e të dhënave personale në lidhje me identitetin dhe profilin gjenetik të personave të dënuar për vepra të parapara me Konventën (Neni 37 i Konventës).

Në implementimin e këtyre dispozitave të Konventës, me Ligji për të drejtat e të miturve parashikohet se për zbatimin e masave për ndihmë dhe mbrojtje nga ana e qendrës ose gjykatës, qendra mban evidencë interne, ndërsa të dhënat e të gjitha qendrave i dërgohen Regjistrorit për zbatimin e masave të cilin e udhëheq Ministria e Punës dhe Politikës Sociale. Pasi i mituri t'í mbush 18 vjet, fshihen të dhënat nga Regjistri. **Regjistri tanimë është themeluar dhe në të evidentohet të dhënat e nevojshme.**

Në muajin janar të vitit 2012, u miratua **Ligji për regjistrin e veçantë të personave të dënuar për vepra penale për abuzim seksual të personave të mitur dhe pedofili.** Qëllimi i Ligjit dhe zbatimi i tij është sigurimi i mbrojtjes së fëmijëve nga abuzimi seksual dhe pedofilia përmes arritshmërisë së informatave për personat të cilët jetojnë në rrethin e tyre, ndërkaq të cilët janë dënuar për vepra penale që kanë të bëjnë me abuzimin seksual të personave të mitur dhe pedofili.

(Ueb-faqja për denoncimin e rasteve për abuzim seksual të fëmijëve dhe pedofili është: www.stop-pedofilija.org.mk)

Konform Ligjit të cekur mbahet Regjistri i veçantë për personat e dënuar me aktgjykim të plotfuqishëm për vepra penale për abuzim seksual të personave të mitur dhe pedofili, përmes së cilit mundësohet qasje deri tek informatat e caktuara për të gjithë të dënuarit për këto vepra penale. Në këtë **Regjistër, i cili është i arritshëm për të gjithë** publikohet emri dhe mbiemri i kryerësit, data e lindjes, adresa ku jeton, vepra penale për të cilën është dënuar dhe fotografia. (www.registarnapedofili.mk).

Në përputhje me **Ligjin për mbrojtjen e të drejtave të pacientëve**, duhet të respektohet personaliteti i njeriut, integriteti fizik dhe psikik, siguria dhe privatësia e personalitetit të pacientit. Konform **Ligjit për mbrojtje shëndetësore** punonjësit shëndetësorë e kanë për detyrë ta respektojnë dinjitetin e pacientëve, t'í përmbahen etikës mjekësore dhe ta ruajnë fshehtësinë profesionale. Së këtejmi, pacienti ka të drejtë për konfidencialitet (fshehtësi) të të dhënave personale dhe mjekësore, të cilat duhet të jenë sekret edhe pas vdekjes së tij, në përputhje me rregullat për mbrojtjen e të dhënave personale, me ç'rast një nga obligimet e punonjësve shëndetësorë është ta sigurojnë fshehtësinë dhe konfidencialitetin e të dhënave personale dhe mjekësore të pacientit, të cilat kanë të bëjnë me statusin e pacientit, diagnozën mjekësore, përkatësisht diagnozën klinike, diagnozën, prognozën dhe trajtimin, si dhe të gjitha informatat që janë të natyrës personale, madje edhe pas vdekjes së tij. Po ashtu, pacienti ka të drejtë t'í mundësohen kushte të cilat do t'í sigurojnë privatësi gjatë ndërhyrjeve mjekësore dhe veçanërisht gjatë dhënies së përkudjes personale.

Për mospunimin e konfidencialitetit, fshehtësisë së të dhënave personale dhe mjekësore, përkatësisht për gjendjen klinike, diagnozën, prognozën dhe trajtimin, si dhe për dhënien e informatave tjera të natyrës personale, parashikohet edhe dënim për kundërvajtje, ndërkaq zbulimi i paautorizuar i fshehtësisë nga mjeku ose punëtorë tjetër shëndetësor, i cili e ka kuptuar gjatë kryerjes së punës dhe profesionit të tij, paraqet edhe

vepër penale.

Mbrojtja e të dhënave për gjendjen shëndetësore përcaktohet edhe me **Ligjin për mbrojtjen e të dhënave personale dhe Ligjin për mbrojtjen e popullsisë nga sëmundje ngjitëse**, në veçanti, të dhënat për sëmundje të caktuara ngjitëse, të cilat mund t'u jepen vetëm institucioneve të caktuara, me ç'rast në kontekst të denoncimit të sëmundjes së SIDA-s dhe infektimit me HIV, Ligji në mënyrë eksplicite përcakton se duhet të jenë anonime.

Gjithashtu, edhe sipas **Ligjit për policinë**, nëpunësit policorë e kanë për detyrë ta ruajnë fshehtësinë e të dhënave dhe informatave të cilat i kuptojnë gjatë kryerjes ose me rastin e kryerjes së punëve policore dhe të cilat, konform Ligjit ose rregullave tjera, paraqesin të dhëna personale ose informata të klasifikuara, në të cilat të dhëna gjithsesi bëjnë pjesë edhe të dhënat nga fusha shëndetësore, përkatësisht të dhënat mjekësore.

Mbrojtja juridiko-penale e fëmijëve-viktima të abuzimit seksual përshihet edhe me **Kodin Penal të Republikës së Maqedonisë dhe Ligjin për procedurë penale**.

Normat, të cilat e rregullojnë procedurën e identifikimit, zbulimit, ndjekjes, grumbullimit të provave dhe prezantimin e tyre para gjykatës, si dhe shqiptimin e sanksioneve, janë përfshirë në Ligjin për procedurë penale dhe Ligjin për të drejtat e të miturve. Sistemi juridiko-penal duhet të sigurojë zbatim konsekuent të Ligjit për procedurë penale, i cili lejon biseda përmes video-lidhjes. Për këtë do të nevojitet sigurimi i ambientit të posaçëm në gjykata, pajisje përkatëse dhe trajnim për shfrytëzimin e tyre, **e që deri më tani nuk është siguruar.**

REKOMANDIME PËR PËRMIRËSIMIN E KORNIZËS LIGJORE

Me qëllim të reduktimit dhe pengimit të abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual të fëmijëve, edhe përkrah kornizës së mirë ligjore, e cila në princip është e harmonizuar me Konventën, megjithatë nevojitet:

- vëmendje e veçantë fillimisht t'i kushtohet parandalimit, përmes parashikimeve të masave ligjore konkrete dhe organeve të cilat e kanë për detyrë t'i zbatojnë ato masa për veprim parandalues dhe pengimin e grupeve të fëmijëve në rrezik të bëhen viktima;

- parashikim i obligimit ligjor për trajnim të vazhdueshëm të të gjitha subjekteve për të drejtat e fëmijëve dhe për mënyrat e mundshme të cenimit dhe keqpërdorimit të tyre, duke filluar nga fëmijët përmes sistemit arsimor, prindërve përmes këshillimoreve dhe mënyrave tjera, personave zyrtar në organet të cilat punojnë me fëmijët, punonjësve arsimor, gjyqtarëve, prokurorëve publikë dhe të gjithë personave të tjerë të cilët në mënyrë të drejtpërdrejt ose të tërthortë vendosin për të drejtat e fëmijëve, sigurojnë mbrojtje të të drejtave të tyre ose kryejnë rehabilitimin e fëmijëve-viktima;

- parashikim i teknikave të veçanta dhe kushteve për të zhvilluar bisedë me fëmijët dhe zbatimin e kësaj bisede një deri dy herë;

- parashikim i masave ligjore përkatëse të detyrueshme dhe mënyrave për rehabilitimin e të gjithë fëmijëve-viktima të veprave penale dhe kushte për dëmshpërblimin e tyre;

- parashikim i mundësisë ligjore në të gjitha procedurat dhe para të gjitha organeve në mënyrë që fëmijët-viktima të fitojnë ndihmë juridike falas nga avokatë të trajnuar, pa varësisht gjendjes ekonomike të prindërve dhe sidomos nëse prindërit në mënyrë joadekuate e kryejnë të drejtën prindërore, dhe si rrjedhojë e kësaj fëmijët vihen në rrezik të bëhen viktima ose kryerës të veprave ndëshkuese;

- ndërmarrja e të gjitha masave të mundshme, në mënyrë konsekuente të implementohet dhe zbatohet korniza ligjore, ndërsa në këtë kontekst të sigurohen kushte financiare, kadrovike dhe teknike në të gjitha institucionet dhe organet relevante.

ANALIZA E TË DHËNAVE, PËRGJIGJEVE DHE INFORMATAVE TË PRANUARA SIPAS PYETËSORËVE

PËRSHKRIMI I NOCIONIT ABUZIM SEKSUAL DHE EKSPLOATIM SEKSUAL I FËMIJËVE (Pyetja nr. 1)

Gjykatat

Në kontekst të kuptimit të këtij nocioni nga ana e gjykatave u konstatua se rreth gjysma e gjykatave të anketuara nuk kanë dhënë kurrfarë përgjigje në këtë pyetje.

Një pjesë e gjykatave nocionin abuzim seksual dhe eksploatim seksual të fëmijëve e trajtojnë vetëm nëse vepra është kryer mbi fëmijën nën moshën 14 vjeç, që do të thotë se fëmijët mbi moshën 14 vjeç nuk i përfshijnë në këtë nocion.

Vetëm një numër shumë i vogël i gjykatave kanë dhënë përkufizim përafërsisht adekuat për këtë nocion dhe i kanë përfshirë shumicën e llojeve të abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual të fëmijëve deri në moshën 18 vjeç.

Pjesa tjetër e gjykatave kanë dhënë vetëm definicion të pjesshëm dhe të shkurtër për këtë nocion (më së shpeshti bëhet fjalë për çdo formë të shfrytëzimit seksual të fëmijëve ose se këtë nocion e nënkuptojnë konform inkriminimit të veprave penale, të parashikuara me Kodin Penal, pa i dhënë perceptimet e tyre për këtë nocion).

Marrë në përgjithësi, gjykatat këtë nocion e përkufizojnë si ndërmarrje të aktiviteteve në të cilat përdoret forca ose kërcënim, me keqpërdorimin e gjendjes, me mundësinë që të ndikohet mbi fëmijët, veçanërisht nga ana e personave të cilët kanë autoritet të caktuar dhe fëmijët kanë besim tek abuzuesi.

Prokuroritë publike

Për dallim prej gjykatave, vetëm një numër i vogël i prokurorive publike nuk kanë dhënë përgjigje në këtë pyetje.

Megjithatë, pjesa më e madhe e prokurorive kanë dhënë përgjigje të shkurtër se bëhet fjalë për çdo formë të abuzimit seksual të fëmijëve dhe se këtë nocion e nënkuptojnë konform veprave të parapara penale në Kodin Penal.

Vetëm një numër i vogël i prokurorive publike e kanë përshkruar drejtë dhe në mënyrë gjithëpërfshirëse se çka në të vërtetë nënkuptojnë me nocionin abuzim seksual dhe eksploatim seksual të fëmijëve.

Në përgjithësi, prokuroritë publike këtë nocion e kuptojnë si manipulim ose detyrim të fëmijëve për të marrë pjesë në aktivitete të paligjshme seksuale, shfrytëzim me eksploatim të fëmijëve në prostitucion, shfrytëzim me eksploatim të fëmijëve në paraqitje dhe revista pornografike dhe ngjashëm.

Persona profesionistë të policisë

Rreth gjysma sektorëve policorë të anketuar nuk dhanë përgjigje në pyetjen e parash-truar se si e kuptojnë abuzimin seksual dhe eksploatimin seksual të fëmijëve.

Vetëm disa sektorë kanë dhënë përgjigje adekuate dhe gjithëpërfshirëse për këtë nocion, ndërsa pjesa më e madhe e sektorëve kanë dhënë vetëm sqarim të shkurtër se ky është çdo aktivitet i orientuar drejt abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual të fëmijëve nga ana e të rriturve përmes shfrytëzimit të pamundësisë së fëmijës për ta kuptuar domethënien e aktiviteteve seksuale të kryera mbi të dhe duke mos pasur mundësi për ta refuzuar ose për të dhënë pëlqim për aktivitete të tilla për shkak të lajthitjes, mashtrimit dhe ngjashëm.

Persona profesionistë të qendrave për punë sociale

Pothuajse të gjitha qendrat dhanë përgjigje në pyetjen për nocionin e abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual të fëmijëve. Megjithatë, një numër i vogël i tyre kanë dhënë përafërsisht përkufizim gjithëpërfshirës dhe të drejtë për këtë nocion, një pjesë e tyre këtë abuzim e lidhin vetëm me fëmijët nën moshën 14 vjeç, ndërsa pjesa më e madhe e përkraujnë vetëm me arsytim të shkurtër se me të nënkuptohet çdo lloj i aktivitetit seksual të të rriturit ose adoleshentit me fëmijë dhe se është një "akt i neveritshëm" dhe e keqja më e madhe që bëhet mbi fëmijët është mënyra më flagrante e cenimit të të drejtave të fëmijës të cilat lënë pasoja të përhershme të dëmshme dhe ngjashëm.

Persona profesionistë të sektorit civil (OJQ)

Vetëm katër nga gjithsej nëntë organizata joqeveritare, të përfshira në hulumtim, dhanë përgjigje në pyetjen se si e kuptojnë nocionin abuzimi seksual dhe eksploatim seksual të fëmijëve.

Nga përgjigjet e dhëna mund të konstatohet se sektori joqeveritar përafërsisht e kupton drejtë këtë nocion dhe përfshinë më tepër forma të llojeve të këtylla të abuzimit dhe eksploatimit të fëmijëve. Në të shumtën e rasteve, këtë nocion e përkufizojnë si aktivitetet të shkaktuar me forcë ose kërcënim për kontakt seksual me fëmijën (prekje, ledhatim në vende të papërshtatshme), marrëdhënie seksuale me fëmijën, detyrim në prostitucion, të treguarit e pjesëve intime të trupit përpara fëmijës, martesë të detyrueshme ose të kontraktuara dhe ngjashëm.

Pyetësi iu dërgua edhe Organizatës Botërore të Shëndetësisë, e cila nuk e plotësoi Pyetësin, por na informoi se ka zbatuar hulumtim të ngjashëm përmes anketimit të fëmijëve, ndërsa në tekstin në vijim do tua prezantojmë konstatimet dhe rekomandimet.

CILI ËSHTË PROFILI I VIKTIMAVE TË ABUZIMEVE TË CEKURA? (Pyetja nr. 5)

Gjykatat

Pak më pak se gjysma e gjykatave të anketuara nuk kanë dhënë përgjigje në këtë pyetje, ndërsa ato që janë përgjigjur i kanë marrë parasysh vetëm rastet të cilat i kanë proceduar pa dhënë informata të përgjithshme, megjithatë duhet të theksohet se të gjitha gjykatat nuk iu përgjigjën të gjitha pyetjeve të parashtruara.

Sa i përket **gjinisë së viktimave** nga përgjigjet rezulton se në numrin më të madh të rasteve ato janë fëmijë-vajza, por gjithashtu ka edhe një numër të konsiderueshëm të fëmijëve-meshkuj viktimë të veprave të cekura penale.

Na aspekt të moshës së viktimave më së shpeshti ata janë fëmijë të moshës prej 14,15 dhe 16 vjeç, por ka edhe fëmijë-viktima me moshë akoma më të vogël, përkatësisht 7, 8, 9 ose 12 vjeç.

Fëmijët-viktima të veprave të cekura penale, në numër më të madh të përgjigjeve të dhëna të pjeseshme, në kontekst të **statusit arsimor**, janë me arsim fillor.

Në kontekst të **përkatësisë** etnike numri më i madh i viktimave janë të bashkësisë etnike maqedonase dhe rome, ndërsa në numër më të vogël janë të bashkësive etnike shqiptare, turke ose ndonjë bashkësie tjetër etnike.

Viktimat, në të shumtën e rasteve vijnë nga **familje disfunktionale, të rrezikuara sociale, të varfra** ose familje nga mjedise rurale, të papunësuar, ndërsa numër më i vogël nga familjet me një prind ose nga prind të divorcuar.

Në aspekt të **hendikepit dhe mos-zhvillimit mendor** vetëm një numër i vogël i gjykatave kanë potencuar se viktimë të këtyre veprave penale janë nga kjo kategori e fëmijëve.

Prokuroritë publike

Nga të dhënat e prokurorive publike mund të vërehet se vetëm një numër i vogël nuk kanë dhënë përgjigje në këtë pyetje, por të gjitha prokuroritë nuk u janë përgjigjur të gjitha pyetjeve të parashtruara. Nga përgjigjet shihet se numri më i madh i viktimave, sa i përket **strukturës gjinore** janë të gjinisë femërore, ndërsa numër i vogël janë fëmijë-viktima meshkuj.

Në aspekt të **moshës** ata janë fëmijë të moshës prej 13 dhe 14 vjeçare, por gjithashtu sipas të dhënave të prokurorive ka edhe fëmijë-viktima të moshave më të vogla, përkatësisht të moshës 8 vjeç, madje edhe fëmijë 3 vjeç.

Fëmijët viktima të veprave të cekura penale, në numrin më të madh të përgjigjeve të dhëna të pjeshme në kontekst të **statusit arsimor** janë me arsim fillor ose arsim të papërfunduar.

Në aspekt të **përkatësisë etnike njësor, sikurse edhe tek përgjigjet e gjykatave** numri më i madh i viktimave janë të bashkësisë etnike maqedonase dhe rome, ndërsa numër më i vogël të bashkësisë etnike shqiptare, turke ose bashkësive tjera etnike.

Viktimat, në të shumtën e rasteve vijnë nga **familje** të rrezikuara sociale, të varfra dhe të papunësuar dhe vetëm nga një prokurori publike është cekur edhe **alkoolizmi**.

Në kontekst të **hendikepit dhe mos-zhvillimit** mendor gjithashtu, sikurse edhe gjykatat, prokuroritë publike cekën se vetëm një numër i vogël i viktimave të veprave të cekura penale janë të kësaj kategorie të fëmijëve.

Policia

Sipas përgjigjeve të organeve policore **viktima më të shpeshta** janë fëmijët-femra, të moshës prej 11-16 vjeç, ndërkaq sa i përket statusit arsimor në numër më të madh janë fëmijët me arsim fillor ose pa arsim.

Sa i përket përkatësisë etnike, numri më i madh i viktimave janë të bashkësisë etnike maqedonase dhe rome, ndërsa numër më i vogël i bashkësisë etnike shqiptare, ose nga bashkësitë e tjera etnike.

Viktimat, në të shumtën e rasteve rrjedhin nga familjet e rrezikuara ekonomisht, të papunësuar, të varfra, disfunktionale dhe familje të paorganizuar. Si viktima paraqiten edhe fëmijët të cilët vijnë nga familje në të cilat ka pasur dhunës.

Qendra për punë sociale

Në lidhje me këtë pyetje, thuaja se të gjitha qendrat kanë dhënë përgjigje të ngjashme, përkatësisht kanë cekur se viktima më të shpeshta, sipas informatave të tyre, janë fëmijët të cilët nuk e kanë mbushur moshën 14 vjeç.

Në aspekt të përkatësisë etnike theksohen fëmijë të bashkësisë maqedonase dhe rome, por në numër më të vogël edhe fëmijët e bashkësisë shqiptare dhe turke.

Njëherësh, si viktima paraqiten fëmijët e shpërfillur nga aspekti edukativ, arsim dhe psikologjik ose pa kujdes prindëror, fëmijët në rrugë, si dhe fëmijët të cilët jetojnë në kushte të vështira socio-ekonomike, ose që e kanë prejardhjen nga familje disfunktionale ose prindërit e të cilëve janë me arsim të ulët.

Po ashtu, sipas përgjigjeve të një pjese të qendrave, si viktima paraqiten fëmijët me përvojë seksuale paraprake, që kanë qenë viktima të eksploatimit seksual ose kanë qenë të ekspozuar në dhunë familjare, por konsiderohet se **të gjitha kategoritë e cekura në pyetësor në mënyrë të barabartë janë të ekspozuar në rrezik**.

Organizata joqeveritare

Sipas përgjigjeve të organizatave joqeveritare, kategoritë më të rrezikuara të fëmijëve, të cilët mundet dhe janë viktima të eksploatimit seksual, janë fëmijët në rrugë, fëmi-

jët femra dhe meshkujt në mënyrë të barabartë dhe më së shpeshti këta janë viktimë të bashkësisë etnike maqedonase, por edhe rome, për shkak se numri më i madh i fëmijëve në rrugë janë të bashkësisë etnike rome.

Pastaj, më të rrezikuar janë fëmijët të cilët jetojnë në familje me marrëdhënie të çrregulluara familjare, në familje ku ka pasur dukuri të dhunës në familje dhe në familje me status të ulët ekonomik.

A KA QENË FËMIJA I NJËJTË DY OSE MË SHUMË HERË VIKTIMË DHE A ËSHTË PARAQITUR KRYERËSI PËRSËRI NË ROLIN E NJËJTË? (Pyetja nr. 6)

Gjykatat

Rreth gjysma e gjykatave nuk ka dhënë përgjigje në këtë pyetje, ndërsa prej atyre që kanë dhënë vetëm një gjykatë është përgjigjur se një fëmijë i njëjtë disa herë ka qenë viktimë nga kryerës të ndryshëm dhe një gjykatë është përgjigjur se gjatë periudhës së përmendur vetëm një person i njëjtë dy herë është paraqitur si kryerës, ndërsa gjykatat e tjera janë përgjigjur se nuk kanë pasur raste të këtilla.

Prokuroritë publike

Vetëm një numër i vogël i prokurorive nuk kanë dhënë përgjigje në këtë pyetje, me ç'rast nga ato që janë përgjigjur, vetëm në një rast fëmija i njëjtë ka qenë dy herë viktimë nga kryerës të ndryshëm, ndërsa sipas prokurorisë tjetër një fëmijë i njëjtë 11 herë ka qenë viktimë, por nuk është cekur se a ka qenë kryerësi i njëjtë (Shtip), ndërkaq prokuroritë e tjera janë përgjigjur se nuk kanë pasur raste të tilla.

MASA PËR NDIHMË DHE MBROJTJE TË FËMIJËS DËSHMITAR (Pyetja nr.7)

Gjykatat dhe prokuroritë publike

Në lidhje me pyetjen nëse dhe çfarë masash ndërmarrin gjykatat dhe prokuroritë publike për ndihmë dhe mbrojtje, kur fëmija paraqitet si dëshmitar, është përgjigjur vetëm një numër i vogël i gjykatave dhe më pak se gjysma e prokurorive publike, ndërkaq një pjesë e tyre janë përgjigjur se nuk kanë ndërmarrë kurrfarë masa për ndihmë dhe mbrojtje, ndërkaq numri më i madh i gjykatave dhe prokurorive publike u përgjigjën se seanca dëgjimore mbahet në prezencën e prindit, ekipit të qendrës për punë sociale (psikologut ose psikiatrit), personave tjerë specialistë, në praninë e personit të autorizuarit, përkatësisht mbrojtësit, pa prezencën e të akuzuarit dhe pa praninë e publikut. Njëra prej gjykatave vetëm i ka cituar dispozitat e Ligjit për drejtat e të miturve që kanë të bëjnë me këtë çështje, pa dhënë sqarime se si dhe sa zbatohen ato në praktikë. Një prokurori është përgjigjur se seanca **dëgjimore është kryer në ambient të veçantë, e jo në sallën e gjyqit, si shembull pozitiv për qasje përkatëse ndaj fëmijës.**

Policia

Shërbimet policore gjithashtu, këtë pyetje e kanë kuptuar sikurse edhe gjykatat dhe prokuroritë dhe kanë dhënë përgjigje sidomos në aspekt të mënyrës së marrjes në pyetje të fëmijës, por nuk ceken masat e tjera për ndihmë dhe mbrojtje të fëmijëve. Kështu, sipas përgjigjeve të policisë, për çdo rast veç e veç njoftohet qendra për punë sociale, ndërsa gjatë marrjes në pyetje të fëmijës merr pjesë prindi-kujdestari, psikologu i qendrës për punë so-

cialë, ndërkohë fëmijës pyetjet i parashtrohen në ambient special të pajisur për fëmijë, por ambient të këtillë ka vetëm në Shkup, por jo edhe në organet e tjera policore nëpër Republikë. Bisedën me fëmijët-viktima e zhvillon inspektor i trajnuar.

Sipas **përgjigjeve, policia zyrtarisht nuk ka pranuar informatë kthyesë nga gjykatat, në lidhje me atë se çka ka ndodhur me denoncimin** dhe as vendim gjyqësorë. Në të gjitha rastet, policia vepron me urgjencë dhe pa prolongim dhe ndërmerr masa që me fëmijët të bisedohet vetëm një herë, të mbahet llogari për nevojat e fëmijës me qëllim që të mbrohet nga viktimizimi i sërishëm.

KATEGORITË E FËMIJËVE TË CILËT VEÇANËRISHT I EKSPOZOHEN RREZIKUT (Pyetja nr. 8)

Gjykatat dhe prokuroritë publike

Sipas përgjigjeve të gjykatave dhe prokurorive publike, mund të konstatohen përgjigje përafërsisht të njëjta, nga të cilat mund të vërehet se më të ekspozuar në rrezik për abuzim seksual janë fëmijët pa kujdes prindëror, përkatësisht fëmijët e neglizhuar, fëmijët e familjeve të varfra, fëmijët në rrugë, fëmijët përdorues të drogës, ndërsa në numër më të vogël fëmijët e ekspozuar në dhunë familjare, fëmijët jashtë arsimit dhe fëmijët me nevoja të veçanta. Një pjesë e gjykatave dhe prokurorive publike kanë deklaruar se **të gjitha kategoritë e fëmijëve në mënyrë të barabartë janë të ekspozuar në rrezik.**

Policia

Sipas përgjigjeve të policisë, rezulton se të gjitha kategoritë e cekura të fëmijëve mund të jenë viktima, por si kategori më e rrezikuar e fëmijëve janë ata të cilët jetojnë në nivelin e varfërisë, fëmijët pa prindër dhe kujdes prindëror, fëmijët të cilët kanë rrezik të caktuar social dhe kategoritë e tjera të fëmijëve.

Qendra për punë sociale

Në lidhje me këtë pyetje, pothuajse të gjitha qendrat kanë dhënë përgjigje të ngjashme, përkatësisht kanë cekur, se viktima më të shpeshta, sipas informatave, janë fëmijët: të cilët nuk kanë mbushur moshën 14 vjeç, ndërsa në kontekst të përkatësisë etnike janë fëmijët e bashkësisë etnike maqedonase dhe rome, ndërkaq në numër më të vogël ka edhe fëmijë nga bashkësia shqiptare dhe turke. Njëkohësisht, si viktima paraqiten fëmijët e neglizhuar nga aspekti psikologjik, edukativ, arsimor ose pa kujdes prindëror, fëmijët në rrugë, si dhe fëmijët të cilët jetojnë në kushte të këqija socio-ekonomike, ose të cilët rrjedhin nga familje disfunktionale ose prindërit e të cilëve janë me nivel të ulët arsimor. Po ashtu, sipas përgjigjeve të një pjese të qendrave, si viktima të eksploatimit seksual paraqiten edhe fëmijët me përvojë paraprake seksuale, të cilët kanë qenë viktima të eksploatimit seksual, ose kanë qenë të ekspozuar në dhunë familjare, si dhe **ajo se të gjitha kategoritë e fëmijëve të cekur në Pyetësor në mënyrë të barabartë i ekspozohen rrezikut.**

Organizatat joqeveritare

Organizatat joqeveritare konsiderojnë se **të gjithë fëmijët në mënyrë të barabartë janë të ekspozuar në rrezik** dhe veçanërisht fëmijët të cilët e kanë braktisur shkollën, fëmijët e ekspozuar në dhunë familjare dhe të cilët paraprakisht kanë pasur përvojë me eksploatim seksual, fëmijët të cilët jetojnë dhe punojnë në rrugë, fëmijët me zhvillim të pamjaftueshëm mendor, fëmijët pa kujdes prindëror ose nëse jetojnë në nivelin e varfërisë, fëmijët përdorues të drogës, fëmijët të bashkësive të vogla etnike, fëmijët e migrantëve.

BASHKËPUNIMI NDËRMJET INSTITUCIONEVE

Në pyetjen se me cilat shërbime/organizata kanë bashkëpunuar organet dhe organizatat e anketuara, **gjykatat** u përgjigjën se më së shpeshti bashkëpunojnë me: qendrat për punë sociale, policinë dhe prokurorinë publike, me organizatat joqeveritare dhe me organet e organizatat e tjera. **Prokuroria publike**, më së shpeshti bashkëpunon me qendrat për punë sociale dhe me policinë, ndërsa edhe policia më së shpeshti bashkëpunon me qendrat për punë sociale, me institucionet arsimore, por edhe me këshillimoret për prindër dhe fëmijë, Entin për Shëndet Mendor, gjykatat dhe me organet e tjera. Këto organe cekin se kanë bashkëpunim të mirë me të gjitha organet dhe institucionet dhe se nuk kanë kurrfarë probleme gjatë bashkëpunimit të ndërsjellë.

Nga përgjigjet e pranura nga **qendrat për punë sociale** rezulton se qendrat më së shumti kanë bashkëpunim të mirë me: policinë, gjykatat dhe prokuroritë publike, ndërsa nuk është në nivel të kënaqshëm bashkëpunimi me pushtetin lokal, me institucionet shëndetësore dhe arsimore edhe pse një pjesë e qendrave theksojnë se kanë bashkëpunim të mirë me shërbimet psikologjike-pedagogjike të shkollave, gjë që është shembull pozitiv. Gjithashtu, qendrat kanë bashkëpunim të mirë edhe me organizatat joqeveritare, por si anë të dobët, në kontekst të bashkëpunimit dhe nevojës për ndihmë dhe mbrojtje të viktimave nga institucionet e veçanta profesionale, theksohet mospasja e këshillimoreve përkatëse për trajtimin dhe rehabilitimin e viktimave. Po ashtu, qendrat i vënë në pah dukuritë negative në procedurat gjyqësore, për shkak të rasteve kur fëmijët merren në pyetje më shumë herë, me çka në mënyrë plotësuese traumatizohen dhe viktimizohen.

Organizatat joqeveritare në dhënien e ndihmës viktimave, më së shpeshti bashkëpunojnë me qendrat për punë sociale, gjykatat dhe policinë, si edhe me Avokatin e Popullit.

PJESËMARRJA E PERSONAVE PROFESIONISTË NË PROGRAMET PËR PARANDALIM

Nga përgjigjet e **gjykatave** u konstatua se vetëm një gjykatë ka marrë kanë marrë pjesë në programin për parandalim, por nuk është theksuar në cilin, ndërsa njëra nga gjykatat kërkoi që Avokati i Popullit të organizojë aktivitete të këtilla në të cilat do t'i përfshijë edhe gjyqtarët.

Prokuroritë publike u përgjigjën se një pjesë e tyre kanë marrë pjesë në trajnime për dhunë në familje përmes Akademisë për Trajnimin e Prokurorëve Publikë, ndërkaq një numër i vogël kanë marrë pjesë në pushtetin lokal përmes trajnimeve të organizuara nga organizata joqeveritare dhe nga këshillat për parandalim në komuna.

Organet policore theksuan se janë hartuar projekte për luftë kundër dhunës në familje, me ç'rast janë mbajtur punëtori dhe takime me nxënës. Programet parandaluese, në përputhje me sistematizimin e Ministrisë së Punëve të Brendshme, i zbaton dhe organizon Seksioni i veçantë për parandalim, ndërkaq inspektorët për delikucencë të të miturve ekskluzivisht punojnë në dokumentimin e të dhënave për veprimin sipas denoncimeve dhe ngjarjeve për vepra përkatëse penale. Më tej, nëpunësit policorë, në kuadër të projekteve me titull: "Parandalimi nga trafikimi me fëmijë" dhe "Përmes sportit për tolerancë pa dhunë", janë përfshirë në trajnime për abuzimin seksual dhe eksploatimin e fëmijëve.

Shumica e **qendrave për punë sociale** nuk kanë marrë pjesë në programet për parandalim dhe vetëm një numër i vogël i tyre ka marrë pjesë në programe të caktuara si: "Stop dhunës". Shumica e qendrave për punë sociale kanë marrë pjesë në Programin e Ministrisë për Punë dhe Politikë Sociale, Kryqit të Kuq dhe Entit për Veprimtari Sociale me temë: "Me edukim dhe dije deri te parandalimi nga abuzimi seksual dhe pedofilia", përmes më tepër punëtorive dhe tribunave. Këto programe dhe tribuna janë prezantuar edhe përmes fushatave dhe ligjëratave në shkollat fillore dhe të mesme, me titull: "Me edukim dhe dije deri te

parandalimi nga abuzimi seksual”, në organizim të Kryqit të Kuq. Gjithashtu, është bërë edhe prezantimi dhe informimi i të rriturve nëpër shkolla, prindërit dhe këshillat prindërore.

Një pjesë e organizatave joqeveritare, sidomos organizata joqeveritare e cila strehon viktimat të trafikimit me njerëz, ka zhvilluar program kompleks për parandalimin e trafikimit me njerëz, i cili përfshinë grupe të ndryshme: “grupet në rrezik”, persona të rinj, persona të papunë, persona me status të ulët social, fëmijët në rrugë, fëmijët pa kujdes prindëror, grupe të marginalizuara dhe persona të trafikuar. Kjo organizatë zbaton metoda të ndryshme të parandalimit gjatë punës me këto grupe edhe atë përmes leksioneve preventive, punëtorive, ushtrimeve, forumeve, teatrit, shpërndarjes së materialeve parandaluese, konsultimeve me internet, përmes linjës telefonike SOS për parandalimin e trafikimit me njerëz. Gjithashtu, një pjesë e organizatave joqeveritare janë anëtare të Trupit Koordinues Nacional për zbatimin e Planit të Veprimit për parandalimin dhe luftimin e abuzimit seksual të fëmijëve dhe pedofilisë dhe në këtë rol kanë hartuar udhërrëfyes për prindërit dhe mësimitdhënësit, me qëllim që të pajisen me dije dhe shkathtësi se si t’i mbrojnë fëmijët nga abuzimi seksual, ndërkohë që zbatojnë edhe fushatë për grumbullimin e mjeteve nga qytetarët dhe kompanitë për krijimin e fondit për mbështetjen e fëmijëve dhe të rinjve-viktima të abuzimit seksual. Po ashtu, organizatat joqeveritare realizojnë edhe trajnime në temë: “Përfaqësimi kur fëmijët janë viktimat të abuzimit seksual dhe lobimi për ndëshkim më të rigoroz të pedofilëve”, ndërkaq është hartuar edhe studimi me temë: “Fëmija-dëshmitarë dhe abuzimi seksual mbi fëmijët”.

SI KA MBËRRITUR FËMIJA DERI TEK QENDRA PËR PUNË SOCIALE OSE DERI TEK ORGANIZATA JOQEVERITARE?

Në lidhje me këtë pyetje u përgjigjën pjesa më e madhe e qendrave, ndërsa nga përgjigjet e tyre rezultoi se në numrin më të madh të rasteve viktimat ka mbërritur në qendër sipas denoncimit të policisë, pastaj sipas denoncimit të policisë dhe prindit apo familjarit, ndërsa një pjesë më e vogël në qendër kanë mbërritur me kërkesë të gjyqit dhe prokurorisë publike ose janë dërguar nga policia dhe organizatat joqeveritare.

Organizatat joqeveritare potencuan se në të shumtën e rasteve tek ato, viktimat i dërgon Njësia për luftë kundër trafikimit me njerëz pranë Ministrisë së Punëve të Brendshme, Mekanizmi Nacional për Referim pranë Ministrisë për Punë dhe Politikë Sociale, si dhe nga qendrat për punë sociale. Organizatat joqeveritare sa u përket viktimave për këtë njoftohen më së shpeshti përmes linjës SOS për fëmijë dhe të rinj ose përmes vizitës së drejtpërdrejt të viktimës në organizatën joqeveritare, e cila posedon linjë të këtyre telefonike, por rrallëherë viktimat paraqiten vet, përkatësisht më së shpeshti rastin e denoncojnë prindërit ose persona të afërm, të cilët kanë qenë dëshmitarë të veprës së këtyre ose dyshojnë se fëmija është viktimë e eksploatimit seksual.

INDIKATORËT PËR VLERËSIMIN SE FËMIJA ËSHTË VIKTIMË E ABUZIMIT SEKSUAL DHE EKSPLOATIMIT SEKSUAL

Sipas përgjigjeve të cilat i kanë dhënë gjysma e qendrave të anketuara (qendrat e tjera nuk kanë dhënë përgjigje në këtë pyetje), mund të konstatohet se qendrat këtë vlerësim, në numrin më të madh të rasteve, e kryejnë në bazë të shenjave të cilat i manifeston fëmija, përkatësisht kur vërejnë ose kur marrin informata se fëmija është më i tërhequr, depresiv, me vëmendje dhe përqendrim të zvogëluar, bëhet agresiv, nevrik, ikë nga mësimi, ndjen turp, hidhërim ose ndryshime të tjera në sjelljen e fëmijës, siç është edhe sjellja delikvente, bëhet përdorues i drogës ose ka ide suicide ose probleme tjera fizike dhe psikike. Në bazë të këtyre shenjave, qendrat vlerësojnë se me fëmijën po ndodhë diçka dhe se bëhet fjalë për abuzimin e tij. Disa nga qendrat kanë deklaruar se këtë e kanë vlerësuar vetëm në

bazë të kontrollit mjekësor.

Organizatave joqeveritare në lidhje me këtë çështje janë përgjigjur se gjithashtu si indikatorë për vlerësimin se fëmija është viktimë, janë shenjat të cilat i manifeston fëmija, siç është tërheqja, depresioni, njohuritë për seksin dhe sjelljen seksuale mbi nivelit të pritshëm për moshën e tij, ndryshimet e disponimit, ankthe, urinim në krevat, probleme në shkollë, reagime agresive, por në raste të caktuara edhe kur fëmija ka plagë, përkatësisht lëndime sidomos në zonën gjenitale.

PUNA KONKRETE E QENDRAVE ME RAST TË CAKTUAR

Në këtë pyetje, përgjigje kanë dhënë rreth gjysma e qendrave, ndërsa nga përgjigjet e tyre rezulton se i ndërmarrin këto masa për ndihmë dhe mbrojtje të fëmijës-viktimë të abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual:

- ndihmë për mjekimin dhe sanimin e lëndimeve (mbrojtje shëndetësore), siguri mi i mbrojtjes gjatë procedurës gjyqësore, mbështetje psikologjike-sociale me bisedë dhe ndërmjetësim për sigurimin e ndihmës profesionale, terapisë, motivimit, mbështetjes financiare dhe ndihmë me qëllim të ndryshimit të mjedisit sipas nevojës, ndihmë për ndjekje të rregullt të mësimi, risocializim, intervistë dhe bisedë, grumbullim i informatave të nevojshme, mes të cilave edhe provat mjekësore, njoftimet e policisë, punën me familjen dhe me fëmijën përmes planit individual, ndjekjen dhe evaluimin e aktiviteteve të planifikuara. Nëse fëmija nuk ka prindër ose prindërit e kanë keqpërdorur, qendra e vendos fëmijën në institucion për mbrojtje sociale, ndërsa nëse fëmija nuk ka dokumentacion personal ose dokumentacion tjetër i ndihmohet që të pajiset me të. Po ashtu, qendrat i japin viktimës dhe familjes ndihmë profesionale këshillëdhënëse, kryejnë mbikëqyrje mbi të drejtën prindërore, sipas nevojës bëjnë vendosjen e fëmijës në institucion përkatës, japin ndihmë gjatë realizimit të të drejtave të natyrës materiale, bashkëpunojnë me institucione tjera, e njoftojmë shkollën dhe kryejnë punë edukative këshillëdhënëse përmes psikologut, ndërkohë që sigurojnë edhe mbështetjen e viktimës dhe prindërve dhe ndërmarrin masa për pengimin e viktimizimit sekondar.

PUNA KONKRETE E ORGANIZATËS JOQEVERITARE ME RAST TË CAKTUAR

Sipas sqarimit të organizatave joqeveritare, kur është paraqitur fëmija ose person tjetër në linjën SOS dhe kanë deklaruar se bëhet fjalë për abuzim seksual, shpeshherë e kanë potencuar edhe faktin se institucionet rastin ia bartin njëri tjetrit, ndërsa gjatë kësaj kohe kryerësi i veprës është në liri, me çka fëmija traumatizohet në mënyrë plotësuese. Për rastet e kësaj, organizatat joqeveritare i kanë njoftuar organet kompetente, më së shpeshti qendrat për punë sociale dhe policinë, ndërsa shumë shpesh edhe Avokatin e Popullit.

REKOMANDIME TË DHËNA NGA ORGANET DHE ORGANIZATAT E ANKETUARA (Pyetja nr. 11)

Gjykatat

Pjesa më e madhe e gjykatave kanë dhënë rekomandime dhe propozime për përmirësimin e gjendjes dhe tejkalimin e problemeve, në mesin e të cilave dominojnë rekomandimet si vijojnë:

- Edukim dhe trajnim i personave zyrtarë, sidomos të punonjësve socialë, pedagogëve

dhe psikologëve, fëmijëve, mësimeve, përfaqësuesve të mediave, edukim të prindërve veçanërisht të familjeve të rrezikuara dhe të publikut të gjerë;

- Emisione në mjetet e informimit publik dhe fushata për ngritjen e vetëdijes publike;
- Përforsim i familjes dhe forsim i rolit edukativ i prindërve, por edhe i punonjësve arsimorë;
- Përforsim i dënimeve dhe shqiptim i dënimeve të përcaktuara;
- Inkorporim i programeve përkatëse për mbështetje dhe formimi i ekipeve mobile profesionale, të cilët do të jenë në dispozicion 24 orë, si dhe instalimi i linjës telefonike falas për denoncimin e rasteve të këtilla nga ana e fëmijëve dhe nxitja për t'i denoncuar dukuritë e këtilla;
- Veprim parandalues dhe ngritja e vetëdijes publike edhe përmes organizimit të tribunave dhe përforsimi i mjeteve të informimit publik;
- Hapja e këshillimoreve për punë me familjen në ose jashtë qendrave për punë sociale dhe aktivitet më i madh proaktiv dhe aktivitet mbrojtës të qendrave për punë sociale;
- Ndëshkim i kryerësve me dënime përkatëse, veçanërisht nëse janë anëtarë të familjes;
- Përforsim i kapaciteteve institucionale dhe njerëzore me qëllim që viktimave t'u jepen shërbime efektive.

Siç mund të shihet nga përgjigjet e gjykatave, edhe pse ato deri më tani fare nuk kanë marrë pjesë në kurrfarë trajnime, në rekomandimet e tyre propozohet edukimi i të gjithë profesionistëve tjerë, por asnjëra gjykatë nuk ka rekomanduar se ka nevojë për trajnimin edhe të gjyqtarëve.

Prokuroritë publike

Sikurse gjykatat ashtu edhe prokuroritë publike, rol të veçantë i japin parandalimit përmes edukimit të fëmijëve, por edhe edukimit dhe trajnimit të punonjësve arsimorë, personave zyrtarë të qendrave për punë sociale, policisë, prokurorive publike, gjykatave, por edhe prindërve dhe publikut të gjerë.

Në këtë kuptim, veç tjerash propozojnë:

- Parandalim dhe mbrojtje të fëmijëve-viktima në bashkëpunim të ndërsjellë të të gjitha institucioneve (MPB, QPS, gjykatat, prokuroritë);
- Edukim të fëmijëve, prindërve, mësimeve;
- Emisione mediatike për këtë problem, me qëllim të informimit më të madh mediatik për këtë dukuri dhe ngritje të vetëdijes publike;
- Zbatim të fushatave dhe promovim të qëndrimeve me qëllim të edukimit të të gjithë subjekteve për identifikimin e dukurive të këtilla dhe inkurajimin për t'i denoncuar të njëjtat;
- Sistem efikas parandalues për pengimin e fëmijëve për t'u bërë viktima, procedura të shpejta dhe të koordinuara nga të gjitha organet kompetente, rehabilitim dhe riintegrim të fëmijës-viktimë përmes praktikimit të procedurës së mirë midis të gjitha institucioneve (qendrave për punë sociale, institucioneve shëndetësore, institucioneve arsimore, shërbimeve policore, organeve gjyqësore);
- Angazhim më i madh i fëmijëve në aktivitete fizike, kulturore dhe aktivitete tjera;
- Rritje më aktive e punës dhe veprimit të qendrave, e jo vetëm pasi të ndodh problemi;
- Kujdes i shtuar ndaj fëmijëve edhe atë nga prindërit, punonjësit arsimor dhe qendrave për punë sociale, me qëllim të reagimit me kohë dhe kritere më të rrepta gjatë zgjedhjes dhe angazhimit të personave të cilët punojnë me fëmijë;
- Politikë më e ashpër ndëshkuese, shqiptim i dënimeve më të rrepta dhe sistem më

efikas juridik.

Policia

Organet policore, rekomandojnë realizimin e më tepër projekteve, në të cilët do të përfshihen nxënësit e shkollave të mesme dhe nxënësit e shkollave fillore, të cilëve do t'u sqarohen procedurat, indikatorët dhe në përgjithësi do të njihen me problemin, me qëllim të detektimit dhe aftësimit për vetëmbrojtje dhe inkurajimin e fëmijëve për t'i denoncuar këto dukuri. Organet policore, mes tjerash, rekomandojnë:

- Masa më rigoroze për dhunuesit, por edhe ndaj prindërve të cilët nuk kujdesen mjaftueshëm në edukimin e fëmijëve;
- Angazhim të përbashkët dhe bashkëpunim më të madh midis institucioneve të cilat janë kompetente për dhënien e mbrojtjes dhe ndihmës fëmijëve-viktima të eksploatimit seksual;
- Sensibilizim i publikut, për këtë problem dhe instalim i linjës telefonike;
- Projekte parandaluese për ngritjen e kapaciteteve të prindërve të disa familjeve në rrezik;
- Trajnim i kuadrit arsimor në shkolla dhe në institucione parashkollore, si dhe të shërbimeve psiko-sociale në të gjitha institucionet për detektimin e rasteve të dyshimta dhe për mënyrën e veprimit në raste të këtilla;
- Realizim i më tepër projekteve, në të cilat do të përfshihen nxënës të shkollave të mesme dhe fillore, të cilave do t'u sqarohen procedurat, indikatorët dhe në përgjithësi të njoftohen me problemin;
- Sensibilizimi i publikut dhe zbatimi i projekteve parandaluese për ngritjen e kapacitetit të prindërve të grupeve të caktuara të qytetarëve, trajnimin e kuadrit arsimor në shkolla dhe institucione parashkollore, për detektimin e rasteve të dyshimta dhe për mënyrën e procedimit të këtyre rasteve.

Qendrat për punë sociale

Numri më i madh i qendrave për punë sociale kanë dhënë rekomandimet e tyre për tejkalimin e këtij problemi, në mesin e të cilave:

- Formim i ekipit të veçantë profesional në çdo qendër, e cila do të punojë me grupe vulnerable dhe me fëmijë të cilët janë abuzuar dhe eksploatuar seksualisht dhe krijimin e ambienteve të veçanta për punë me këta fëmijë dhe rregullimi i tyre me audio dhe video pajisje;
- Respektim i protokolleve nga ana e institucioneve kompetente për veprim të drejtë dhe me kohë;
- Avancim i bashkëpunimit midis të gjitha institucioneve të cilat janë kompetente për zgjidhjen e çështjes për mbrojtjen e viktimave të eksploatimit seksual me qëllim të detektimit të problemit dhe ngritjes së vetëdijes në komunitet;
- Përfshirje në institucionet edukative-arsimore, edukimi i fëmijëve, kuadrit arsimor dhe shërbimeve psikologjike-pedagogjike në shkolla dhe inkorporimi nëpër në shkolla i edukatës seksuale;
- Ngritje e vetëdijes publike, sidomos tek profesionistët dhe bashkëpunim më i shpejtë dhe më i mirë midis institucioneve kompetente;
- Formim i këshillimoreve dhe mobilizim dhe kompletim i tyre me ekipe profesionale në qendra dhe nëpër shkolla;
- Zbulim efikas dhe i shpejtë i kryerësve dhe ndëshkimi i tyre më i rreptë;
- Organizim më i shpeshtë i takimeve (të organizuara dhe grupore) të prindërve të fëmijëve me kujdestarin e klasës dhe shërbimin pedagogjik-psikologjik në shkolla përmes

përmbajtjeve edukative për parandalimin e abuzimit seksual të fëmijëve;

- Përfaqësim i më tepër fushatave mediatike në lidhje me këtë dukuri;
- Detektim i hershëm i rastit, denoncimi i tij pranë institucioneve kompetente, punë dhe ndihmë për viktimën;
- Përforcim i sistemit juridik për mbrojtjen e fëmijëve – dëshmitarë të abuzimit seksual, dënime të larta për prindërit – kryerës të veprës, fushata informative nëpër shkolla;
- Hapje e linjës SOS në nivel lokal, pengimi i viktimizimit sekondar të fëmijëve-viktima, respektim i të drejtave të fëmijëve;
- Hapje e këshillimoreve për fëmijët-viktima me qëllim të trajtimit të tyre adekuat.

Organizata joqeveritare

Organizatave joqeveritare, mes tjerash, rekomandojnë se duhet:

- Të përforcohet sistemi i mbrojtjes së fëmijëve, sidomos me pro-aktivitet më të madh të institucioneve arsimore, të cilat kanë rol të madh në mbrojtjen e fëmijëve, qendrave për punë sociale të cilat duhet të zbatojnë aktivitete të ndryshme për parandalim dhe në mënyrë plotësuese duhet t'i përkushtohen punës individuale me familjet me qëllim të përforcimit të tyre;
- Sensibilizimi i publikut të gjerë për këtë dukuri negative;
- Inkorporimi i masave dhe programeve për risocializimin e fëmijëve-viktima, por edhe të personave të dënuar për këto vepra gjatë ekzekutimit të dënimit dhe pas përfundimit, me qëllim të pengimit të përsëritjes së veprës;
- Vendosija e mekanizmave për koordinimin dhe bashkëpunimin e të gjitha subjekteve të involvuara dhe mposhtjen e abuzimit seksual të fëmijëve;
- Rritja e dënimeve për kryerësit, varësisht nga vepra të cilën e kanë kryer;
- Instalimi i sistemit për monitorimin e kryerësve të këtyre veprave pas vuajtjes së dënimit, me qëllim që të pengohet përsëritja e veprës;
- Edukimi i vazhdueshëm i personave profesional për identifikimin dhe ndërmarrjen e masave të mbrojtjes, përkatësisht trajnimi intensiv i profesionistëve nga të gjitha institucionet dhe organizatat relevante;
- Aktivitete parandaluese në shkolla duke promovuar vazhdimisht shërbimet e mbrojtjes të cilat i kanë në dispozicion fëmijët;
- Shteti, të përgatit programe të veçanta për tejkalimin e rrezikut social tek grupet veçanërisht vulnerable të popullatës rome;
- Forcimi i partneritetit ndërmjet autoriteteve lokale dhe shoqërisë civile, me qëllim të sigurimit të qasjes multidisiplinare në nivel lokal, në drejtim të ndërmarrjes së aktiviteteve për parandalimin dhe luftimin e kësaj dukurie;
- Të realizohen hulumtime me qëllim të fitimit të bazës solide empirike për përcaktimin e principeve dhe faktorëve të cilët kontribuojnë për vulnerabilitetin e veçantë të popullatës rome dhe organizimit të fushatave për ngritjen e vetëdijes tek popullata rome për këtë fenomen.

KONSTATIME DHE REKOMANDIME NË BAZË TË PËRGJIGJEVE TË PRANUARA

Në bazë të analizës së përgjigjeve të pranuar sipas pyetjeve të përgjithshme të parashtruara në pyetësorë, pranë të gjitha organeve dhe organizatave të përfshira, mund të konstatohet si vijon:

- Organet kompetente në mënyrë të pamjaftueshme e kuptojnë nocionin eksploatim seksual dhe abuzim seksual të fëmijëve dhe nuk i kuptojnë të gjitha llojet e mundshme të

keqpërdorimit dhe shfrytëzimit të këtyre të fëmijëve;

- Në Kontekst të profilin të fëmijëve-viktima të eksploatimit seksual dhe abuzimit seksual të fëmijëve, më shesh hasen fëmijët femra, por nuk mund të shpërfilllet edhe numri i fëmijëve meshkuj. Gjithashtu, sipas të gjitha organeve, si viktima më së shpeshti paraqiten fëmijët e moshës nga 14 deri më 16 vjeç, ndërsa në numër më të vogël paraqiten edhe fëmijë të moshës më të vogël. Më së shpeshti viktimat janë të nacionalitetit maqedonas dhe romë, me arsim fillor ose pa arsimim dhe se rrjedhin nga familje të varfra, disfunksionale, konfliktuoze dhe familje të rrezikuara sociale, ndërsa një pjesë e vogël edhe e familjeve ku ka dukuri të dhunës në familje;

- Si kategori të fëmijëve, të cilët janë më të ekspozuar në rrezikun për t'u bërë viktimë, janë fëmijët pa prindër dhe kujdes prindëror përkatësisht fëmijët e neglizhuar, fëmijët në rrugë, fëmijët përdorues të drogës, fëmijët e varfër dhe fëmijët me probleme edukative-sociale, të cilët janë jashtë sistemit arsimor;

- Në lidhje me bashkëpunimin dhe koordinimin midis institucioneve, mund të konkludohet se ekziston bashkëpunim i mirë vetëm ndërmjet disa institucioneve (qendrave për punë sociale, policisë, organeve të jurisprudence), por se nuk ka bashkëpunim përkatës me institucionet arsimore dhe shëndetësore dhe me organet e organizata tjera përkatëse, si dhe me pushtetin lokal, bashkëpunim dhe koordinim i cili është i domosdoshëm për luftimin e suksesshëm të këtyre dukurive dhe sigurimin e ndihmës dhe mbrojtjes së fëmijëve;

- Organet dhe organizatat kompetente në masë të pamjaftueshme marrin pjesë në programet për parandalim, të cilët kanë rol të rëndësishëm për pengimin dhe reduktimin e keqpërdorimeve dhe shpërfilljeve të cekura të fëmijëve. Personat profesionistë, të cilët punojnë me fëmijë, nuk janë sa duhet të trajnuar dhe të aftësuar për të drejtat e fëmijëve dhe për detektimin e të gjitha llojeve të cenimeve dhe keqpërdorimeve të të drejtave të fëmijëve, gjë që është e domosdoshme për parandalimin e drejtë dhe efikas, si dhe për mbrojtje dhe rehabilitim;

- Fëmijët, rrallëherë e denoncojnë vet veprën. Më së shpeshti këtë e bëjnë persona të tjerë ose rasti kuptohet në bazë të informatave tjera. Kjo sugjeron në nevojën për edukimin e fëmijëve për të drejtat e tyre, identifikimin e keqpërdorimeve të atyre të drejtave dhe inkurajimin për t'i denoncuar shkeljet dhe keqpërdorimet pranë organeve kompetente, për atë se ku dhe si mund t'i denoncojnë rastet e këtyra;

- Si supozim kryesor për veprim parandalues është edukimi i fëmijëve përmes sistemit arsimor, por edhe i prindërve, personave zyrtarë dhe publikut të gjerë përmes trajnimeve dhe tribunave të ndryshme edukative, programeve dhe fushatave të ndryshme mediatike. Po ashtu, si masë preventive, sipas organeve, është ndëshkimi më rigoroz i kryerësve, por edhe monitorimi dhe puna me ta në mënyrë që të mos e përsërisin veprën;

- Mekanizmat dhe mënyrat për parashikimin e rehabilitimit të viktimave nuk janë të mjaftueshme, përkatësisht të njëjtat nuk zbatohen në masë të mjaftueshme;

- Për ndërmarrjen e masave parandaluese, mbrojtëse ose rehabilituese, shpeshherë nuk paraqiten kushtet financiare, kadrovike dhe teknike në të gjitha organet dhe institucionet;

- Me qëllim të përcaktimit të shkaqeve të cilat sjellin deri te abuzimi seksual i fëmijëve, janë të domosdoshme hulumtime më të shpeshta. Konform të dhënave të pranuar nevojitet të ndërmerren masa për eliminimin ose reduktimin e shkaqeve të cilat shpijnë në abuzime dhe shfrytëzime të këtyra të fëmijëve.

ANALIZA E INFORMATAVE DHE KONSTATIMEVE TË PRANUARA NGA INTERVISTAT E FOKUS-GRUPEVE ME PROFESIONISTË

Intervistat e fokus-grupeve u mbajtën me profesionistë nga më shumë organe dhe organizata relevante, përkatësisht nga: gjykatat kompetente, qendrat për punë sociale, prokuroritë, policia, organizatat joqeveritare, përfaqësues të shkollave fillore dhe të mesme (pedagogë, psikologë, defektologë), nga institucione shëndetësore (psikiatër, fiziterapistë) dhe nga trupa nacional. Megjithatë, pjesa më e madhe e trupave kuvendore dhe qeveritare nuk iu përgjigjën ftesës dhe nuk morën pjesë në këto fokus-grupe.

U mbajtën katër fokus-grupe në tre qytete të ndryshme të Maqedonisë. Intervistat e realizuara me profesionistë patën për qëllim të merren përgjigje të drejtpërdrejta dhe personale, qëndrime dhe opinione në lidhje me abuzimin seksual të fëmijëve. Në intervistat me fokus-grupet, vëmendje e veçantë iu përkushtua sidomos tendencave dhe profilit të fëmijëve të abuzimeve të këtilla dhe masave për parandalim, si dhe se cilat dhe çfarë mekanizmash shfrytëzojnë, si profesionistë, për sigurimin e mbrojtjes dhe ndihmës fëmijëve-viktima të abuzimit dhe eksploatimit seksual.

Në pjesën më të madhe të intervistës, personat profesionistë i dhanë të gjitha konstatimet, si në përgjigjet me shkrim të pyetjeve sa i përket **profilin të fëmijëve si viktima më të shpeshta të eksploatimit dhe abuzimit seksual**. Bëhet fjalë për fëmijë që nuk kanë mbushur moshën 14 vjeç, shumica e tyre janë të bashkësisë etnike maqedonase dhe rome, ndërsa në numër më të vogël janë të bashkësisë etnike shqiptare; fëmijë të neglizhuar nga aspekti psikologjik, edukativ dhe arsimor; fëmijë të cilët jetojnë në kushte të këqija socio-ekonomike, shpeshherë në familje të cilat pranojnë ndihmë sociale; fëmijë të cilët vijnë nga familje jofunksionale, nga familje me prindër të divorcuar ose të cilët jetojnë me njerkun ose njerkin; fëmijë të prindërve të cilët kanë arsim të ulët dhe ngjashëm.

Po ashtu, sikurse edhe sipas të dhënave të dërguara statistikore, nga përgjigjet e profesionistëve rezultoi se **llojet më të shpeshta të eksploatimit seksual janë**: sulmi seksual mbi fëmijë, jeta jashtëmartesore me person të mitur, akti seksual, kënaqja e epsheve seksuale para personit tjetër, incesti dhe ndërmjetësimi gjatë ushtrimit të prostitucionit.

Në kontekst të **tendencës së denoncimit të dukurive të këtilla dhe profilit të viktimës dhe kryerësve**, në periudhën e përfshirë kohore, nga viti 2008 deri në mes të vitit 2011, si dhe sipas përgjigjeve të dhëna me shkrim në pyetësorin, rezultoi se për dallim prej më parë dukuritë e këtilla denoncohen më shpesh, ndonëse dukuri të këtilla kanë ekzistuar edhe më herët, prandaj dhe rritet numri i viktimave dhe kryerësve. Për eksploatimin seksual, gjithnjë e më tepër flitet në publikë dhe gjithnjë e më tepër publiku ndërgjegjësohet për këtë të keqe. Gjithashtu, rezultoi se zvogëlohet moshja e viktimave dhe se për dukurinë e shpeshtë të këtyre keqpërdorimeve të fëmijëve kontribuon edhe përdorimi dhe prania e fëmijëve në rrjetet sociale, sidomos në "Fejsbuk", me çka rritet liria seksuale tek fëmijët, por edhe rreziku nga keqpërdorimi. Po ashtu profesionistët theksuan se në numrin më të madh të rasteve, abuzuesit gjenden në afërsi të drejtpërdrejt të viktimës, përkatësisht fëmija i njëjti dhe ka besim tek ata dhe se shumë pak si kryerës paraqiten persona të panjohur të viktimës.

Sa i përket pyetjes nëse **profesionistët nga organet kompetente kanë marrë pjesë në programet dhe aktivitetet për mbrojtjen e fëmijëve-viktima, nëpunësit policorë** potencuan se me fëmijët-viktima kanë vepruar persona specialistë dhe të trajnuar dhe se bashkë me qendrën për punë sociale merren vesh se ku do të zhvillohet biseda me viktimën dhe pastaj e informojnë prokurorinë publike për zbatimin e mëtejshëm të procedurës.

Profesionistët nga qendrat për punë sociale janë përgjigjur se veprojnë konform Protokollit për eksploatim seksual dhe abuzim të fëmijëve, të miratuar nga Ministria për Punë dhe Politikë Sociale, protokoll ky ku janë përfshirë të gjitha instruksionet se si duhet të veprohet me viktimat. Megjithatë, ata theksuan se ka nevojë për trajnim plotësues dhe rol më aktiv të qendrave, veçanërisht kur ekziston dyshimi në lidhje me mbikëqyrjen e të drejtës prindërore, përkaëtsisht se diçka po ndodh me fëmijën. Me këtë rast, ekip special i të trajnuar dhe ambient special të përshtatur kanë vetëm një numër i vogël i qendrave.

Gjykatat theksuan se veprojnë në përputhje me Ligjin për të drejtat e të miturve

dhe në radhë të parë fëmijës i caktojnë person të autorizuar që në dëgjimin e parë, ndërsa dëgjimin e kryejnë gjyqtarë hetues, të cilët veprojnë me kujdes të madh dhe në prani të ekipit të formuar nga qendra për punë sociale, ndërkaq nëse ka nevojë nga person ekspert, atëherë edhe në prani të personit ekspert. Gjykata vepron në procedurë urgjente dhe i ndërmerr të gjitha masat e mundshme për fshehtësinë e procedurës dhe mbrojtjen e të dhënave personale dhe të identitetit të fëmijës-viktimit, edhe pse shpeshherë gazetaret, nga burime të ndryshme, kuptojnë për rastin dhe publikojnë informata jopërkatese në publik, me çka cenohet privatësia dhe shpesh jepen të dhëna përmes së cilave lehtësisht mund të zbulohet identiteti, gjë që paraqet viktimizim plotësues për fëmijën-viktimit..

Prokuroritë publike potencuan se veprojnë konform Ligjit për procedurë penale dhe Ligjit për të drejtat e të miturve dhe i zbatojnë me ligj masat e parashikuara për mbrojtjen e viktimave.

Profesionistët e shkollave potencuan se nëpër shkolla zbatohen fushata dhe shpërndahen fletëpalosje për fëmijët, ndërkohë që mbahen edhe takime me prindërit. Po ashtu, potencuan se në rast të abuzimit të këtyre të fëmijës, punojnë me fëmijën-viktimit dhe me prindërit e tij, ndërkaq shërbimi psikologjik-pedagogjik zhvillon ligjërata për këto dukuri dhe në këtë kuptim bashkëpunojnë edhe me organizatat joqeveritare.

Profesionistët e institucioneve shëndetësore theksuan se "i kurojnë" pasojat dhe se nuk kanë mundësi t'i mbrojnë fëmijët për të mos u shndërruar në viktime të abuzimit seksual. Këto institucione zbatojnë psikoterapi mbi viktimat, ndërkaq punojnë edhe me prindërit e tyre me qëllim të tejkalimit të traumave dhe krizës emocionale dhe për këtë qëllim zbatohen trajtime speciale mjekësore.

Profesionistët e **sektorit joqeveritar** japin vetëm ndihmë fillestare, ndërsa më pas fëmijët-viktima i dërgojnë në institucionet kompetente.

Në kontekst të **rekomandimeve nga personat e intervistuar profesionistë** janë konstatuar rekomandimet e njëjta sikur në pyetësor (paraprakisht janë cekur në raport).

Në lidhje me parandalimin, për çka nevojitet edhe pjesëmarrja e domosdoshme në trajnime dhe mënyra tjera për fitimin e dijes dhe shkathtësive për detektimin e këtyre dukurive, pothuajse të gjithë pjesëmarrësit e intervistave të fokus-grupeve deklaruan se kanë marrë pjesë në numër të caktuar të seminareve, punëtorive, fushatave nga institucione/organizata të ndryshme në temën për parandalimin e dhunës midis nxënësve, programeve të OSBE-së për shkolla të sigurta, programeve të UNIFEF-it për reduktimin e dhunës, fushata në tema të ngjashme të organizuara nga MPB-ja, të cilat janë mbajtur nëpër shkollat fillore dhe të mesme, si dhe fushata e debate të organizuara nga organizata joqeveritare. Mirëpo, asnjëri nga pjesëmarrësit e intervistave të fokus grupeve nuk ka qenë pjesëmarrës ose organizator i ndonjë seminari të caktuar, trajnimi ose ligjërata të cilat kanë të bëjnë me temën konkrete për abuzimin seksual të fëmijëve.

Së këtejmi, përshtypje e përgjithshme nga bisedat e zhvilluara me profesionistët është se tek numri më i madh i pjesëmarrësve ka dominuar mendimi se ndonëse ekzistojnë programe, protokolle për punë, plane të veprimit të miratuar nga institucione relevante të shtetit, ato nuk janë implementuar deri në fund dhe shfrytëzohen pamjaftueshëm në praktikë, ndërsa si një nga shkaqet është mungesa e resurseve financiare, kadrovike dhe teknike.

Gjithashtu, mund të konstatohej se një numër i madh i të punësuarve në institucione nuk janë sa duhet të aftësuar për punë në fushën e abuzimit seksual të fëmijëve, prandaj personave profesionistë, sidomos qendrave për punë sociale u nevojitet specializim më i madh në punë në këtë fushë dhe lirimi i tyre nga puna në fushat e tjera, për shkak se nuk mund t'i japin rezultatet e dëshiruara në trajtimet dhe sjelljen me fëmijët-viktima të eksploatimit seksual dhe nuk disponojnë me dije dhe shkathtësi të nevojshme se si t'i identifikojnë dhe si të veprojnë me fëmijët-viktima të abuzimit seksual.

Gjatë diskutimeve u potencua mungesa e qasjes sistematike në pengimin dhe luftimin e abuzimit seksual të fëmijëve nga ana e institucioneve të cilat duhet t'i identifikojnë dhe të veprojnë në rast të dyshimeve se është kryer abuzim seksual mbi fëmijën.

Sa u përket **mekanizmave për identifikimin dhe veprimin me fëmijët-viktima**, profesionistët e **shërbimeve policore** potencuan se më së shpeshti viktimat vet paraqiten ose policia vepron sipas informatave të fituara nga burime tjera dhe se nuk kanë probleme me identifikimin. Megjithatë, nëpunësit policorë vlerësojnë se duhet qartë të caktohet se cili institucion për çka është kompetent, ndërsa për këtë qëllim, veç tjerash, nevojitet promovim më i madh i Protokollit për veprimin me këtë kategori të fëmijëve të miratuar nga Ministria për Punë dhe Politikë Sociale.

Qendrat për punë sociale gjithashtu shpeshherë veprojnë sipas denoncimit të vet viktimave ose familjeve të tyre, policisë, shkollave ose organizatave joqeveritare, por ato veçanërisht kanë problem me identifikimin e fëmijëve-viktima të moshës nga 2 deri më 5 vjeç, sepse këta fëmijë nuk kanë mundësi të sqarojnë se çka në fakt u ka ndodhur. Gjithashtu, qendrat përballen me mungesën e kuadrit specialist, i cili do të specializohet në fusha të caktuara, përkatësisht kanë vëllim të madh të punës, ndërsa numër të vogël të të punësuarve.

Gjykatat dhe prokuroritë publike punojnë me viktimat dhe kryerësit e identifikuar paraprakisht dhe kanë bashkëpunim të mirë me organet dhe institucionet relevante, por në seancat e tyre nuk ka pasur të pranishëm pedagogë dhe psikologë edhe pse një gjë e tillë është e nevojshme. Prokuroritë publike, përveç mungesës së mjeteve financiare nuk kanë probleme tjera, por vlerësojnë se nevojiten trajnime të vazhdueshme për të gjithë personat të cilët punojnë me fëmijë, në veçanti me fëmijë-viktima.

Sipas profesionistëve të shkollave më së shpeshti rastin e denoncojnë prindërit ose ndonjëri nga mësimdhënësit, edhe atë në bazë të sjelljes së fëmijës, por vlerësojnë se duhet të ketë komunikim më të madh dhe më të mirë ndërmjet nxënësit-mësimdhënësit-prindit dhe shërbimit pedagogjik-psikologjik në shkollë.

Institucionet shëndetësore mbajnë evidencë në bazë ditore për të gjithë pacientët, por evidencë të veçantë në rast të fëmijëve-viktima të abuzimit seksual nuk mbajnë dhe nuk kanë në dispozicion të dhëna të tilla. Kjo nuk paraqet një praktikë pozitive, për shkak se institucionet shëndetësore duhet t'i evidentojnë këto raste dhe t'i denoncojnë në institucione tjera kompetente për ndihmë dhe mbrojtje të mëtutjeshme të fëmijëve-viktima. Në veçanti, institucionet shëndetësore si problem e theksojnë mungesën e mjeteve financiare, sidomos sa i përket ekzaminimit dhe ekspertizës, për shkak se të njëjtat vështirë mund t'i arkëtojnë dhe kanë probleme se kush do ta paguajë kompensimin për punën e kryer.

Marrë në përgjithësi të gjithë pjesëmarrësit në intervistat e fokus-grupeve konsiderojnë se shteti duhet të sigurojë resurse përkatëse (financiare dhe njerëzore). Ministria për Punë dhe Politikë Sociale duhet të sigurojë programe të disponueshme dhe efektive për parandalim, për shërim, rehabilitim dhe riintegrim të të gjithë fëmijëve-viktima të abuzimit seksual. Duhet të hartohet program i masave dhe aktiviteteve për mbrojtjen e viktimave të abuzimit seksual, i cili duhet të përfshijë inkorporimin e shërbimeve këshillëdhënëse, strehimore, si dhe qendra ditore për punë me viktimat dhe prindërit e tyre.

INTERVISTA TË DETAJUARA ME FËMIJË – VIKTIMA TË EKSPLOATIMIT SEKSUAL DHE ABUZIMIT SEKSUAL DHE KONSTATIME (STUDIME TË RASTIT)

Studimi i rastit 1

Viktima ka jetuar së bashku me prindërit të cilët kanë qenë me arsim të ulët dhe në gjendje të pasigurt ekonomike. Që në fillim të ditëve adoleshente, ka qenë mjaft rebele dhe është futur në situata të rrezikshme dhe akoma pa mbushur 16 vjeç, nën ndikimin e një gruaje më në moshë, nga qyteti i njëjtë, ka filluar ta shes trupin e saj për para. Pastaj, në

moshën 17 vjeç ka ikur nga shtëpia, si rrjedhojë e marrëdhënieve problematike në familje dhe dhunës në familje mbi nënën të cilën e ka ushtruar babai i viktimës. Pikërisht mosfunksionimi i marrëdhënieve midis anëtarëve të familjes e kanë detyruar viktimën ta braktisë shtëpinë dhe të shkojë në Shkup, me shpresë se aty do të gjejë ardhmëri më të mirë për veten e saj. Fill pas mbërritjes në Shkup i është afruar një njeri në moshë (taksist) dhe i ka ofruar punë në restorant. Nga momenti kur ka filluar të punojë si kameriere është abuzuar seksualisht nga pronari i restorantit, i cili pas një periudhe kohore të shkurtër ka filluar të gjejë edhe klientë të tjerë, miq të tij dhe e ka detyruar të ketë marrëdhënie seksuale me ta. Dy herë është përdhunuar në mënyrë të shumëfishtë nga pronari dhe dy miqtë e tij. Rasti është zbuluar kur policia, krejt rastësisht, e ka ndaluar atë dhe makronë e saj për tua kontrolluar dokumentet e udhëtimit. Në momentin e parë ajo nuk ka treguar asgjë, por pasi policia i ka ndarë në stacionin policor dhe i ka vendosur në ambiente të ndryshme, viktima e ka treguar tërë historinë e rastit të saj. Makroja është arrestuar menjëherë, ndërsa tre shokët e tij janë arrestuar gjatë disa ditëve të ardhshme. Për rastin është paraqitur kallëzim penal kundër të katërve dhe që të gjithë janë dënuar me dënim me burgim, të cilin vazhdojnë ta vuajnë.

Pas arrestimit, viktima është kthyer tek prindërit e saj dhe rasti është denoncuar në qendrën për punë sociale në qytetin ku jetonte dhe është dërguar për të biseduar me ekipin profesional. Edhe pse ishte i caktuar termini i takimit, ekipi profesional e pranoi në bisedë pas më shumë se katër orë dhe gjatë kësaj periudhe viktima e ka humbur besimin se ata do t'i ndihmojnë dhe do ta mbrojnë, ndërsa në mënyrë plotësuese edhe nga nëpunësit lokal policorë nuk ka pasur mbrojtje për të cilën ka pasur nevojë, dhe për këtë shkak ka vendosur që më të mos kontaktojë me ta. Mirëpo, pas një muaji nga denoncimi i rastit, me qëllim të sigurisë së saj është vendosur në qendrën (shelter) për viktima të trafikimit me njerëz në Shkup, ku ka qëndruar një vit e katër muaj dhe gjatë kësaj periudhe kohore, përveç mbështetjes psikologjike i është mundësuar ta përfundojë edhe arsimin e mesëm. Por, pas kthimit në vendin e lindjes për të ka pasur një periudhë e vështirë përplot me përgojime, akuzime dhe mospranim në mjedis, madje edhe nga shoqëria e deriatëhershme. Ka ngelur vetëm, pa miq për një periudhë kohe më të gjatë, por me mbështetjen e ekipit të qendrës shelter, me të cilin ka vazhduar rregullisht të jetë në kontakt, ia ka arritur t'i tejkalojë situatat e pakëndshme dhe të formojë rreth të ri të miqve. Por, edhe përkrah faktit se viktima i kishte kaluar disa traumat, dëshiron të largohet nga qyteti dhe të shkojë në Shkup ose në ndonjë qytet tjetër sepse do të ketë më shumë mundësi për ardhmëri më të mirë.

Nga biseda me viktimën mund të konstatohej se ajo nga pamja e jashtme është e rregullt, lë përshtypje se është e shqetësuar por megjithatë bashkëpunuese dhe bën përpjekje t'u përgjigjet të gjitha pyetjeve. Nga biseda fitohet përshtypje se edhe përkrah asaj që e ka përjetuar, viktima nuk ka mungesë të vetëbesimit në kontaktet sociale, por edhe pse tejet fragjile ajo agresivitetin e mban në formë latente, ka ndjenjë të rrezikimit dhe pasigurisë dhe nevojë të fuqishme për të qenë e pranuar nga mjedisi, por edhe prirje për t'u tërhequr në rastet nuk pranohet. Edhe më tej mendon se rrethanat ekzistuese janë të pakëndshme dhe ndihet e pafuqishme për të bërë diçka, në mënyrë që ta ndryshojë situatën në të cilën gjendet. Për këtë shkak dëshiron ta braktisë qytetin në të cilin jeton, ndonëse duke e pasur parasysh se integrimi i saj ka qenë i mirë në mjedis, ky vendim do të ishte kundërproduktiv për arsye se ekziston rreziku që përsëri të ekspozohet në përjetime dhe përvoja që shkaktojnë trauma.

Konstatim: Reagim i ngadaltë dhe joadekuat i qendrës për punë sociale në të cilën e ka humbur besimin se do t'i ndihmojë, në vend që pikërisht nga qendra ta sigurojë tërë ndihmën dhe mbrojtjen.

Studimi i rastit 2

Viktima ka lindur në një familje me pesë fëmijë. Ka jetuar me babanë dhe dy motrat e saj më të vogla, sepse para disa vitesh nëna e tyre kishte ndërruar jetë në aksident komunikacioni. I ati ishte i papunë tanimë disa vjet dhe në pjesën më të madhe të kohës ishte në gjendje të alkoolizuar. Midis anëtarëve të familjes asnjëherë nuk kishte pasur raporte të

afërta, e që padyshim i referohet gjendjes jostabile materiale dhe marrëdhënieve konfliktuoz të prindërve. Pas denoncimit të abuzimit, marrëdhëniet mes tyre janë përkeqësuar akoma më shumë dhe mbështetje e vetme e viktimës ka qenë nëna e saj. Ajo është akuzuar dhe gjykuar nga anëtarët e tjerë të familjes, sidomos nga motrat për atë që i ka ndodhur.

Përkatësisht, në moshën 15 vjeçare, viktimja është manipuluar dhe seksualisht është shfrytëzuar nga një person më në moshë, i cili ka qenë personalitet i njohur në qytetet. Pas një kohe, ai ka filluar t'i dërgojë edhe miqtë e tij për përmbushjen dhe kënaqjen e pasioneve seksuale me viktimën. Në këtë periudhë viktimja ka pranuar shumë kërcënime se do ta pësojë nëse i tregon dikujt se çka po ndodh me të. Abuzimi ka zgjatur thua se një vit, pas kësaj periudhe kohore viktimja ka vendosur që rastin ta denoncojë në polici, pa marrë parasysh pasojat. Megjithatë, pas denoncimit, nëpunësit policorë nuk i kanë besuar dhe e kanë akuzuar se po shpif kështu që nuk ka marrë kurrfarë mbrojtje e as ndihmë. Si rezultat i kësaj, ka vazhduar shfrytëzimi edhe disa muaj, kur ajo përsëri ka vendosur ta denoncojë abuzimin, me ç'rast ka pasur reagim nga Ministria e Punëve të Brendshme dhe nga qendra për punë sociale. Për shkaqe sigurie viktimja është dërguar në Serbi tek farefisi i saj. Pas kthimit nga Serbia është vendosur në qendrën shelter për viktimja të trafikimit me njerëz, ku i është ofruar ndihmë psikologjike nga psikologu dhe i është mundësuar ta përfundojë arsimin e mesëm. Në këtë periudhë i vdes e ëma në aksident trafikun me çka viktimës në mënyrë plotësuese i përkeqësohet gjendja emocionale. Pas një viti ajo kthehet në shtëpi ku vazhdon agonja e saj për shkak të akuzimeve dhe gjykimeve nga motrat se ajo e ka turpëruar familjen.

Për shkaqe të njëjta nuk i ka vazhduar kontaktet me shoqërinë, ndërsa mungesën e miqve e ka kompensuar me gjetjen e partnerëve. Tani ajo bën punë praktike në një parukeri dhe bën përpjekje të fitojë mjete materiale për ta mbajtur familjen.

Procedura penale është hapur vetëm kundër kryerësit, i cili i pari e ka manipuluar dhe e ka detyruar të kryejë marrëdhënie seksuale. Në gjykim, të tjerët janë paraqitur vetëm si dëshmitarë, por nuk janë akuzuar e as dënuar. Kryerësi është dënuar, por akoma është në arrati dhe nuk e ka vuajtur dënimin e shqiptuar me burgim, ndërsa dëshmitarët kanë vazhduar të jetojnë në qytetin e njëjtë dhe viktimja i takon vazhdimisht në vendet ku qarkullon.

Nga biseda e zhvilluar me viktimën mund të konstatohet se ka nevojë të prezantohet si person i fuqishëm, e cila mund të luftojë vetë kundër botës. Por, është mjaft e shprehur ndjenja e pasigurisë dhe frikës për jetën e vet nga ajo që mund t'ia bëjnë njerëzit që janë të involvuar, e që nuk janë dënuar dhe akoma i takon. Si rezultat i kësaj përherë është në shoqëri të personave meshkuj të cilët duhet të kenë rolin e mbrojtësve të saj, edhe pse nuk ka nevojë për marrëdhënie intime me ta. Manifeston shenja të theksuara agresiviteti ndaj, të gjithëve dhe ka vetëbesim të ulët dhe frikë dhe për këtë shkak nuk inkurajohet për ta planifikuar ardhmërinë e saj. Përvoja e keqe e përjetuar dhe mospasja e mbështetjes, fillimisht nga familja, ka kontribuar që plotësisht ta humbas vetëbesimin në njerëz, ndërkohë që jeton në një vend të vogël ku pothuajse të gjithë njihen mes vete dhe rrethanat në të cilat ka vendosur të funksionojë e pamundësojnë ose së paku e ngadalësojnë riintegrimin e plotë në mjedisin ku jeton.

Konstatim: Pas kthimit të viktimës në familje nga ana e organeve kompetente nuk ka pasur kurrfarë ndihme dhe mbështetje e as trajtim për rehabilitim, dhe ky është shkak që ajo vazhdon të jetojë në frikë, pasiguri dhe pamundësi për t'u risocializuar dhe për tu përfshirë në mjedis.

Studimi i rastit 3

Fëmija-viktimë ka 13 vjet dhe është i gjinisë mashkullore. Ka lindur në familje me gjashtë fëmijë. Babai është dënuar me 12 vjet burgim për shkak të kontrabandës me drogë (tanimë gjashtë vjet e vuan dënimin), nëna është e varur nga droga, prind disfunksional, e papërgjegjshme dhe pa autoritet mbi fëmijët. Nga vëllezërit dhe motrat e njej vetëm vëllanë më të madh dhe njërin nga motrat sepse qysh në moshën e vogël është ndarë prej tyre dhe është vendosur në familje kujdestare. Fati i njëjtë i ka ndjekur edhe vëllezërit dhe motrat e tjerë. Nga kjo që u tha mund të vihet në përfundim se vitet e para të jetës i ka kaluar në

familje disfunkcionale në të cilën nuk ka marrëdhënie të afërta midis anëtarëve të saj, familja është me status të ulët social dhe me sjellje të rrezikshme të prindërve.

Sulmi seksual ka ndodhur në vitin 2009, kur fëmija ka pasur 10 vjet, në shkollën ku ka ndjekur mësimin. Më saktësisht, dy fëmijë meshkuj, nga klasat më të larta, në oborrin e shkollës me dhunë e kanë dërguar në toalet, në kabinetin për gjuhë angleze dhe organin seksual ia kanë vënë në gojë.

Veprim i njëjtë seksual ka ndodhur edhe një herë gjatë vitit të ardhshëm.

Për më tepër, dy fëmijët i janë kërcënuar se do ta pësojë keq nëse ia tregon dikujt këtë ndodhi. Por, edhe përkundër kërcënimeve, fëmija-viktimë, kur ka shkuar në shtëpi ndodhinë ia ka treguar fill e për pe prindit – kujdestar dhe së bashku e kanë denoncuar rastin në stacionin më të afërt policor. Për shkak se dy fëmijët kanë qenë të moshës nën 14 vjeç, nuk është hapur procedurë penale, por sanksionet e përcaktuara kanë qenë konform moshës së kryerësve. Nga ekipi, për sulm seksual mbi fëmijë, në Qendrën Ndërkomunale për Punë Sociale është zhvilluar bisedë këshillimore në të cilën fëmijës i është vënë në pah se ndodhitë e këtilla dhe të ngjashme duhet t'i denoncojë menjëherë tek prindi - kujdestari.

Vitin e ardhshëm, fëmija-viktimë nën ndikimin e shoqërisë së keqe, ka marrë pjesë në vjedhje dhe edhe pse pohonte se ka qenë i detyruar ta bëjë këtë, megjithatë i ka vuajtur pasojat e veprimit të tillë, përkatësisht është hequr nga familja kujdestare dhe është vendosur në IP për Përkujdesjen e Fëmijëve me Probleme Edukative – Sociale, ku qëndron akoma. Në vitin në vijim kishte bërë edhe tri vepra tjera më të vogla - vjedhje.

Nga biseda me fëmijën-viktimë u fitua përshtypja se është me pamje të rregullt fizike, i zhvilluar mirë për moshën e tij, ka të folme ekspresive të zhvilluar në mënyrë solide dhe është i socializuar. Bashkëpunues dhe u përgjigjet pyetjeve të parashtruara. Dëshiron të prezantohet me imazh të mirë por, kohë pas kohe, bën komente të kamufluara agresive të cilat vënë në dukje mllëfin e shtrydhur, sigurisht si pasojë e mungesës së komunikimit me familjen primare. Përvojën negative e ka shfrydhur thellë në vete, ndërsa qëndrimi në Ent i ka ndihmuar për t'u risocializuar dhe për të vendosur miqësi të reja. U beson njerëzve dhe ka relacione të afërta me dy fëmijë të Entit. Pasigurinë e tejkalon me planet për të ardhmen, edhe pse nuk investon shumë mund për t'i realizuar.

Konstatim: Nga analiza e rastit rezultojnë se bëhet fjalë për fëmijë-viktimë e cila vjen nga një familje disfunkcionale, përkatësisht se bëhet fjalë për fëmijë pa kujdes prindëror i cili për shkak të masave joadekuade dhe jo në kohë për rehabilitimin dhe risocializimin e tij, në vend që ta përmirësojë sjelljen e tij është shndërruar në delikuent dhe nuk stimulohet mjaftueshëm për të menduar pozitivisht për ardhmërinë edhe pse ka përmirësim pas vendosjes së tij në institucion.

Studimi i rastit 4

Fëmija-viktimë ka 14 vjet dhe jeton bashkë me nënën dhe vëllanë e vogël. Babai i ka braktisur kur ajo ka pasur 2 vjet dhe është larguar për të jetuar dhe punuar jashtë vendit. Fëmija-viktimë, nuk e mban mend fare babanë e vet biologjik. Nëna, pas dy vitesh rimartohet me njeri tjetër dhe që atëherë jetojnë në shtëpi të përbashkët në një parlagje të qytetit. Nëna është me arsim fillor dhe punon si pastruese, ndërsa njerku ka qenë me arsim të mesëm dhe ka punuar si punëtor ndërtimor. Në fillim, marrëdhëniet ndërmjet bashkëshortëve kanë qenë të rregulluara dhe funksionale, por pas një periudhe të caktuar, është përkeqësuar komunikimi dhe janë ftohur marrëdhëniet. Fëmija-viktimë, qysh e vogël ka qenë një vajzë e turpshme dhe e tërhequr, e cila nuk ka pasur asnjë shoqe dhe kohën e ka kaluar me të ëmën e saj. Rasti i abuzimit seksual nga njerku është denoncuar para një viti nga ana e shoqes së saj të vetme, e cila gjithashtu është abuzuar seksualisht nga njerku i fëmijës-viktimë.

Ngjarja, të cilën e ka denoncuar shoqja e fëmijës-viktimë ka ndodhur në shtëpinë e fëmijës-viktimë, ku kanë qenë të dyja vogëlushet, me ç'rast njerku i viktimës është kthyer nga puna dhe i ka detyruar të dyja për marrëdhënie seksuale anale. Menjëherë porsa është

larguar nga shtëpia e shoqes, fëmijë-viktimë, ka shkuar në stacionin e parë policor dhe e ka denoncuar sulmin seksual. Atëherë, fëmija-viktimë e ka pranuar se njerku e ka detyruar në marrëdhënie seksuale anale që nga mosha e saj gjashtëvjeçare. Nëna ka deklaruar se në asnjë moment nuk ka dyshuar në asgjë. Kryerësi është arrestuar, ndërkaq është paraqitur edhe kallëzim penal, i cili akoma është në procedurë.

Në familje ka pasur edhe dukuri të dhunës në familje mbi fëmijët. Gjatë tre muajve të ardhshëm fëmija-viktimë shpeshherë ka ikur nga shtëpia dhe nuk është kthyer nga disa ditë. Disa herë, në bisedë me punonjësin social, i cili e ka mbajtur rastin e tyre, ajo ka thënë se nuk dëshiron të qëndrojë në shtëpi vetëm për shkak se shtëpia ia përkujton kujtimet e këqija. Së këtejmi, janë dërguar në Entin për Shëndet Mendor në bisedë me psikiatër për fëmijë. Janë këshilluar për ta ndërruar vendin e jetesës dhe i janë përshkruar medikamente për qetësim të cilat i ka ndërprerë pas dy muajsh, kur gjendja i është stabilizuar pak.

Pak kohë pas denoncimit të sulmit seksual nga njerku, ka filluar të takohet me një djalë shtatë vjet më të madh, me të cilin që nga fillimi ka qenë intime edhe atë në mënyrën e vetme të cilën e ka pasur të njohur, marrëdhënie seksuale anale. Ka pasur besim tek "i dashuri" dhe ai e mbështeste gjatë gjithë procesit. Familjet e të dyja palëve nuk i jepnin pëlqim lidhjes së tyre për shkak të përkatësive të ndryshme fetare. Përjashtim bënte nëna e cila e pranonte lidhjen duke mos gjetur mënyrë tjetër për ta mbajtur vajzës pranë vetes. Nga ana e policisë është paraqitur kallëzim penal edhe kundër "të dashurit" të fëmijës-viktimë për shkak të veprimeve seksuale me person më të ri se 14 vjeç, edhe pse ajo kishte deklaruar se kjo ka ndodhur me pëlqimin e saj. Në intervistë ka marrë pjesë edhe e ëma duke mos i lënë hapësirë fëmijës për ta treguar mendimin dhe ndjenjat e veta, duke u përgjigjur në emër të saj me justifikimin se ajo gjithsesi di çdo gjë që i ka ndodhur vajzës dhe se janë shumë të afërta.

Nga biseda u fitua përshtypja se fëmija është e tërhequr, edhe pse pa kundërshtim u përgjigjej pyetjeve. Mungesa e prindit mashkull, qysh në vitet e para, tek ajo ka shkakuar ndjenjën e të braktisurit dhe vlerës më të vogël që ka lidhje me ndjenjën e turpit për shkak të dallimeve me fëmijët e tjerë. Me partnerin e saj, më të madh në moshë, e plotëson figurën mashkullore të viteve të vegjëlisë. Gjithashtu, duke u rritur me nënën, e cila është sjellë në mënyrë tejet mbrojtëse ndaj saj, nuk i ka lejuar të ketë mendim dhe qëndrim të vet për punët që kanë ndodhur, gjë që ka ndikuar që ajo të tërhiqej akoma më shumë në vetvetë dhe të mos tregojë asgjë nëse nuk i shtrohen pyetje. Kjo e sqaron edhe heshtjen shumëvjeçare të abuzimit nga ana e njerikut. Qetësia e kamufluar dhe pamja e qetë e fytyrës në momente të caktuara vënë në pah zemërimin dhe tërbimin të cilin e ka ndrydhur thellë në vetë.

Konstatim: Edhe nga ky rast rezulton se bëhet fjalë për familje disfunktionale, përkatësisht për fëmijë që jeton vetëm me njërin prind biologjik dhe njerkun, i cili jo vetëm atë por edhe fëmijën tjetër e ka abuzuar seksualisht edhe atë mbi fëmijën-viktimë këtë e ka bërë qysh në moshën e vegjëlisë, ndërsa fëmija nuk ka guxuar t'i tregojë askujt. Edhe në rastin konkret mungon puna me fëmijën me qëllim të rehabilitimit dhe risocializimit për shkak se është futur në lidhje tjetër seksuale edhe pse nuk ka mbushur as moshën 14 vjeçare. Për fat të keq, një gjë të tillë e lejon nëna e saj, në vend që ajo dhe qendra për punë sociale të ndër marrin masa për përmirësimin e gjendjes dhe pengimin e fëmijës që edhe më tej të jetë viktimë e dikujt. Për këtë shkak nevojitet punë psiko-terapeutike për tejkalimin e ndjenjave negative tek fëmija por punë edhe me nënën.

Studimi i rastit 5

Fëmija-viktimë ka 14 vjet, ka lindur në familje me dy vëllezër më të mëdhenj prej të cilëve vetëm njëri jeton në bashkë me to. Vëllai më i madh është i varur nga droga dhe tanimë një periudhë më të gjatë kohore është në mjekim në një nga institucionet për trajtimin e varësive nga substancat psikotrope. Nëna u ka vdekur kur fëmija-viktimë ka pasur 5 vjet, ndërsa babai është rimartuar një vit më vonë. Edhe pse ai tanimë një herë ka qenë i dënuar për abuzim (përdhunim) seksual të mbesës së tij, për çka është denoncuar në polici nga ana e bashkëshortes dhe ka vuajtur dënim me burgim, megjithatë pas vdekjes së saj e ka fituar

kujdestarinë mbi të bijën. Anëtarët e familjes vazhdimisht u janë ekspozuar dhunës fizike dhe kërcënimeve nga ana e babait, sidomos në situata kur ka qenë në gjendje të alkoolizuar dhe të cilat kanë qenë shumë të shpeshta. Për shkak të marrëdhënieve të parregulluara dhe konfliktuozë familjare dhe mosfunksionimit të familjes, pas vdekjes së nënës, fëmija-viktimë shfaq shenja të pa dëgjueshmërisë dhe mosbesimit tek të rriturit.

Akti seksual ka ndodhur kur fëmija ka pasur 13 vjet. Atë natë, fëmija ka qenë bashkë me njerkin në shtëpi kur ka mbërritur babai në gjendje shumë të alkoolizuar. Me forcë e ka nxjerrë nga shtëpia, me pretekstin se dëshiron të shëtisin bashkë. Me makinë e ka dërguar në një vend të braktisur në afërsi të para-lagjes në të cilën jetojnë dhe me dhunë ia ka zhveshur pantallonat dhe mbi të disa herë ka kryer akt seksual. Ajo që i kujtohet është se ka ndërjerë dhimbje. Menjëherë pas kësaj e ka dërguar tek "mamia" për ta kontrolluar me këtë rast duke sqaruar se vajza ka qenë shumë e lirë me djem.

Kur janë kthyer në shtëpi fëmija e ka shfrytëzuar momentin e parë të përshtatshëm për të ikur nga shtëpia duke u drejtuar tek xhaxhai i saj. Por, ata e kanë përzënë me mosbesim dhe prandaj ka vendosur që vet ta denoncojë rastin në polici. Pas denoncimit të rastit babai është arrestuar dhe kundër tij është paraqitur kallëzim penal. Thua se pas një viti të kaluar në paraburgim, është dënua me 12 vjet burgim. Fëmija-viktimë mendon se babai i saj e ka sulmuar për shkak se ajo ngjan shumë me të ëmën e ndërjerë. Kujdestarinë mbi fëmijën e ka marrë Qendra Ndërkomunale për Punë Sociale dhe ajo është vendosur në IP për Përkujdesjen e Fëmijëve me Probleme Edukative-Sociale. Vetëm një javë pas qëndrimit në institucion ajo ka ikur dhe është kthyer në shtëpi tek njerka. Pastaj përsëri është kthyer dhe përsëri ka ikur. Sjellja e këtillë përsëritet gjatë gjithë vitit derisa ka qenë e vendosur aty. Edhe pse për momentin nuk është në Ent, ajo zyrtarisht akoma udhëhiqet si fëmijë me probleme sociale edukuese, e përkujdesur në këtë institucion publik. Në periudhën derisa ka qenë e vendosur në ent disa herë ka shfaqur sjellje të rrezikshme dhe është arrestuar për kryerje të veprës kriminale - vjedhje.

Nga biseda e zhvilluar u fitua përshtypja se fëmija-viktimë nuk ka pranuar ndihmë dhe mbështetje të cilën e ka pasur të nevojshme për periudhën kur ka qenë në gjendje më vulnerable. Edhe pse kryerësi është arrestuar dhe dënua me dënim me burgim shumëvjeçar, fëmija nuk ka arritur ta tejkalojë traumën e përjetuar. Kjo ka kontribuar të vazhdojë me sjelljen delikuede duke u shoqëruar me shoqëri të rrezikshme. Ka nevojë për hakmarrje për atë që i ka ndodhur dhe këtë e manifeston përmes sjelljes së saj. Nuk ka besim tek njerëzit dhe nuk dëshiron të ketë kontakte të afërta me rrethin. Kthehet në familjen primare për të fituar mbështetje dhe për ta zvogëluar dhimbjen që ndjen duke e ndarë me njerëzit e vetëm të cilët i konsideron të afërm.

Konstatim: Sikurse edhe në rastet paraprake edhe në këtë rast bëhet fjalë për fëmijë pa kujdes adekuat prindëror, ndërsa institucionet kompetente nuk kanë ndërmarrë masa për kapërcimin e traumave dhe për risocializimin dhe rehabilitimin e fëmijës-viktimit, e cila është bërë edhe delikuede në vend që ta përmirësojë sjelljen e vet. Për këtë shkak, rekomandohet të fillohet me trajtim afatgjatë psikologjik për tejkalimin e përvojës traumatike.

REKOMANDIME

Nga të gjitha rastet e analizuara, pakontestueshëm rezultojnë se fëmijët-viktima janë nga familje disfunkionale, pa kujdes adekuat prindëror dhe se organet kompetente nuk ndërmarrin masa përkatëse për parandalim, sidomos për rehabilitimin dhe risocializimin e fëmijëve-viktima, por i lëshojnë të gjendet si dinë vet, kështu që shndërrohen në delikuent. Së këtejmi rekomandimi themelor është se qendrat, para së gjithash, duhet të veprojnë në mënyrë parandaluese me qëllim që të pengohen abuzimet e këtilla të fëmijëve, të sigurojnë mbrojtje adekuate, kur më fëmijët janë bërë viktima. Është veçanërisht me rëndësi që me këta fëmijë dhe me familjet e tyre të punohet në drejtim të rehabilitimit të tyre adekuat, në mënyrë që të mbrohen nga abuzimet e më tutjeshme dhe ta përmirësojnë sjelljen e tyre me qëllim që të mos bëhen delikuent.

TË DHËNA STATISTIKORE SIPAS PYETËSORËVE NGA ORGANET KOMPETENTE

GJYKATA THEMELORE

Vepra penale	Numri i përgjithshëm i fëmijëve-viktima të eksploatimit seksual					Kryerës të veprës penale të moshës madhore														
						Paraqitja e kallëzimit penal					Ngritja e aktakuzës					Të dënuar				
	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej
Përdhunim	10	6	10	3	29	7	4	7	2	20	19	11	12	6	48	12	7	11	5	35
Akt seksual (mbi person të pamundur)	2	3	3	4	12	1	2	3	2	8	4	3	4	2	13	6	2	3	1	12
Sulm seksual mbi fëmijë	13	21	33	14	81	6	8	22	8	44	13	22	40	13	88	15	16	32	9	72
Akt seksual me keqpërdorim të pozitës	2	4	3	1	10	1			1	2	1	1	2	1	5		1	2		3
Kënaqje e epsheve seksuale para fëmijës	4	2	2	2	10		1	2	1	4	1	3	2	1	7	1	1	2	1	5
Ndërmjetësim gjatë kryerjes së prostitucionit		5	1		6		4	1		5		4	3		7		4	3		7
Manipulim dhe mundësim të marrëdhënies seksuale me fëmijë		1	2	3	6		1		1	2	2	4	7	3	16	2	4	7	1	14
Shfaqje e materialit pornografik fëmijës	3		1		4	1		1		2	2		1		3	1		1		2
Prodhim dhe shpërndarja e pornografisë së fëmijëve përmes sistemit kompjuterik				1	1														1	1
Incest		1	3	1	5	1	4	5	1	11	1	4	5	1	11	1	4	5		10
Bashkësi jashtëmartesore me të mitur	3	15	5	5	28	2	12	10	5	29	2	12	11	1	26	2	11	13	4	30
Futja në prostitucion për shkak të neglizhencës nga ana e prindërve																				
Eksploatim seksual - trafikim me fëmijë																				
Gjithsej:	37	58	63	34	192	19	36	51	21	127	45	64	87	28	224	40	50	79	22	191

*Numri i përgjithshëm i fëmijëve -viktima sipas pyetjes së përgjithshme (2) - 236, që nuk i përgjigjet numrit sipas tabeleve të pyetësorit

Persona të dënuar të moshës madhore sipas veprës penale dhe sanksioni	Burgim				Dënim me para				I shpallur fajtor, por i liruar nga dënimi				Masa alternative Dënim me kusht				Lloj tjetër i masave alternative				Masa sigurie				
	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej
Përdhunim	19	7	7	5	38							1		1	2	1	1		4					1	1
Akt seksual (mbi person të pamundur)	3	2	3		8												1	1						1	1
Sulm seksual mbi fëmijë	13	12	31	8	64				1	1	3			3	1			1	1				1	2	4
Akt seksual me keqpërdorim të pozitës		1			1										1				1				1		1
Kënaqje e epsheve seksuale para fëmijës		1	1		2		1			1					1				1						
Ndërmjetësim gjatë kryerjes së prostitucionit	1	4	4		9										1				1						
Manipulim dhe mundësim të marrëdhënies seksuale me fëmijë	2	4	7	1	14										3				3						
Shfaqje e materialit pornografik fëmijës	1		1		2																				
Prodhim dhe shpërndarja e pornografisë së fëmijëve përmes sistemit kompjuterik																									
Incest		1	1		2																				
Bashkësi jashtëmartesore me të mitur	3	2	1		6		1	1		2					3	10	15	3	31						
Futja në prostitucion për shkak të neglizhencës nga ana e prindërve																									
Eksploatim seksual - trafikim me fëmijë																									
Gjithsej:	39	35	57	15	146	2	1	1	4	3	1	4	6	12	21	4	43	1	1	2	3	1	3	7	

PROKURORI THEMELORE PUBLIKE

Vepra penale	Numri i përgjithshëm i fëmijëve-viktima të eksploatimit seksual					Kryerës të veprës penale të moshës madhore														
						Paraqitja e kallëzimit penal					Ngritja e aktakuzës					Të dënuar				
	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej
Përdhunim	11	7	3	4	25	26	33	21	14	94	23	19	9	5	56	21	8	4	6	39
Akt seksual (mbi person të pamundur)		2	1	1	4	5	6	3	2	16	2	6	3	1	12	1	4	1		6
Sulm seksual mbi fëmijë	33	36	39	25	133	37	40	46	31	154	22	31	35	16	104	25	23	16	20	84
Akt seksual me keqpërdorim të pozitës			1	2	3	2	2		1	5		2		1	3				1	1
Kënaqje e epsheve seksuale para fëmijës	7	6	1	5	19	10	5	2	3	20	5	4	2	2	13	5	3	2		10
Ndërmjetësim gjatë kryerjes së prostitucionit	1	5	1	2	9	2	6	3	2	13	1	5	1		7		4	1		5
Manipulim dhe mundësim të marrëdhënies seksuale me fëmijë	5	1	1	3	10	5	4	3	4	16	4	3	1	3	11	1	2	1	1	5
Shfaqje e materialit pornografik fëmijës		5	1	2	8	1	2	1	2	6		2			2		1			1
Prodimi dhe shpërndarja e pornografisë së fëmijëve përmes sistemit kompjuterik		1	1	1	3		7			7		6			6		1			1
Incest	3	7	3	1	14	1	3	1	1	6	1	1		1	3		1			1
Bashkësi jashtëmartesore me të mitur	9	29	27	16	81	12	38	44	14	108	9	30	28	9	76	8	27	24	9	68
Futja në prostitucion për shkak të neglizhencës nga ana e prindërve			2	1	3	2		1	1	4			1		1			1		1
Eksploatim seksual - trafikim me fëmijë																				
Gjithsej:	69	99	81	63	312	103	146	125	75	449	67	109	80	38	294	61	74	50	37	222

*Numri përgjithshëm i fëmijëve-viktima sipas pyetjes së përgjithshme (2) - 302 që nuk i përgjigjet numrit sipas tabelave të Pyetësorit.

Persona të dënuar të moshës madhore sipas veprës penale dhe sanksioni	Burgim					Dënim me para					I shpallur fajtor, por i liruar nga dënimi					Masa alternative Dënim me kusht					Lloj tjetër i masave alternative					Masa sigurie				
	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej
Përdhunim	17	8	6	6	37					0					0	2		1		3										
Akt seksual (mbi person të)	2	2	2		6					0					0		2		1	3					0					
Sulm seksual mbi fëmijë	23	23	15	19	80					0					0		2			2		1			1	2	1			3
Akt seksual me keqpërdorim të pozitës		1		1	2					0					0	1				1										
Kënaqje e epsheve seksuale para fëmijës		5	2		7		1			1																				
Ndërmjetësim gjatë kryerjes së prostitucionit		3	1		4		1			1								1		1								1		1
Manipulim dhe mundësim të marrëdhënies seksuale me fëmijë	2	5	1		8					0																				
Shfaqje e materialit pornografik fëmijës		2			2					0																				
Prodimi dhe shpërndarja e pornografisë së fëmijëve përmes sistemit kompjuterik					0					0																				
Incest		1			1					0																				
Bashkësi jashtëmartesore me të mitur	3	7	1	6	17		2		1	3						6	16	20	3	45	2	2	1		5					
Futja në prostitucion për shkak të neglizhencës nga ana e prindërve			1		1					0																				
Eksploatim seksual - trafikim me fëmijë					0					0																				
Gjithsej:	47	57	29	32	165	4			1	5						9	20	22	4	55	0	3	2	1	6	2	2	1	1	4

MINISTRIA E PUNËVE TË BRENDSHME – SEKTORËT PËR PUNË TË BRENDSHME

Vepra penale	Numri i përgjithshëm i fëmijëve-viktima të eksploatimit seksual					Gjinia e viktimave të eksploatimit seksual								Paraqitja e kallëzimit penal					Numri i të dyshuarve					Numri i veprave penale të kryera					
						2008		2009		2010		2011																	
	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej				
Përdhunim	14	14	10	6	44	7		12	1	7	2	5			6	13	9	4	32	9	17	10	2	38	9	13	8	4	34
Akt seksual (mbi person të pamundur)	1	4	1	1	7	1		2	1	3					1	3	3	1	8	1	3	3	1	8	1	4	4	1	10
Sulm seksual mbi fëmijë	35	34	36	22	127	31	9	35	6	29	10	19	4	38	41	39	21	139	47	48	46	21	162	37	39	41	20	137	
Akt seksual me keqpërdorim të pozitës		1			1	6		1							2	1			3	2	1		3	2	1			3	
Kënaqje e epsheve seksuale para fëmijës	21	7	17		45	11	6	5		10	1				9	4	4		17	10	2	3	15	8	3	11		22	
Ndërmjetësim gjatë kryerjes së prostitucionit	1	1			2	1		1							6	1	1		8	11	2	2	15	6	1	2		9	
Manipulim dhe mundësim të marrëdhënies seksuale me fëmijë	4	1			5	4		1				1		3	1				4	7	1		8	3	1			4	
Sfaqje e materialit pornografik fëmijës	1	2	2	1	6	1		2		2		1	1	1	1	2	1	5	1	1	2	1	5	1	1	2	1	5	
Prodhim dhe shpërndarja e pornografisë së fëmijëve përmes sistemit kompjuterik					1	1							1		1			1	2		1	1	2	1			1	2	
Incest	3	3	3	1	10	2	1	2		1		1		4	3	3	1	11	3	3	3	1	10	4	3	3	1	11	
Bashkësi jashtëmartesore me të mitur	18	20	16	16	70	18		18		16		16		20	23	16	19	78	21	27	16	17	81	19	25	16	16	76	
Futja në prostitucion për shkak të neglizhencës nga ana e prindërve						1		3		3																			
Eksploatim seksual - trafikim me fëmijë	3			1	4	3						1																	
Gjithsej:	101	87	85	49	322	86	16	82	8	71	13	43	7	90	92	77	48	307	112	106	86	43	347	91	91	87	44	313	

*Numri i përgjithshëm i fëmijëve-viktima, sipas pyetjes së përgjithshme (2), nuk është dhënë përgjigje nga të gjithë sektorët e Ministrisë dhe nuk mund të krahasohet nëse numri përgjigjet me të dhënat e prezantuara në tabela.

MINISTRIA E PUNËVE TË BRENDSHME - BYROJA PËR SIGURI PUBLIKE

Vepra penale	Numri i përgjithshëm i fëmijëve-viktima të eksploatimit seksual					Gjinia e viktimave të eksploatimit seksual								Paraqitja e kallëzimit penal					Numri i të dyshuarve					Numri i veprave penale të kryera					
						2008		2009		2010		2011																	
	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	2008	2009	2010	2011	Gjithsej				
Përdhunim																													
Akt seksual (mbi person të pamundur)																													
Sulm seksual mbi fëmijë	58	58	64	45	225	48	10	49	9	49	15	37	8							61	61	71	44	237	52	53	61	40	206
Akt seksual me keqpërdorim të pozitës	5				5	5									2					2									
Kënaqje e epsheve seksuale para fëmijës	14	7	10	3	34	8	6	2	5	9	1		3		1	3	10	2	16	11						10	2	23	
Ndërmjetësim gjatë kryerjes së prostitucionit																													
Manipulim dhe mundësim të marrëdhënies seksuale me fëmijë	9	3	1	6	19	9		3		1		4	2							13	3	2	7	25	9	3	1	5	18
Sfaqje e materialit pornografik fëmijës	4	2	7	16	29	2	2	2		4	3	3	13		2	2	4	9	17	3	2	4	8	17					
Prodhim dhe shpërndarja e pornografisë së fëmijëve përmes sistemit kompjuterik				2	2					2										2				2			2	2	
Incest	2	2	3		7	2		2		3					2	1	1		4	2	1	1	4	2	1	1	4		
Bashkësi jashtëmartesore me të mitur	21	39	35	26	121	20	1	1	38	34	1	24	2		25	47	47	30	149	21	39	34	46	140					
Futja në prostitucion për shkak të neglizhencës nga ana e prindërve																			0										
Eksploatim seksual - trafikim me fëmijë	11	4	5	6	26	11		4		5		6			21	12	12	28	73	9	6	3	5	23					
Gjithsej:	124	115	127	102	468	105	19	63	52	107	20	74	28		127	131	147	120	525	107	104	116	106	433					

QENDRA PËR PUNË SOCIALE

Vepra penale	Numri i përgjithshëm i fëmijëve-viktima të eksploatimit seksual					Gjinia e viktimave të eksploatimit seksual								Statusi arsimor i viktimave të abuzimit seksual				
						2008		2009		2010		2011		Arsimi fillor		Arsimi i mesëm		
	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	F	M	F	M	F	M	F	M	Ndjekin	Nuk ndjekin	Ndjekin	Nuk ndjekin	
Përdhunim	1	1	3	2	7	1				1	1	2	2		3	2	1	1
Akt seksual (mbi person të pamundur)	4	5	5	4	18	4		5		5		4	1	5	1			
Sulm seksual mbi fëmijë	46	40	28	24	138	33	11	34	6	18	10	10	5	29	9	4	2	
Akt seksual me keqpërdorim të pozitës	1	5	1	4	11	1		2	1		2	4		4		4		
Kënaqje e epsheve seksuale para fëmijës	4	2	2	5	13	2	2	3	1		2	3	2	6	2			4
Ndërmjetësim gjatë kryerjes së prostitucionit																		
Manipulim dhe mundësim të marrëdhënies seksuale me fëmijë	1	8	4	3	16	1		8	2	4		3	1	6	8	1	5	
Shfaqje e materialit pornografik fëmijës			2	2	4					1	2	2	2	4	1			
Prodhim dhe shpërndarja e pornografisë së fëmijëve përmes sistemit kompjuterik				2	2													
Incest			5	3	8					5		2						1
Bashkësi jashtëmartesore me të mitur		5	3	8	16			5		3		8			3	2	4	
Futja në prostitucion për shkak të neglizhencës nga ana e prindërve	1		3		4							3			1	2	1	
Eksploatim seksual - trafikim me fëmijë	1	1	2	2	6	1		1		2		2		1		2	1	
Gjithsej:	59	67	58	59	243	43	13	58	11	39	18	43	11	58	27	16	19	

Mosha e fëmijës	2008	2009	2010	2011	Gjithsej
0 - 3 vjeç			1	1	2
4-7 vjeç	5	4	3	2	14
7-10 vjeç	5	5	2	2	14
10-14 vjeç	12	13	17	14	56
14-16 vjeç	9	7	6	16	38
16 -18 vjeç	1		4	11	15
Gjithsej	32	29	33	33	

Nacionaliteti i viktimës					
	2008	2009	2010	2011	Gjithsej
Maqedonas	33	37	27	28	125
Romë	22	21	17	18	78
Turq		2	1	3	6
Shqiptarë	1	8	9	3	21
Egjiptianë		1			1
Gjithsej	56	68	54	52	

ORGANIZATA JOQEVERITARE

Vepra penale	Numri i përgjithshëm i fëmijëve-viktima të eksploatimit seksual					Gjinia e viktimave të eksploatimit seksual								Statusi arsimor i viktimave të eksploatimit seksual			
						2008		2009		2010		2011		Arsimin fillor		Arsimin e mesëm	
	2008	2009	2010	2011	Gjithsej	F	M	F	M	F	M	F	M	Ndjekin	Nuk e ndjekin	Ndjekin	Nuk e djekin
Përdhunim					0												
Akt seksual (mbi person të pamundur)					0												
Sulm seksual mbi fëmijë	2	4	3	1	10	2		3	1	2	1	1		7		1	
Akt seksual me keqpërdorim të pozitës			1		1						1			1			
Kënaqje e epsheve seksuale para fëmijës					0												
Ndërmjetësim gjatë kryerjes së prostitucionit		1		1	2			1				1		1		1	
Manipulim dhe mundësim të marrëdhënies seksuale me fëmijë		1	2		3			1		2				1	1		
Shfaqje e materialit pornografik fëmijës			3	1	4						2						
Prodhimi dhe shpërndarja e pornografisë së fëmijëve përmes sistemit kompjuterik					0					1		1					
Incest					0												
Bashkësi jashtëmartesore me të mitur	5	8	7	2	22	5		8		5	2	2			20 (13 e kanë ndërprerë)	1	
Futja në prostitucion për shkak të neglizhencës nga ana e prindërve	1				1	1								1			
Eksploatim seksual - trafikim me fëmijë	7	4	8	2	21	7		4		8		2		2	7	5	7
Gjithsej:	15	18	24	7	64	15		17	1	18	6	7		13	8	8	7

Mosha e fëmijës	2008	2009	2010	2011	Gjithsej
0 - 3 vjeç			2		2
4-7 vjeç	1	2	2		5
7-10 vjeç		5		1	6
10-14 vjeç	2	3	5		10
14-16 vjeç	9	9	8	4	30
16 -18 vjeç	3	4	7	1	15
Gjithsej	15	23	24	6	

Nacionaliteti i viktimës					
	2008	2009	2010	2011	Gjithsej
Maqedonas	4	7	16	2	29
Romë	5	5	1	1	12
Shqiptarë	3	2	1	2	8
Boshnjakë		1	1		2
Të tjerë					
Gjithsej	12	15	19	5	

*Numri i përgjithshëm i fëmijëve-viktima sipas pyetjes së përgjithshme (2), nuk është dhënë përgjigje nga të gjitha organizatat joqeveritare dhe nuk mund të bëhet krahasimi nëse numri përgjigjet me të dhënat e prezantuara në tabelë.

KONSTATIME NGA TREGUESIT STATISTIKORË

Nga të dhënat e **gjykatave dhe prokurorive publike**, rezulton se:

- vepra penale më e shpeshtë e abuzimit seksual të fëmijës është "Dhunimi seksual mbi fëmijë", pastaj vijon "Përdhunimi" dhe "Bashkësia jashtëmartesore me të mitur". Rrjedhimisht, për numrin më të madh të veprave penale të cekura paraprakisht, më i madh është edhe numri i kallëzimeve penale të paraqitura në lidhje me të njëjtat, si dhe numri më i madh i personave që janë dënuar për këto vepra. Dënimi më i shpeshtë është dënimi me burgim, gjë që është pozitive, por për këto vepra janë shqiptuar edhe dënime me para, masa alternative dhe masa për siguri, edhe pse në numër të pakonsiderueshëm.

Është karakteristike se gjykatat dhe prokuroritë publike nuk kanë denoncuar asnjë vepër penale për trafikim me fëmijë, edhe pse sipas informatave një numër i madh i viktimave të kësaj vepre janë të mitur. Megjithatë, shifrat, të cilat i kanë dhënë gjykatat dhe prokuroritë publike, dallojnë shumë, si nga aspekti i veprave penale, kallëzimeve penale të paraqitura dhe personave të dënuar, e që mund të nxirret konkluzioni se nuk mbahet evidencë e drejtë dhe adekuate, sidomos në gjykata, sepse aty vërehen dallimet më të mëdha në aspekt të të dhënave nga prokuroritë publike, por edhe në aspekt të të dhënave të policisë. Në lidhje me të dhënat e prokurorive publike dhe policisë ato janë përafërsisht të njëjta me disa dallime të vogla.

Sa i përket gjinisë së viktimave, nga të dhënat e policisë, qendrat për punë sociale dhe organizatat joqeveritare, rezulton se shumë më i madh është numri i fëmijëve-viktima femra. Më së shpeshti viktima janë fëmijët nën moshën 14 vjeç deri në moshën 16 vjeç dhe se numri më i madh i viktimave janë të bashkësisë etnike maqedonase dhe rome. Në veçanti shqetëson numri i madh i fëmijëve-viktima të popullatës rome, nëse merret parasysh numri i përgjithshëm i popullatës rome që jeton në Republikën e Maqedonisë krahasuar me numrin e bashkësive tjera etnike, me ç'rast mund të nxirret përfundimi se fëmijët romë janë viktimat më të shpeshta. Po ashtu, nga të dhënat pakontestueshëm mund të konstatohet se më së shpeshti viktimat janë me arsim fillore ose pa arsim të përfunduar fillor.

STANDARDE, STRATEGJI, PLAN VEPRIME, PROGRAME, PROTOKOLLE

Me qëllim të mbrojtjes së fëmijëve nga eksploatimi seksual dhe abuzimi seksual, detyrimisht duhet të miratohen programe përkatëse sociale dhe fëmijëve-viktima dhe familjeve të tyre t'u ndihmojë ekipi multidisiplinar (Neni 11 i Konventës), por duke e respektuar privatësinë, konfidencialitetin dhe mundësinë për qasje deri në shërbime dhe linja përkatëse për kontakte për ndihmë dhe këshilla për ata që i denoncojnë abuzimet e këtilla të fëmijëve (Neni 13 i Konventës).

Në Republikën e Maqedonisë janë miratuar plan veprime, programe, protokolle, standarde dhe norma për parandalim, mbrojtje dhe trajtim të fëmijëve-viktima të abuzimit seksual.

Procedura standarde operative për trajtimin e viktimave të trafikimit me qenie njerëzore

Procedurat Standarde Operative janë vendosur me qëllim që të sigurohet mbështetje dhe mbrojtje e të gjitha viktimave të trafikimit me qenie njerëzore, përmes qasjes gjithëpërfshirëse, e cila bazohet në të drejtat e njeriut dhe fokusohet tek viktimat përmes kornizës

së institucionalizuar për bashkëpunim. Masat e Procedurave Standarde Operative i përfshijnë fushat si vijojnë: identifikimin e viktimave, statusin juridik të viktimave, ndihmën për viktimat para se të kthehen, si dhe masat për integrimin e tyre, procedurën penale e cila i përfshin viktimat e trafikimit si dëshmitarë dhe dëmshpërblimin e viktimave. Më tej, si masa të veçanta me PSO është parashikuar **mbrojtja dhe ndihma** përmes masave, programeve, dhënira e shërbimeve dhe rehabilitimi i viktimave, ndërsa këto masa mund të përfshijnë vendosjen, mbrojtjen shëndetësore, ndihmën psikologjike, edukimin, trajnimin profesional dhe ndihmë juridike të viktimave.

Për më tepër, parashikohet **riintegrimi** i cili para së gjithash fokusohet në bashkimin e sërishëm të viktimave me familjet e tyre ose integrimin e tyre në bashkësi të re dhe në mjedis social përmes zgjidhjes afatgjate sociale dhe ekonomike. Gjithashtu, parashikohet edhe **sigurimi i shërbimeve** përmes organizatave dhe institucioneve, duke i përfshirë edhe punonjësit social, psikologët, personelin në qendrat e pranimi, punonjësit mjekësor dhe avokatët, si dhe organizatat joqeveritare. Së këtejmi, parashikohen edhe **qendra pranimit** përmes sigurimit të dhomave dhe ambienteve të sigurta, në të cilët sigurohet vendosja e përkohshme afatshkurtë ose afatgjatë e viktimave, si dhe mbrojtja e dëshmitarëve me masa sigurie, masa të nevojshme për sigurimin e mbrojtjes së viktimave gjatë procedurave ligjore dhe mbrojtja e dëshmitarëve.

Plan veprimi nacional për luftë kundër trafikimit me Qenie njerëzore për periudhën kohore 2009-2012

Konform Planit të Veprimit Nacional për Luftë Kundër Trafikimit me Qenie Njerëzore, duhet të përforcohet koordinimi midis institucioneve qendrore për luftë kundër trafikimit, të sigurohet implementim efektiv i Planit të Veprimit, përmes monitorimit dhe evaluimit sistematik, të forcohet fokusi i identifikimit të viktimizimit sekondar, si dhe të avancohet procedura hetimore dhe ndjekja penale, ndërkohë që gjatë ndërmarrjes së aktiviteteve të përfshihet dhe të merr pjesë edhe shoqëria civile. Trajtimi i viktimave të bazohet në të drejtat e njeriut dhe të ketë qasje dhe koordinimin interdisiplinar. Njëherësh, imponohet kryerjen e analizës së situatës dhe vlerësimin e kornizës ekzistuese institucionale dhe analizën e gjendjes në kuptim të tendencave me trafikimin me njerëz.

Me Planin e Veprimit janë paraparë edhe disa objektiva strategjike, në mesin e të cilave: përmirësimi i kornizës ligjore dhe ndjekjes penale, me ç'rast ndër të tjerash rekomandohet që për çdo fëmijë-viktimë të sigurohet ndihmë juridike falas dhe të ketë fond të posaçëm për dëmshpërblimin e viktimave, të përforcohet bashkëpunimi rajonal dhe ndërkombëtar, me qëllim të luftimit efikas të trafikimit me njerëz, të përmirësohen mekanizmat për koordinim (Komisioni Nacional për Luftë Kundër Trafikimit me Qenie Njerëzore, Nën-grupi për Luftë Kundër Trafikimit me Fëmijë, Raportuesi Nacional për referimin e Viktimave, Raportuesi Nacional dhe këshillat lokal të cilët duhet të formohen në komuna).

Në kontekst të parandalimit, me Planin e Veprimit janë paraparë më tepër masa dhe aktivitete dhe në veçanti: identifikimi i shkaqeve për fenomenin e trafikimit me njerëz dhe identifikimi i grupeve në rrezik, ngritja e plotë e vetëdijes për shkaqet e trafikimit me njerëz përmes krijimit të aktiviteteve prioritare për parandalim, të bazuara në rezultatet e hulumtimit të realizuar, përforcimi i kapaciteteve për parandalim nga ana e specialistëve të cilët punojnë me grupe në rrezik dhe ngritja e vetëdijes dhe edukimit përmes ndërtimit të sistemit për edukim të vazhdueshëm, ngritja e vetëdijes qytetare për trafikimin me njerëz, ulja e vulnerabilitetit përmes krijimit të mekanizmave për reduktimin e shkaqeve të trafikimit, përfshirjen e temave në shkollat fillore dhe të mesme, përforcimin e gjendjen ekonomike të grupeve vulnerable, ndërtimin e marrëveshjeve bilaterale të cilat e rregullojnë punësimin sezonal, sigurimin dhe mbështetjen e viktimave përmes identifikimit dhe referimit, me dhënien e ndihmës së drejtpërdrejt për viktimat, sigurimin e informatave për viktimat në lidhje me të drejtat, obligimet dhe mundësitë e tyre, ndihmë mjekësore falas, ndihmë dhe

kujdes psikologjik varësisht nga nevojat individuale, ndihmë juridike për viktimat dhe migrantët, riadhesimi dhe riintegrimi, si dhe masa të tjera.

Sa i përket luftës së trafikimit me njerëz, përkatësisht me fëmijë ekziston Plan i veçantë i Veprimit, në të cilin janë përcaktuar objektiva dhe orientime të përgjithshme ku janë përcaktuar: sigurimi i mekanizmave dhe praktikave të mira për tejkalimin e problemit me trafikimin me fëmijë, përfshirë edhe parandalimin, mbrojtja dhe riintegrimi i fëmijëve-viktima, ndjekja e kryerësve të veprave penale, ndërmarrja e masave parandaluese për reduktimin e shkaqeve dhe rreziqeve të cilat çojnë në rritjen e dukurisë së trafikimit dhe eksploatimit të fëmijëve, inkorporimi i paketës së standardeve të shërbimeve minimale për sigurimin e ndihmës, mbrojtjes, rehabilitimit dhe riintegrimit të fëmijëve-viktima, vlerësimi i gjendjes përmes sistemit të instaluar për ndjekjen e gjendjes dhe grumbullimin e përpunimin e të dhënave për trafikimin me fëmijë dhe organizimin e trajnimeve të specializuara për organet kompetente për grumbullimin dhe përpunimin e të dhënave.

Në kontekst të parandalimit, me Planin e Veprimit për Luftë Kundër Trafikimit me Fëmijë është përcaktuar: përforcimi i kapaciteteve njerëzore dhe institucionale me qëllim të aktiviteteve parandaluese për trafikimin e fëmijëve dhe ngritja e vetëdijes publike për problemin, sidomos tek fëmijët dhe prindërit, hapja e qendrave ditore për përkujdesjen e fëmijëve në rrugë, të cilët janë viktimat potenciale të trafikimit, sensibilizimi i mediave për këtë fenomen dhe organizimi i trajnimeve profesionale në qendra dhe polici për parandalim, pajisja e ambienteve të veçanta për punë me fëmijët, organizimi i ligjëratave parandaluese në shkollë dhe përfshirja e trafikimit për fëmijë në përmbajtjet mësimore, etj.

Në lidhje me ndihmën dhe mbrojtjen, në Planin e Veprimit parashikohet: inkorporimi i minimum standardeve për ndihmë, trajtimi dhe mbrojtja e viktimave dhe fëmijëve dëshmitarë, sistemi nacional për ndjekjen e zbatimit të programit për riintegrim dhe risocializim sidomos përmes qendrave për punë sociale, trajnimi i familjeve kujdestare dhe trajnimi i përfaqësuesve nga të gjitha institucionet, veçanërisht trajnimi për përdorimin e teknikave të posaçme për zhvillimin e bisedës me fëmijën-viktimë.

Sa u përket masave për rehabilitim dhe riintegrim, me Planin e Veprimit, mes tjerash, parashikohet: inkorporimi i sistemit për rehabilitimin, riintegrimin dhe riadhesimin e sigurt të fëmijëve-viktima, ndjekja e programeve për riintegrim dhe risocializim, krijimi i politikave për mbështetjen psiko-sociale të fëmijëve të vendosur në qendrat e pranimit dhe krijimi i qendrave për rehabilitim dhe masa të tjera.

Plan veprimi për parandalimin dhe luftimin e abuzimit seksual të fëmijëve dhe pedofilisë 2009-2012

Plani i Veprimit për Parandalimin dhe Luftimin e Abuzimit Seksual të Fëmijëve dhe Pedofilisë, bazohet në Konventën e Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Fëmijëve nga Eksploatimi Seksual dhe Abuzimi Seksual, Konventën e cila ka të bëjë me ndalimin e punës së fëmijëve dhe veprimin urgjent në eliminimin e formave më të këqija të punës së fëmijëve, Konventën për të Drejtat e Fëmijës dhe Protokollin Fakultativ për Shitjen e Fëmijëve, Prostitucionin e Fëmijëve dhe Pornografinë e Fëmijëve ndaj Konventës për të Drejtat e Fëmijës.

Me qëllim të realizimit efikas dhe gjithëpërfshirës të objektivave të Planit të Veprimit, janë përcaktuar udhëzimet dhe prioritetet si vijojnë: zbatimin e dokumenteve ndërkombëtare të cilët kanë të bëjnë me të drejtat e fëmijës dhe me mbrojtjen nga forma të ndryshme të dhunës dhe abuzimit, ndërmarrjen e masave për parandalimin dhe sensibilizimin e publikut të gjerë për këtë dukuri negative, krijimin e masave për ndihmë dhe mbrojtjen e viktimave të abuzimit seksual dhe pedofilisë, inkorporimin e masave për mbrojtjen dhe mbështetjen e viktimave të abuzimit seksual dhe pedofilisë, inkorporimin e masave dhe programit për trajtimin e personave të dënuar për këto vepra, gjatë kohës së vuajtjes së dënimit dhe pas përfundimit të dënimit, ndërkaq me qëllim të pengimit të recidivizmit, inkorporomin e mekanizmit për koordinimin e subjekteve të involvuara nga të gjitha fushat në parandalimin dhe

luftimin e abuzimit seksual të fëmijëve dhe pedofilisë, inkorporimin e edukimit të personave profesionistë për identifikimin dhe ndërmarrjen e masave të mbrojtjes, inkorporimin e evidencës unike dhe zbatimin e monitorimit dhe evaluimit, si dhe avancimin e bashkëpunimit ndërkombëtar.

Sa i përket parandalimit parashikohet: sensibilizimi dhe ngritja e vetëdijes publike për problemet e abuzimit seksual të fëmijëve dhe pedofilisë, organizimi i punëtorive edukative dhe inkorporimi i përmbajtjeve programore në shkollat fillore dhe të mesme, si dhe në institucione tjera edukative-arsimore për këtë problem, informimi dhe edukimi i prindërve dhe familjeve të cilat janë në rrezik social për problemin e cekur, trajnimi i organizatave joqeveritare për zbatimin e aktiviteteve parandaluese për tejkalimin e këtij problemi dhe trajnimi i përfaqësuesve të mjeteve të informimit publikë me qëllim të informimit të tyre me problemin dhe njoftim përkatës për të njëjtin, nxitjen e denoncimit të rasteve të abuzimit seksual të fëmijëve dhe ndërmarrjen e masave për përfshirjen e fëmijëve në sistemin arsimor.

Në aspekt të mjeteve për ndihmë dhe mbrojtje, me Panin e Veprimit, mes tjerash, parashikohet: pengimi i viktimizimit të mëtuqjeshëm të fëmijëve-viktima, sigurimi i formës përkatëse të mbrojtjes dhe përkujdesjes së fëmijës-viktimë, hapja e këshillimoreve për trajtimin e fëmijëve-viktima dhe mbështetja e tyre psiko-sociale, përgatitja dhe hapja e këshillimoreve për trajtim, hartim dhe realizim të masave dhe programit për trajtimin e viktimave, por edhe të kryerësve dhe personave të dënuar për vepra për abuzim seksual të fëmijëve, gjatë kohës së dënimit dhe pas vuajtjes së dënimit, edukim i vazhdueshëm i të gjithë profesionistëve dhe koordinim ndërmjet institucioneve kompetente dhe ndërmjet institucioneve dhe organizatave joqeveritare.

Programi për risocializimin dhe riintegrimin e fëmijëve-viktima të trafikimit me qenie njerëzore

Në përputhje me Strategjinë dhe Planin Nacional për Luftë Kundër Trafikimit me Qenie Njerëzore dhe Migracion Ilegal, të miratuar nga Qeveria e Republikës së Maqedonisë, Planin e Veprimit për Luftë Kundër Trafikimit me Fëmijë, si dhe kornizën ligjore ekzistuese në shtetin tonë, Ministria për Punë dhe Politikë Sociale miratoi Programin për Risocializimin dhe Riintegrimin e Fëmijëve-Viktima të Trafikimit me Qenie Njerëzore, në të cilin janë përfshirë çështje që kanë të bëjnë me parandalimin dhe mbrojtjen e fëmijëve-viktima të trafikimit me njerëz.

Me këtë Program, veçanërisht parashikohet që: fëmijës-viktimë t'i caktohet kujdestari në afat sa më të shkurtër kohor ose të bëhet bashkë me familjen, nëse një gjë e tillë është në interesin e tij më të mirë. Në rast se kthimi në familje nuk do të thotë siguri për fëmijën, të ndërmerren masa për ndihmë dhe mbrojtje të të drejtave dhe interesave të fëmijës, të respektohet mendimi i fëmijës, konform mundësisë së tij për ta shprehur mendimin dhe të mbrohet privatësia dhe identiteti i fëmijëve-viktima, të miratohen programe individuale për punë për mbrojtjen dhe mbështetjen e fëmijëve-viktima sa i përket ndihmës fizike, psikologjike, arsimore, shëndetësore, strehimit dhe ngjashëm.

Protokolli për bashkëpunim ndërmjet institucioneve kompetente në rastet e abuzimit seksual të fëmijëve dhe pedofilisë

Me këtë Protokoll rregullohet bashkëpunimi i organeve kompetente në përputhje me ligjet, aktet nënligjore dhe Planin e Veprimit për Parandalimin dhe Luftimin e Abuzimit Seksual të Fëmijëve dhe Pedofilisë për vitet 2009-2012, të miratuar nga Qeveria e Republikës së Maqedonisë. Në Protokoll janë përfshirë format, mënyra dhe përmbajtja e bashkëpunimit ndërmjet organeve kompetente dhe pjesëmarrësve tjerë në zbulimin dhe parandalimin e abuzimit seksual të fëmijëve dhe pedofilisë në dhënien e mbrojtjes së fëmijëve-viktima të

abuzimit seksual dhe pedofilisë, si dhe ndryshimin e sjelljes dhe integrimin e në shoqëri të kryerësve të veprave të këtuilla.

Sipas Protokollit, çdo organ shtetëror duhet: të veprojë maksimalisht me kujdes me fëmijët-viktima të abuzimit seksual dhe pedofilisë, përkatësisht të veprojë në mënyrë me të cilën do të sigurohet respektim i të drejtave dhe dinjitetit të tyre; të shmang çdo veprim i cili do të mund të shpinte ose të trajtohet si viktimizim i sërishëm dhe i mëtutjeshëm i fëmijëve-viktima; duke vepruar me fëmijët-viktima, organet e kanë për detyrë të veprojnë konform parimit për interesin më të mirë të fëmijëve, me përkushtim dhe me kujdes t'i mbrojnë të gjitha të drejtat dhe interesat e fëmijës, veçanërisht duke mbajtur llogari për moshën dhe shkallën e zhvillimit psikofizik të fëmijës, si dhe për gjendjen e tij shëndetësore dhe emocionale. Gjithashtu, duke vepruar me fëmijët-viktima, e kanë për detyrë ta informojnë fëmijën-prindin-kujdestarin për të drejtat e tij dhe mundësitë për mbrojtje, t'i marrin parasysh mendimet dhe qëndrimet e tij dhe rregullisht ta informojnë për rrjedhën e procedurës sipas lëndës, ndërkaq kryerësi i veprës të njoftohet me mundësinë për përfshirjen në trajtim psiko-social pa e paragjykuar përgjegjësinë e tij penale, me qëllim që të ndikohet në ndryshimin e sjelljes së tij dhe të inkorporohet evidencë unike për fëmijët-viktima të abuzimit seksual dhe pedofilisë.

Me këtë Protokoll, për çdo organ veç e veç, janë përcaktuar procedurat dhe masat të cilat duhet t'i ndërmerr dhe të procedojë në koordinim të përbashkët me organet dhe organizatat e tjera relevante.

HULUMTIMI I ORGANIZATËS BOTËRORE TË SHËNDETËSISË¹

Hulumtimi është kryer nga Klinika Universitare për Psikiatri, Seksioni për Psikiatri të Fëmijëve dhe të Adolehentëve në Shkup dhe Këshilli Hulumtues Shkencor, i përbërë nga përfaqësues të Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës, Zyra e Organizatës Botërore të Shëndetësisë në Shkup dhe Zyra Rajonale e OBSH për Evropë. Hulumtimi është formuar në bazë të modelit reprezentativ nga nxënës të viteve të katërta të shkollave të mesme dhe nga studentë të vitit të parë dhe të dytë të studimeve. Janë përfshirë 664 nxënës edhe atë 258 meshkuj dhe 406 femra dhe 613 studentë, nga të cilët 343 femra dhe 270 meshkuj. Shkollat dhe fakultetet janë zgjedhur me zgjedhje të rastit. Një pjesë e hulumtimit, përveç keqtrajtimit fizik dhe psikik, ka të bëjë me abuzimin seksual. Në hulumtim është shfrytëzuar qasja e pasqyrës transversale, në mënyrë që të vlerësohet shtrirja dhe eventualisht lidhja e rëndësishme e ndërsjellë midis përvojave negative nga fëmijëria dhe sjellja e rrezikshme për jetë.

Hulumtimi është realizuar në vitin 2010 dhe janë përfshirë pesë qytete më të mëdha të Republikës, ndërkohë që është zbatuar përmes Pyetësorit me 68 pyetje.

Sa i përket përkatësisë etnike të të anketuarve 69,2% kanë qenë maqedonas, 24.6% shqiptarë, 3,4% turq, 1,3% serbë, 0,5% vllah, 0,5% romë, 0,6% të tjerë, e që përafërsisht korrespondon me përfaqësimin në përqindje të bashkësive etnike në Republikën e Maqedonisë.

Një nga parametrat gjatë hulumtimit është përcaktimi dhe verifikimi i ekspozimit në përvoja negative në fëmijëri

Një nga parametrat e hulumtimit është përcaktimi i ekspozimit në përvoja negative në fëmijëri, me ç'rast në aspekt të abuzimit seksual në fëmijëri, sa i përket abuzimit seksual, është konstatuar se 7,3% e personave femra të anketuara janë ekspozuar në abuzim seksual në fëmijëri, ndërsa 20,8% e meshkujve, ose gjithsej nga të gjithë të anketuarit 12.9% në fëmijëri kanë qenë të ekspozuar në abuzim të këtyllë.

Sipas llojit të abuzimit seksual 7,3% e femrave të anketuara kanë qenë të ekspozuara në abuzim seksual me prekje ose përkëdhelje në mënyrë seksuale, 5.1% kanë prekur trupin e huaj në mënyrë seksuale, 5,7% dikush ka bërë përpjekje të ketë marrëdhënie seksuale me ta dhe 3,1% kanë pasur marrëdhënie seksuale me dikë. Ndërkaq, tek meshkujt 20.8% kanë qenë të abuzuar seksualisht me prekje ose përkëdhelje në mënyrë seksuale, 19% me prekje të trupit të huaj në mënyrë seksuale, 15% dikush ka bërë përpjekje të ketë marrëdhënie seksuale me ta dhe 1.2% kanë pasur marrëdhënie seksuale me dikë.

Sa i përket lidhshmërisë së viktimës me kryerësin, hulumtimi ka treguar se tek personat femra në 49% të rasteve ata kanë qenë persona të njohur, por që nuk kanë jetuar bashkë në shtëpi, 16,4% kanë jetuar bashkë me viktimën, 20% kanë qenë persona të panjohur, 36,4% janë abuzuar nga persona të cilët është dashur të kujdesen për ta, ndërsa 61,8% kanë qenë persona tek të cilët kanë pasur besim. Ndërkaq tek të anketuarit meshkuj 41,8% kryerësit kanë qenë persona të njohur, por që nuk kanë jetuar bashkë në shtëpi, 20,9% kanë jetuar bashkë me viktimën, 31,8% kanë qenë persona të panjohur, 20,9% persona të cilët është dashur të kujdesen për ta dhe 28,1% kanë qenë persona tek të cilët kanë pasur besim.

Sipas mënyrës së manipulimit të viktimave të abuzimit seksual, nga hulumtimi ka rezultuar se në 36,3% të rasteve, personat femra janë detyruar me mashtrim dhe duke i bindur në mënyrë verbale, 14,5% me përdorim të alkoolit dhe drogës, 23,6% me kërcënime për lëndim dhe 16,3% me forcë fizike. Ndërkaq tek meshkujt e anketuar 27,2% janë detyruar me mashtrim dhe bindje verbale, 29% me përdorim të alkoolit dhe drogës, 17,2% me kërcënime për lëndim dhe 13,6% me forcë fizike.

¹ "Raporti për përvojat negative në fëmijëri: hulumtim i realizuar në Republikën e Maqedonisë të modelit nacional reprezentativ të nxënësve dhe studentëve të shkollave të mesme dhe fakulteteve -2012"

Paraqitje të dukurisë suicide tek viktimat, për shkak të abuzimit seksual, ka pasur tek 4,76% e femrave të anketuara, ndërsa 0,8% tek viktimat meshkuj, ndërsa në aspekt të moshës, me këso tentativa, në numër më të madh kanë qenë fëmijët deri në moshën 14 vjeç. Tek 1,2% e femrave ka pasur lëndim si rezultat i tentativës për vetëvrasje, ndërsa 0.2% të meshkujt. Tek 1.5% e viktimave femra ka pasur më shumë se një herë tentativë për vetëvrasje, ndërsa tek meshkujt 0,4%, dukuri të anëtarit depresiv ose të sëmurë mendor në familje ka pasur 6,3% tek femrat dhe 5% tek meshkujt.

Nga hulumtimi rezultuan më tepër konkluzione, mes të cilëve do t'i potencojnë këto: Përvoja nga fëmijëria më së shpeshti ndërlihet me rrezikun e përkeqësimit të shëndetit në vitet e mëvonshme të jetës. Befasojnë treguesit se numri i meshkujve të anketuar, të cilët në fëmijëri kanë qenë të ekspozuar në abuzim, është shumë më i madh sesa tek femrat e anketuara. Elementët më të shpeshtë të disfunkcionalitetit të familjes përfshijnë përdorimin e alkoolit ose drogave jolegale të një anëtarit të familjes dhe sjelljen e dhunshme mbi nënën. Nga hulumtimi rezultoi se format e rrezikshme të abuzimit dhe neglizhencës në fëmijëri shfaqen paralelisht me disfunkcionalitetin e familjes. Shumica e të anketuarve, të cilët kanë qenë të abuzuar, kanë pasur ndjesinë e neglizhencës psikologjike. Nga hulumtimi, gjithashtu, mund të konstatohet se në Republikën e Maqedonisë do të mund të presupozohej se nxënësit dhe studentët mbase më së shumti u janë ekspozuar llojeve të caktuara të përvojave negative, pjesërisht për shkak të varfërisë dhe elementeve të saj përcjellëse. Sido që të jetë, faktorët socio-kulturor gjithashtu mund të ceken si shkaktarë të rëndësishëm për zhvillimin e llojeve të caktuara të sjelljes së rrezikshme, ndërkaq ndikim të madh ka pasur sidomos konsumimi i alkoolit tek të rinjtë dhe ndikimi i mjeteve të informimit publik dhe interneti.

Për tejkalimin e gjendjeve, realizuesit e anketës kanë dhënë rekomandime të caktuara, në mesin e të cilave: zhvillimi dhe implementimi i Planit të Veprimit Nacional multisektorial për abuzimin dhe shpërfilljen e fëmijëve, me implementim të plotë të dokumenteve ndërkombëtare dhe të brendshme, para së gjithash përmes ndërmarrjes së masave parandaluese dhe masave për kujdes social, mbrojtjes dhe mbështetjes së viktimave, përforcimi i kapaciteteve për grumbullimin e të dhënave dhe vlerësimin e nevojave përmes zhvillimit të sistemit integral të monitorimit të abuzimit të dhe shpërfilljes së fëmijëve, mbështetja e hulumtimeve të faktorëve të rrezikut, shkaqeve, pasojave, shpenzimeve dhe pengimin e abuzimit dhe shpërfilljes së fëmijëve, përfshirë edhe avancimin e sigurisë, avancimi i parandalimit primar i abuzimit dhe shpërfilljes së fëmijëve duke e zgjeruar rolin e organizatave shëndetësore, përforcimi i aktiviteteve dhe mbështetja e fëmijëve-viktima të abuzimit me zbatimin e pilot-projekteve për implementimin e shërbimeve dhe praktikave të bazuara në prova, inkorporimi i shërbimeve përkatëse për fëmijët dëshmitarë të dhunës, integrimi i parandalimit në politikat e shëndetësisë, sociale dhe arsimore, si dhe avancimi i barazisë gjinore dhe sociale dhe realizimi i të drejtave të fëmijëve-viktima të dhunës përmes përmbytjeve mësimore në shkolla dhe përmes fushatave edukative.

REKOMANDIME TË PËRGJITHSHME

- Për përforcimin e sistemit të parandalimit, mbrojtjes dhe rehabilitimit të fëmijëve dhe të drejtave e interesave të tyre, parakusht themelor është legjislacioni i harmonizuar me aktet ndërkombëtare dhe sidomos në aspekt të parandalimit dhe mbrojtjes së fëmijëve nga abuzimi seksual dhe eksploatimi seksual dhe implementimi i tij konsekuentë në praktikë;
- Përmes analizave dhe hulumtimeve të përcaktohen shkaqet të cilat çojnë deri në abuzime dhe shfrytëzime të këtylla të fëmijëve, me qëllim të shmangies së të njëjtave;
- Parashikimi i masave parandaluese për mbrojtjen e kategorive të caktuara të fëmijëve në rrezik, në mënyrë që të mos bëhen viktimat të abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual;
- Për ndërmarrjen e masave parandaluese, mbrojtëse dhe rehabilituese të sigurohen resurse të nevojshme financiare, kadrovike dhe teknike;
- Inkorporimi i evidencës së fëmijëve-viktima dhe kryerësve të veprave penale të abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual në çdo institucion i cili punon në këtë problem dhe vendosja e evidencës së unifikuar nga të gjitha institucionet, me qëllim të perceptimit të gjendjes dhe ndërmarrjes së masave për shmangien e të gjitha formave të mundshme të abuzimit të fëmijëve;
- Inkorporimi i evidencës së fëmijëve në rrezik, të cilët janë viktimat potenciale dhe të fëmijëve të cilët tanimë janë bërë viktimat, me qëllim të veprimit preventiv dhe me qëllim të sigurimit të mbrojtjes efikase dhe rehabilitimit;
- Të sigurohet ndihmë dhe mbrojtje për fëmijët-viktima nga të gjitha aspektet, me qëllim të reduktimit të pasojave nga abuzimi i ushtruar dhe të bëhet rehabilitimi i tyre;
- Ndërmarrja e masave për kryerësit e veprave të këtylla që pas vuajtjes së dënimit të mos angazhohen në asnjë punë dhe profesion që ndërlidhet me fëmijë;
- Informimi dhe edukimi i fëmijëve, duke filluar që nga moshën më të hershme përmes institucioneve parashkollore dhe institucioneve arsimore, edukimi i prindërve dhe personave profesionistë, si dhe i përfaqësuesve të mediave për rreziqet e abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual të fëmijëve, pajisja me dije dhe shkathtësi për identifikimin e lëndimeve dhe abuzimeve të të drejtave të fëmijëve;
- Trajnim i vazhdueshëm i të gjithë profesionistëve të cilët punojnë me fëmijë, sa u përket dukurive, shkaqeve dhe rreziqeve për abuzim seksual të fëmijëve dhe për identifikimin e fëmijëve-viktima të këtyre veprave;
- Sigurimi i qasjes multidisiplinare në të gjitha institucionet që punojnë me fëmijë dhe për fëmijë, me qëllim të dhënies së ndihmës efikase dhe adekuate dhe mbrojtjes së fëmijëve, si dhe rehabilitimi i tyre i suksesshëm;
- Bashkëpunim i koordinuar dhe i vazhdueshëm midis të gjitha institucioneve, si në nivel qendror ashtu edhe në nivel lokal dhe avancimi i bashkëpunimit ndërkombëtar;
- Përforcimi i politikës ndëshkuese, përkatësisht shqiptimi i dënimeve më të larta për kryerësit, varësisht nga vepra dhe pasojat nga vepra e kryer;
- Hapja e qendrave për rehabilitim, përkatësisht këshillimoreve për fëmijë dhe familje në rrezik, si dhe për kryerësit e veprave të cekura penale;
- Ndërmarrja e masave të veçanta dhe adekuate për ndihmë dhe mbrojtje të fëmijëve të bashkësisë etnike rome, të cilët më së shpeshti janë viktimat të abuzimit seksual dhe eksploatimit seksual.

Literatura e përdorur

1. Ligji për ratifikimin e Konventës së Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Fëmijëve nga Eksploatimi Seksual dhe Abuzimi Seksual ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 135/2010)
2. Ligji për ratifikimin e Konventës për të Drejtat e Fëmijës ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 150/1993)
3. Ligji për mbrojtjen e fëmijëve ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 98/2000, 17/2003, 65/2004, 113/2005, 98/2008, 107/2008, 46/2009, 83/2009,156/2009, 51/2011,157/2011)
4. Ligji për familje ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 86/1992, 9/1996, 19/2000, 29/2001, 38/2004, 60/2005, 33/2006, 84/2009, 112/2009, 67/2010,156/2010, 39/2012, 44/2012)
5. Ligji për mbrojtje sociale ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 79/2009 nga data 24.06.2009, 36/2011, 51/2011)
6. Ligji për arsim fillor ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 44/1995, 24/1996, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 63/2004, 67/2004, 48/2009, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 6/2011, 18/2011, 51/2011)
7. Ligji për arsim të mesëm ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 24/1996,34/1996,35/1997, 82/1999, 29/2002, 52/2002 – пречистен текст, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011)
8. Ligji për mbrojtje shëndetësore ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 17/1997; 15/2002; 7/2004; 3/2005; 19/2005; 26/2005; 16/2006; 11/2007; 12/2007; 16/2008; 27/2008; 29/2009, 88/2010, 44/2011, 53/2011)
9. Kodi Penal ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011)
10. Ligji për procedurë penale ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 15/1997,18/1999, 44/2002, 27/2004,74/2004, 75/2006, 83/2008, 53/2009, 67/2009)
11. Ligji për të drejtat e të miturve ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 87/2007, 103/2008,161/2008, 145/2010)
12. Ligji për sigurim shëndetësor ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 25/2000, 34/2000, 96/2000, 50/2001, 11/2002, 31/2003, 84/2005, 37/2006, 18/2007, 36/2007, 82/2008, 65/2012 - tekst i pastruar)
13. Ligji për mbrojtjen e të drejtave të pacientëve ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 82/2008, 12/2009, 53/2011)
14. Ligji për mbrojtjen e popullsisë nga sëmundje ngjitëse ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 66/2004, 139/2008, 99/2009)
15. Ligji për mbrojtjen e dëshmitarëve ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 38/2005, 58/2005)

16. Ligji për regjistrin e veçantë të personave të dënuar për vepra penale për abuzim seksual të personave të mitur dhe pedofilisë ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 11/2012)
17. Ligji për veprimtari radiodifuzive ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr.100/2005, 19/2007, 103/2008, 6/2010, 145/2010, 97/2011, 13/2012)
18. Ligji për polici ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr.114/2006, 6/2009)
19. Procedurat Standarde Operative për trajtimin e viktimave të trafikimit me njerëz
20. Plani i Veprimit Nacional për Luftë Kundër Trafikimit me Qenie Njerëzore 2009-2012 (<http://antitrafficking.blog.mk/files/2010/02/NAP-makedonski2.pdf>)
21. Plani i Veprimit për Parandalimin dhe Luftimin me Abuzimin Seksual të Fëmijëve dhe Pedofilisë 2009-2012 (<http://mtsp.gov.mk/?ItemID=BD66FCC3A7FBCB47AB9150CBFECD2C96>)
22. Programi për Risocializimin dhe Riintegrimin e Fëmijëve-Viktima të Trafikimit me Njerëz (http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/Programa_resocijalijacija.pdf)
23. Protokollin për bashkëpunim midis Institucioneve kompetente në rastet e abuzimit seksual të fëmijëve dhe pedofilisë (http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/protokol_zloupotreba_deca.pdf)

OMBUDSMAN

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ

Republika e Maqedonisë
AVOKATI I POPULLIT

OMBUDSMAN
Republic of Macedonia

OMBUDSMAN OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA
Department for Protection of Children's Rights and
Rights of Persons with Special Needs

REPORT

ON THE RESEARCH OF THE PHENOMENON SEXUAL ABUSES AND SEXUAL EXPLOITATION

Skopje, September 2012

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION	135
THE AIM OF THE RESEARCH	137
METHODOLOGY OF THE RESEARCH	137
Submitted questionnaire	139
Focus groups - interviews with relevant professionals (may- june 2012)	139
CRIMINAL LEGAL REGULATION OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA FOR CRIMINAL ACTS THAT ARE RELATED TO SEXUAL EXPLOITATION AND SEXUAL ABUSE OF CHILDREN	139
CRIMINAL ACTS DEFINED WITH THE COUNCIL OF EUROPE CONVENTION FOR PROTECTION OF CHILDREN FROM SEXUAL ABUSE AND SEXUAL EXPLOITATION	141
ANALYSIS OF THE SPECIAL MEASURES STIPULATED WITH THE CONVENTION AND LEGAL REGULATION, AND THEIR PRACTICAL IMPLEMENTATION	142
Analysis of the legal regulation	142
Criminal Code of the Republic of Macedonia and the law on family	144
The role of the educational system in the process of prevention and in the recognizing sexual abuses and exploitation	146
The role of the health system in the preventiv process and in recognizing sexual abuses and exploitation	146
PROTECTION OF CHILDREN FROM INFORMATION NOT USEFUL FOR THEIR DEVELOPMENT THAT ADDITIONALLY VICTIMIZE THEM	147
PROHIBITION IN PERFORMING PROFESSION RELATED TO CHILDREN FOR THE OFFENDERS OF CRIMINAL ACTS THAT ARE IN RELATION WITH SEXUAL ABUSES AND SEXUAL EXPLOITATION	147
FINANCING AND ESTABLISHING FUNDS OF PREVENTION AND PROTECTION	148
MEASURES OF COLLABORATION AND ATTEMPT TO COMMIT CRIMES THAT ARE IN RELATION WITH SEXUAL ABUSES AND SEXUAL EXPLOITATION	149
AGGRAVATING CIRCUMSTANCES	149

EMERGENCY IN PROCEEDINGS	151
STATUTE OF LIMITATION	153
STATUTE OF LIMITATION ACCORDING TO THE REGULATION OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA	153
COLLECTING DATA AND PROTECTION OF PERSONAL DATA	154
RECOMMENDATIONS TO IMPROVE LEGAL REGULATION	155
ANALYSIS OF RECEIVED DATA, ANSWERS AND INFORMATION FROM THE QUESTIONNAIRES	157
The meaning of sexual abuse and sexual exploitation of children	157
The profile of the victims	158
Whether a child was sexually abused in more than one occasion and whether the perpetrator has committed the crime more than twice	159
Measures for assistance and protection of a child witness	160
Categories of children exposed to risks	160
The cooperation between the institutions	161
The participation of the professionals in the programs for prevention	162
How did the child come to the center for social work or the non-governmental organization?	162
Indicators that evaluate whether the child is a victim of sexual abuse and sexual exploitation	162
Concrete work of the centers with a particular case	163
Concrete work of the non-governmental organization with a particular case	163
Given recommendations from the bodies and organizations	163
CONCLUSIONS AND RECOMMENDATION ON THE BASIS OF THE RECEIVED ANSWERS	166
ANALYSIS OF THE RECEIVED DATA AND CONCLUSIONS FROM THE FOCUS GROUPS MEETINGS	167
DETAILED INTERVIEWS WITH CHILDREN (CASE STUDY) – VICTIMS OF SEXUAL EXPLOITATION AND SEXUAL ABUSE	170

STATISTICAL DATA FROM THE QUESTIONNAIRES GIVEN BY THE RELAVANT STAKEHOLDERS	175
CONCLUSIONS FROM THE STATISTICAL DATA	180
STANDARDS, ACTION PLANS, PROGRAMS, PROTOCOLS	180
Standard operative procedures (sop) for working with victims of trafficking in human beings	180
National action plan for fight against trafficking in human beings 2009-2012	181
Action plan for prevention and management of the sexual abuse of children and pedophilia 2009-2012	182
Programs for re-socialization and reintegration of children victims of trafficking in human beings	183
Protocol for cooperation among the relevant institutions in cases of sexual abuse of children and pedophilia	183
SURVEY FROM THE WORLD HEALTH ORGANIZATION	185
GENERAL RECOMMENDATIONS	186
BIBLIOGRAPHY	188

The Ombudsman of the Republic of Macedonia in the framework of the project "Prevention of child exploitation in the South East Europe, Sexual Exploitation of children in FYR Macedonia", with a financial support of the regional office of "Save the Children" Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, has made a research on a theme "Children-victims on sexual exploitation and paedophilia for the period of 01.01 2008 to 30.06 2011. Special gratitude's in the preparation of the report to the external expert, and to the personnel in the Department for protection children's rights and rights of persons with special needs in the Ombudsman office.

INTRODUCTION

Sexual exploitation and all forms of sexual abuses of children are serious problem of the modern society.

The phenomena of sexual abuse of children is a serious problem for the society, so in accordance with that it must be found new adequate measures and mechanisms for prevention, as well as to stop its spreading.

Several main factors have an influence on sexual exploitation and sexual abuses of children. Sexual exploitation and sexual abuses of children is a phenomenological diversity, and produces complex appearances with complex consequence that influence on psycho-physical development of children.

To introduce prevention and protecting of children from abuses, we need multiple and different reaction of the society, a system of protection with different levels of prevention, detection of the abuses, investigation of the cases, necessary legal protection, as well as medical, sociological and physical protection, rehabilitation of abused children, but also adequate treatment for the person who has committed this crime.

It seems necessary, to involve and to activate several institutional systems to attend this goal, at first education, health, social protection, judicial bodies and police authorities, and of course the nongovernmental organizations.

The problem of abuse is not only national, and it is not isolated, it cannot be solved in a framework of one state. This problem is wider, in a way global, so in order to overcome it, it is essential to involve all the institutions that directly or indirectly are related to this issue.

The appearances of child abuses especially sexual exploitation and abuses, is overcoming national borders, they are present in the developed countries as well as in non-developed countries. Because the abuses have become a global problem, the United Nations sent a message that "no violence upon children can be justified, and every kind of violence upon children may be prevented"

Sexual exploitation and all forms of sexual abuses of children became actual problem, so a significant numbers of cases have been reported. That is why there is a necessity, each country to take internal measures, but there is a need measures to be taken through international cooperation. Taking preventive, protective and rehabilitative measures will contribute children to live in welfare, and will insure protection of their best interest, without discrimination as a fundamental and basic principal in an area of implementation and protection of the rights of each child.

In cases of sexual exploitation of children, there is an existence of socio-pathological occurrence, and the most recognized is the alcoholism in the family, psychical illness, drugs addiction and prostitution of female parent.

The research upon sexual violated children, indicates that not always they have physical injuries, but often we realize that there are psychical disturbance and disorders, which means, aggressive behaviour of a child, problems in communication, problem with concentration, insomnia, depression and other problems that may have permanent influence on the psychical development of the child. That's why parents should be able to recognize these disorders, and then the official authorities and officials themselves which are directly or indirectly related to the child to confirm them. Proper education and efficient reaction is needed, introduction of adequate methods in the work with the children, including the family, so they can give support to the child in order to overcome the trauma that can change his/her life.

According to this, the family has a special role, so the social work centers should strengthen the capacity of the family, the care and the protection of the child, should do an expert and continuous supervision over the parental right, provide conciliations, counselling, and to conduct interdisciplinary team work with child and its family.

Of great importance is the early identification of the sexual exploitation of child victim, and for that purpose there is a need of proactive role of all stakeholders, in particular the officials that are in permanent contact with the child, the social work centres, the educational institutions, the health care institutions, the institutions for social protection and others bodies and organizations that work with, and for the children. The mutual cooperation and coordination of all subjects is necessary.

We should not become silent about child abuse, sexual violation and exploitation, we should overcome the silence that still exists, because often, these cases are not reported, although in recent times, more and more cases are brought in the public. In that sense, by taking quick, efficient and on time measures, reflected in the national politics and programs, it should contribute to decreasing the sexual violation and sexual exploitation of children, overcoming the trauma and the painful experiences of the victims that have long lasting consequences on their psycho-physical development.

THE AIM OF THE RESEARCH (Period 01 January 2008-June 2011)

The aim of the research was to collect data from all bodies and institutions in order to assess the situation about sexual abuse and exploitation of children in the Republic of Macedonia.

The research was comprised from the assessment of the knowledge from relevant stakeholders had regard this phenomenon, the way they act upon, their education and training, as well as knowledge and skills to recognize sexual abuses and exploitation of children.

Further on, the research should provide information on how many preventive measures are in place for elimination and decrease of this phenomenon, how efficient they are, and what kind of measures were taken for protection and rehabilitation of children victims of abuses. The research should reveal the reasons behind this phenomenon, which category of children is mostly a victim, and whether the legislation enable prevention, adequate sanctions to the offenders for the purpose of preventing other persons to do such abuses to children. The research was conducted on the territory of the Republic of Macedonia and it was based on data, measures, and recommendations received from the courts, the public prosecution offices, the social work centres, the police authorities and the non-governmental organizations in each part of the Republic.

METHODOLOGY OF THE RESEARCH

The basic preconditions for detecting this phenomenon, it's reduction and elimination is the existence of legal regulation, its proper implementation, coordination of the work of the relevant stakeholders which are legally authorized to undertake measures for prevention and protection of children from abuses. Also, the role of each person, parent, teacher, citizen is to recognize the abuse, and to report it to the relevant authority, so to be taken timely and appropriate measures for prevention as well as to help the victims.

In order to assess if the abovementioned preconditions are fulfilled, there is a need of analysis of the national and the international regulation, harmonization of the national with the international one, especially with the Council of Europe Convention for protection of children from sexual exploitation and sexual abuse. For the purpose of gathering data about this phenomenon, the ways of sexual abuse and exploitation of children as well as other relevant information, a questionnaire with wide range of questions was distributed to the relevant bodies (all the social work centres, departments of internal affairs all over the Republic, all basic public prosecution offices and primary courts, as well as the non-governmental organizations that are treating the issue). The analysis of the gathered information produced findings and conclusions.

The questionnaires contained questions that referred to the to the concept of sexual abuse and exploitation of children, the number of children victims under specific criminal acts on which court has initiated proceedings in certain period of time of this researching period, number of adult offenders on certain criminal acts, numbers of criminal charges, number of legal actions, number of sentenced persons, and data on the form of the penalties. Received answers profiled the victims of these criminal acts, their gender, age, education, ethnical origins, the family material status, disabilities of child etc.

The answers revealed whether a same child was a victim in more occasions and whether the perpetrator has committed the crime in more occasions, the number of these cases, which measures were undertaken for helping and protecting the child witness, measures undertaken in general. The questionnaire gave answer to the question which group of

children are usually victims of the violence, and which group of children are exposed to the risk to be sexual abused and exploitative (if they don't parents, if they live in poverty, if they left school, children from minority groups, migrants, family abused children with previous sexual abuses and exploitation experiences, street children, children with special needs, addicts, mentally disordered children, or other categories of children. In order to overcome the problems there is a need for court cooperation with other bodies. The answers pointed at which services have the best cooperation with the courts, and what kind of cooperation they have. Also, of a great importance is to have a continuous training of the professionals that work with this category of children, then whether the courts participate in such programs and training courses. In order to resolve the problems, the courts gave their own proposals and recommendations in order to create better system of prevention and protection of children victims of sexual abuse and exploitation. The same questions were forwarded to the public prosecution offices. The answers of the police officials should have reveal whether they understand the concept of sexual abuse and exploitation of children, the number of children who refer to the police authorities, and the number of registered children –victims of this violence, gender of children, the number of criminal charges that were brought, the number of suspects and the number of committed criminal acts.

The professionals from the police services answered the profile of children victims, the undertaken measures for protection, whether the child victim was transferred in some institution for help, and how the program for helping and protecting of children was implemented. From the same answers was concluded, which groups of children are exposed to the risk of sexual abuses and exploitation. Which are the other services the police services are cooperating with, whether they were participating in some programs for prevention, or whether they were taking some measures for prevention. Some of the police officials gave recommendations for improvement of the whole situation.

The social work centres have also given answers to the questions related about the number of the cases submitted to the centres, the education of children victims of each criminal act, the age of the victims, and their nationality. Whether there is a cooperation with other services and which of them were cooperative, whether they take part in some prevention programs or take measures for prevention.

The questionnaire was submitted to numerous non-governmental organizations, although the questions were the same as the ones submitted to the other institutions and bodies, the non-governmental organizations initiated additional questions like how the victim approached the centre or the non-governmental organization, which are the indicators that reveal whether a child is a victim of sexual abuse and exploitation, they have described their work on a particular case, and answered some other questions regarding the cooperation and their participation in prevention program. Additionally they have given recommendation.

The analysis embraced the knowledge of the professionals from different areas, the interviews with the focus groups (social, education health institutions, police, prosecutors, courts, national bodies (parliamentary and governmental), non-governmental organizations (4 focus groups meetings were organized). Additionally, in order to recommend adequate measures, interviews with children victims of sexual abuse were performed. .

Aside of the above mentioned, the information from the received complaints in the Ombudsman office was equally analysed and used in the research.

SUBMITTED QUESTIONNAIRE

	Institution/organization whose data was analyzed	Submitted questionnaire
1.	Social protection Social work centres SWC	32
2.	Criminal area-total	61
	Ministry of Interior	11
	Prosecution Office	22
	Courts	28
3.	Non-governmental organizations	9
	TOTAL:	102

FOCUS GROUPS - INTERVIEWS WITH RELEVANT PROFESSIONALS (MAY- JUNE 2012)

In total 4 focus-group interviews were held with 6-15 participants from the social sphere, education, health, courts, public prosecutors, Ministry of internal affairs, national bodies and commissions, non-governmental organizations

Focus-group interviews were held in duration of 120-180 minutes

Five detailed interviews were held with children victims of sexual abuse

Detailed interviews were held with an experienced psychologist who works in the NGO sphere with victims from family and other type of violence

The case study with the children victims was obtained from a non-governmental institution which works with victims of trafficking in human beings from all parts of the Republic of Macedonia and from the Social work centre-Skopje with previous agreement of the parents.

CRIMINAL LEGAL REGULATION OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA FOR CRIMINAL ACTS THAT ARE RELATED TO SEXUAL EXPLOITATION AND SEXUAL ABUSE OF CHILDREN

The **Criminal code** of the Republic of Macedonia regulates several criminal acts that refer to sexual exploitation and sexual abuses of children:

Rape

Article 186 - intercourse or other form of sexual act with a serious threat shall be punished with imprisonment of **three to ten years**

Statutory rape of a helpless person

Article 187- A person commits statutory rape over another, misusing the mental illness, mental disorder, helplessness, retarded mental development, or some other state because of person is unable to resist, shall be punished with imprisonment at least eight, or at least ten years to life sentence because of the especially severe circumstances .

Sexual attack upon a child under 14

Article 188-statutory rape or some other sexual act upon a child under 14 shall be punished with imprisonment of at least eight, or at least ten years to life sentence because of the especially severe circumstances.

Sexual assault by position abuse

Article 189-A person who by misusing his position induces another who is subordinate or dependent in relation to him to intercourse or to some other sexual act.

Adult person who committed this criminal act over adult person shall be punished with imprisonment at least five years.

Adult person who committed this criminal act over juvenile shall be punished with imprisonment at least five years.

Gratifying sexual urges in front of minor

Article 190-a person who perform a sexual act in a public place in front of another, in front of an adult or a child, or who induces a child to perform such act in front of him or another person.

Adult and juvenile who performs such an act on a public place shall be punished with a fine or with imprisonment to one year.

For induce a juvenile, under 14 to perform such an act on a private place, punishment with imprisonment from three to five years.

Meditation in prostitution

Article 191-A person who recruits, stimulates or entices another to prostitution, or a person who participates in handing over another to someone for performing prostitution, or for a profit by forces induces another to give sexual services shall be punished with imprisonment of five years.

Mediation in sexual act with minor

Article 192-A person who procures or enables a juvenile shall be punished with imprisonment of at least eight years.

Displaying a pornographic material to a juvenile

Article 193- A person who sails, shows, or in some other way makes available to a pornographic material in which the victim is a juvenile under 14

This criminal act means the production of pornographic material where a juvenile under 18 years was abused

For performing pornographic material to a victim - a juvenile under 14 a person shall be punished with imprisonment from six months to three years.

For production of pornographic material with a victim - a juvenile under 18 a person shall be punished with imprisonment from three to five years.

Production and distribution of children pornography via internet

Article 193-a-obtaining, possession , and production of pornography in which child is a victim under 18 years , to perform to another person or for distribution or transfer, punishment with imprisonment from three to five years.

Article 193-b –arranging meeting or on another way lure juvenile under 14 shall to a sexual act or to a producing of a juvenile pornography and if it was arranging meeting with a juvenile through computer communication, punishment with imprisonment from one to five years.

Incest

Article 194-intercourse or other sexual act upon blood relations including brothers and sisters.

For committing this act upon adult or juvenile up 14, punishments with imprisonment from five to ten years.

For committing this act upon juvenile under 14, punishments with imprisonment at least ten years.

Illegitimate marriage with a minor

Article 197- living in illegitimate community or to allow existence of that community, punishments with imprisonment from three months to three years.

Trafficking in children

Article 418-recruiting, transport, buying, obtaining shelter or accepting juvenile for prostitution or other form of sexual exploitation pornography, marriage by force, fertilize by force, or exploitation from a person or other persons for sexual acts.

Punishments with imprisonment of at least eight years, or at least ten years because of the especially severe circumstances.

CRIMINAL ACTS DEFINED WITH THE COUNCIL OF EUROPE CONVENTION FOR PROTECTION OF CHILDREN FROM SEXUAL ABUSE AND SEXUAL EXPLOITATION

According to the Convention, sexual exploitation means sexual abuse, child pornography, child prostitution, and participation into pornography entertainments.

Sexual abuse (article 18 of the Convention), sexual activities with a child which according to the national legislation, has not turned a certain age of maturity when the sexual activities are allowed, by force or treat, abuses performed by a position abuse, trust, or influence over the child, including the situation in the family.

Criminal acts related to a child prostitution (article 19 of the Convention), are treated as a recruiting a child into prostitution or leading a child to participate in it, as well as forcing the child to prostitution or making a profit from it, or other exploitation of child for that purpose, or any other act that guides to child prostitution.

Criminal acts related to child pornography (article 20 of the Convention), means producing child pornography, offering or making accessible child pornography, it's dissemination and transfer, as well as obtaining child pornography for yourself or other person, possessing child pornography and making possibilities for access through information, or communication technologies.

Criminal acts relate to the child participation in pornography entertainments (article 21 of the Convention), means recruiting a child to participate into pornography entertainment, to pursue the child to participate into pornography entertainment or to enforce the child to participate into pornography entertainment, or other type of exploitation of child for that purpose, as well as attending performances that include pornography.

Criminal acts related to corrupting a child (article 22 of the Convention), means intentionally provoking a child who has not turned certain age as per article 18 of the Convention, to sexual acts, to be a witness to sexual abuses and activities, even then when he does not directly participate in it.

Criminal acts related to offering a child for sexual purposes (article 23 of the Convention), means intentional proposal of an adult to arrange a meeting between a child and adult

person through the means for communication, thus committing a crime as per art. 18 paragraph 1 and art. 20 paragraph 1 from the Convention.

The analysis confirms that the criminal acts from the Criminal code of the Republic of Macedonia are in accordance with the criminal acts and their definitions of the Convention.

ANALYSIS OF THE SPECIAL MEASURES STIPULATED WITH THE CONVENTION AND LEGAL REGULATION, AND THEIR PRACTICAL IMPLEMENTATION

The Council of Europe Convention for protection of the child from sexual abuse and exploitation was adopted to the need for an international instrument, focused on prevention, protection and criminal legislation to combat all forms of sexual exploitation and abuses of children, as well as a need for establishment of a separate monitoring mechanism to increase the cooperation of the European countries in their fight against the mentioned abuse.

It is of great importance for the Convention to be implemented into the signatory countries, through their national legislation and through the practical implementation of the stipulated measures. In that sense, each signatory country should understand the goals stipulated with the Convention, to take appropriate measures to prevent and fight against sexual exploitation and abuses of children, to obtain efficient protection of children victims by respecting the three basic principles guaranteed with the Convention on protection of children's rights. All measures should be taken without any kind of discrimination on any ground, respecting the best interest of the child, realizing the right of participation in a decision making process related to the children, of course in accordance with their age and maturity, as well as promotion of the internal cooperation among bodies and organizations, but also promoting international cooperation (article 1 and 2 of the Convention).

What should be done in order to achieve the goals of the Convention, at first preventive measures should be taken within the regulation, as well as other practical measures for implementation of the Convention into the national legislation (article 4).

Analysis of the legal regulations

For the purpose of achieving protection of the child from any kind of sexual abuse and exploitation, Republic of Macedonia has made changes of the Criminal Code, and introduced sanctions related to criminal acts against juveniles higher even twice, thus sentences of imprisonment from 8 to 10 years, till life imprisonment are now prescribed.

The **Law on juvenile justice** provides for even more measures for help and protection, but also mechanisms for prevention as the National council for prevention of juvenile delinquency.

The main goal of this law is to achieve the priority interest of the child and to protect him from committing criminal offences, violence over them or and any kind of abuses of their rights and freedoms, to ensure their adequate development, protection of juvenile delinquency and their socialization, education, assistance and protection in court proceedings and other bodies (Article 2). Among the measures and sanctions determined with this law are those of preventive, protective and educative character (article 7, paragraph 1), while as the sanction detention should be proclaimed only in exceptional cases, as an ultimate measure on those cases when the other sanctions do not apply (article 7, paragraph 2). To protect the best interest of the child, this law envisages a possibility that the authority do not initiate a court procedure for all criminal acts committed by a juvenile, unless the personal character of the juvenile and the circumstances under which the act happened, the court procedure shall

be enforced only in cases set by the Law on Juvenile Justice (Article 9). Juveniles younger of 14 years at the time of commitment of the act, child at risk, no sanction may be applied, but measures of aid and protection in the field of education, health, social inclusion, family care and other forms of protection. (Article 13, 14, 16). According to this law, child at risk is a juvenile who in the time of preparation of an act is at the age of seven, but has less than fourteen years, as well as a child of the age of 14 and is a drug and alcohol addict, a child with serious difficulties in physical and psychological development, a child victim, a child that had been neglected in terms of education, and social behaviour, not included into the education process, or it started to beg, travel or prostitute, as well as a child victim of violence (Article 12). This Law regulates special proceedings with such children, while as the social work centres has the main role. **This law provides for free legal aid and an attorney in all proceedings against juvenile.** The amendments of this law provide for reimbursement of the family, in cases when they are receivers of social welfare and can't pay the expenses, in such circumstances they are eligible to free legal aid, or the expenses should be paid by the institution according to the lower rate, reduced in 30%.

The provisions of the **Law on child protection** regulate the system and the protection of children. However, this ambitious goal of the Law has not been fulfilled. Most of the provisions regulate the social rights of children and institutions in this field, their rights and obligations. Only article 9 from the Law restricts all forms of sexual exploitation and all forms of sexual abuses, (child pornography, child prostitution), forced procure, trafficking of children, physical and psychological abuses, punishment or other inhuman behavioural forms of exploitation, commercial abuses of children that lead to violence of the basic human rights and freedoms of children. Hence, the measures of prevention and protection and the sanctions are not developing. Although they are obligatory for the institutions in a way to take over all the measures to protect the children, there isn't specific mechanism for prevention and protection of children.

The **law on Family** prescribes preventive and repressive protection of rights and interests of child, through the right and obligations of a social work centres to make supervision over parental rights. If they discover that there are some flaws in the education and in the development of a child, that the child has been neglected or abused by the parents, they should take immediate measures for counselling the parents. If the preventive measures are not effective they should sanction one or both parents, temporarily remove the child from them, restrict the contacts with one or both parents, initiate a proceeding for taking away the parental right, or a criminal proceeding for certain criminal act (negligence, abuse).

This law stipulates the basis for taking the parental right, misuse of parental right and negligence when performing parental duties, as the mistreatment or negligence of a child, physical or emotional violence over a child, sexual exploitation, forced labour of a child, forcing a child to use alcohol, drugs or other substances, leading a child to some socio- pathological acts or other inappropriate acts, abandon a child for more than three months, or other way of violation of children's rights (article 90).

This Law stipulates preventive, repressive and rehabilitation protection of a child from family abuses. Any kind of violence among family members is forbidden, no matter the age, it means threatening the security, injuries, sexual or other physical or emotional violence that produces a feeling of uncertainty, threat or a fear (chapter with 12 new articles 94b-94).

Social work centres are offering child protecting from family abuses. They can take measures of any kind by their own initiative, by reporting a case to the police, health or educational institution, parents or neighbours. Due to the fact that the mechanisms for cooperation during the proceedings are not regulated with this law, a protocol was adopted. The centres can obtain appropriate health protection, psychological assistance and treatment, they can send the victims into shelters to help the child continue the education, to inform the institutions for giving a legal aid and representation in the courts. When the parents failed, the centres are allowed to submit a proposal to the court to state a temporary measure. The court can state several temporary measures. The court can forbid the offender to threaten, or acts that could lead to a family violence, to forbid to continue with mistreatment and negli-

gence, contacts or communication with a member of family, can forbid the offender to come near the victim's residency or school, can order obligatory health treatment, can give financial support to the family, to remote the offender from home until the final court decision is reached, to send the offender to a counselling centre. Each time, **when they acknowledge that there is a family violence upon a child or a person with restricted or limited legal ability, the Social work centres** take over some measures of protection. All the findings are received from citizens, officials and legal bodies, which have an obligation to inform the centre about the mentioned findings.

According to the Convention, measures should be taken for alienating the offender, while as the child victim could be separated from the family if the parents are involved in the abusing, these measures should be applied only if are in the best interest of the child. (Article 14) Additionally, it's necessary to be taken measures to eliminate the risks that could lead to repeating the act (Article 15).

Although the Law as a temporary measure stipulates possibility the offender to be remote from the home and sent to a counselling centre, **in practice the measures are not enough implemented. Often, the victims, the mother and the child are taken away from home, not the offender, so the child is still traumatized.** Also, there aren't enough counselling centres for the offenders of family violence, to improve their behaviour and to prevent abusing each member of the family, after they return home.

Criminal Code of the Republic of Macedonia and the law on family

In accordance with the provisions from the Convention, the Criminal Code incriminates all before mentioned acts of sexual abuse and exploitation of children, while as high sanctions were stipulated. To protect children victims of trafficking which often are subject of sexual exploitation, there is a special chapter for protection children- victims of trafficking in the Law on family.

The **law on family** stipulates that child victim of trafficking is a juvenile under the age of 18 who with or without agreement becomes a victim of trafficking and exploitation. The law stipulates several measures that social work centres should take upon themselves, as to give to the child a guardian to cooperate with a Ministry of Internal Affairs, Public prosecution office, guardian family, parents and other bodies and institutions. The family should supervise child's behaviour while as the child expert should give the family and the child proposals and assistance. When the centres have information of possible inclusion of a child in trafficking, or other types of exploitation in the family, in line with their duties and responsibilities they should initiate an administrative act for supervision of the parental right. When a child is already a victim and should be returned to the family, the centre should initiate an administrative act for a forced supervision of the parental rights, to enable a prevention, protection and rehabilitation of the child. If the parents are responsible and participate in trafficking, the centre will isolate the child from them and intrust the child to a foster parent, or person, or accommodate the child in an institution. The parental right can be taking away in a court proceeding. Assistance should be given to the family, no matter of the belief, race, sex, national belonging or social background, language, religion, abilities, sexual orientation, age, the measures should be suitable to the age and maturity of the child and in his best interest.

One of the basic rights of children is to participate in the decision making process that is of their concern of course suitable to their age and maturity, in order to ensure protection of the children best interest. That is why the child must be well informed and aware of the rights he/she is entitled to.

To prevent and eliminate this phenomena, according to the Convention it is necessary to raise public awareness about sexual exploitation and abuses and for the preventive measures (Article 8 from the Convention). Also, to prevent and eliminate this phenomena it is necessary to educate children about their rights and train them to obtain knowledge and skills to recognize their rights, the abuses, to receive enough information about risks of sexual exploitation and violation in order to protect themselves. Also they have to be aware of where they can apply for help and protection from the mentioned abuses, especially about the risks of using new information and communication technology which is contributing towards child abuses (Article 4).

Even though the centres have a legal obligation to take over social preventive measures, because of their occupation with administration of financial aid, and other social services, the preventive work has been neglected. The reason for such situation is the lack of trained experts and finances to implement preventive programs and preventive activates.

The preventive and educative work of the centres is neglected because of other obligations, but lately because of divorces and conflict situation between parents, family and other type of violence and abuses of children, this method has been implemented more often. But each centre has not trained officials that can carry out the conciliation role with the family and children. The weakness of the preventive social work arises, because there are no protocols for cooperation between relevant institutions at local level.

Actually, the **Law on social protection** prescribes that centres should perform preventive work in cooperation with local self -government, preschool, school and health institutions, other state bodies, psysical and legal entity organizations at central or local level. Local self -governments do not have a capacity to recognize and map the basic social problems in their municipalities and do not have the capacity to take over effective preventive measures. Most of the municipalities systematization does not provides neither sectors nor departments for social protection, and mostly do not have a social worker.

Crucial role in performing preventive work is the cooperation between centres and schools. The changes into the laws of primary and the Law of secondary education are positive because they envisage for the parents of the problematic pupils to have conciliation in the schools. For that purpose, it is necessary to strengthen the pedagogical, psychological capacities in the schools. Also, if the school cannot overcome the problem, they are obligated to inform the social work centre. It is envisaged for a social worker in the schools to be employed, but because of the luck of finances, this provision is not fulfilled. A great number of health institutions especially in smaller municipalities do not have experts for exercising a social and health prevention .These are actually the leading reasons that decrease the potentials of the municipalities in exercising the preventive role. A progress has been made in cooperation between the police and the centres, especially after the adoption of the law on juvenile justice, which predicts forming National council and municipality councils for prevention of juvenile offenders. But, the National council has been established and is functioning for two years, and although there is a legal obligation, only in few municipalities, councils are established.

With the **Law of primary and Law of secondary school** are forbidden physical and physical violence of pupils in schools, but without further developing. The law stipulates penalties for teachers that committed violence, the penalties for the school too, but only in few cases they were pronounced.

This laws also establishes the basic goals of the education, among them that each child has a right of primary and secondary education, has a right to obtain knowledge necessary for further education and life, the individuality and the self - confident is developing, but the conscience of obligations for all actions too, the children are educated about mutual tolerance and respect of the rights and obligations, .as well as the fact that discrimination is forbidden on each ground.

The role of the educational system in the process of prevention and in recognizing sexual abuses and exploitation

Taking into consideration the length of time that children spend in schools or kinder gardens, the possibilities for an educational system for prevention of sexual abuses is growing. The educational system helps the parents in training their children, a substantial preventive activity. Teaching pupils and parents how to recognize any form of sexual abuses and exploitation of children will contribute for a bigger sensitivity in perception of this phenomena. Psychological-pedagogical teams have several possibilities for performing the preventive function, through realization of certain programs for children, work with teachers, preparing and printing materials and leaflets about sexual abuses, counselling and helping parents in the educational process, individual work with children from disturbed families and sending and directing children and families to other competent institutions.

Possibility of prevention and early detection of the cases of sexual abuses from teachers in primary and secondary schools is big, but the teachers and others have to possess sensibility, capability, knowledge and skills to recognize the differences in child's behaviour (absents from school, lack of concentration, aggressive or depressive behaviour, or other symptoms) This symptoms should be a sign, teachers and trainers to take more attention and to cooperate with. psychological-pedagogical teams, to try to recognize the reasons for such a behaviour of child, to take over further measures to stop abuses of a child, and measures for protection and help.

To increase the protection of such misuse it's necessary to increase the awareness of children about the potential danger in their surrounding. They should be educated with skills and knowledge, so they could recognize abuses and how to take measures of self-protection. That imposes the necessity of including programs for their rights in the schools, developing skills to recognize the abuses and violation of their rights, and the mechanisms for help and protection.

The role of the health system in the preventiv process and in recognizing sexual abuses and exploitation

The health system and the health workers have significant and specific role in all phases of protection of sexual exploitations and violations of children, in prevention, recognizing and diagnosing, treatment as well as in the evaluation.

Health institutions have possibility to inform the public about problems and needs of prevention of sexual abuses of children. Through organization of public tribunes, seminars and lecturers for experts in schools, centres, police, judiciary bodies and the public, they are organized to inform about volume, types, and consequences of sexual violence, as well as with preparing the printed publications and pamphlets.

PROTECTION OF CHILDREN FROM INFORMATION NOT USEFUL FOR THEIR DEVELOPMENT THAT ADDITIONALLY VICTIMIZE THEM

In the area of protecting children's rights, it is necessary to protect the identity of anyone who by pure chance was or has become a victim of sexual exploitation and sexual abuses. So, the privacy should be protected and information should not be published for the child's offender or the victim of criminal act, the privacy should not be violated, the reputation, the honour and the dignity that will contribute to further victimization of a child.

According to the Convention measures should be taken for protection of children from information and materials which are advertising that kind of acts, especially media should give appropriate information about this phenomena (Article 9).

According to the **Law on juvenile justice** the court and other bodies participants in the proceeding, the privacy of the juvenile should be protected and its family, thus in each juvenile court proceeding, public should be excluded.

Special protection of children from information not relevant to the psycho- physical development, especially through the electronic media are envisaged with the **Law on broadcasting**.

According to the Law on broadcasting (article 70) the programs of the broadcasters must not contain pornography, excessive violence or other programmers that may cause serious damage to the physical, mental and moral development of children and youth. Excessive violence shall mean distribution of textual, verbal and visual messages which in time period available to minors glorify physical verbal or psychological form of violence that are an aim in and of themselves, and that can in no way be justified by the cortex of the genre not by the motives inherent to the fibula of the broadcast program. Programmed services with pornographic contents may be retransmitted over the public communications network only in encrypted form. Programme that could seriously impact to the physical, mental and moral development of children and youth may be retransmitted in period between 24,00 and 5.00 hours. They must be labelled before the start with the acoustic and visual warning, noting that they are not recommended for viewing by certain segments of the audience.

PROHIBITION IN PERFORMING A PROFESSION RELATED TO CHILDREN FOR THE OFFENDERS OF CRIMINAL ACTS THAT ARE IN RELATION WITH SEXUAL ABUSES AND SEXUAL EXPLOITATION

Article 5 of the Convention of the Council of Europe prescribes that mechanisms must be found to forbid the persons sentenced for sexual exploitation and sexual abuses, to have access to professions in which they are or will be in contact with children.

According to the **Criminal Code of the Republic of Macedonia**, the court can punish a person for imprisonment, or a suspended sentence, to prohibit him to perform the profession or an activity or function connected to the criminal act. The duration of the measure cannot be shorter than one year, or longer than ten years. So, for the crime Sexual attack upon a child it is predicted that if the attack was committed upon a child under 14 committed by relative, brother, sister, teacher, educator, adoptive parent, guardian, doctor or other person by misusing his position, the offender shall be punished with imprisonment and with a prohibition to perform the profession, activity or function. The same prohibition

is predicted for the crime, Statutory rape with misuse of position. With the Law of primary and the Law of secondary school for committing physical and psychical violation of a pupil it is predicted a fine, if the offense is committed by school and teacher, the fine is from 1500 euro, for the teacher, or 3500 to 4000 for the school. The mentioned laws do not prescribe prohibition to performing the profession, activity or function, although our opinion is that if a teacher often commits such a crime, it should be predicted such a measure. The Ombudsman in several occasions gave such recommendation before competent bodies.

FINANCING AND ESTABLISHING FUNDS OF PREVENTION AND PROTECTION

Each party to an agreement shall obtain finances, where possible establishing funds, projects and programs, to be realized by the civil society, which are working on prevention and protection of children from sexual exploitation and abuses (article 9 p.4 from the Convection).

In the primary text of **the Law on juvenile justice** it was predicted a fund for reimbursement of a child upon whom a crime of violence and other criminal acts were committed. It was predicted 2% of the budget of the Republic Macedonia, received and collected from court sentenced fines, for the crimes or other offenses, to be used for the reimbursement. This legal proposal was accepted and estimated as a positive for protection and rehabilitation of children victims. But, with the changes from 2010 this fund was abolished, It was predicted that for this purpose the finance will be separated from the budget of the Ministry of justice. The Ministry with prior opinion of the National council for prevention of juvenile offenses will set up a program for planning the finances. This provision is still not implemented, because such program has not been set up by the Ministry, and opinion by the State council was not given yet.

The **Law on social protection** predicts the possibility, citizens' association to take over measures of social protection if they are registered for that activity. The main goal of this association is to achieve social prevention, development and obtaining services of social protection of persons, families, groups or citizens exposed to social risk, development and social protection (article 152). This association, on conditions set by the law may started a research on this social phenomenon, social prevention, education, conciliation and training the persons exposed to a social risk, to give social services, home nursing, daily and occasional acceptance and accommodation of addicts, to obtain living conditions and to take over measures of protection for the victims of family violence

The **Law on family stipulates** that citizens associations may be registered to take actions for a social protection, alone or in cooperation with social work centre, to take over measures for protection stipulated with the law. The citizen associations is obliged after taking measures in 24 hours to inform the centre authorized according to the place of residence of a victim of family violence. Social work centre after receiving the information, passes the act within 24 hours. In 72 hours after measures were taken, citizen association deliver all documentation to the Social work centre for further proceeding. These provisions are implemented in practice because some associations are authorized to resident victims of family violence, street children or other categories, such as children victims of trafficking.

MEASURES OF COLLABORATION AND ATTEMPT TO COMMIT CRIMES THAT ARE IN RELATION WITH SEXUAL ABUSES AND SEXUAL EXPLOITATION

According to the Convention it is necessary to incriminate and take measures for actions committed with intention, help, or collaboration in committing of the criminal acts, as well as legal and other measures for attempt to commit criminal acts (article 24)

According to the **Criminal Code**, a person that intentionally starts preparation of a crime, but who does not complete it, shall be punished for an attempted crime for which according to the law, a sentence could be pronounced of five years of imprisonment or a more severe punishment, and for an attempt within the limits of the punishment prescribed for the crime. Because the major part of the crimes are related to sexual abuses and sexual exploitation of children punishments over 5 years are stipulated, there is a possibility to sentence punishment for attempt, except in exclusive cases prescribed with the law, if there is a case of unsuitable attempt, or if it is voluntarily interrupted (article 18,20 and 21).

With the **Criminal Code** it is envisaged a sentence for collaboration in crime, and if several persons by participation in an act of preparation or in some other ways commit jointly a crime, each one of them shall be punished with the punishment for that crime (article 23).

AGGRAVATING CIRCUMSTANCES

According to the Convention, all legal or other measures should be taken about elements of the offence which are considered as aggravating circumstances in the determination of the sanctions in relation to the offences established in accordance with the Convention (article 28).

To ensure such phenomena which are incriminated with the legal regulations it is necessary to predict effective and proportionate sanctions for the persons which averts such acts (article 27), and in cases of severe circumstances to be prescribed severe punishment, especially if the offence seriously damaged the physical or mental health of the victim, the offence was proceeded by acts of torture or serious violence, if the victim is particularly vulnerable, if the offence was committed by a member of the family, a person cohabiting with a child and having abused the authority, if the offence was committed by several people, if the perpetrator has previously been convicted of an offence of same nature.

In the sense of these provisions, and because of the permanent committing of crimes related to sexual abuses and sexual exploitation, the legislation of the Republic of Macedonia has increased the sentences for this offence are from 8 to 10 years, also life sentence when there are severe circumstances.

The **Criminal Code of the Republic of Macedonia** envisages severe sentences when there are aggravating circumstances in commitment of the offence, when there are serious damages on the physical or mental health of the victim, the offence was proceeded by acts of torture or serious violence, if the victim is particularly vulnerable, if the offence was committed by a member of the family, if a person is cohabiting with a child, and having abused the authority, if the offence was committed by several people, if the perpetrator has previously been convicted of offence of the same nature (as it is predicted in the convention).

For the crime rape, statutory rape a helpless person, sexual attack upon a child, in-

cest, mediation and conducting prostitution and other crimes because of the aggravating circumstances, or because the crime was prepared in an especially cruel and degrading manner and the consequence may be death or grave body injury, or other severe circumstances, or the crime was committed by several people or committed with serious violence, or if the victim is particularly vulnerable child, or the crime is committed from several people, there are more severe sentences. As an example for the sexual attack upon a child with the severe consequences (death, severe body injury or other aggravating circumstances) the offender shall be punished with imprisonment of **at least 10 years, or of life sentence.**

The crime „**mediation and conducting prostitution**„, if the crime is committed by using deceit, or because of a profit enables another to use sexual services, or the crime was committed by force or by deceit, the offender shall be punished with **imprisonment of 5 to 10 years.**

For the crime, procuring and enabling sexual acts with child, **the punishment with imprisonment of at least 8 years.**

For the crime showing pornographic materials to a child in whom a victim is a child under 14, the offender shall be punished with imprisonment from six months to 3 years, if the crime was committed by using a child under 18, the offender shall be punished with imprisonment from 3 years to 5 years. For, production and distribution of child pornography through computer system, in which a victim is a child under 18, **the offender shall be punished with imprisonment of 3 to 5 years.**

To lure to a statutory rape or other sexual acts juvenile under 14, through computer communication, planning a meeting or in other way using deceit of a juvenile under 14 to a statutory rape or the other activity, or producing pornography, if within the intend meeting with the juvenile was realized, **the offender shall be punished with imprisonment of 1 to 3 years.**

For a rape it is prescribed punishment of imprisonment of 3 to 10 years, and for a sexual or statutory rape on helpless person, punishment with imprisonment of at least 8 years and possibility to life sentence in cases with aggravating circumstances.

For a sexual or a statutory rape of a juvenile under 14, it is prescribed punishment of imprisonment of at least 8 years, or at least 10 years with possibility to life sentence in cases with aggravating circumstances.

For a sexual or a statutory attack of a juvenile by misusing the position, it is prescribed punishment of imprisonment of **at least 5 years, and for the offender of this crime upon a juvenile punishment with imprisonment of at least 10 years.**

EMERGENCY IN PROCEEDINGS

To realize special protection of children-victims, among other things it is necessary the investigations and criminal proceedings to be carried out in the best interest of the child and its rights. Victims should be protected and not aggravated by the experienced trauma, nor to the victimization, and the proceedings should be urgent, without any unjustified delay (article 30) it must be ensured the right of defence, fair and impartial trial, and protection of basic human rights.

The issues like proceeding with the victims or propagators of criminal acts are regulated with the Code on juvenile justice, which predicts preventive and protective measures. Namely, for each criminal act from the Criminal Code which according to the legislation a juvenile is a victim of a crime, the court and the other bodies must undertake measures for help and protection and to proceed in a manner to avoid bad circumstances for the personality and development of a child.

The proceeding of the crime when a child is a victim is urgent. It is predicted special protection of a child- witness, it means the juvenile may be a witness if it is not of a damage of its psycho-physical development, he/she can be a subject of interrogation at most two times, exceptionally third time if the special circumstances requires. During interrogation when juvenile is victim or a witness, the court is obliged to take care about personal characteristic of juvenile, for protection of his/her interests, and his/her adequate development, so the hearing of the juvenile depends of his/her age, it is conducted in a presence of a pedagogy and psychologist or other expert. If the judge states that is necessary because of the type of a crime and the juvenile personality, he will order a hearing by way of using technical devices for transferring sound and picture. In practice, some of the provisions unsuitably are implemented, or are not implemented at all.

Hearings are carried out without presence of the parties and other participants in the procedure, in a separate room and the questions shall be asked with assistance of pedagogue or psychologist (article 138). If the juvenile victim is being interrogated as a witness who, due to the nature of the criminal act, the consequences or other circumstances is especially sensitive, or is in particular difficult mental condition, the judge assesses whether there is a need to bring the juvenile and the prosecutor face to face (article 139)

To realize special protection of the rights and interests of a child-victim he/she must have a legal representative from the time of the first examination of the accused. If the juvenile does not have a legal representative, the president of the court with a decision shall appoint one from amongst the lawyers, who have special knowledge from the sphere of children's rights and criminal legal protection of juveniles. The attorney appointed by the president of the court is obliged to attend specialized training in representing juvenile in duration of at least four to ten days in the course of the year, in the country or abroad. The expenses for the legal representation shall be on the account of the budget resources of the court.

According to the Convention, when children are victims or witnesses of a crime, they must be informed about their rights and interests, their special needs must be respect the wishes also, they must be acquainted with the prosecution, the investigation process and the outcome of the case, with a right the children to reject the given information (article 31)

Also according to the Convention, children and their family must be enabled to be heard, to supply evidence and to choose the means of having their views, it should be taken measures for their security, the security of their family and the witnesses, they should be prevented from intimidation, retaliation and victimization that could be achieved with avoiding the contact between victims and the offender, except if it is for the best interest of a child. It must be ensured free of charge legal aid to the child-victim of a crime. (article 31).

According to the Code on juvenile justice, and with the connections to the implementation of the provisions of the Convention, the program for each child must be set up,

than the child and the family should be acquainted with the program they must proceed in accordance with the program while as the effects from its realization must be followed. For protection of the rights and interests of child according to this law, the interrogation is taken in a separate adequate room in the centres and police premises, but in practice such rooms and premises do not exist.

The attorney must be present during the whole proceeding. With the additional changes of this law it was predicted obligatory presence of the attorney if for a crime the sentence is punishment of imprisonment of at least 5 years. With the additional changes of the law it is predicted, the attorney to be chosen by the family, which is a negative decision comparing to the first one, and if the family does not choose, then the centre or the court could make a choice, depending who is taking the proceeding. With the changes, it was predicted the finance to be paid from parents, except they present evidences that are not in a position to do that. In our opinion, this decision is not adequate for children at risk, because they are in such a position because their parents are neglecting them, so no one could expect from a parent who was abusing his child to hire quality and trained attorney, and to pay for protection of the rights of his/her child. The parents or the guardian may be present during the whole proceeding, except in cases when the court decides that the presence may predict negative circumstances for child's development.

The court may permit presence of persons which are in relation to protection, education and control of juvenile crime, persons close to the juvenile, representatives from organizations and scientific workers (article 85).

During the proceeding the competent bodies should take care about child's interrogation, the proceeding should be without unnecessary delay, to be conducted in an adequate and adapted premises, the hearings to be conducted by professional and educated persons (trained judges, public prosecutors, police and social officials and lawyers). The number of hearings to be as limited as possible, and so far as strictly necessary for the purpose of the criminal proceeding. The interviews may be videotaped and these videotaped interviews may be accepted as evidence during the court proceeding (article 35).

There is a separate chapter in the **Code on juvenile justice** about protection of juvenile victims of criminal acts (article 137).

In the procedure for criminal acts in which juvenile appears as a victim, the courts, the public prosecutor and the officials of the Ministry of internal Affairs may proceed only if they have proper knowledge, special knowledge, and experience in the sphere of the rights of children and criminal legal protection of juveniles. Also, for all criminal acts where according to the definition of the act the juvenile is a victim of the act, the court and other parties participating in the procedure shall be obliged to undertake measures for assistance and protection, and to act in such a manner as to avoid possible harmful consequences for his/her personality and development, and if necessary during the interrogation and performing the process activates the proceeding to be carry out without of presence of the public (article 138).

There is a separate chapter in **Code on juvenile justice** for prevention of juvenile delinquency, in which it is envisaged the establishment of a separate state body, a National council for prevention of juvenile delinquency. It is an independent and impartial in performing its duties; its members are appointed by the Assembly of the Republic of Macedonia. The law predicts that one of the members from the Ombudsman's office shall participate in the work of the National Council. The National council is already in the function and has set up National strategy and the Action plan, has submitted two annual reports about their work, as well as to the Assembly of the Republic of Macedonia. The annual report is discussed on a plenary meeting of the Assembly, where the members established the level of the protection and the implementation of the measures prescribed with the Code on juvenile justice over the children at risk, the children-victims and the children in conflict with the law. Further recommendations are set up to develop the prevention, protection, and rehabilitations as well as to prevent children to become victims or offenders of criminal acts.

With the law on witness protection, the victims have possibility to be included into a witness protection program, because they may be exposed to fear, threat or revenge, of his/her life, health, freedom, physical integrity and property which can be in a great danger. According to the law on witness protection, security measures for witnesses are; keeping the secret identity, obtaining personal protection, changing the residential place, and changing the identity.

According to the **Code on juvenile justice** (article 86), the juvenile may not be judged in absentia. While presenting certain evidences or involved parties statements, the court may order removal of the juvenile from the hearing. When undertaking activities when the juvenile is present, and especially during his/her hearing, the authorities that participate in the procedures are obliged to act in a prudent manner, taking care of juvenile mental development, sensibility and personal characteristics in order to avoid harmful consequences in the juvenile development by the course of procedures. The court may after having received opinion from the expert team from the Social work centre decide not to examine the juvenile, if it assessed that may have harmful consequences in the juvenile development.

According to this law (article 94), specialized court departments for juvenile crime should be established in the basic courts with wider competence, and comprised of judges for juveniles, councils for juveniles and counsellors for juveniles. In the specialized court departments for juvenile crime established in the basic courts with wider competence, the president of a court shall appoint at least one social worker, pedagogue, psychologist from the list set up by the centre.

The judges, public prosecutors, attorney and authorized officials of the Ministry of interior are obliged to attend specialized training on juvenile delinquency in the country or abroad for at least four to ten days during the year.

The council for juveniles in the basic court is comprised of a judge for juveniles and two lay judges that are elected from the rank of the persons having certain experience of education, social worker, pedagogue, psychologist and other people having experience in training and educating young people (article 95)

Council of juveniles shall be established into the Supreme court of the Republic of Macedonia comprised of five judges. It shall decide upon regular and extraordinary legal remedies prescribed by the law and shall monitor and work on the courts practice in this sphere and prepare analyses (article 96).

STATUTE OF LIMITATION

To ensure taking measures on time, and sentenced the offenders of the certain crimes, it is necessary the statute of limitation for initiating proceedings regarding the offences to continue for a period of time sufficient to allow the efficient starting of proceedings after the victim has reached the age of majority and which is commensurate with a gravity of the crime in question (article 33).

STATUTE OF LIMITATION ACCORDING TO THE REGULATION OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

In the **Criminal Code of the Republic of Macedonia** the terms of obsolete for criminal prosecuting are set up. For the crimes that may be sentenced with life sentence of imprisonment (part of the crimes sexual abuses and sexual exploitation of child with an ag-

gravation circumstances is prescribed this sentence) the prosecution cannot be conducted if 30 years have passed from the time of the crime.

For the crimes that may be sentenced with a punishment of imprisonment upper of 10 years, the criminal prosecution cannot be conducted when 15 years have passed from the time of the crime, and for the crimes that may be sentenced with a punishment of imprisonment upper to 5 years the criminal prosecution cannot be conducted when 10 years have passed (for most of the crimes related to sexual abuses and sexual exploitation of children it is prescribed punishment of imprisonment of 10 years, or upper than 5 years).

For the crimes that may be sentenced with punishment of imprisonment upper of 3 years the criminal prosecution cannot be conducted when 5 years have passed from the time of committing the crime, and for the crimes that may be sentenced with punishment of imprisonment upper of 1 year the criminal prosecution cannot be conducted when 3 years have passed, and 2 years is for the crimes that may be sentenced with punishment of imprisonment of 1 year, or a fine.

The same statute of limitation is set up for execution of the penalty.

In the **Code on juvenile justice** it is envisaged that when a person has committed some criminal act as a juvenile and other as an adult, a single procedure shall be conducted in accordance with the Criminal Procedure Code before the council which is trying adults (article 89).

According to this law the sentence of juvenile imprisonment may not be executed after

- ten years from the judgment for juvenile imprisonment for over 5 years;
- five years from the judgment for juvenile imprisonment for over 3 years;
- three years from the judgment for juvenile imprisonment of up to 3 years.

A fine may not be executed before two years have passed after the judgment to a fine.

The penalties disqualification from driving and punishment of a foreigner in the country becomes obsolete when the time they are given for, has elapsed, and if the punishment is given for ever-after five years have passed from sentencing thereof.

Exercising the measures of generally useful work, safety measures and offence sanctions shall become obsolete if from the day when decision on sentencing has become valid, one year has passed.

COLLECTING DATA AND PROTECTION OF PERSONAL DATA

For the purposes of prevention and prosecution of the offences related to sexual abuses and sexual exploitation it is necessary to collect the personal data, to protect the personal data related to the identity and the genetic profile of persons convicted of the offence, established in accordance to the Convention.

To implement the provisions, the **Code on juvenile justice predicts** that to implement the measures of aid and protection applied by the court and the centre, the centre shall make internal evidence, the data from all centres will be submitted to the Registry book for implementation of measures that is recorded by the Ministry of labour, social politics. After the age of 18 the registered data of a juvenile are erased. This register has been established and the data are already registered.

In January 2012 the **law on a special register for convicted persons of sexual violation of juvenile and paedophilia** was adopted. With the law and its implementation, the protection from sexual violation and paedophilia will be realized, through the access to

information for people that live in child's surrounding and are sentenced for criminal acts connected to sexual violation of juvenile and paedophilia. (Web-site for reporting cases of sexual violation of child and paedophilia ((www.registarnapedofil.mk)).

According to this law there is a special register for the convicted people to a sentence that went into effect for criminal acts of sexual violations of juvenile and paedophilia. The register enables access to information for all sentenced persons for such a crime. This register is accessible for the name and surname of the offender, the data of birth, his address the criminal act for which he was sentenced and a photography (www.registarnapedofil.mk)

According to the **Law on protection of patients**, the personality of a patient should be respect, the psychical and physical integrity, security and privacy of the patient's personality. According to the Law on health protection, the health workers are obligated to respect patient's dignity, to respect medical ethics and to keep medical secret. The patient has a right of confidentiality (secret) of the personal and medical data that must be keep in secrecy even after his dead, in accordance with the regulations for data protection. One of the obligations of medical workers is to obtain secrecy and confidentiality of the personal and medical data of patient regarding the medical status, medical or clinical condition of the patient, diagnosis, prognoses and treatment, as well as other information of personal nature, even after patient's dead. Also patient has a right to the conditions that can enable privacy during the medical intervention, especially during the nursing.

A fine can be imposed for violation of the right of secrecy and confidentiality of the personal and medical data of patient regarding the medical status, medical or clinical condition of the patient, diagnosis, prognoses and treatment, as well as to reveal other information of personal nature. Unauthorized discovery of a secret from doctor or other medical worker that has acknowledged during performing his /her duty may be classified as criminal act.

The protection of the data about medical condition of a patient is obtained with the law on data protection and the law on protection of contagious disease, especially of a data for specific contagious illnesses that may be submitted only to the relevant institutions. If the data relates to the HIV infection and AIDS the Law prescribes that it must be in secrecy.

According to the **Code on the police**, the police workers are obligated to keep secrecy of data and information that come to acknowledge during performing or about performing police duty, and that according to the law or other administrative act are personal data or classified information. In this category the data from the medical area, are included too.

Criminal and legal protection of children-victims is prescribed with the Criminal code and the **law on criminal proceeding**. The regulations that prescribe the proceeding of identification, discovering, prosecuting, data collection and their presentation on the court, as well as applying sentences, are subject to the law on criminal proceeding and the Law on juvenile justice. Penalty legal system should obtain implementation of the law on criminal proceeding which allowed conversation through video connections. For that purpose, it is necessary courts to have separate rooms, adequate equipment, and training for using the equipment, but still it is not obtained yet.

RECOMMENDATIONS TO IMPROVE LEGAL REGULATION

To decrease and to prevent sexual abuses and sexual exploitation of children despite of a good legal regulation which is in accordance with the Convention still it's necessary to:

- At first, to take special attention to the prevention, to prescribe concrete legal measures, the bodies are obliged to implement the measures for prevention and to unable children at risk to become victims
- Legal obligation for a continuous training about children's rights, the possible ways

of their violation and abuses, starting with the children, through the educational system, parents, counselling and other officials from the bodies that are working with children, officials from education, judges, public prosecutors and other people who directly or indirectly are dealing with decision making process of children's rights, their protection or rehabilitation.

- To envisage special technical conditions for interviews with children and to make an interview only once or twice;

- To envisage adequate and obligatory legal measures and the ways of rehabilitation of all children - victim of crimes, and the conditions for their reimbursement;

- To envisage legal possibility in front of all bodies and in each proceeding children to have free legal aid from the trained attorney, regardless of the material conditions of their parents, especially if their parents are performing their parental right incorrectly, and because of that their children are at risk to become victims or offenders of a crime;

- To take all possible measures to implement the legal regulation, in that sense to be have financial, technical and personal conditions in all relevant institutions.

ANALYSIS OF RECEIVED DATA, ANSWERS AND INFORMATION FROM THE QUESTIONNAIRES

THE MEANING OF SEXUAL ABUSE AND SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN (Question No.1)

The Courts

Half of the courts, subject of this research, did not respond to this question.

Part of the courts treat the question of sexual abuse and sexual exploitation of children only if the criminal act is committed over a child below the age of 14, meaning that those over 14 do not make part of this definition.

Only few courts have given a definition that is nearly close to the right one and have embraced most of the ways of sexual abuse and sexual exploitation of children up to the age of 18.

The other part of the courts have given a partial and short definition of this issue (mostly treating it as an abuse of children or quoting the criminal acts from the Criminal Code, without giving an opinion on it).

In general the courts define this question as an activity undertaken by a person who has authority over and trust from the child, using force or threat, over the possibility to influence the child.

The Public Prosecution Offices

In comparison to the courts, only few of the public prosecution offices did not give an answer to this question.

However, most of them briefly answered that it represents all kinds of sexual abuse of children as defined in the Criminal Code.

Only few of the public prosecution offices have given a nearly correct answer, describing it to the detail.

In general, the public prosecutors understand this question as a misleading or forcing the children to participate in illicit sexual activities, exploitive abuse of children for the purpose of prostitution, pornography etc.

The Professionals from the Police

Approximately half of the police bodies that were subject to this research did not give an answer to this question.

Only few of them gave a correct answer while as most of them answered it briefly, pointing to the sexual abuse and sexual exploitation of children by the adults who by using force make them participate in a sexual act.

The Professionals from the Centers for Social Work

Almost all centers gave an answer to the survey question. However, small number of them gave a correct definition to this problem. Part of them relates it only to the children below the age of 14. Most of them describe it as any sexual activity of an adult over a child which represents "a horrifying act" and a biggest evil that can happen to a child, violating his rights and leaving behind terrible consequences.

The Professionals from the Civil Society (NGOs)

Only four of the nine non-governmental organizations involved in the research gave an answer to the survey question.

From the given answers one can conclude that the non-governmental organizations understand correctly this problem and comprise most of the ways of sexual abuse and sexual exploitation of children. Mostly they define this problem as each activity caused by force or threat for the purpose of sexual contact with a child (touch and caress of certain body parts), sexual intercourse with a child, prostitution, showing intimate body parts in front of a child, forced and arranged marriages etc.

The questionnaire was submitted to the World Health Organization who did not fill it in but informed us that they have conducted a similar survey through interviewing children. The conclusions and recommendations from this survey shall be briefly mentioned later in this report.

THE PROFILE OF THE VICTIMS (Question No. 5)

The Courts

Less than half of the courts did not give answers to this question while as those who have answered it, based the answer on the cases they worked on, without giving general details. Also, all the courts did not give answer to all questions.

Regarding the gender of the victims, the given answers point at higher percentage of female children, however there is also a significant number of male children.

Regarding the age of the victims, mainly they are 14, 15 and 16 years old but there are also children age 7, 8, 9 or 12.

The children victims of this criminal act are mainly in elementary school.

Regarding the **ethnic belonging**, most of the victims are of Macedonian and Roma ethnic origin, while as a small number of them are belonging to the Albanian, Turkish or other ethnic community.

The victims are originally coming from socially dysfunctional and poor **families**, or from a rural environment, unemployed, mainly with a single parent or divorced parents.

Regarding **the handicap and the mental development**, only a small number of courts answered that the victims belong to this category of children.

The Public Prosecution Offices

From the received data one can conclude that only a small number of them did not answer this question, however not all of them who answered the questionnaire, answered all questions in it. From the received data the biggest number of the victims was females, although there are male victims too.

Regarding the **age**, the children are mostly 13 and 14 years old. However, according to their information, there are children below the age of 8. There is even a child age 3.

The children victims of this criminal act are mainly with elementary educational level or they have not yet finished it.

Regarding the **ethnic belonging**, the answer is the same as the one given by the courts. Most of the victims are of Macedonian and Roma ethnic origin, while as a small number are belonging to the Albanian, Turkish and other ethnic community.

The victims are mainly originating from socially dysfunctional and poor families with unemployed parents. Only one public prosecution office claimed **alcoholism** as a reason.

Regarding **the handicap and the mental development**, same as the answer from the courts, only small number of children are coming from this category.

The Police

According to the answers from the police, **the victims** are mainly females, age 11-16, but there are male victims too. Most of them are with elementary education or without education. Regarding the ethnic origin, most of the victims are coming from the Macedonian and Roma ethnic groups, while as the number is smaller of those coming from the Albanian and other ethnic communities. The victims are mainly originating from economically weak, unemployed families, dysfunctional and unorganized. Children originating from violent families are also reported.

The Centers for Social Work

Almost all centers have answered this question in a same way. They have stated that most of the victims are children who have not reached the age of 14. From an ethnic point of view, they are mostly of Macedonian and Roma ethnic origin, although there are children who belong to the Albanian and Turkish ethnic community. Also, the victims are usually psychologically, educationally neglected, without parental care, street children, as well as children who live in poor socio-economic conditions or originate from dysfunctional families whose parents have a low educational background. According to the answers of the centers, as victims usually appear children with previous sexual experience, victims of sexual exploitation, family violence. However, there are on opinion that **all stated categories of children are equally exposed to a risk.**

The Non- governmental Organizations (NGOs)

According to the answers from the non-governmental organizations, mostly exposed to risk are those categories of children as street children, equally female and male children. They are mainly originating from the Macedonian and Roma ethnic origin. The children on the streets are mainly Roma. Mostly at risk are children who live in dysfunctional family relations, families where there is a family violence, and families with a low social status.

WHETHER A CHILD WAS SEXUALLY ABUSED IN MORE THAN ONE OCCASION AND WHETHER THE PERPETRATOR HAS COMMITTED THE CRIME MORE THAN TWICE (Question No. 6)

The Courts

About half of the courts did not give answers to this question. Only one court answered that one child was sexually abused in more than one occasion but from few perpetrators. Another court answered that during the stated period only one person appears as a perpetrator in two occasions. The other courts answered that they did not have such cases.

The Public Prosecution Offices

Only small number of the prosecution offices did not answer this question. From the answers received, in one case a same child was sexually abused twice from a different perpetrator. According to another prosecution office, a same child was sexually abused 11 times without information whether the perpetrator is a same person (Shtip). The other prosecution offices answered that they do not have such cases.

MEASURES FOR ASSISTANCE AND PROTECTION OF A CHILD WITNESS (Question No.7)

The Courts and the Public Prosecution Offices

Regarding the question whether and what kind of measures for assistance and protection the courts and the public prosecution offices undertake when a child is a witness, only small number of the courts and less than half of the prosecution offices have answered the question, while as the others said that they have not undertaken any particular measure for assistance and protection. The biggest number of the courts and the prosecution offices answered that when a child appears as a witness, the hearing is usually organized in presence of the parent, a team of experts from the centers for social work (psychologist or psychiatrist), other experts, a lawyer (defender), in absence of the prosecutor, and without presence of the public. One of the courts only stated the provisions of the Law on Juvenile Justice, without giving further explanation how it functions in practice. One of the prosecution offices answered that **the hearing was performed in a separate room, positive example for a proper access to the child.**

The Police

The police bodies have understood the question and answered it in a same way as the courts and the prosecution offices. In particular they take into consideration the hearing of the children. The other measures for assistance and protection of the children from their part are not stated. According to their answers, the police inform the centers for social work for every single case. The hearing is done in presence of a parent/ guardian and a psychologist from the center for social work. The hearing is performed in a separate room furnished for children, although such room exists only in Skopje and not in the other police stations throughout the republic. The hearing of the children is conducted by a police officer, trained for this purpose.

According to the answers from the police, they did not **receive official information from the courts and did not get the court decision.** In all cases the police acts immediately and tends to talk to the child only once, having in mind his needs and protection from repeatable victimization.

CATEGORIES OF CHILDREN EXPOSED TO RISKS (Question No. 8)

The Courts and the Public Prosecution Offices

The answers from the courts and the public prosecution offices are nearly the same. Mostly exposed to risk are children without parental care, neglected children, children from poor families, street children, drug addicts, children who do not attend school and children with special needs. Part of the courts and the public prosecution offices claimed that all categories of children are **equally exposed to risk.**

The Police

According to the answers from the police, all the categories of children can become victims but the most endangered are those who live below the poverty line, children without parents or parental care, children who have a certain social risk and similar categories of children.

The Centers for Social Work

Almost all centers gave similar answers to this question i.e. they have claimed that usual victims are children who have not turn 14, ethnically belong to the Macedonian or

Roma community, while as smaller is the number that belongs to the Albanian and Turkish community. As victims one can find children with psychological, educational negligence or without parental care, street children, as well as children who live in bad socio-economic conditions or originate from dysfunctional families or whose parents are with a low educational background. According to some of the answers from the centers, as victims usually appear children with previous sexual experience, victims of sexual exploitation or those exposed to family violence. However, there are on opinion that **all categories of children are equally exposed to risk.**

The Non-governmental Organizations

According to the answers from the non-governmental organizations **all children are equally exposed to risk**, in particular those who left school, children exposed to family violence and those who were subject to sexual exploitation, children who work and live on the streets, children with mental disorder, children without parental care or live below the poverty line, children drug addicts, children of the minority ethnic groups, migrant children.

THE COOPERATION BETWEEN THE INSTITUTIONS

To the question of cooperation among the services/organizations, **the courts** answered it that they mostly cooperate with the centers for social work, the police and the public prosecution offices, the non-governmental organizations and the other bodies and organizations. **The Public Prosecution Offices** mainly cooperate with the centers for social work and the police. **The Police** also cooperates mainly with the centers for social work, the educational institutions, the counsels for parents and children, the center for mental health, the courts and other relevant bodies. These bodies stated that they have a good mutual cooperation and have no problems in the communication.

From the received answers of the centers for social work, one can conclude that they have mainly good cooperation with the police, the courts and the public prosecution offices, while as the cooperation with the local self- government, the health institutions and the educational institutions is not that good, although some of them said that they have a good cooperation with the psychological- pedagogical services in the schools. The centers have a good cooperation with the non-governmental organizations but as a weakness they take the lack of adequate treatment and rehabilitation of the victims. The centers point at negative trends in the court procedures because in some cases the children were questioned more than once, causing additional trauma and victimization over them.

The non - governmental organizations in helping the victims mainly cooperate with the centers, the courts and the police, and with the Ombudsman Office.

THE PARTICIPATION OF THE PROFESSIONALS IN THE PROGRAMS FOR PREVENTION

From the answers of **the courts** one can conclude that not all the courts participated in special programs for prevention, with exception of one court that claimed participation but without pointing at what kind of program that was. Another court demands that the Ombudsman Office organizes such prevention programs.

The Public Prosecution Offices answered that part of them participated in training courses on family violence through the Academy for training of judges and public prosecutors. Small number of them participated in programs on a local level organized by non-governmental organizations and by the municipality counsels for prevention.

The Police bodies pointed that there are projects for a fight against family violence, organizing workshops and meetings with pupils. The preventive programs, in accordance with the systematization of the Ministry for Internal Affairs, are organized and implemented by a special unit for prevention, while as the officers for juvenile delinquency mainly work on

documenting data from the criminal acts submissions. Further on, in the frames of the projects "Prevention of trafficking in children" and "With sports for tolerance without violence" there was also training on sexual abuse and sexual exploitation of children.

The Centers for social work mainly answered that they did not participate in prevention programs, while only small number of them said that they participated in programs such as "Stop to the violence". Through programs and conferences, most of the centers participated in the program of the Ministry for labor and social politics, Red Cross and the Bureau for social affairs, named "With education and knowledge to prevention from sexual abuse and pedophilia". These programs and conferences were presented in some elementary and secondary schools under the title "With education and knowledge to prevention from sexual abuse", organized by the Red Cross. There was also a public promotion in the schools, aimed for the adults, the parents and their counsels.

Part of the non-governmental organizations, particularly the non-governmental organization which has a shelter for victims of trafficking in human beings, has developed a complex program for prevention of trafficking in human beings, embracing a variety of groups as "risk groups" like: young people, unemployed, people with a lower social status, street children, children without parental care, marginalized groups and trafficked persons. By working with these groups, this organization uses different methods for prevention, such as preventive lectures, workshops, exercises, forum' theater, distribution of preventive material, internet consulting, SOS phone line for prevention of trafficking in human beings. Also, some of the non-governmental organizations are members of the National coordinative body for implementation of the Action plan for prevention and management of the sexual abuse of children and pedophilia. In that role they prepared a guide for parents and teachers, aiming at gaining knowledge and skills for protection of children from sexual abuse. They also implement a campaign for fund raising in order to establish a fund for support of the children and the young people, victims of sexual abuse. The non-governmental organizations give training course named as "Advocating for children victims of sexual abuse and lobbying for severe punishment of the pedophiles". There was also an analysis report named "The child- witness and sexual abuse of children".

HOW DID THE CHILD COME TO THE CENTER FOR SOCIAL WORK OR THE NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION?

Regarding the question **how did the child come to the center**, most of the centers responded that mainly the victim came to the center upon an information by the police, then on a report by a parent or close relative, while as only few of the victims came to the centers on a request by the court and the public prosecution office or were sent by the police or non-governmental organizations.

The non - governmental organizations have stated that most of the victims are directed to them by the Ministry of Internal Affairs- the Unit for fight against trafficking in human beings and the National mechanism for directing to the Ministry for labor and social politics, as well as from the centers for social work. Also, the non-governmental organizations responded that they get the information about the victim mainly by the SOS telephone line for children and youth or through paying a direct visit to the victim. Rarely the victim comes directly to them. Mainly the informations are received by other persons, parents and relatives who were witnesses of such act or have suspicions that the child is a victim of sexual abuse.

INDICATORS THAT EVALUATE WHETHER THE CHILD IS A VICTIM OF SEXUAL ABUSE AND SEXUAL EXPLOITATION

According to the data given by half of the approached centers (the other half did not respond to the question), one can conclude that the centers can do this evaluation on the basis of the signs the child is giving, his behavior, whether he/she is depressed, withdrawn

into himself, lacks concentration, has problems to focus, he is aggressive, nervous, does not attend the classes, feels ashamed, feels anger, or has other changes in his behavior such as: drugs, delinquency, suicidal ideas and other similar problems. On the basis of these signs the centers conclude that something is happening with the child and it is related to his abuse. Part of the centers said that their evaluation is based only on a medical examination.

Non - governmental organizations responded that their evaluation is based on the signs the child is giving, depression, withdrawal, his knowledge of sex and sexual behavior that is not expected for his age, changes in the mood, nightmares, wetting in the bed, problems at school, aggressive behavior, but sometimes he has wounds, in particular around the genital area.

CONCRETE WORK OF THE CENTERS WITH A PARTICULAR CASE

Half of the centers responded to this question. From their replies they undertake all possible measures to help and protect the child victim of sexual abuse and sexual exploitation:

Assistance in the treatment of the wounds (health insurance), securing protection during the trial, psycho-social support through a discussion and mediation in securing experts assistance, therapy, motivation, financial aid as well as assistance for changing the living environment, assistance for attending regularly the school, re-socialization, discussion, collection of necessary evidence, report to the police, work with the family and the child. The centers also give experts assistance to the victim and the family, monitor the parental right, when needed they can put the child in an adequate facility, they give assistance for implementing the rights of a material nature, cooperate with other institutions, inform the school and conduct an educative work through a psychologist, secure support to the victim and the parents, undertake measure in order to avoid a secondary victimization.

CONCRETE WORK OF THE NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION WITH A PARTICULAR CASE

According to the explanations of the non-governmental organization when a child reports a sexual abuse through the SOS hot line, the cases are usually transferred from institution to institution while in the meantime the perpetrator is still on freedom, causing an additional trauma to the child. Such cases the non-governmental organizations report to the relevant institutions, mainly to the centers for social work and the police, very often to the Ombudsman too.

GIVEN RECOMMENDATIONS FROM THE BODIES AND ORGANIZATIONS (Question No. 11)

The courts

Most of the courts have given recommendations and proposals for overcoming the problems. The following being the most common:

- Education and training to the officials, in particular the social workers, pedagogues and psychologists, the children, the teachers, the representatives from the media. Education to the parents especially to those coming from the families at risk and education to the wider public,
- Media campaigns for raising awareness;
- Strengthening the family and the role of the parents but the teachers as well;
- Strengthening the penalties and the sanctions;
- Establishment of adequate programs for support and formation of mobile teams

that will be on disposal 24 hours a day. Introduction of a free of charge hot line for reporting such cases by the children as well as encouragement to report widely these cases;

- Preventive actions and public awareness through organization of public events by involvement of the media;
- Opening of counsels for work with the families in or outside the centers for social work for proactive and protective role of the centers;
- Punishment of the perpetrators, especially if they are family members;
- Strengthening the institutional and human capacities for offering effective services to the victims.

From the answers of the courts, although they have not participated in any training course by now, in their recommendations they propose education to all professionals but not to themselves, the judges.

Public prosecution offices

As it was the case with the courts, the public prosecution offices also give special role to the prevention, in particular through the education of children, but also education and training to the teachers, to the professionals from the centers for social work, to the police, the public prosecution offices, the parents and the wider public.

In that direction they propose:

- Prevention and protection of children victims through joint cooperation among the institutions (Ministry of Internal Affairs, Center for social work, Courts and Prosecution offices);
- Education of children, parents and teachers;
- Media shows in order to increase the public awareness about this problem;
- Implementation of campaigns and promotion of education to all relevant stakeholders for recognizing this problem and reporting it;
- Effective preventive system for protection of children to become victims, fast and coordinative procedure from all stakeholders, rehabilitation and reintegration of the child victim and maintaining good procedure among all institutions (centers, health institutions, education, police services, judicial bodies);
- Greater engagement in physical, cultural and other activities of children;
- Increasing proactive work from the centers beforehand and not after the problem happens;
- Strengthened role of the parents, the teachers and the centers for social work about the children in order to timely react. Severe criteria when selecting the professionals who should work with children;
- Severe penal politics, stronger sanctions and more efficient legal system.

The police

The police bodies also recommend implementation of more projects that shall involve pupils from elementary and secondary schools. This shall explain them the procedures, the indicators and in general they shall get acquainted with the problem in order to recognize it, to protect themselves and to encourage them to report such cases. The police bodies, among others, recommend:

- More severe measure for the perpetrators, but the parents as well for neglecting their children;
- Joint engagement and cooperation among institutions that are authorized to protect and assist the children victims of sexual exploitation;

- Awareness of the public regarding this problem and introduction of a hot line;
- Preventive projects for raising the parental capacities of those families at risk;
- Training of the teachers in the schools and pre-school facilities for detecting the suspicious cases and the way they should be treated. Training to the psycho-social services within those facilities as well;
- Implementation of more projects where pupils from the elementary and secondary schools shall be acquainted with the procedures, indicators and shall get acquainted with the problem;
- Awareness of the public and implementation of preventive projects for raising the parental capacity. Training of the teachers in the schools and the pre-school facilities for detecting and dealing with such cases.

The centers for social work

The recommendations for overcoming this problem given by most of the centers for social work are the following:

- Forming of special experts' team in each center that shall work with vulnerable groups and children who were sexually abused and exploited. Equipping this team with audio and video equipment;
- Respecting the protocols by the officials for timely and correct conduct;
- Increasing the cooperation among all institutions concerned for protection of the victims of sexual exploitation in order to recognize the problem and raise the awareness of the community;
- Involvement in the education facilities, education of children and their teachers, psycho- pedagogical services there. Introduction of sexual education;
- Raising public awareness among the professional and faster cooperation among the responsible institutions;
- Forming of mobile counsels with experts' teams in the centers and the schools;
- Efficient and fast discovery of perpetrators and more severe penalties;
- Organization of frequent meetings (organized groups), among children' parents, the head teachers of the class and the pedagogical-psychological services of the school through educative contents about sexual abuse;
- More media campaigns on this issue;
- Early discovery of the case, its reporting to the relevant institutions, work with and assistance to the victim;
- Strengthening the legal system on children' protection- witnesses of sexual abuse, high penalties for the parents- perpetrators of such act, information campaign in the schools;
- Opening of a SOS hot line on a local level. Prevention from secondary victimization of children victims. Respecting the rights of the children;
- Opening of counsels for children- victims for their treatment.

The non - governmental organization

The non-governmental organizations among others recommend:

- To strengthen the system for children protection, in particular for bigger reactivity of the educational institutions that have greater role in children' protection. Centers for social work that have to implement variety of activities for prevention. Additionally they should commit themselves to individual work with the families in order to strengthen them;
- Awareness of the public on this negative phenomena;
- Introduction of measures and programs for re-socialization of the children victims

but also convicted persons of these crimes in order to prevent them from repeating it;

- Introduction of mechanism for coordination and cooperation of all involved subjects in the prevention and the management of the sexual abuse of children;

- Increasing the penalties for the perpetrators in accordance with the crime committed;

- Introduction of a monitoring system of the convicted perpetrators in order to prevent them from repeating the crime;

- Continuous education of the professionals from all relevant institutions and organizations in recognizing and undertaking measures for protection i.e. trainings;

- Preventive activities in the schools for a constant promotion of the services for protection available to the children;

- The state should prepare programs for overcoming the social risk especially in the vulnerable groups of the Roma population;

- Strengthening the partnership among the local authorities and civil society for securing multidisciplinary approach on a local level in order to undertake activities for prevention and elimination of this negative phenomena;

- To conduct surveys in order to obtain solid empiric basis for establishing the principles and the factors that contribute to the vulnerability of the Roma population and to organize campaign for public awareness among them.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATION ON THE BASIS OF THE RECEIVED ANSWERS

On the basis of the received answers on the general questions that make part of this questionnaire sent to all bodies and organizations, one can conclude the following:

- The relevant bodies do not have adequate knowledge of the problem of sexual exploitation and sexual abuse of children and they are not familiar with the ways it can be committed;

- In respect to the profile of the children-victims of sexual exploitation and sexual abuse, they are mostly females, not neglecting the number of male children. Also, from the answers received from all relevant bodies, they are mainly on the age between 14 and 16 years. Smaller is the number of children below this age. The victims are mainly of Macedonian and Roma origin with elementary school or without it, coming from dysfunctional, disputed and socially endangered families. Smaller is the number of children coming from families where there is violence;

- Mostly exposed at this risk are children without parents or without parental care i.e. neglected children, street children, drug addicts, poor children and children with social problems who are outside the system of education;

- Regarding the cooperation and coordination among the institutions, one can conclude that there is a good cooperation only among few of them (centers, police, judicial bodies), but there is no adequate cooperation with the educational and health institutions as well as with other relevant bodies and organizations, local self- government. Such cooperation and coordination is necessary for successful management of such problems and securing assistance and protection of children;

- The relevant bodies and institutions insufficiently participate in the programs for prevention, having in mind its crucial role in preventing and decreasing the abuse of children. On the other side the professionals who work with children are not well trained on children's rights and on recognizing all kinds of abuses of children's rights, something necessary for a correct and efficient prevention, protection and rehabilitation;

- Children who are victims of abuse rarely report the act, that is usually done by other persons or it is reported from other sources. This stresses the need for their education on the rights they have as well as their encouragement to report the abuses to the relevant bodies;

- According to all relevant bodies, education of children is needed for preventive action (through the educational system), the parents, the officials (through training courses and conferences) and education to all public, among others, through media programs and campaigns. According to these bodies, more severe punishment for the perpetrators is needed as well as their monitoring in order to prevent them from repeating the crime;

- According to all bodies there are not sufficient mechanisms for rehabilitation of the victims;

- In order to undertake preventive, protective and rehabilitation measures, often the financial, human and technical preconditions are lacking;

- For determining the reasons behind the sexual abuses of children, more frequent surveys are needed. In accordance with the received data, one should undertake measures for elimination or decrease of the reasons that lead towards such abuse of children.

ANALYSIS OF THE RECEIVED DATA AND CONCLUSIONS FROM THE FOCUS GROUPS MEETINGS

The focus groups meetings were held with professionals from more relevant bodies and organizations i.e. the courts, the centers for social work, the public prosecution offices, the police, the non-governmental organizations, the representatives from the elementary and the secondary schools (pedagogues, psychologists, defectologists), the health institutions (psychiatrists, psycho-therapists), and from the national bodies. However, the representatives from the parliamentary and government bodies did not accept the invitation and did not participate in the meetings. There were four focus groups in three different cities of Macedonia. The meetings had for its goal to get direct and personal answers, opinions and stances related to the sexual exploitation of children. Special attention was paid to the trends and the profile of the children victims of such abuses, the concrete measures that should be undertaken for protection and prevention as well as what kind of mechanisms use the professionals in securing protection and assistance of the children victims of sexual abuse and sexual exploitation.

The same conclusions were drawn from the discussion with the professionals that participated in these meetings regarding **the profile of the children victim of sexual exploitation and abuse** (children who have not turned the age of 14, mainly from Macedonian and Roma ethnic origin, rarely from Albanian ethnic origin, children with psychological and educational negligence, children who live in bad social conditions, frequently from dysfunctional families, from families with divorced parents or who live with a step mother or a step father, children whose parents have low educational level etc). **The most frequent acts of abuse over children are:** sexual abuse of a child, extramarital life with a juvenile, gratifying sexual urges in front of another, incest, mediation in prostitution.

Regarding **the trend for reporting such cases and the profile of the victims and the perpetrators**, in the period 2008-2011 as per the given written answers from the questionnaires, one can conclude that these cases are more often reported than it was the case in the past although such cases existed. That is why the number of victims and perpetrators is increased. More often the wider public talks about the sexual exploitation in which way the awareness has been increased about this evil. It seems that the age of the victims has been decreased while as for the more frequent abuse contributes the presence of the children on the social networks, in particular "Face book". In that way children become free to talk on sexual topics, increasing the sexual freedom among them but at the same time the danger

they can encounter too. The professionals have stated that mainly the perpetrators live in the near vicinity of the victims i.e. the child knows them. Very rarely the perpetrators are unknown persons to the victim.

In respect to the question whether **the professionals of the relevant bodies participated in the programs and activities for protection of children victims, the police officers** stressed that only well trained and educated officers deal with such category of children. They usually conduct the interview in close cooperation with the center for social work. Further in the procedure they inform the public prosecution office.

The professionals from the centers for social work responded that they act according to the Protocol from the Ministry of labor and social politics for sexual exploitation and abuse of children. In this protocol all the possible instructions for dealing with the victims are listed, however they stressed that there is a need for additional training and proactive role of the centers in particular when they have suspicions regarding the parental right. Properly equipped and well trained team for such procedure is available only in few centers.

The Courts have stated that they act in accordance with the Law on Juvenile Justice. At the beginning of the procedure they appoint a legal representative to the child. The hearing is done by investigative judges who work with caution and in presence of a team from the center for social work. If necessary, an expert witness is also present. The courts give priority to the case and acts urgently. They undertake all possible measures for secrecy of the case as well as data protection and the identity of the child- victim, although very often the journalists reveal the case from their own sources, further on reporting inadequate information in the media. In this way the privacy is violated, often spreading information that easily reveal the identity of the child, causing additional victimization of the child victim.

The Public prosecution offices have stated that they only act in accordance with the Law on Criminal Code Procedure and the Law on Juvenile Justice, undertaking the measures prescribed with the law for protection of the victims.

The professionals from the schools point out that they implement campaigns in schools and distribute fleslets to the children, at the same time organizing meetings with the parents. In case of a child sexually abused, they work with him and with his parents. The psychological-pedagogical service in the school gives lectures on this topic and cooperates with the non- governmental organizations.

The professionals from the health institutions stressed that they "heal" the consequences and have no other possibilities to protect the children from sexual abuse. These institutions give psychotherapy to the victims, work with their parents as well, in order to overcome the trauma and the emotional crisis. Special medical treatment is prescribed for this purpose.

The professionals from the non-governmental sector give only a first aid, while as later on they direct the victims to the relevant institutions.

In respect to **the recommendations of the interviewed professional persons**, they are the same as in the questionnaires previously written in this report.

Regarding the prevention, for which purpose participation in training courses and other ways of gaining knowledge and skills is necessary, almost all focus groups said that they have participated in certain number of seminars, workshops, campaigns from different institutions/organizations on topics related to prevention from violence among pupils, programs from UNICEF for diminishing the violence, programs from the OSCE for safe schools, campaigns on similar topics from the Ministry of Internal Affairs, as well as campaigns and debates from non-governmental organizations. However, none of the participants from the focus groups was a participant or organizer of a seminar, training course or lecture related to the topic of sexual abuse of children.

The general impression from the discussions with the professionals is that most of the participants are of opinion that although there are programs, work protocols, action plans by the relevant state institutions, they are not properly implemented and not enough used

in practice. One of the reasons for that is lack of financial, human and technical resources.

One can also conclude that most of the employees from the institutions are not sufficiently trained to work in the field of sexual abuse of children. That is why the professionals from the centers for social work need greater specialization in this field. They should be focused only on this area and be released from other tasks and duties since in this way they cannot give the wanted results in the treatment of the children victims of sexual exploitation nor they can have the needed knowledge and skills necessary to detect those children.

During the discussion the need for systematic approach by the institutions in the fight against sexual abuse of children was emphasized in order to identify and act in case there are signs of sexual abuse over a child.

In regards to **the mechanisms for identification and treatment with the children victims**, the professionals from **the police service** stress that in most occasions the victims have reported the abuse themselves or the police acted on the basis of received information from other sources which is why they have no problems in the identification. However, the police officers are of opinion that there should be a clear line of competences among the institutions. In order to achieve that, there is a need of additional promotion of the Protocol for treating this category of children which is adopted by the Ministry of labor and social politics.

The centers for social work also act upon information from the victims themselves or from their families, the police, the school or the non-governmental organizations. They face particular problems when the victim is between 2 and 5 years old since they are not capable to explain what happened to them. The centers have additional problems with lack of trained personnel, specialized in certain fields of work. They are also overwhelmed by work.

The courts and the public prosecution offices work with previously detected and identified perpetrators and victims. They have a good cooperation with the relevant institutions, however during their hearings there were no psychiatrists and pedagogues although that was necessary. Aside of lack of finances, the public prosecution offices do not have other problems. Hence, they are of opinion that there is a need of continuous training courses to all persons who work with children, especially children- victims.

According to the professionals from the schools, the case of abuse is usually reported by the parents or some of the teachers based by the behavior of the child. They think that there should be a better communication among pupil- teacher- parent- pedagogical/psychological service in the school.

The medical institutions keep evidence on a daily basis for all their patients, however they do not have a separate evidence for children- victims of sexual abuse, thus do not have the precise data. That is why the medical institutions should keep such evidence and should report to the other institutions in order to secure further assistance and protection to those children. The problem emphasized by the medical institutions is related to the finances, in particular those needed for an expert's opinion since they do not have their own resources nor there is someone else who **can cover for it**.

In general all participants from the focus groups consider the state to be responsible to secure resources (financial and human). The Ministry for labor and social politics should secure availability of relevant programs for prevention, treatment, rehabilitation and reintegration of all children- victims of sexual abuse. There is a need for a program of measures and activities for protection of the victims from sexual abuse that should encompass counseling services, shelters and daily centers for work with the victims and their parents.

DETAILED INTERVIEWS WITH CHILDREN (CASE STUDY) – VICTIMS OF SEXUAL EXPLOITATION AND SEXUAL ABUSE

Case study No.1

The victim lived with her parents who were with low education and unsecure economic situation. In her early teenage years she was very rebellious and entered in many risky situations. On the age of 16 influenced by an elderly woman from the same town she commenced with prostitution. She run away from home on the age of 17 due to the family violence at home, her father was violent towards her mother. She came to Skopje hoping to find better future for herself. When she arrived to Skopje she was approached by an elderly man, a taxi driver who offered her a job in a restaurant. She was sexually abused by the owner of the restaurant from the very first moment when she started to work. Later he offered her to other clients, his friends. Twice she was raped by the owner and two of his friends. The case was discovered by a police who accidently stopped her and her owner checking for ID documents. At first she did not say anything but later in the police station when they were separated from each other, the victim confessed the whole situation. The pimp was detained at once, while as the other three of his friends were arrested during the next few days. All of them were trialed and imprisoned. At the moment they are serving their sentence.

The victim was returned to her parents while as the case was reported to the Center for social work in the local town. She was directed to expert's team there. Although there was an agreed time for a meeting, the expert's team admitted her only four hours later. Due to such behavior of the expert's team she did not believe that they can help her and protect her. In addition she did not get assistance nor protection even from the local police station. That is why she decided to stop any further contact with them. For her personal safety, one month later she was placed in a shelter for victims of human trafficking in Skopje. She remained there for one year and four months during which period aside of the psychological support she was getting, she also managed to finish her high school. The difficult period followed after she returned to her home town, a period full of gossips, condemnations and non acceptance from the society. She remained without friends for a longer period of time but with the support from the people of the shelter, she managed to overcome the situation and to gain new friends. Although the victim succeeded in healing the trauma, she still wants to leave her home town and come to Skopje or other city because she believes that in this way she shall have better chances for her future.

From the conducted interview with this victim, one can conclude that she looks fine although anxious. She is cooperative and tries to respond to the questions. She does not lack confidence in the social contacts but she can be easily hurt. She suppresses aggression, feels unsafe and has a strong need to be accepted by the society but she can easily withdraw into herself if she feels rejected. She still thinks that the current situation is unpleasant, she feels weak to do something in order to change it which is why she wants to leave her home town, although at the moment she is well adjusted there. By leaving the home town she may face another danger or possibility of another traumatic experience.

Conclusion: slow and inadequate reaction by the center for social work due to which the victim lost confidence in them instead of having a full support and protection..

Case study No. 2

The victim is born in a family of five children. She lived with her father and two other younger sisters because her mother died in a car accident few years ago. Her father is unemployed for more years and most of the time he is drunk. There has never been a close

relationship among the family members which is due to the unstable financial situation and the conflicts between both parents. Once the abuse was reported, the relationship among the family members got tense. The only support the victim had was from her mother, all other family members accused her.

On the age of 15 the victim was hurt by an older man who was a well known figure in town. She was sexually abused by him. After some time, he started bringing his friends to her. In that period the victim received threats that she will get hurt if she tells someone of what is happening to her. The abuse lasted for almost a year, when she finally decided to report the case to the police without thinking of the consequences. The police officers did not believe her and accused her of spreading lies, thus she did not get protection nor assistance. As a result to such reaction from the police, the abuse continued during the next months when she tried once more to report the case to the police. This time there was a reaction from the Ministry of Internal Affairs and the center for social work. For safety reasons she was sent to her relatives in Serbia. When she returned from there she was placed in a shelter for victims of trafficking in human beings where she received a psychological help as well as a chance to finish her high school.

During that period her mother died in a car accident. This made her already difficult emotional situation even worse. One year later she was sent back home where her agony of accusations by her sisters continued.

From the same reasons she stopped all her contacts with her friends. The lack of friends she compensated with partners. At the moment she is doing an internship in a local hairdresser saloon, in that way trying to financially support the family.

Only the first perpetrator was put on a trial, the others appeared as witnesses, they were not accused nor prosecuted. The perpetrator was convicted but he is out of reach to the authorities which is why he has not yet served his sentence. The others still live in the same town and the victim regularly sees them everywhere she moves.

From the interview with the victim, one can conclude that she has the need to present herself as a strong person who is able to fight against the whole world. Still, the feeling of insecurity is very strong in her. She fears for her own life due to the fact that the persons who abused her were not prosecuted and live in the same town where she meets them every day. For that reason she is almost always accompanied by male friends who have the role of protectors, although she does not have the need to be intimate with them. She shows signs of strong aggression towards everyone, lacks self confidence, and she fears to plan her future. The bad experience and the lack of support from her family, living in a small town where people know each other, hamper her to fully integrate in the society.

Conclusion: After the victim returned to her family, she did not get any support from the relevant institutions nor treatment for rehabilitation which is why she still lives in fear, insecurity and impossibility to re-socialize and reintegrate in the society.

Case study No. 3

The child victim is a male, 13 years, born in a family of 6 children. The father is convicted to 12 years imprisonment for trafficking in drugs (already for 6 months serving his sentence). The mother is an addict, dysfunctional parent, irresponsible and without authority over her children. The child recognizes only his oldest brother and one of his sisters since he was separated from them when he was little and put in foster families. The same destiny followed all of his brothers and sisters. One can conclude that he spent his early years of life in a dysfunctional family without close relationships with the members of the family. The family is of low social status and risky behavior of the parents.

The sexual assault happened in 2009 when the child was 10 years old. It happened in the school he attended. Two older male pupils from the higher classes intercepted him in the school yard and took him by force in the toilet of the cabinet for English language where they forced him to have oral sex with them.

The same happened once more during the next week.

The children threatened him not to tell about it to someone else. Besides the threats the child told the story to his foster parent and they both report the event to the police. Due to the fact that both children were below the age of 14, no criminal offence was initiated. The expert team in the center for social work where the child was taken said that he should report all similar future acts of this nature to the foster parent.

The next year the child victim under the influence of others participated in a robbery and although it claimed for being forced to do that, he was separated from the foster family and placed in an institution for children with socio-pedagogical problems where he still is. During the following year he committed three small robberies.

The child is of neatly physical outlook, well developed, has a good verbal expression, and he is social. He is cooperative and responds to the questions. He wants to present himself in a good way although sometimes he has aggressive comments that are signs of suppressed anger which might be a result of lack of communication in his prime family. The negative experience he had, he suppressed deep inside of him. The sojourn in the facility helped him re-socialize and make new friends. He trusts people and has made close relations to children from the facility. He overcomes his insecurity with his plans for the future although he does not invest too many efforts in their implementation.

Conclusion: From the study case analysis one can conclude that it is about a child victim originating from a dysfunctional family. Child without parental care who instead of improving his behavior, in absence of timely measures for his rehabilitation and re-socialization, has become a delinquent. He is not encouraged to think positively about his future although there is an improvement in his behavior since he is in the facility.

Case study No. 4

The child victim has 14 years and lives with his mother and younger brother. The father left when she had 2 years and he moved to live abroad. The child victim does not remember his father at all. The mother remarried two years later and ever since they live together in the suburbs of the city. The mother is with elementary school and works as a cleaning lady, while as her step-father is with a high school and worked as a construction worker. At the beginning the relations between the parents were fine and functional, but after some time the communication got worse and the relations got colder. The child victim has always been a shy girl. She did not have friends and she spent her time with her mother. The case of sexual abuse by her step father was reported by her only friend who was also abused by him. The act happened in the home of the child victim when both of them were present. The step father came from work and forced them to have anal sex with him. Immediately after leaving the home of her friend, the friend of the child victim reported the abuse to the nearest police station. That was the moment when the child admitted that her step father forced her to have anal sex with him since she was 6 years old. The mother claimed that she did not suspect that at all. The perpetrator was detained while as the criminal procedure is still in process. In the family there was also a family violence over the children. In the following months the child often run away from home and did not come back for days. In few occasions she had interviews with the social worker who had her case. She said that she does not want to be alone in her home since the house brings her back the bad memories. She was directed to the Department for mental health to visit a child psychiatrist. She and her mother were advised to change the place of living and she was prescribed tranquilizers that she stopped taking since her condition improved. Soon after she reported the abuse by her step father, she started dating a guy seven years older than her. From the very beginning she started being intimate with him in the only manner she knew, anal sex. She trusted him and he supported her throughout the whole process. Their families do not approve the relationship because they belong to two different religions. The only exception is her mother who accepted the relationship as a way to keep her dotter close to herself. The police initiated a criminal charge against her boyfriend for a criminal offence sexual act with a minor below 14 although she claimed that it has been done with her consent. Her mother was also

present during the interview not leaving space to the child to express her opinion and feelings. She responded on her behalf, adding that she knows everything because she is well acquainted with what happened to her child due to their close relationship.

From the discussion one can conclude that the child is very introvert although responded to all questions without doubts. The lack of a male parent caused a feeling of rejection in her from her early age. This feeling is related to the feeling of shame due to the differences between her and the other children. With her present adult partner she fills the gap of a male figure in her life. In addition she grows with a mother who is over protective and does not allow the child to have a personal opinion and attitude. These things additionally made her withdraw into herself, avoiding discussion unless she is asked about something. This explains the years long molesting by her step father. The apparent calmness and facial expression in some moments lead to anger and rage that are suppressed in her.

Conclusion: This case is also related to a dysfunctional family i.e. a child who lives with one parent only and a step father who abused her from her early age, forcing her not to tell anyone. He abused another child too. This case also lacks a work with the child for her rehabilitation and re-socialization. As a result of it she entered another relationship with an elderly person although she has not turned 14 yet. Her mother approves the relationship while as the center for social work did not undertake measures for improving the situation of the child and preventing her becoming somebody's victim. Due to all this having a psychotherapeutic work for overcoming the negative feelings in the child but in the mother too is most than necessary in this case.

Case study No. 5

The child victim has 14 years. She is born in a family with two elderly brothers but only one of them lives in the family. The older brother is an addict and already for some time is placed in one of the institutions for healing his addiction. The mother died when the child had 5 years and her father remarried the year after her death. Although the father was a convicted person for a sexual abuse (rape) of his niece, the case was reported to the police by his wife and he served the sentence, after the death of his wife he got the guardianship of his dotter. The members of the family were exposed to a physical violence and threats by their father all the time, especially when he was drunk. Due to unresolved family relations, after the death of the mother the child victim shows signs of disobedience and lacks trust in the adults.

The sexual assault happened when the child had 13 years. That night the child was at home with her step mother when the father came drunk. He took her away from the home by force, saying that he wants to take a walk with her. He took her by car in a desert place in the vicinity of the neighborhood they lived and took off her pants by force, having sex with her few times. The only thing she remembers is the pain. Immediately afterwards he took her to a midwife explaining her that the child was very free with boys. When they came back home the child used the first convenient moment and run away from home going to her uncle. Because they did not believe her, she was rejected from there. She decided to go to the police by herself and to report it. After the report the father was arrested and a criminal offence was raised against him. After almost a year in detention, he is convicted to 12 years imprisonment. The child believes that the father attacked her because she looks alike her deceived mother too much. The guardianship over the child got the center for social work and she is accommodated in a facility for children with socio- educational problems. One week after her sojourn in the facility she run away and returned to her step mother. She was again returned to the facility and again she run away from there. This has been happening trough the whole year since she has been there. Although at this moment she is not there, officially she is registered as a child accommodated in a public facility of this kind. During this period she reported a risk behavior in few occasions and she has been arrested for a criminal offence- robbery.

From the discussion one can conclude that the child did not receive help when she needed it most. Although the perpetrator is arrested by the police and convicted to long time

imprisonment, the child could not overcome the trauma by herself. That leads to a continuation of her delinquent behavior, making friends with persons of risky backgrounds. She has a need for revenge and she shows it through her behavior. She does not trust people and does not want close relations with them. She keeps returning to her prime family in order to get support and diminish her pain, sharing it with the only people she feels close to.

Conclusion: Same as the previous cases, this one also talks about a child without adequate parental care while as the relevant institutions did not take measures for overcoming the trauma nor measures for re-socialization and rehabilitation. Due to that the child became a delinquent instead of improving the behavior. That is why it is recommended to start with a long term healing process for overcoming the trauma.

RECOMMENDATION

From all these cases one can conclude that all children victims are coming from dysfunctional families, without parental care, while as the relevant institutions do not take measures for prevention, rehabilitation and re-socialization of the children victims. They live them to themselves only, as a result to which they become delinquents. The basic recommendation is that the centers should act preventively in order to prevent such abuses of children, in particular if they have already become victims. They should also work with the children's families too for the purpose of their rehabilitation, prevention of further abuses, to improve the behavior and to prevent them becoming delinquents.

STATISTICAL DATA FROM THE QUESTIONNAIRES GIVEN BY THE RELAVANT INSTITUTIONS

BASIC COURTS

Criminal acts	Total number of children-victims of sexual exploitation					Adolescents- perpetrators of the criminal acts														
						Number of submitted criminal charges					Number of forwarded indictments					Number of convicted persons				
	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total
Rape	10	6	10	3	29	7	4	7	2	20	19	11	12	6	48	12	7	11	5	35
Rape (disabled person)	2	3	3	4	12	1	2	3	2	8	4	3	4	2	13	6	2	3	1	12
Sexual abuse of minor	13	21	33	14	81	6	8	22	8	44	13	22	40	13	88	15	16	32	9	72
Sexual assault by position abuse	2	4	3	1	10	1			1	2	1	1	2	1	5	1	2			3
Gratifying sexual urges in front of minor	4	2	2	2	10		1	2	1	4	1	3	2	1	7	1	1	2	1	5
Mediation in prostitution		5	1		6		4	1		5		4	3		7		4	3		7
Mediation in sexual act with a minor		1	2	3	6		1		1	2	2	4	7	3	16	2	4	7	1	14
Displaying a pornographic material to a juvenile	3		1		4	1		1		2	2		1		3	1		1		2
Production and distribution of children pornography via internet				1	1														1	1
Incest		1	3	1	5	1	4	5	1	11	1	4	5	1	11	1	4	5		10
Illegitimate marriage with a minor	3	15	5	5	28	2	12	10	5	29	2	12	11	1	26	2	11	13	4	30
Prostitution due to parental negligence																				
Sexual exploitation- trafficking in children																				
TOTAL:	37	58	63	34	192	19	36	51	21	127	45	64	87	28	224	40	50	79	22	191

*The total number of children victims as per the general question (2)- 236, does not correspond to the numbers in the tables of the questionnaire.

Accused adolescent persons per criminal act and sanction	Imprisonment					Fine				Pronounced guilty but released from				Alternative measure/conditional sanction				Other type alternative measure				Measures for security				
	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	
Rape	19	7	7	5	38							1	1	1	2	1	1	1	4						1	1
Rape (disabled person)	3	2	3		8													1	1					1		1
Sexual abuse of minor	13	12	31	8	64				1	1	3			3	1				1	1					2	4
Sexual assault by position abuse		1		1													1	1							1	1
Gratifying sexual urges in front of minor		1	1		2		1			1							1	1								
Mediation in prostitution	1	4	4		9											1		1								
Mediation in sexual act with a minor	2	4	7	1	14											3	3									
Displaying a pornographic material to a juvenile	1		1		2																					
Production and distribution of children pornography via internet																										
Incest		1	1		2																					
Illegitimate marriage with a minor	3	2	1	6		1	1		2					3	10	15	3	31								
Prostitution due to parental negligence																										
Sexual exploitation- trafficking in children																										
Total	39	35	57	15	146	2	1	1	4	3	1	4	6	12	21	4	43	1	1	2	3	1	3	7		

PRIMARY PUBLIC PROSECUTION OFFICES

Criminal acts	Total number of children- victims of sexual exploitation					Adolescents- perpetrators of the criminal acts														
						Number of submitted criminal charges					Number of forwarded Indictments					Number of convicted persons				
	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total
Rape	11	7	3	4	25	26	33	21	14	94	23	19	9	5	56	21	8	4	6	39
Rape (disabled person)		2	1	1	4	5	6	3	2	16	2	6	3	1	12	1	4	1		6
Sexual abuse of minor	33	36	39	25	133	37	40	46	31	154	22	31	35	16	104	25	23	16	20	84
Sexual assault by position abuse			1	2	3	2	2		1	5		2		1	3				1	1
Gratifying sexual urges in front of minor	7	6	1	5	19	10	5	2	3	20	5	4	2	2	13	5	3	2		10
Mediation in prostitution	1	5	1	2	9	2	6	3	2	13	1	5	1		7		4	1		5
Mediation in sexual act with a minor	5	1	1	3	10	5	4	3	4	16	4	3	1	3	11	1	2	1	1	5
Displaying a pornographic material to a juvenile		5	1	2	8	1	2	1	2	6		2			2		1			1
Production and distribution of children pornography via internet		1	1	1	3		7			7		6			6		1			1
Incest	3	7	3	1	14	1	3	1	1	6	1	1		1	3		1			1
Illegitimate marriage with a minor	9	29	27	16	81	12	38	44	14	108	9	30	28	9	76	8	27	24	9	68
Prostitution due to parental negligence			2	1	3	2		1	1	4			1		1			1		1
Sexual exploitation- trafficking in children																				
Total	69	99	81	63	312	103	146	125	75	449	67	109	80	38	294	61	74	50	37	222

*The total number of children victims as per the general question (2)- 302, does not correspond to the numbers in the tables of the questionnaire.

Accused adolescent persons per criminal act and sanction	Imprisonment					Fine					Pronounced guilty but released from charge					Alternative measure/conditional sanction					Other type alternative measure					Measures for security				
	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total
Rape	17	8	6	6	37					0					2		1		3											
Rape (disabled person)	2	2	2	6						0						2		1	3						0					
Sexual abuse of minor	23	23	15	19	80					0						2		2		1			1	2	1					3
Sexual assault by position abuse		1	1	2						0					1				1											
Gratifying sexual urges in front of minor		5	2	7			1			1																				
Mediation in prostitution		3	1	4			1			1							1		1										1	1
Mediation in sexual act with a minor	2	5	1	8						0																				
Displaying a pornographic material to a juvenile		2		2						0																				
Production and distribution of children pornography via internet				0						0																				
Incest		1		1						0																				
Illegitimate marriage with a minor	3	7	1	6	17	2		1	3						6	16	20	3	45		2	2	1	5						
Prostitution due to parental negligence			1	1						0																				
Sexual exploitation- trafficking in children				0						0																				
Total:	47	57	29	32	165	4		1	5						9	20	22	4	55	0	3	3	2	1	6	2	1	1	1	4

MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS- DEPARTMENT FOR INTERNAL AFFAIRS

Criminal acts	Total number of children- victims of sexual exploitation					Gender of the victims of sexual exploitation								Number of submitted criminal charges				Number of suspected persons					Number of performed criminal acts					
						2008		2009		2010		2011						2008		2009		2010		2011		2008		2009
	2008	2009	2010	2011	Total	F	M	F	M	F	M	F	M	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total					
Rape	14	14	10	6	44	7		12	1	7	2	5		6	13	9	4	32	9	17	10	2	38	9	13	8	4	34
Rape (disabled person)	1	4	1	1	7	1		2	1	3				1	3	3	1	8	1	3	3	1	8	1	4	4	1	10
Sexual abuse of minor	35	34	36	22	127	31	9	35	6	29	10	19	4	38	41	39	21	139	47	48	46	21	162	37	39	41	20	137
Sexual assault by position abuse		1			1	6		1						2	1			3	2	1			3	2	1			3
Gratifying sexual urges in front of minor	21	7	17		45	11	6	5		10	1			9	4	4		17	10	2	3		15	8	3	11		22
Mediation in prostitution	1	1			2	1		1						6	1	1		8	11	2	2		15	6	1	2		9
Mediation in sexual act with a minor	4	1			5	4		1				1		3	1			4	7	1			8	3	1			4
Displaying a pornographic material to a juvenile	1	2	2	1	6	1		2		2		1	1	1	1	2	1	5	1	1	2	1	5	1	1	2	1	5
Production and distribution of children pornography via internet				1	1								1		1		1	2		1	1		2	1			1	2
Incest	3	3	3	1	10	2	1	2		1		1		4	3	3	1	11	3	3	3	1	10	4	3	3	1	11
Illegitimate marriage with a minor	18	20	16	16	70	18		18		16		16		20	23	16	19	78	21	27	16	17	81	19	25	16	16	76
Prostitution due to parental negligence						1		3		3																		
Sexual exploitation- trafficking in children	3			1	4	3						1																
Total	101	87	85	49	322	86	16	82	8	71	13	43	7	90	92	77	48	307	112	106	86	43	347	91	91	87	44	313

*The total number of children victims as per the general question (2), is not given by all departments of the Ministry and it was not possible to compare the data with the one from the tables of the questionnaire.

MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS - UNIT FOR PUBLIC SECURITY

Criminal acts	Total number of children- victims of sexual exploitation					Gender of the victims of sexual exploitation								Number of submitted criminal charges				Number of suspected persons					Number of performed criminal acts					
						2008		2009		2010		2011						2008		2009		2010		2011		2008		2009
	2008	2009	2010	2011	Total	F	M	F	M	F	M	F	M	2008	2009	2010	2011	Total	2008	2009	2010	2011	Total					
Rape																												
Rape (disabled person)																												
Sexual abuse of minor	58	58	64	45	225	48	10	49	9	49	15	37	8					61	61	71	44	237	52	53	61	40	206	
Sexual assault by position abuse	5				5	5												2				2						
Gratifying sexual urges in front of minor	14	7	10	3	34	8	6	2	5	9	1	3						1	3	10	2	16	11		10	2	23	
Mediation in prostitution																												
Mediation in sexual act with a minor	9	3	1	6	19	9		3		1		4	2					13	3	2	7	25	9	3	1	5	18	
Displaying a pornographic material to a juvenile	4	2	7	16	29	2	2	2		4	3	3	13					2	2	4	9	17	3	2	4	8	17	
Production and distribution of children pornography via internet				2	2					2								2				2				2	2	
Incest	2	2	3		7	2		2		3								2	1	1		4	2	1	1		4	
Illegitimate marriage with a minor	21	39	35	26	121	20	1	1	38	34	1	24	2					25	47	47	30	149	21	39	34	46	140	
Prostitution due to parental negligence																						0						
Sexual exploitation- trafficking in children	11	4	5	6	26	11		4		5		6						21	12	12	28	73	9	6	3	5	23	
Total	124	115	127	102	468	105	19	63	52	107	20	74	28					127	131	147	120	525	107	104	116	106	433	

CENTERS FOR SOCIAL WORK

Criminal acts	Total number of children victims of sexual exploitation					Gender of the victims of sexual abuse								Educational status of the victims of sexual exploitation			
						2008		2009		2010		2011		Primary school		Secondary school	
	2008	2009	2010	2011	Total	F	M	F	M	F	M	F	M	Attend	Do not attend	Attend	Do not attend
Rape	1	1	3	2	7	1			1	1	2	2		3	2	1	1
Rape (disabled person)	4	5	5	4	18	4		5		5		4	1	5	1		
Sexual abuse of minor	46	40	28	24	138	33	11	34	6	18	10	10	5	29	9	4	2
Sexual assault by position abuse	1	5	1	4	11	1		2	1		2	4		4		4	
Gratifying sexual urges in front of minor	4	2	2	5	13	2	2	3	1		2	3	2	6	2		4
Mediation in prostitution																	
Mediation in sexual act with a minor	1	8	4	3	16	1		8	2	4		3	1	6	8	1	5
Displaying a pornographic material to a juvenile			2	2	4					1	2	2	2	4	1		
Production and distribution of children pornography via internet				2	2												
Incest			5	3	8					5		2					1
Illegitimate marriage with a minor		5	3	8	16			5		3		8			3	2	4
Prostitution due to parental negligence	1		3		4							3			1	2	1
Sexual exploitation- trafficking in children	1	1	2	2	6	1		1		2		2		1		2	1
Total:	59	67	58	59	243	43	13	58	11	39	18	43	11	58	27	16	19

Age of the victim	2008	2009	2010	2011	Total
0 - 3 years			1	1	2
4-7 years	5	4	3	2	14
7-10 years	5	5	2	2	14
10-14 years	12	13	17	14	56
14-16 years	9	7	6	16	38
16 -18 years	1		4	11	15
Total	32	29	33	33	

Nationality of the victim					
	2008	2009	2010	2011	Total
Macedonians	33	37	27	28	125
Roma	22	21	17	18	78
Turks		2	1	3	6
Albanians	1	8	9	3	21
Egyptians		1			1
Total	56	68	54	52	

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

Criminal acts	Total number of children-victims of sexual exploitation					Gender of the victims of sexual exploitation								Educational status of the victims of sexual exploitation				
						2008		2009		2010		2011		Primary school		Secondary school		
	2008	2009	2010	2011	Total	F	M	F	M	F	M	F	M	Attend	Do not attend	Attend	Do not attend	
Rape																		
Rape (disabled person)																		
Sexual abuse of minor	2	4	3	1	10	2		3	1	2	1	1		7		1		
Sexual assault by position abuse			1		1						1			1				
Gratifying sexual urges in front of minor																		
Mediation in prostitution		1		1	2			1				1		1		1		
Mediation in sexual act with a minor		1	2		3			1		2				1	1			
Displaying a pornographic material to a juvenile			3	1	4						2							
Production and distribution of children pornography via internet										1		1						
Incest																		
Illegitimate marriage with a minor	5	8	7	2	22	5		8		5	2	2			20 (13 dropped out)	1		
Prostitution due to parental negligence	1				1	1								1				
Sexual exploitation- trafficking in children	7	4	8	2	21	7		4		8		2		2	7	5	7	
Total:	15	18	24	7	64	15		17	1	18	6	7		13	8	8	7	

Age of the victim	2008	2009	2010	2011	Total
0 - 3 your			2		2
4 - 7 your	1	2	2		5
7-10 your		5		1	6
10-14your	2	3	5		10
14-16 your	9	9	8	4	30
16 -18 your	3	4	7	1	15
Total	15	23	24	6	

Nationality of the victim					
	2008	2009	2010	2011	Total
Macedonians	4	7	16	2	29
Roma	5	5	1	1	12
Albanians	3	2	1	2	8
Bosnjaks		1	1		2
Others					
Total	12	15	19	5	

*The total number of the children victims as per the general question (2), is not given by all NGOs, thus it cannot be compared to the numbers in the tables of the questionnaire.

CONCLUSIONS FROM THE STATISTICAL DATA

From the gathered data from the courts and the public prosecution offices, one can conclude the following:

-the most frequent sexual abuse of children is "sexual abuse of minor", followed by "rape" and "illegitimate marriage with a minor". In accordance with the high number of the previously mentioned criminal acts, the highest is the number of submitted criminal offenses too, thus the highest is the number of convicted persons for such criminal acts. The most frequent penalty is imprisonment, which is a positive trend, although there are small number of proclaimed fines, alternative measures and measures for safety.

Interesting data is the fact that the courts and the public prosecution offices have not reported a single criminal act related to trafficking in children, although according to the gathered statistics, the highest number of the victims for such criminal act are minors. However, there is a discrepancy in the numbers given by the courts and the public prosecution offices, as per the number of criminal acts, submitted criminal offences and the convicted persons. One can draw a conclusion that there is a lack of correct and regular data evidence, especially in the courts since the differences between the data from the prosecution offices and the police are mostly present there. The numbers given by the prosecution offices and the police are almost the same with a very slight difference between.

Regarding the gender of the victims, the data received from the police, the centers for social work and the non-governmental organizations point at higher presence of female victims. They are mostly between 14 and 16 years old and are of Macedonian and Roma ethnic origin. It is of particular concern the high number of Roma children, having in mind the size of the Roma population in the Republic of Macedonia in comparison to the other ethnic groups. This leads to a conclusion that the Roma children are mostly the victims. The data also show that the children have either elementary school level or have not finished it yet

STANDARDS, ACTION PLANS, PROGRAMS, PROTOCOLS

In order to prevent the children from sexual exploitation and sexual abuse, it is necessary to have adequate social programs by multidisciplinary team of experts that shall work with the children victims and their families (Art. 11 from the Convention). The privacy, the confidentiality, the access to adequate services and the hot lines should be guaranteed to everyone who will report such an abuse of children (Art. 13 from the Convention).

In the Republic of Macedonia there are action plans, programs, standards, protocols and norms for prevention and protection of the children victims of sexual abuse.

STANDARD OPERATIVE PROCEDURES (SOP) FOR WORKING WITH VICTIMS OF TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS

The standard operative procedures (SOP) are established for the purpose of securing support and protection to all victims of trafficking in human beings through an institutionalized framework cooperation for a general access based on human rights and focused on the victims. The measures of the standard operative procedures encompass the following field

of work: identification of the victims, legal status of the victims, assistance to the victims before they return home, measures for their integration, criminal procedure that includes the victims of trafficking in human beings as witnesses, and compensation of the victims. Further, as special measures prescribed by the SOP are **protection and assistance** through measures, programs, services and rehabilitation of the victims. These measures can incorporate accommodation, medical protection, psychological assistance, education, professional training courses and legal aid to the victims. Reintegration is also envisaged, focused on reuniting the victims with their families or their integration in a new community or a social environment through long term social and economic solution. **Securing services** through organizations and institutions is also envisaged, hereby referring to social workers, psychologists, the personnel from the shelters, medical workers and lawyers, as well as NGOs. **Shelters and accommodation** are also envisaged through securing safe rooms and facilities where victims are accommodated on a short and long run. During the legal procedure safety measures for protection of the witnesses in order to secure safety of the victims, are also in place.

NATIONAL ACTION PLAN FOR FIGHT AGAINST HUMAN TRAFFICKING (BEINGS 2009-2012)

In accordance with the National Action Plan for fight against human trafficking, the coordination among the central institutions for a fight against human trafficking is needed in order to secure effective implementation of the action plan through systematic monitoring and evaluation, to strengthen the focus on identification and individually prepare the schemes for assistance in preventing secondary victimization, at the same time to encourage investigative procedure and criminal prosecution. The NGOs should also make part of this joint cooperation. The treatment of the victims should be based on human rights and should have an interdisciplinary approach and coordination. At the same time an analysis of the situation and the institutional framework should be conducted in comparison to the new trends in human trafficking.

Few strategic goals are envisaged with the Action Plan: improvement of the legal framework and criminal prosecution, for every child victim there should be a free legal aid with a special fund for victims' compensation, to improve the regional and multilateral cooperation in order to have a more efficient fight against human trafficking, to improve the mechanisms for coordination (National commission for a fight against human trafficking, Sub-committee for a fight against trafficking in children, National mechanism for working with victims, National reporter, and local councils that should inform the municipalities).

In regards to the prevention of the Action plan, more measures and activities are envisaged, in particular: identification of the reasons for the phenomena of human trafficking and identification of the risk groups, development of the conciseness for the reasons behind human trafficking through creation of priority actions for prevention based on the results of the conducted survey, strengthening of the capacities for prevention by the professionals who work with risk groups and awareness raising about human trafficking. Diminishing of the vulnerability through creation of mechanisms for diminishing the reasons for trafficking, inclusion of topics in the primary and secondary schools, strengthening of the economic situation of the vulnerable groups, development of bilateral agreements that will regulate the temporary employment, securing support and protection of the victims through identification and direct assistance to the victims, securing information about the victims in respect to their rights, obligations and possibilities, free medical aid, psychological assistance and care on an individual basis, legal assistance to the victims and migrants, repatriation and reintegration and other measures.

In relation to the fight against trafficking children, there is a separate Action Plan with general goals and directions: securing mechanisms and good practices for overcoming the

problems with trafficking children, including prevention, protection and reintegration of the children victims. Prosecution of the perpetrators, preventive measures in diminishing the reasons and the risks that cause the phenomena and the increase of trafficking and exploitation of children, minimum standards for securing assistance, protection, rehabilitation and reintegration of children victims, evaluation of the situation through a system for monitoring and elaboration of data about trafficking in children, special training courses for the relevant institutions for collection and elaboration of data.

In respect to the prevention with the Action plan for fight against trafficking in children, it is stated: strengthening of the human and institutional capacities in order to implement preventive activities from trafficking children and raising awareness about the problem, in particular among the children and their parents, opening of daily centers for hosting street children as potential victims of trafficking, awareness of the media about this phenomena and organization of specialized training courses for professionals in the centers and the police, equipping special facilities for children, giving preventive lectures in the schools and introduction of curriculum on trafficking in children.

In respect to the assistance and protection, the Action plan envisages: introduction of minimum standards for assistance, treatment and protection of the victims and the children witnesses, national system for monitoring of the program for reintegration and re-socialization, in particular in the centers for social work, training of foster families and training of the representatives of all institutions, in particular training for using special skills when interviewing a child victim.

Regarding the measures for rehabilitation and reintegration of the Action plan, among other, is recommended: establishing an efficient system for rehabilitation and reintegration and securing repatriation of children victims, monitoring the program for reintegration and re-socialization, creation of politics for psychosocial support of children accommodated in shelters and establishment of centers for rehabilitation and other measures.

ACTION PLAN FOR PREVENTION AND MANAGEMENT OF THE SEXUAL ABUSE OF CHILDREN AND PEDOPHILIA 2009-2012

The Action plan for prevention and management of the sexual abuse of children and pedophilia is based on the Convention of the Council of Europe for protection of children from sexual exploitation and sexual abuse. This convention refers to the prohibition of children's labor and aims for immediate action for elimination of all kinds of child's labor, the Convention on the rights of the child and the Facultative protocol for selling children, children's prostitution and children's pornography.

For the purpose of an efficient and comprehensive implementation of the Action plan goals, the following steps and priorities have been set: implementation of the international documents that refer to the rights of the child and prevention of all kinds of violence and abuse, undertaking measures for prevention and awareness of the general public about this negative phenomena, establishing measures for assistance and protection of the victims of sexual abuse and pedophilia, introduction of measures and programs for treatment of the persons convicted for this crimes during they serve their sentence but afterwards as well in order to prevent repetition of the act, establishing a mechanism for coordination of involved subjects from all segments of prevention and work with sexual abuse of children and pedophilia, establishing a continuous education for the professionals for recognizing and undertaking timely measures of protection, establishing a unique evidence and introduction of monitoring and evaluation, as well as improving international cooperation.

Regarding the prevention it is envisaged: raising awareness of the problems of sexual abuse of children and pedophilia, implementation of educative workshops and programs

on this topic for the primary and secondary schools, as well as other educational facilities, information and education of the parents and the families at risk, training of the non-governmental organizations for implementation of preventive activities for overcoming this problem and adequate reporting about it, encouraging the public to report about such cases and undertake measures for children's inclusion into the educational system.

In respect to the measures for assistance and protection envisaged within the Action plan, it is proposed: prevention of further victimization of the children victims, securing adequate forms of protection and care of the child victim, opening of counsels for treatment of the children victims and their psychological support, preparation and opening of counseling for treatment and implementation of the measures and programs for treatment of the victims but to the perpetrators too during and after they serve their sentence, continuous education of all professionals and coordination among the relevant institutions and other institutions and non-governmental organizations.

PROGRAMS FOR RESOCIALIZATION AND REINTEGRATION OF CHILDREN VICTIMS OF TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS

In accordance with the Strategy and the National plan for fight against trafficking in human beings and illegal migration adopted by the Government of the Republic of Macedonia, the Action plan for fight against trafficking in children as well as the actual legislation of our country, the Ministry of labor and social politics adopted a Program for re-socialization and reintegration of children victims of trafficking in human beings where all the questions related to prevention and protection of children victims of trafficking in human beings are incorporated.

Especially in this program is envisaged to entitle a guardian to the child victim in the shortest possible time or to relate him/her to the family if that is of his best interest, if there are no preconditions to return the child to the family measures to be undertaken for assistance and protection of his rights and interests, to respect the child's opinion and to protect his privacy and identity, to create individual programs for work for protection and support of the children victims in relation to the physical, psychological, educational, medical state, accommodation etc.

PROTOCOL FOR COOPERATION AMONG THE RELEVANT INSTITUTIONS IN CASES OF SEXUAL ABUSE OF CHILDREN AND PEDOPHILIA

With this protocol the cooperation with the relevant bodies in accordance with the laws, by-laws and the Action plan for prevention and management of the sexual abuse of children and pedophilia 2009-2012, adopted by the Government of the Republic of Macedonia is regulated. The protocol regulates the manner and the content of the cooperation among the institutions and the other participants in the discovery and the prevention of sexual abuse of children and pedophilia. The protocol shall give protection to children and should influence over the perpetrators in their behavior and integration.

According to the Protocol each state body should: work rightfully with children- victims of sexual abuse and pedophilia i.e. to act in a way that will ensure full respect of their rights and dignity; to avoid any possible act that can be understood as a further victimization of the child, each action should have for its purpose the best interest of the child in particular

paying attention to his age and psychological development, as well as his health and emotional condition. They are obliged to inform the child- the parent/ guardian of his rights and ways of protection, to take into consideration his opinion and to regularly inform him about the procedure. On the other side, the perpetrator should be informed about the possibility to be involved in a psychosocial treatment without stressing his guilt for the purpose of diverting his behavior and setting up a unique registry of the children victims of sexual abuse and pedophilia.

With this protocol for each and every body the procedures and the measures that should be undertaken in coordination with the other relevant organizations are set.

SURVEY FROM THE WORLD HEALTH ORGANIZATION¹

The survey is conducted from the University Clinique for Psychiatry, the Department for children' and adolescent' psychiatry in Skopje and the Scientific board consisted of representatives from the Ministry of education, the office of the World health organization (WHO) in Skopje and the Regional office of the WHO for Europe. The survey was based on a sample of pupils in fourth year of secondary school as well as university students from the first and the second year. In total 664 pupils made part of the survey, 258 male and 406 female pupils, and 613 students, 343 female and 270 male. The schools and the faculties were chosen randomly. Aside of the physical and psychological abuse of children, part of the survey elaborates the sexual abuse. The survey used a transversal method in order to estimate the connection between the negative experiences in the childhood and the risky behavior upon the health.

The survey is conducted in 2010 trough a questionnaire with 68 questions, distributed in five bigger towns of the republic.

Regarding the ethnic belonging of the examinee, 69,2% were Macedonian, 24.6% Albanians, 3,4% Turks, 1,3% Serbs, 0,5% Vlachs, 0,5% Roma, 0,6% others, corresponding to the division of ethnic communities in the Republic of Macedonia.

One of the parameters of the survey is to determine the expose of the negative experiences in the childhood. Regarding the sexual abuse, the survey states that 7,3 of the examined females were exposed to abuse in the childhood, while as 20,8% of the males, in total 12,9% of the examined children were exposed to such abuse in the childhood.

According to the manner of sexual abuse, 7,3% from the examined females were exposed to sexual abuse trough a touch and caress in a sexual way, 5.1% touched someone else in a sexual way, 5,7% somebody tried to have a sexual intercourse with them, 3,1% had sexual intercourse. Regarding the male children 20.8% were sexually abused by a touch or a caress in a sexual way, 19% by touching someone else in a sexual way, 15% somebody tried to have a sexual intercourse with them and 1,2% had a sexual intercourse.

Regarding the relation of the victim with the perpetrator, the survey showed that 49% were known to the female examinees but they did not live in the same house with them, 16,4% lived with the victim, 20% were unknown persons, 36,4% were abused by persons who were supposed to take care for them, while as 61,8% were persons whom they trusted. In the males examinees, 41,8% perpetrators were known persons but they did not live in the same household with them, 20,9% lived together with the victim, 31,8% were unknown persons, 20,9% were persons who were supposed to take care of them, while as 28,1% were persons whom they trusted.

According to the way the victims were seduced, 36,3% from them were forced by deceit and verbal conviction, 14,5% by usage of alcohol and drugs, 23,6% by threats, and 16,3% by physical force. In male examinees, 27,2% were forced by deceit and verbal conviction, 29% by usage of alcohol and drugs, 17,2% by threats and 13% by physical force.

Suicidal notions were present in 4,76% of the females and 0,8% in the males examinees. Regarding the age of the victims, most of them were below 14. In 1,2 % of the females there was an injury as a result of suicide, 0,2% in the males. In 1.5% of the females there was more than one try for a suicide, while as 0,4% in the males. Depressive or a mentally ill member of the family was in 6,3% of the females and 5% of the males.

There were more conclusions drawn from the survey we would like to stress:

The experience from the childhood is mostly connected to the weak health later in life. Surprising fact is that the number of male victims was higher than the one of the female. The

¹ „Survey about the negative experience in the childhood: survey conducted in the Republic of Macedonia on a national sample of pupils and students from the secondary schools and faculties- 2012”

usual elements of a dysfunctional family are usage of alcohol, illegal drugs of one family member, violent behavior of the mother. The survey showed that the various ways of abuse and negligence in the childhood come from the dysfunctional family. Most of the examinees who were abused felt psychologically neglected. As a result of the poverty and its consequences, the survey assumes that in the Republic of Macedonia the pupils and the students are most possibly much more exposed to negative influences. The socio- cultural factors can be pointed as important reasons for development of the risky behavior, in particular if they are related to consuming alcohol. This is accompanied by the influence of the media and the internet over the youth.

To overcome the current situation, the researchers have given some proposals: development and implementation of the multispectral national action plan for children abuse and negligence with a full implementation of the international and national documents, above all undertaking preventive measures and measures for social care, protection and care about the victims, strengthening of the capacities for collection of evidence and estimations for the needs for development of the integral system for monitoring the children abuse and negligence, support of the survey factors for risks, reasons, consequences, expenses and prevention of child abuse and negligence trough broadening the role of the health organizations, strengthening of the activities and the support of children victims of abuse trough implementation of services and practices based on proves, establishing adequate services to the children witnesses of violence, integration in the prevention of the medical, social and educational politics, as well as improving the gender and social equality and implementation of the rights of the child victim of abuse trough educational contents of the school trough various educational campaigns.

GENERAL RECOMMENDATIONS

- For strengthening the system for prevention, protection and rehabilitation of children and their rights and interests, basic precondition is efficient and adequate legislation in accordance with the international acts, in particular in respect to the prevention and protection of children from sexual abuse and exploitation and their adequate implementation in practice;
- Trough analysis and surveys to determine the reasons that lead towards abuses of children and its elimination;
- Preventive measures for protection of various risky categories of children in order to prevent them to become victims of sexual abuse and exploitation;
- For undertaking preventive, protective and rehabilitation measures in order to secure the financial, human and technical conditions and resources;
- Establishing an registry of children victims and the perpetrators of criminal acts of sexual abuse and exploitation in every institution that works on this problem as well as establishing of a unique evidence of all institutions for the purpose of undertaking adequate measures for elimination of all kinds of abuse of children;
- Establishing of evidence of children at risk who are potential victims as well as those who have become victims for the purpose of prevention and securing efficient protection and rehabilitation;
- To secure assistance and protection of the children victims from all aspects due to elimination of the consequences from the made abuse and their rehabilitation;
- Undertaking measures in order to prevent the perpetrators to work with children;
- Information and education of children starting from early childhood, education of their parents and professionals, as well as the media about the risks of sexual abuse and

exploitation of children, recognition of the rights of the children and their abuse;

- Continuous education of all professionals who work with children about the ways, reasons and consequences of sexual abuse of children and for identification of those who have become victims of such acts;

- Securing multidisciplinary approach to all institutions who work with children regarding efficient and adequate help and assistance to children and their rehabilitation;

- Coordinated and continuous cooperation among all institutions on a central and local level and improvement of the international cooperation;

- Severe penal politics i.e. severe punishments to the perpetrators, depending on the act and the consequences from it;

- Opening of centers for rehabilitation, children counseling, families at risk and for the perpetrators of these acts;

- Undertaking special and adequate measures for help and protection of children from Roma ethnic community who are the most usual victims of sexual abuse and exploitation.

Bibliography

Legislation

1. Law on ratification on the Convention for protection of children from sexual exploitation and sexual abuse ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No.135/2010)
2. Law on ratification on the Convention on the rights of the child ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No.150/1993)
3. Law on children protection ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 98/2000, 17/2003, 65/2004, 113/2005, 98/2008, 107/2008, 46/2009, 83/2009,156/2009, 51/2011,157/2011)
4. Law on family ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No.86/1992, 9/1996, 19/2000, 29/2001, 38/2004, 60/2005, 33/2006, 84/2009, 112/2009, 67/2010,156/2010,39/2012, 44/2012)
5. Law on social protection ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 79/2009 from 24.06.2009, 36/2011, 51/2011)
6. Law on primary education ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 44/1995, 24/1996, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 63/2004, 67/2004, 48/2009, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 6/2011, 18/2011, 51/2011)
7. Law on secondary education ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 24/1996,34/1996,35/1997, 82/1999, 29/2002, 52/2002 – revised version, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011)
8. Law on health protection ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 17/1997; 15/2002; 7/2004; 3/2005; 19/2005; 26/2005; 16/2006; 11/2007; 12/2007; 16/2008; 27/2008; 29/2009, 88/2010, 44/2011, 53/2011)
9. Criminal Code ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011)
10. Law on Criminal Code Procedure ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 15/1997,18/1999, 44/2002, 27/2004,74/2004, 75/2006, 83/2008, 53/2009, 67/2009)
11. Law on juvenile justice ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 87/2007, 103/2008,161/2008, 145/2010)
12. Law on health insurance ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 25/2000, 34/2000, 96/2000, 50/2001, 11/2002, 31/2003, 84/2005, 37/2006, 18/2007, 36/2007, 82/2008, 65/2012-revised version)
13. Law on protection of the rights of the patients ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 82/2008, 12/2009, 53/2011)
14. Law on citizens protection from transmitted diseases ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No.66/2004, 139/2008, 99/2009)
15. Law on witness protection ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 38/2005, 58/2005)

16. Law on separate registry for convicted persons for criminal acts sexual abuse of minors and pedophilia ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No.11/2012)
17. Law on broadcasting ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No.100/2005, 19/2007, 103/2008, 6/2010, 145/2010, 97/2011, 13/2012)
18. Law on police ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No.114/2006, 6/2009)

Other documents

19. Standard operative procedures for working with victims of trafficking in human beings
20. National Action Plan for fight against trafficking in human beings 2009-2012 (<http://antitrafficking.blog.mk/files/2010/02/NAP-makedonski2.pdf>)
21. Action plan for prevention and management of the sexual abuse of children and pedophilia 2009-2012 (<http://mtsp.gov.mk/?ItemID=BD66FCC3A7FBCB47AB9150CBFEC2C96>)
22. Program for re-socialization and reintegration of children victims of trafficking in human beings (http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/Programa_resocijalijacija.pdf)
23. Protocol for cooperation among the relevant institutions in case of sexual abuse of children and pedophilia (http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/protokol_zloupotreba_deca.pdf)